BIBLIOTHECA
SCRIPTORUM GRAECORUM
ET ROMANORUM
TEUBNERIANA

PLINIUS

EPISTULAE

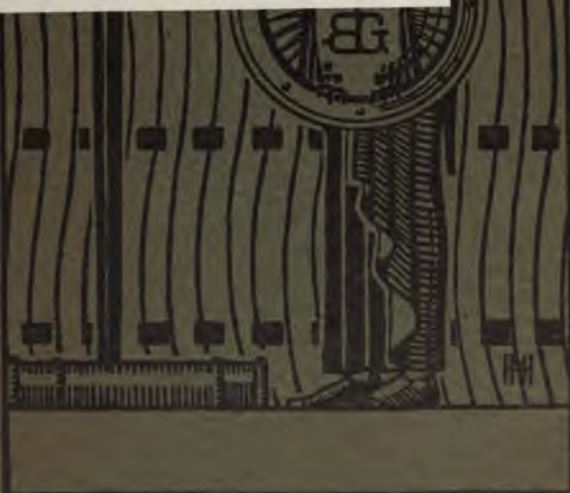
EDIDIT

R. C. KUKULA

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARY

ÖRT
BG

Plinius Caecilius Secundus, C.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM LIBRI NOVEM

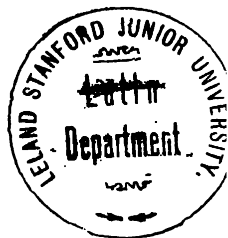
EPISTULARUM AD TRAIANUM LIBER

PANEGYRICUS

RECENSUIT

R. C. KUKULA

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI
MCMVIII

PRAEFATIO.

Quibus causis permotus post C. F. W. Muelleri curas novam Plini Minoris editionem pararem, cum aliis locis declaraverim, non est, quod pluribus explicem, quam ipse in recensendo rationem secutus sim. Etenim meliores *Epistularum* codices in duas partes discedere ex Keili, Stangli, Ottonis, Merrilli studiis compertum et exploratum habemus. Atque propriam quidem librorum *M V*[1]) hanc esse laudem novimus, quod plerumque rectiorem nobis quam ceteri codices praestant verborum ordinem; sed perinde adparet in ipsorum vocabulorum delectu classi *RF(a)* maiorem, ut fere fit, tribuendam esse auctoritatem quam illis *M V*, quos non scribarum tantum inscitia sicut libros *RF* vexatos sed etiam a docto quodam emendatore haud raro corruptos potius quam correctos esse perspeximus. Qua re ad textum rite constituendum neutro horum codicum genere carere possumus. Neque vero libros quinto decimo saeculo scriptos neque editionem Aldinam neque exempla ista ante Aldum expressa neglegere licet iis praesertim locis, quibus codices vetustiores vel caecis hiant lacunis vel omnino deficiunt. In *Epistulis Plini ad Traianum et Traiani ad Plinium* recensendis nunc Exemplari Bodleiano *B* ab Hardeio reperto quasi criseos fundamento innitendum est[2]). In exercenda *Panegyrici* recensione praeter parvas reliquias Palimpsesti Ambrosiani optimus iam Baehrensio probabatur codex *A*, quem proximos sequi *M'* et *W* Suster recte docuit.

---

1) vide sis *Indices siglorum* p. XII, 264, 320. 2) vide, quae de huius exemplaris indole ac ratione post Hardeium nuperrime protulit Merrill Classical Philology II (1907), p. 129 sqq.

Et sane, si quis in emendando Plinio Minore operam insumit, ei ex iniquissima codicum nostrorum condicione haud exiguae nascuntur difficultates. Attamen eiecta, quod aequum fuerat, quisquiliarum varia farragine permultis locis uberiorem Adparatum Criticum atque ipsa videlicet Secundi verba emendatiora quam priores editores proposuisse spero. In quo quid mea, quid ceterorum cuiusque cura factum esset, diligenter ubique notavi, cum superiore anno in Italia commoratus aliquot codices rursum contulissem vel saltem eiusmodi locis inspexissem, quibus de Keili aliorumve censura dubitabam. Ipsius huius negotii adiutorem optimum habebam Stanglium collegam Wirzeburgensem, qui mihi obvia qua est liberalitate e scriniis suis et collationes codicum *RFM* iam dudum descriptas et coniecturas quasdam notasque adhuc ineditas[1]) in meum usum concesserat. Tunc demum perpensis denuo interpretum editorumque commentis iudiciisque, ubi aperte falsa sunt, quae in codicibus inveniuntur, vel aliorum vel meas recepi emendationes, ita tamen, ut, si res postulare videbatur, strictim referrem, quid ad Plini verba recte sananda usui esse posset. Eodem consilio ductus e magno reliquarum coniecturarum numero delegi eas, quae dignae essent commemoratione, neque illud neglexi, ut, quoad salva huius libelli ratione fieri posset, aliorum scriptorum vel poetarum verba, quae apud Plinium orationi passim intexta leguntur, unde deprompta essent, breviter indicarem. Neque in verborum distinctione, cum summa mihi lex esset sententiarum perspicuitas, nimio plus factitasse videor. Postremo more vulgato librariorum emblemata uncis quadratis resecui, recentium complementa literis inclinatis describenda, eos locos, quibus codicum errores meo periculo sanari posse cognoveram, asterisco significandos curavi.

---

1) ad huius editionis pp. 53, 8; 59, 10; 91, 14; 103, 10; 108, 30; 119, 23; 130, 27; 132, 6; 191, 24; 238, 6 (vigescunt?); 258, 17; *270*, 3; 302, 17; 322, 19; 356, 24 (contumaciam ?); 383, 20 (*nostris* ⟨*non visa*⟩ *ante*).

Restat, ut potissimas editiones disputationesque Plinianas, quae quidem post *Keilianam maiorem* anni MDCCCLXX vel paulo ante in lucem emissae sunt, ad commodiorem studiosorum usum cum ipsius Keili operibus sub uno quasi conspectu ponam.

ARNOLD C. F., Studien z. Gesch. d. Plinianischen Christenverfolgung, *Theolog. Studien und Skizzen aus Ostpreußen,* Königsberg 1887, *tom. I.*
ASBACH I., Zur Chronologie d. Briefe d. jüng. Plinius, *Rhein. Mus. XXXVI (1881), 38 sqq.*
BAEHRENS E., Zur Handschriftenkunde d. latein. Panegyrici, *Rhein. Mus. XXX (1875), 463 sqq., cf. ibid. XXVII 215 sqq.*
—, Panegyrici Latini XII, Lipsiae 1874, *Bibl. Teubn.*
DE LA BERGE C., Essai sur le règne de Trajan, *Bibl. de l'école des haut. étud. XXXII,* Paris 1877.
BIGELMAYR A., Die Beteiligung der Christen am öffentl. Leben in vorkonstantinischer Zeit, *Veröffentlichungen des kirchenhistorischen Seminars Nr. 18,* München 1901, *passim.*
BOOT I. C. G., Ad Plinii Epistolas, *Mnemos. nov. ser. XVII (1889), p. 127, 170, 325, 367.*
BORNECQUE H., Les lois métriques de la prose oratoire latine d'après le panégyrique de Trajan, *Rev. de philol. XXIV (1900), 201 sqq.; cf. Rhein. Mus. LVIII (1903), 371 sqq.*
BURKHARD C. I., Observationes criticae ad Panegyricos latinos, *Acta seminarii Erlangensis III (1884), 161 sqq.*
—, *Wiener Studien VI (1884), 322 sqq. et IX (1887), 171 sqq.*
—, Bericht über die Arbeiten zu den Briefen des jüng. Plinius, *Bursians Jahresber. 1895 II, 61 sqq.; 1901 II, 303 sqq.*
—, Bericht über die Arbeiten zu den römischen Rednern, *ibid. 1895 II, 175 sqq.; 1897 II, 88 sqq.; 1903 II, 155 sqq.*
—, censura editionis Muellerianae, *Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1903, 407 sqq.*
CONSOLI S., Il neologismo negli scritti di Plinio il Giovane, Palermo 1900.
CORRADI A., In C. Plinium Caecilium Secundum observationes ad orationem verborumque constructionem et usum pertinentes, Bergamo 1889; *cf. Riv. di filologia 1884, 500 sqq.*
DRESSEL H., Scavi di Monte Mario, *Bullettino dell'Instituto di corrisp. archeol. 1881, 15 sq.*
EUSSNER A., Adversarien *VII, Blätter f. d. bayr. Gymnasialschulwesen XVII (1881), 391 sqq.*
FRIEDLAENDER L., Darstellungen aus d. Sittengesch. Roms, VII. Aufl., Leipzig 1902, *I 112* sqq., 128, 130, 429; II 34 sq., *81, 202 sq., 267, 406 sqq.,* 429 sqq., 529, 584, 592 sq., 626.

GAILLARD F., De breviloquentia Pliniana quaestiones selectae, Marburg. 1904.
GAMURRINI G. F., Le statue della villa di Plinio in Tuscis, *Strena Helbigiana, Lipsiae 1900, p. 93 sqq.*
GEMOLL W., De temporum ratione in Plini Epistularum IX libris observata, Halis Saxonum 1872.
GUENTHER O., Variarum lectionum capitula duo, *Genethliacon Gottingense, Halis Saxonum 1888, p. 8 sqq.*
HARDY E. G., A Bodleian Ms. of Pliny's Letters, *Journ. of Philol. XVII (1888), 95 sqq.*
—, C. Plinii Caecilii Secundi Epistulae ad Traianum Imperatorem cum eiusdem responsis. Edited, with notes and introductory essays by E. G. Hardy, M. A., London 1889.
HAVET L., Un manuscrit de Pline le jeune, *Revue crit. XVI (1883), 251 sqq.*
HAUPT M., Opuscula II 326; III 495 sqq.
HOFACKER C., De clausulis C. Caecili Plini Secundi, Bonnae 1903.
HOLSTEIN H., De Plini Minoris elocutione, *progr. Naumburg. 1862 et Magdeburg. 1869.*
IOHN C., Die Briefe des jüngeren Plinius und der Dialogus, *Progr. Schwäbisch-Hall 1896.*
KEIL H., De Plinii Epistulis emendandis disputationes I, II, *progr. Universitatis Erlangensis aa. 1865 et 1866.*
—, De schedis Ambrosianis rescriptis Panegyrici Plinii commentatio, *Ind. schol. Halens. hib. 1869.*
—, C. Plini Caecili Secundi Epistularum libri novem, epistularum ad Traianum liber, Panegyricus, *editio minor stereotypa, primum a. 1853 Lipsiae emissa, postea saepius repetita.*
—, C. Plini Caecili Secundi Epistularum libri novem, epistularum ad Traianum liber, Panegyricus, accedit index auctorum cum rerum enarratione auctore Theodoro Mommsen, *editio maior, Lipsiae 1870.*
KELLER O., ad Plini ep. I 5, 14, *Arch. f. lat. Lexik. IV 139 sq.*
KIENZLE L., Die Kopulativpartikeln *et, que, atque* bei Tacitus, Plinius, Seneca, Tübingen 1906.
KRAUT K., Über Syntax und Stil des jüngeren Plinius, *Progr. Schönthal 1872.*
KREUSER A., Ausgewählte Briefe des jüngeren Plinius, für den Schulgebrauch erklärt, Leipzig 1894.
KUKULA R. C., Zur Kritik des jüngeren Plinius, *Serta Harteliana, Wien 1896, p. 247 sqq.*
—, Kritisch-exegetische Nachlese zum jüngeren Plinius, *Wiener Studien XXV (1903), 308 sqq.*
—, Briefe des jüngeren Plinius, herausgegeben und erklärt von R. C. Kukula, Wien-Leipzig 1904 *(Meisterwerke der Griechen und Römer IX).*

—, Marginalien zu einer neuen Ausgabe des jüngeren Plinius, *Wiener Studien XXX (1908); cf. B. G. Teubners Mitteilungen XL (1907), Nr. 2², p. 55 sq.*
LAGERGREEN I. P., De vita et elocutione C. Plinii Caecilii Secundi, *Upsala Universitets Årsskrift 1871.*
LEITHAEUSER G., Symbolae criticae, Gratulationsschrift zur Jubelfeier des Gymnasiums zu Elberfeld, 1874.
LINSENMAYER A., Die Bekämpfung des Christentums durch den römischen Staat, München 1905, *passim.*
LOHMEYER K., Eine Überlieferung der Briefe des jüng. Plinius in Verona, *Rhein. Mus. LVIII (1903), 467 ff.*
LUDEWIG A., Quomodo Plinius maior, Seneca, Curtius Rufus, Plinius minor *cett.* particula *quidem* usi sint, *Prager philologische Studien III, 1891.*
MADVIG I. N., Adversaria critica ad scriptores graecos et latinos, *vol. III, Hauniae 1884, p. 215 sqq.*
MANITIUS M., Philologisches aus alten Bibliothekskatalogen, *Rhein. Mus. XLVII (1892), Ergänzungsheft p. 69.*
MAYOR I. E. B., Pliny's Letters Book III, London 1889; *cf. Journ. of Philol. XIII 230, Class. Review XVII 57.*
MENNA Ph., De infinitivi apud Plinium minorem usu, Rostock 1902.
MERRILL E. TR., The codex Riccardianus of Pliny's Letters, *American Journal of Philology XVI (1895), p. 468 sqq.*
—, On the Date of Pliny's Prefecture of the Treasury of Saturn, *Americ. Journ. of Philology XXIII (1902), p. 400 sqq.*
—, Notes on Pliny's Letters, *Classical Review XVII (1903), p. 52 sqq.*
—, Selected Letters of the younger Pliny, London 1903.
—, On a Bodleian Copy of Pliny's Letters, *Classical Philology II (1907), 129 sqq.*
MOMMSEN TH., Zur Lebensgeschichte des jüngeren Plinius, *Hermes III (1868), 31 sqq.; traduit par C. Morel, Paris 1873.*
—, Index nominum cum rerum enarratione, vide KEIL et PROSOPOGRAPHIA.
MORAWSKI C., De sermone scriptorum latinorum aetatis quae dicitur argenteae observationes, *Eos II (1895).*
MORILLOT P., De Plinii minoris eloquentia, Gratianopoli 1888.
MUELLER C. F. W., C. Plini Caecili Secundi Epistularum libri novem, epistularum ad Traianum liber, Panegyricus, Lipsiae 1903, *Bibl. Teubn.*
MUELLER I., Bericht über die Literatur zu den Briefen des jüngeren Plinius, *Bursians Jahresber.* 1883 II, 161 sqq.
NORDEN E., Die antike Kunstprosa, Leipzig 1898, p. 280 sqq., *299, 318 sqq., 909 sqq., 942.*

NOVAK R., Ad Panegyricos latinos, *České museum filologické IX (1903), 446 sq.*
OTTO A., Die Überlieferung der Briefe des jüngeren Plinius, *Hermes XXI (1886), 287 sqq.*
—, Die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Römer, Leipzig 1890.
PETER C., Zur Chronologie der Briefe des jüng. Plinius, *Philologus XXXII (1873), p. 698 sqq.*
PETER H., Der Brief in der römischen Literatur, Leipzig 1901, *Abh. d. philolog.-hist. Klasse der Königl. Sächs. Ges. d. Wiss. XX 3.*
PICHON R., L'origine du recueil des *Panegyrici Latini, Revue des étud. anc. VIII 3, p. 229—249.*
PLATNER S. B., Gerunds and Gerundives in Pliny's Letters, *Americ. Journ. of Philol. 1888, p. 214 sqq.*
PROSOPOGRAPHIA IMPERII ROMANI.
REMY E., De subiunctivo et infinitivo apud Plinium Minorem, Lovanii 1884.
RITCHIE M. H., A study of conditional and temporal clauses in Pliny the Younger, Philadelphia 1902.
ROLFE I. C., The diction of the Roman matrons (ep. I 16, 6), *Class. Review XV (1901), p. 452.*
SABBADINI R., Sallustius, Ovidius, Plinius, Germanicus, Claudianus cum novis codicibus conlati atque emendati, Catinae 1887, p. 11 sq.
SCHAEDEL L., Plinius d. J. und Cassiodorius Senator, *Progr. Darmstadt 1887.*
SCHANZ M. DE, Geschichte der römischen Literatur, II², II. Aufl., München 1901, *p. 264 sqq. et alibi passim.*
SCHENKL C., Lectiones Panegyricae, *Wiener Studien III (1881), p. 118 sqq.*
SCHNELLE K., Kritisches zum Panegyricus des Plinius, *Progr. Meißen 1879, p. 27 sqq.*
SCHULTZ M., De Plinii Epistolis quaestiones chronologicae, Berolini 1899.
SEECK O., Geschichte des Untergangs der antiken Welt, II. Aufl., Berlin 1897, 1901, *passim.*
—, Der antike Brief, *Deutsche Rundschau XXXIV (1907), p. 55 sqq.*
SKUTSCH F., Der jüngere Plinius und Herodas, *Hermes XXVII 317.*
STANGL TH., Zu Ammianus Marcellinus, Seneca und Plinius' Panegyricus, *Philologus XVIII 310 sqq.*
—, Die Bibliothek Ashburnham, *Philologus XLV 220 sqq.*
—, *Zur* Kritik der Briefe des jüng. Plinius, *Philologus XLV 642 sqq.*

—, censura editionis Muellerianae, *Berl. philol. Wochenschr. XXIV (1904), p. 486 sqq.*[1]).
STECK R., Plinius im neuen Testament, *Jahrb. f. protest. Theologie XVII (1891), p. 545 sqq.*
STEELE R. B., Chiasmus in the Epistles of Cicero, Seneca, Pliny and Fronto, *Studies in Honor of B. L. Gildersleeve, 1902, p. 339 sqq.*
—, The Ablative Absolute in the Epistles of Cicero, Seneca, Pliny and Fronto, *American Journ. of Philology XXV (1904), p. 315 sqq.*
STOBBE H. F., Zur Chronologie der Briefe des Plinius, *Philologus XXX (1870), p. 347 sqq.*
STROEBEL E., Bericht über die Literatur zu den Briefen des jüngeren Plinius, *Bursians Jahresb. 1890 II, p. 236 sqq.*
STROEMBERG E., Ad codicem Upsaliensem, qui Panegyricos Latinos continet, *Eranos II (1897), p. 46 sq.*
SUSTER G., Notizia e classificazione dei codici contenenti il panegirico di Plinio a Traiano, *Rivista di filologia XVI (1888), p. 512 sqq.*
—, Nuovi emendamenti al Panegirico di Plinio, *Riv. di fil. XVII, p. 516 sqq.*
—, De Plinio Ciceronis imitatore, *Riv. di fil. XVIII, p. 74 sqq.*
VRIES G. DE, Exercitationes palaeographicae de Plinii Minoris epistularum fragmento Vossiano notis Tironianis descripto, Leiden 1890.
WALTZ A., Choix de lettres de Pline le jeune, texte latin, publié avec des notes, des remarques sur la langue et le style, un index des noms propres et des antiquités, 9ème édition, Paris 1906.
WILDE C. G. I., De C. Plinii Caecilii Secundi et Imperatoris Traiani epistulis mutuis disputatio, Lugduni Batavorum 1889.
WINNEFELD H., Tusci und Laurentum, *Jahrb. d. archaeol. Instit. VI (1891), p. 201 sqq.*
WINTERFELD P. DE, Schedae criticae in scriptores et poetas Romanos, Berolini 1895, p. 32 sqq.
WOELFFLIN E., Plinius und Cluvius Rufus, *Arch. f. lat. Lexikogr. XII 345 sqq.; cf. Wochenschr. f. klass. Philol. 1902, p. 260 sqq.*

Scribebam Graecii mense Ianuario MCMVIII.

1) vide et supra p. IV.

ADDENDA.

p. 92, 3: *cf. Quintil. XII 1, 1.*
p. 170, 1: *v. Otto Sprichw. p. 240 sq.*
p. 177, 29: *cf. Sall. Iug. 31, 26.*
p. 180, 8: *v. Otto Sprichw. p. 275 sq.*
p. 244, 11: *cf. e. c. Liv. XXXVIII 23.*
p. 338, 25: *lege* quantum *pro* qantum.
p. 383, 5: *cf. et p. 350, 8.*
p. 383, 20*: nostris ⟨non visa⟩ ante facies *Stangl, sed nescio an scribendum fuerit* nostris alta facies, *cf. ep. I 10, 6; paneg. 4, 7; 22, 2; Sall. Iug. 2, 2; 6, 1; Cic. Tusc. V 10, 31; Hor. carm. III 4, 37; IV 9, 42; sat. II 5, 62 al.*

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBRI NOVEM

INDEX SIGLORUM.

R codex Ashburnhamensis R. 98 (87), olim Riccardianus M. 11. 488, bibliothecae Mediceo-Laurentianae, saec. IX/X, continens libr. I—V 6,32 *(pererrat)*; contulerunt Stangl et Merrill.

F codex S. Marci 284 bibl. Mediceo-Laurentianae, saec. X/XI (fol. 77b saec. XV), contin. libr. I—V 8,4 *(curiosi)*; contulit Stangl, ipse rursus inspexi.

M codex XLVII 36 bibl. Mediceo-Laurentianae, saec. X, contin. libr. I—IX 26,8 (ἐγὼ δὲ οἶμαι μέν); post Stanglium denuo revolvi.

V codex Vaticanus lat. 3864, saec. IX/X, contin. libr. I—IV; post Keilium ipse contuli.

D codex Dresdensis D 166, saec. XV, contin. libr. I—VII, IX; contul. Keil.

p editio princeps Ludovici Carbonis a. 1471, contin. libr. I—VII, IX.

B codex miscellaneus bibl. Bodleianae, saec. XV/XVI, ab Hardeio descriptus *Journ. of Philol. XVII* (1888) p. 95 sqq. et editionis suae p. 68 sqq., contin. inter ceteras Plini epistulas libr. VIII 8, 3—18, 11 et IX 16 (vide infra).

r editio Romana Ioannis Schureneri c. a. 1474, contin. libr. I—IX.

a editio Aldina, Venetiis a. 1508, contin. libr. I—IX.

ς exempla ante Aldum expressa, Pomponi Laeti a. 1490, Philippi Beroaldi a. 1498, Ioannis Mariae Catanaei a. 1506.

His igitur exemplaribus *R F M V D p B r a ς* Plini Epistularum libri IX hunc in modum servatae extant:

I—IV *R F M V D p B r a ς:*
I 8; 12; 23; 24 om. *D.*
I 16, 1 *(vero)* — 20, 7 *(ederet)*; III 1, 11 *(fuit)* — 3, 6 *(potes)*; 9, 1 — 28 *(dixi diligenter)* om. *M V.*
II 4, 2 *(extiterim)* — 12, 3 *(monstrandumque)* et III 5, 20 *(quae te)* — 11, 9 *(pluris)* om. *R.*
IV 26 om. *R F.*

V 1—8, 4 *R F M D p B r a ς:*
6, 32 — 8, 4 om. *R* (vide supra).

V 8, 4—VII *M D p B r a ς.*

VIII *M B r a ς:*
8, 3 *(quas obvias)* — 18, 11 *(amplissimos hortos)* om. *r ς*, manu exaratas addit *B.*

IX 1—26, 8 *M D p B r a ς:*
16 om. *D p r ς*, manu exaratam addit *B.*

IX 26, 8—40 *D p B r a ς.*

Ex *B* et *ς* pauca adscripta sunt; nostrorum temporum editiones, Keili minorem a. 1853, maiorem a. 1873 *(K. I* et *K. II = K.)*, C. F. W. Muelleri a. 1903 *(Muell.)*, Merrilli a. 1903 *(Merr.)*, passim commemoravi.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER PRIMUS.

I.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

Frequenter hortatus es, ut epistulas, quas paulo 1
curatius scripsissem, colligerem publicaremque. Collegi
non servato temporis ordine (neque enim historiam
componebam), sed ut quaeque in manus venerat.
Superest, ut nec te consilii nec me paeniteat obsequii. 2
Ita enim fiet, ut eas, quae adhuc neglectae iacent, requiram et, si quas addidero, non supprimam. Vale.

II.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Quia tardiorem adventum tuum prospicio, librum, 1
quem prioribus epistulis promiseram, exhibeo. Hunc
rogo ex consuetudine tua et legas et emendes, eo magis,
quod nihil ante peraeque eodem ζήλῳ scripsisse videor.
Temptavi enim imitari Demosthenen semper tuum, 2
Calvum nuper meum, dumtaxat figuris orationis; nam
vim tantorum virorum 'pauci, quos aequus amavit',

---

6 paulo curatius *D, K., Stangl, cf. VII 9, 8; IX 13, 10,* p. accuratius *R F p r, Otto, Merr.,* siquas p. cura (*vel* curam) maiore *M V ς, Muell.* 18 ante *R F D p a, K. I, Otto,* umquam *M V ς, K. II.* — ζήλῳ *a, K. II, Iwan Müller, Otto, Merr.,* zelo *D p,* stilo *R F, K. I,* stillo *V² r,* libro *M.* 21 tantam verborum *M V ς.* — *Verg. Aen. VI 129;* amavit *om. R F D r a, Merr. Class. Rev.* XVII 52.

3 adsequi possunt. Nec materia ipsa huic (vereor, ne improbe dicam) aemulationi repugnavit; erat enim prope tota in contentione dicendi, quod me longae desidiae indormientem excitavit, si modo is sum ego, qui ex-
4 citari possim. Non tamen omnino Marci nostri ληκύθους fugimus, quotiens paulum itinere decedere non intempestivis amoenitatibus admonebamur; acres enim
5 esse, non tristes volebamus. Nec est, quod putes me sub hac exceptione veniam postulare. Nam, quo magis intendam limam tuam, confitebor et ipsum me et contubernales ab editione non abhorrere, si modo tu for-
6 tasse errori nostro album calculum adieceris. Est enim plane aliquid edendum — atque utinam hoc potissimum, quod paratum est (audis desidiae votum)! — edendum autem ex pluribus causis, maxime quod libelli, quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamvis iam gratiam novitatis exuerint; nisi tamen auribus nostris bibliopolae blandiuntur. Sed sane blandiantur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale.

III.

C. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S.

1 Quid agit Comum, tuae meaeque deliciae? quid suburbanum amoenissimum? quid illa porticus verna semper? quid platanon opacissimus? quid euripus viridis et gemmeus? quid subiectus et serviens lacus? quid illa mollis et tamen solida gestatio? quid balineum illud, quod plurimus sol implet et circumit? quid triclinia illa popularia, illa paucorum? quid cubicula di-

---

4 ut exc. *M V ς*. 5 nostri *om. D M*. — *cf. Cic. ad Att. I 14, 3.* 6 quotiens . . . admonebamur *R F D p ς a*, ut etiam paulum itinere cedendo intempestivis amoenitatibus submovemur *M V r*. 8 non tristes esse *R F p r*. 11 modo non fort. *M V*. 13 aliquid plane *M V ς*. 14 audias *M V*. 18 blandiantur *om. R F p r*. 26 subiectus serviens *R F*.

urna, nocturna? Possident te et per vices partiuntur?
an, ut solebas, intentione rei familiaris obeundae crebris 2
excursionibus avocaris? Si possident, felix beatusque
es, si minus, unus ex multis. Quin tu (tempus enim) 3
humiles et sordidas curas aliis mandas et ipse te in
alto isto pinguique secessu studiis adseris? Hoc sit ne-
gotium tuum, hoc otium, hic labor, haec quies, in his
vigilia, in his etiam somnus reponatur. Effinge aliquid 4
et excude, quod sit perpetuo tuum. Nam reliqua
rerum tuarum post te alium atque alium dominum
sortientur, hoc numquam tuum desinet esse, si semel
coeperit. Scio, quem animum, quod horter ingenium; 5
tu modo enitere, ut tibi ipse sis tanti, quanti videberis
aliis, si tibi fueris. Vale.

IV.

C. PLINIUS POMPEIAE CELERINAE SOCRUI S.

Quantum copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in 1
Carsulano, in Perusino tuo! in Narniensi vero etiam
balineum. Ex epistulis meis (nam iam tuis opus non
est) una illa brevis et vetus sufficit. Non mehercule 2
tam mea sunt, quae mea sunt, quam quae tua, hoc
tamen differunt, quod sollicitius et intentius tui me
quam mei excipiunt. Idem fortasse eveniet tibi, si
quando in nostra deverteris. Quod velim facias, primum 3
ut perinde nostris rebus ac nos tuis perfruaris, deinde
ut mei expergiscantur aliquando, qui me secure ac prope
neglegenter expectant. Nam mitium dominorum apud 4
servos ipsa consuetudine metus exolescit; novitatibus
excitantur probarique dominis per alios magis quam
per ipsos laborant. Vale.

---

3 si te poss. *M V r, K., Stangl.* 4 tempus est enim *M V r ς a.* 9 excude *p ς a, K. I, Otto, Stangl, Lohmeyer Mus. Rh. LVIII 470,* excute *R F r,* exclude *M V D, K. II.* 11 numq. des. esse, si sem. coep., tuum *M V ς, Stangl, Muell.,* numq. tuum des. esse, si sem. coep. *R F D a, K.,* Merr.

V.

C. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

1 Vidistine quemquam M. Regulo timidiorem, humi-
liorem post Domitiani mortem? sub quo non minora
flagitia commiserat quam sub Nerone, sed tectiora.
Coepit vereri, ne sibi irascerer; nec fallebatur, irascebar.
2 Rustici Aruleni periculum foverat, exultaverat morte,
adeo ut librum recitaret publicaretque, in quo Rusticum
insectatur atque etiam 'Stoicorum simiam' appellat; adicit
3 'Vitelliana cicatrice stigmosum'. Agnoscis eloquentiam
Reguli. Lacerat Herennium Senecionem tam intem-
peranter quidem, ut dixerit ei Mettius Carus: 'Quid
tibi cum meis mortuis? numquid ego aut Crasso aut
Camerino molestus sum?' quos ille sub Nerone accu-
4 saverat. Haec me Regulus dolenter tulisse credebat
ideoque, etiam cum recitaret librum, non adhibuerat.
Praeterea reminiscebatur, quam capitaliter ipsum me
5 apud centumviros lacessisset. Aderam Arrionillae, Ti-
monis uxori, rogatu Aruleni Rustici; Regulus contra.
Nitebamur nos in parte causae sententia Metti Modesti,
optimi viri: is tunc in exilio erat, a Domitiano rele-
gatus. Ecce tibi Regulus: 'Quaero' inquit, 'Secunde,
quid de Modesto sentias'. Vides, quod periculum, si
respondissem 'bene', quod flagitium, si 'male'. Non
possum dicere aliud tunc mihi quam deos adfuisse.
'Respondebo' inquam, 'quid sentiam, si de hoc centum-
viri iudicaturi sunt'. Rursus ille: 'Quaero, quid de Mo-
6 desto sentias'. Iterum ego: 'Solebant testes in reos, non
in damnatos interrogari'. Tertio ille: 'Non iam, quid de
7 Modesto, sed quid te pietate Modesti sentias'. 'Quaeris'
inquam, 'quid sentiam; at ego ne interrogare quidem

---

11 lace⟨ra⟩rat *Madv. prob. Muell., vide Mayor Journ. of Philol. XIII 230.* 13 aut Cr. *R F p r a, Otto, Stangl,* aut *om. M V D* ς, *K.* 21 tum *R F r.* 26 quid sentiam *om. M V D r, K.* 30 sentias quaero quaeris *M V* ς, *K. II.* 31 quid sentiam *del. Stangl.*

fas puto, de quo pronuntiatum est'. Conticuit: me laus et gratulatio secuta est, quod nec famam meam aliquo responso utili fortasse, inhonesto tamen, laeseram nec me laqueis tam insidiosae interrogationis involveram. Nunc ergo conscientia exterritus adprehendit 8
Caecilium Celerem, mox Fabium Iustum, rogat, ut me sibi reconcilient, nec contentus pervenit ad Spurinnam; huic suppliciter, ut est, cum timet, abiectissimus: 'Rogo mane videas Plinium domi, sed plane mane (neque enim diutius perferre sollicitudinem possum), et quoquo modo efficias, ne mihi irascatur'. Evigilaveram; 9
nuntius a Spurinna: 'Venio ad te'. 'Immo ego ad te'. Coimus in porticum Liviae, cum alter ad alterum tenderemus. Exponit Reguli mandata, addit preces suas, ut decebat optimum virum pro dissimillimo, parce. Cui ego: 'Dispicies ipse, quid renuntiandum 10
Regulo putes. Te decipi a me non oportet. Expecto Mauricum' (nondum ab exilio venerat): 'ideo nihil alterutram in partem respondere tibi possum facturus, quidquid ille decreverit; illum enim esse huius consilii ducem, me comitem decet'. Paucos post dies ipse me 11
Regulus convenit in praetoris officio; illuc persecutus secretum petit; ait timere se, ne animo meo penitus haereret, quod in centumvirali iudicio aliquando dixisset, cum responderet mihi et Satrio Rufo: 'Satrius Rufus, cui non est cum Cicerone aemulatio, et qui contentus est eloquentia saeculi nostri'. Respondi nunc me 12
intellegere maligne dictum, quia ipse confiteretur, ceterum potuisse honorificum existimare. 'Est enim mihi', inquam, 'cum Cicerone aemulatio, nec sum contentus eloquentia saeculi nostri; nam stultissimum 13
credo ad imitandum non optima quaeque proponere. Sed tu, qui huius iudicii meministi, cur illius oblitus

---

8 rogo inquit mane *F p r, K. I, Otto.* 10 perferre *R F,* ferre *rell.* 13 porticum *R F D p, Catan., a, K. II,* cf. V 1, 9, porticu *M V r ς, K. I.* 29 existimari M V D p r a, K. 30 mihi *inquam M V, inquam* mihi *R F a.*

es, in quo me interrogasti, quid de Metti Modesti
pietate sentirem?' Expalluit notabiliter, quamvis palleat
semper, et haesitabundus: 'Interrogavi, non ut tibi
nocerem, sed ut Modesto.' Vide hominis crudelitatem,
qui se non dissimulet exuli nocere voluisse. Subiunxit
14 egregiam causam: 'Scripsit' inquit 'in epistula quadam,
quae apud Domitianum recitata est: "Regulus, omnium
bipedum nequissimus"; quod quidem Modestus verissime
15 scripserat. Hic fere nobis sermonis terminus; neque
enim volui progredi longius, ut mihi omnia libera
servarem, dum Mauricus venit, nec me praeterit esse
Regulum *δυσκαθαίρετον*; est enim locuples, factiosus,
curatur a multis, timetur a pluribus, quod plerumque
16 fortius amore est. Potest tamen fieri, ut haec concussa
labantur; nam gratia malorum tam infida est quam
ipsi. Verum, ut idem dicam saepius, expecto Mauricum.
Vir est gravis, prudens, multis experimentis eruditus,
et qui futura possit ex praeteritis providere. Mihi et
temptandi aliquid et quiescendi illo auctore ratio con-
17 stabit. Haec tibi scripsi, quia aequum erat te pro
amore mutuo non solum omnia mea facta dictaque,
verum etiam consilia cognoscere. Vale.

VI.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

1 Ridebis, et licet rideas. Ego Plinius ille, quem
nosti, apros tres et quidem pulcherrimos cepi. 'Ipse?'
inquis. Ipse; non tamen ut omnino ab inertia mea
et quiete discederem. Ad retia sedebam; erat in
proximo non venabulum aut lancea, sed stilus et pu-
gillares; meditabar aliquid enotabamque, ut, si manus

3 et *om. R F a.* — haesitabundus inquit interr. *F p r,* haes. interr. inquit *Otto prob. Muell.* 12 *δυσκαθαίρετον a, δυσκαθέρετον M V, αὐκαθαίρετον D, ἀκαταπάλαιστον B, Catan., om. R F, sed R in marg. man. 1ª αγεκα/ερετον, ἀκαθαίρετον Beroaldus, καθαίρετον ἀκατάσθατον Pomponius Laetus, cf. Wilde p. 115 sq.* *16 saepius dicam R F.* 25 Plinius *R F p r a,* om. *rell.*

vacuas, plenas tamen ceras reportarem. Non est, quod 2
contemnas hoc studendi genus; mirum est, ut animus
agitatione motuque corporis excitetur; iam undique
silvae et solitudo ipsumque illud silentium, quod ve-
nationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt.
Proinde, cum venabere, licebit auctore me ut panarium 3
et lagunculam sic etiam pugillares feras: experieris
non Dianam magis montibus quam Minervam inerrare.
Vale.

VII.

C. PLINIUS OCTAVIO RUFO SUO S.

Vide, in quo me fastigio collocaris, cum mihi idem 1
potestatis idemque regni dederis quod Homerus Iovi
Optimo Maximo:

τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

Nam ego quoque simili nutu ac renutu respondere 2
voto tuo possum. Etenim, sicut fas est mihi, praeser-
tim te exigente, excusare Baeticis contra unum hominem
advocationem, ita nec fidei nostrae nec constantiae,
quam diligis, convenit adesse contra provinciam, quam
tot officiis, tot laboribus, tot etiam periculis meis ali-
quando devinxerim. Tenebo ergo hoc temperamentum, 3
ut ex duobus, quorum alterutrum petis, eligam id po-
tius, in quo non solum studio tuo, verum etiam iudicio
satisfaciam. Neque enim tantopere mihi considerandum
est, quid vir optimus in praesentia velis, quam quid
semper sis probaturus. Me circa Idus Octobris spero 4
Romae futurum eademque haec praesentem quoque tua
meaque fide Gallo confirmaturum; cui tamen iam nunc
licet spondeas de animo meo *ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ'
ὀφρύσι νεῦσε.* Cur enim non usquequaque Home- 5
ricis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere
non pateris, quorum tanta cupiditate ardeo, ut videar

---

15 *Hom. Π 250.* 30 nunc iam R F p a. 31 Hom. A 528.

mihi hac sola mercede posse corrumpi, ut vel contra
6 Baeticos adsim. Paene praeterii, quod minime prae-
tereundum fuit, accepisse me cariotas optimas, quae
nunc cum ficis et boletis certandum habent. Vale.

VIII.

C. PLINIUS POMPEIO SATURNINO SUO S.

1 Peropportune mihi redditae sunt litterae tuae, qui-
bus flagitabas, ut tibi aliquid ex scriptis meis mitterem,
cum ego id ipsum destinassem. Addidisti ergo cal-
caria sponte currenti pariterque et tibi veniam recu-
sandi laboris et mihi exigendi verecundiam sustulisti.
2 Nam nec me timide uti decet eo, quod oblatum est,
nec te gravari, quod depoposcisti. Non est tamen,
quod ab homine desidioso aliquid novi operis expectes.
Petiturus sum enim, ut rursus vaces sermoni, quem
apud municipes meos habui bibliothecam dedicaturus.
3 Memini quidem te iam quaedam notasse, sed gene-
raliter; ideo nunc rogo, ut non tantum universitati
eius attendas, verum etiam particulas, qua soles lima,
persequaris. Erit enim et post emendationem liberum
4 nobis vel publicare vel continere. Quin immo fortasse
hanc ipsam cunctationem nostram in alterutram sen-
tentiam emendationis ratio deducet, quae aut indignum
editione, dum saepius retractat, inveniet aut dignum,
5 dum id ipsum experitur, efficiet. Quamquam huius
cunctationis meae causae non tam in scriptis quam in
ipso materiae genere consistunt; est enim paulo quasi
gloriosius et elatius: onerabit hoc modestiam nostram,
etiamsi stilus ipse pressus demissusque fuerit, prop-
terea quod cogimur cum de munificentia parentum
6 nostrorum tum de nostra disputare. Anceps hic et
lubricus locus est, etiam cum illi necessitas lenocina-

---

3 careotas *R F r a*, *Muell.*, careopas *D*, caryotas *K*.
17 notasse *R F p r a*, adnotasse *M V*, *edd*.

tur. Etenim, si alienae quoque laudes parum aequis
auribus accipi solent, quam difficile est obtinere, ne
molesta videatur oratio de se aut de suis disserentis!
Nam cum ipsi honestati tum aliquanto magis gloriae
eius praedicationique invidemus atque ea demum recte
facta minus detorquemus et carpimus, quae in obscu-
ritate et silentio reponuntur. Qua ex causa saepe ipse 7
mecum, nobisne tantum, quidquid est istud, compo-
suisse an et aliis debeamus. Ut nobis, admonet illud,
quod pleraque, quae sunt agendae rei necessaria, eadem
peracta nec utilitatem parem nec gratiam retinent.
Ac, ne longius exempla repetamus, quid utilius fuit 8
quam munificentiae rationem etiam stilo prosequi? Per
hoc enim adsequebamur, primum ut honestis cogita-
tionibus inmoraremur, deinde ut pulchritudinem illarum
longiore tractatu pervideremus, postremo ut subitae
largitionis comitem paenitentiam caveremus. Nasce-
batur ex his exercitatio quaedam contemnendae pe-
cuniae. Nam, cum omnes homines ad custodiam eius 9
natura restrinxerit, nos contra multum ac diu pen-
sitatus amor liberalitatis communibus avaritiae vin-
culis eximebat, tantoque laudabilior munificentia nostra
fore videbatur, quod ad illam non impetu quodam,
sed consilio trahebamur. Accedebat his causis, quod 10
non ludos aut gladiatores, sed annuos sumptus in ali-
menta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porro et
aurium voluptates adeo non egent commendatione, ut
non tam incitari debeant oratione quam reprimi; ut 11
vero aliquis libenter educationis taedium laboremque
suscipiat, non praemiis modo, verum etiam exquisitis
adhortationibus impetrandum est. Nam, si medici sa- 12
lubres, sed voluptate carentes cibos blandioribus ad-
loquiis prosecuntur, quanto magis decuit publice con-
sulentem utilissimum munus, sed non perinde populare
comitate orationis inducere? praesertim cum enitendum

---

34 perinde non RFpra.

haberemus, ut, quod parentibus dabatur, et orbis pro-
baretur, honoremque paucorum ceteri patienter et ex-
13 pectarent et mererentur. Sed, ut tunc communibus
magis commodis quam privatae iactantiae studebamus,
cum intentionem effectumque muneris nostri vellemus
intellegi, ita nunc in ratione edendi veremur, ne forte
non aliorum utilitatibus, sed propriae laudi servisse
14 videamur. Praeterea meminimus, quanto maiore animo
honestatis fructus in conscientia quam in fama repo-
natur. Sequi enim gloria, non adpeti debet, nec, si
casu aliquo non sequatur, idcirco, quod gloriam non
15 meruit, minus pulchrum est. Ii vero, qui benefacta
sua verbis adornant, non ideo praedicare, quia fecerint,
sed ut praedicarent, fecisse creduntur. Sic, quod ma-
gnificum referente alio fuisset, ipso, qui gesserat, recen-
sente vanescit. Homines enim, cum rem destruere non
possunt, iactationem eius incessunt. Ita, si silenda fe-
ceris, factum ipsum, si laudanda non sileas, ipse cul-
16 paris. Me vero peculiaris quaedam impedit ratio.
Etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed
apud decuriones habui, nec in propatulo, sed in curia.
17 Vereor ergo, ut sit satis congruens, cum in dicendo
adsentationem vulgi acclamationemque defugerim, nunc
eadem illa editione sectari, cumque plebem ipsam,
cui consulebatur, limine curiae parietibusque discre-
verim, ne quam in speciem ambitionis inciderem,
nunc eos etiam, ad quos ex munere nostro nihil per-
tinet praeter exemplum, velut obvia ostentatione con-
18 quirere. Habes cunctationis meae causas; obsequar
tamen consilio tuo, cuius mihi auctoritas pro ratione
sufficit. Vale.

---

2 et *om. F p r a.* 11 *alterum* non *R F p r a, om. rell.* 18 laudanda quod non *R F p r a, Muell.* 22 ne sit *p r, Catan.* 28 ostentatione *R F p a, K. I, Otto, Muell.,* adsentatione *V corr. ex* adsentione *(M), K. II (disp. I 12),* assentatione *r ς.* *31 sufficiet M V ς.*

IX.

C. PLINIUS MINICIO FUNDANO SUO S.

Mirum est, quam singulis diebus in urbe ratio aut 1
constet aut constare videatur, pluribus iunctisque non
constet. Nam, si quem interroges: 'Hodie quid egisti?', 2
respondeat: 'Officio togae virilis interfui, sponsalia aut
nuptias frequentavi, ille me ad signandum testamentum,
ille in advocationem, ille in consilium rogavit.' Haec 3
quo die feceris, necessaria, eadem, si cotidie fecisse te
reputes, inania videntur, multo magis cum secesseris.
Tunc enim subit recordatio: 'Quot dies quam frigidis
rebus absumpsi!' Quod evenit mihi, postquam in 4
Laurentino meo aut lego aliquid aut scribo aut etiam
corpori vaco, cuius fulturis animus sustinetur. Nihil 5
audio, quod audisse, nihil dico, quod dixisse paeniteat;
nemo apud me quemquam sinistris sermonibus carpit,
neminem ipse reprehendo, nisi tamen me, cum parum
commode scribo; nulla spe, nullo timore sollicitor,
nullis rumoribus inquietor: mecum tantum et cum
libellis loquor. O rectam sinceramque vitam, o dulce 6
otium honestumque ac paene omni negotio pulchrius!
O mare, o litus, verum secretumque *μουσεῖον*, quam
multa invenitis, quam multa dictatis! Proinde tu quo- 7
que strepitum istum inanemque discursum et multum
ineptos labores, ut primum fuerit occasio, relinque
teque studiis vel otio trade. Satius est enim, ut Ati- 8
lius noster eruditissime simul et facetissime dixit,
otiosum esse quam nihil agere. Vale.

X.

C. PLINIUS ATTIO CLEMENTI SUO S.

Si quando urbs nostra liberalibus studiis floruit, 1
nunc maxime floret. Multa claraque exempla sunt; 2

2 Minicio *Momms. ind.*, Minutio *vel* Minucio *codd. et edd.* 4 pl. iunctisque *R F a, K. II (disp. I 12)*, Muell., Merr., pl. cunctisque *D p r, pl.* cunctaque *M V*, K. I, pl. ⟨vacillet⟩ cunctaque *? Hofacker p. 62, thes. 4.* 16 me apud qu. R F a, Merr.

sufficeret unum, Euphrates philosophus. Hunc ego in
Syria, cum adulescentulus militarem, penitus et domi
inspexi amarique ab eo laboravi, etsi non erat labo-
randum. Est enim obvius et expositus plenusque hu-
3 manitate, quam praecipit. Atque utinam sic ipse,
quam spem tunc ille de me concepit, impleverim, ut
ille multum virtutibus suis addidit! aut ego nunc illas
magis miror, quia magis intellego. Quamquam ne nunc
4 quidem satis intellego. Ut enim de pictore, scalptore,
fictore nisi artifex iudicare, ita nisi sapiens non potest
5 perspicere sapientem. Quantum tamen mihi cernere
datur, multa in Euphrate sic eminent et elucent, ut
mediocriter quoque doctos advertant et adficiant. Dis-
putat subtiliter, graviter, ornate, frequenter etiam Pla-
tonicam illam sublimitatem et latitudinem effingit.
Sermo est copiosus et varius, dulcis in primis, et qui
6 repugnantis quoque ducat, impellat. Ad hoc proceritas
corporis, decora facies, demissus capillus, ingens et
cana barba; quae licet fortuita et inania putentur, illi
7 tamen plurimum venerationis adquirunt. Nullus horror
in cultu, nulla tristitia, multum severitatis; reverearis
occursum, non reformides. Vitae sanctitas summa,
comitas par; insectatur vitia, non homines, nec castigat
errantes, sed emendat. Sequaris monentem attentus et
pendens et persuaderi tibi, etiam cum persuaserit, cu-
8 pias. Iam vero liberi tres, duo mares, quos diligen-
tissime instituit. Socer Pompeius Iulianus cum cetera
vita tum vel hoc uno magnus et clarus, quod ipse
provinciae princeps inter altissimas condiciones generum
9 non honoribus principem, sed sapientia elegit. Quam-
quam quid ego plura de viro, quo mihi frui non licet?
an ut magis angar, quod non licet? Nam distringor
officio ut maximo sic molestissimo; sedeo pro tribu-

6 tunc ille de *RFDpra ς*, tunc et de *MV*. 8 *prius* magis *om. RFpra*, magis miror quia magis *om. D*. 11 mihi tamen *RFa, Merr.* 25 persuadere *RFpra*. 29 princeps *hunc inter MV ς*.

nali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas,
sed inlitteratissimas litteras. Soleo non numquam (nam 10
id ipsum quando contingit!) de his occupationibus apud
Euphraten queri. Ille me consolatur, adfirmat etiam
esse hanc philosophiae et quidem pulcherrimam partem,
agere negotium publicum, cognoscere, iudicare,
promere et exercere iustitiam, quaeque ipsi doceant,
in usu habere. Mihi tamen hoc unum non persuadet, 11
satius esse ista facere quam cum illo dies totos audiendo
discendoque consumere. Quo magis te, cui vacat, hortor,
cum in urbem proxime veneris (venias autem ob
hoc maturius), illi te expoliendum limandumque permittas.
Neque enim ego ut multi invideo aliis bonum, 12
quo ipse careo, sed contra sensum quendam voluptatemque
percipio, si ea, quae mihi denegantur, amicis
video superesse. Vale.

XI.

C. PLINIUS FABIO IUSTO SUO S.

Olim mihi nullas epistulas mittis. Nihil est, inquis, 1
quod scribam. At hoc ipsum scribe, nihil esse, quod
scribas, vel solum illud, unde incipere priores solebant:
'Si vales, bene est; ego valeo.' Hoc mihi sufficit; est
enim maximum. Ludere me putas? serio peto. Fac 2
sciam, quid agas, quod sine sollicitudine summa nescire
non possum. Vale.

XII.

C. PLINIUS CALESTRIO TIRONI SUO S.

Iacturam gravissimam feci, si iactura dicenda est 1
tanti viri amissio. Decessit Corellius Rufus et quidem
sponte, quod dolorem meum exulcerat. Est enim luctuosissimum
genus mortis, quae non ex natura nec
fatalis videtur. Nam utcumque in illis, qui morbo 2

---

12 *extollendum MV.* 13 bonum RFDpra, bono MV, *K., Muell., vide ad II 20, 8.*

finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solacium est; in
iis vero, quos accersita mors aufert, hic insanabilis
3 dolor est, quod creduntur potuisse diu vivere. Corel-
lium quidem summa ratio, quae sapientibus pro ne-
cessitate est, ad hoc consilium compulit, quamquam
plurimas vivendi causas habentem, optimam conscien-
tiam, optimam famam, maximam auctoritatem, prae-
terea filiam, uxorem, nepotem, sorores interque tot
4 pignora veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua
valetudine conflictabatur, ut haec tanta pretia vivendi
mortis rationibus vincerentur. Tertio et tricensimo
anno, ut ipsum audiebam, pedum dolore correptus est.
Patrius hic illi; nam plerumque morbi quoque per
5 successiones quasdam ut alia traduntur. Hunc absti-
nentia, sanctitate, quoad viridis aetas, vicit et fregit;
novissime cum senectute ingravescentem viribus animi
sustinebat, cum quidem incredibilis cruciatus et indi-
6 gnissima tormenta pateretur. Iam enim dolor non pe-
dibus solis ut prius insidebat, sed omnia membra per-
vagabatur. Veni ad eum Domitiani temporibus in sub-
7 urbano iacentem. Servi e cubiculo recesserunt: habebat
hoc moris, quotiens intrasset fidelior amicus; quin
etiam uxor quamquam omnis secreti capacissima
8 digrediebatur. Circumtulit oculos et 'cur' inquit 'me
putas hos tantos dolores tam diu sustinere? ut scilicet
isti latroni vel uno die supersim.' Dedisses huic animo
par corpus, fecisset, quod optabat. Adfuit tamen deus
voto, cuius ille compos ut iam securus liberque mori-
turus multa illa vitae, sed minora retinacula abrupit.
9 Increverat valetudo, quam temperantia mitigare temp-
tavit; perseverantem constantia fugit. Iam dies alter,
tertius, quartus: abstinebat cibo. Misit ad me uxor
eius Hispulla communem amicum C. Geminium cum

6 optimam conscientiam *om. M V ς*, optimam famam *om. p.* 21 habebat hoc *R M V, K.*, h. enim h. *F p r ς, Catan., Otto, h. is h. a, cf. infra ad III 5, 4.* 22 quin *om. M V.* 31 fregit *Mommsen.*

tristissimo nuntio destinasse Corellium mori nec aut
suis aut filiae precibus flecti, solum superesse me,
a quo revocari posset ad vitam. Cucurri. Perveneram 10
in proximum, cum mihi ab eadem Hispulla Iulius
Atticus nuntiat nihil iam ne me quidem impetraturum:
tam obstinate magis ac magis induruisse. Dixerat
sane medico admoventi cibum: *Κέκρικα*, quae vox
quantum admirationis in animo meo tantum desiderii
reliquit. Cogito, quo amico, quo viro caream. Imple- 11
vit quidem annum septimum et sexagensimum, quae
aetas etiam robustissimis satis longa est; scio. Evasit
perpetuam valetudinem; scio. Decessit superstitibus suis,
florente re publica, quae illi omnibus suis carior erat;
et hoc scio. Ego tamen tamquam et iuvenis et for- 12
tissimi morte doleo, doleo autem (licet me imbecillum
putes) meo nomine. Amisi enim, amisi vitae meae
testem, rectorem, magistrum. In summa dicam, quod
recenti dolore contubernali meo Calvisio dixi: 'Vereor,
ne neglegentius vivam.' Proinde adhibe solacia mihi, 13
non haec: 'Senex erat, infirmus erat' (haec enim no-
vi), sed nova aliqua, sed magna, quae audierim num-
quam, legerim numquam. Nam, quae audivi, quae
legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur.
Vale.

XIII.

C. PLINIUS SOSIO SENECIONI SUO S.

Magnum proventum poëtarum annus hic attulit: 1
toto mense Aprili nullus fere dies, quo non recitaret
aliquis. Iuvat me, quod vigent studia, proferunt se
ingenia hominum et ostentant, tametsi ad audiendum
pigre coitur. Plerique in stationibus sedent tempus- 2
que audiendi fabulis conterunt ac subinde sibi nun-

2 inflecti *M V ς*. 13 suis *om. M V ς*. 14 ego *R F p r a ς, K. II (disp. I 12), om. M V, K. I.* — fortissimi R F p a, firmissimi *M V ς, sanctissimi r.* 15 morte R F p r a, mortem *M V et edd. omnes praeter Merr.* 16 *alterum* amisi om. M V r ς.

tiari iubent, an iam recitator intraverit, an dixerit praefationem, an ex magna parte evolverit librum; tunc demum ac tunc quoque lente cunctanterque veniunt nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alii dissimulanter et furtim, alii simpliciter et libere.
3 At hercule memoria parentum Claudium Caesarem ferunt, cum in Palatio spatiaretur audissetque clamorem, causam requisisse, cumque dictum esset recitare No-
4 nianum, subitum recitanti inopinatumque venisse. Nunc otiosissimus quisque multo ante rogatus et identidem admonitus aut non venit aut, si venit, queritur se diem,
5 quia non perdiderit, perdidisse. Sed tanto magis laudandi probandique sunt, quos a scribendi recitandique studio haec auditorum vel desidia vel superbia non retardat. Equidem prope nemini defui. Erant sane plerique amici; neque enim est fere quisquam, qui
6 studia, ut non simul et nos amet. His ex causis longius, quam destinaveram, tempus in urbe consumpsi. Possum iam repetere secessum et scribere aliquid, quod non recitem, ne videar, quorum recitationibus adfui, non auditor fuisse, sed creditor. Nam ut in ceteris rebus ita in audiendi officio perit gratia, si reposcatur. Vale.

XIV.

C. PLINIUS IUNIO MAURICO SUO S.

1 Petis, ut fratris tui filiae prospiciam maritum; quod merito mihi potissimum iniungis. Scis enim, quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque, quibus ille adulescentiam meam exhortationibus foverit, quibus etiam laudibus, ut laudandus viderer, effe-
2 cerit. Nihil est, quod a te mandari mihi aut maius aut gratius, nihil, quod honestius a me suscipi possit, quam ut eligam iuvenem, ex quo nasci nepotes Aru-

---

3 tum demum R F r a. 12 perdidit *Gierig.* 14 audi*torum desidia R F p a.*

leno Rustico deceat. Qui quidem diu quaerendus fu- 3
isset, nisi paratus et quasi provisus esset Minicius
Acilianus, qui me ut iuvenis iuvenem (est enim minor
pauculis annis) familiarissime diligit, reveretur ut se-
nem. Nam ita formari a me et institui cupit, ut ego
a vobis solebam. Patria est ei Brixia ex illa nostra 4
Italia, quae multum adhuc verecundiae, frugalitatis at-
que etiam rusticitatis antiquae retinet ac servat. Pater 5
Minicius Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil
altius voluit; adlectus enim a divo Vespasiano inter
praetorios honestam quietem huic nostrae ambitioni
dicam an dignitati constantissime praetulit. Habet 6
aviam maternam Serranam Proculam e municipio Pa-
tavino. Nosti loci mores: Serrana tamen Patavinis
quoque severitatis exemplum est. Contigit et avun-
culus ei P. Acilius gravitate, prudentia, fide prope sin-
gulari. In summa nihil erit in domo tota, quod non
tibi tamquam in tua placeat. Aciliano vero ipsi plu- 7
rimum vigoris, industriae, quamquam in maxima vere-
cundia. Quaesturam, tribunatum, praeturam honestis-
sime percucurrit ac iam pro se tibi necessitatem am-
biendi remisit. Est illi facies liberalis multo sanguine, 8
multo rubore suffusa, est ingenua totius corporis pul-
chritudo et quidam decor senatorius. Quae ego ne-
quaquam arbitror neglegenda; debet enim hoc castitati
puellarum quasi praemium dari. Nescio, an adiciam 9
esse patri eius amplas facultates. Nam, cum imaginor
vos, quibus quaerimus generum, silendum de faculta-
tibus puto; cum publicos mores atque etiam leges ci-
vitatis intueor, quae vel in primis census hominum
spectandos arbitrantur, ne id quidem praetereundum
videtur. Et sane de posteris et his pluribus cogitanti
hic quoque in condicionibus deligendis ponendus est
calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo 10
supraque ista, quam res patitur, sustulisse. At ego

24 senatorius decor codd., edd., dec. sen. Hofacker p. 48.

fide mea spondeo futurum ut omnia longe ampliora, quam a me praedicantur, invenias. Diligo quidem adulescentem ardentissime, sicut meretur; sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

XV

C. PLINIUS SEPTICIO CLARO SUO S.

1 Heus tu, promittis ad cenam nec venis! Dicitur
ius: ad assem impendium reddes nec id modicum.
2 Paratae erant lactucae singulae, cochleae ternae, ova
bina, halica cum mulso et nive (nam hanc quoque
computabis, immo hanc in primis, quae perit in fer-
culo), olivae, betacei, cucurbitae, bulbi, alia mille non
minus lauta. Audisses comoedos vel lectorem vel
3 lyristen vel, quae mea liberalitas, omnis. At tu apud
nescio quem ostrea, vulvas, echinos, Gaditanas malu-
isti. Dabis poenas, non dico quas. Dure fecisti: in-
vidisti, nescio an tibi, certe mihi, sed tamen et tibi.
Quantum nos lusissemus, risissemus, studuissemus!
4 Potes apparatius cenare apud multos, nusquam hila-
rius, simplicius, incautius. In summa experire et, nisi
postea te aliis potius excusaveris, mihi semper ex-
cusa. Vale.

XVI.

C. PLINIUS ERUCIO SUO S.

1 Amabam Pompeium Saturninum (hunc dico nostrum)
laudabamque eius ingenium, etiam antequam scirem,
quam varium, quam flexibile, quam multiplex esset;
2 nunc vero totum me tenet, habet, possidet. Audivi
causas agentem acriter et ardenter nec minus polite
et ornate, sive meditata sive subita proferret. Adsunt

---

7 dicetur ? *K. I.* 10 alica *a.* — haec *pro* hanc *R F p.* 11 perit *R F D p r a*, periit *M V ς*. 13 comoedum (comed.) *F p r a, Stangl, Otto, Muell.*, comoedū *(sed* ū *in litura al. man.) V, comoedo R,* comoedos *M, K.*, comoedes D, cf. *ad IX, 36, 4 et 40, 2 (vide Kraut p. 3* '*Konkreta* kollektiv').

aptae crebraeque sententiae, gravis et decora construc-
tio, sonantia verba et antiqua. Omnia haec mire pla-
cent, cum impetu quodam et flumine pervehuntur, pla-
cent, si retractentur. Senties quod ego, cum orationes 3
eius in manus sumpseris, quas facile cuilibet veterum,
quorum est aemulus, comparabis. Idem tamen in hi- 4
storia magis satisfaciet vel brevitate vel luce vel sua-
vitate vel splendore etiam et sublimitate narrandi.
Nam in contionibus idem qui in orationibus suis est,
pressior tantum et circumscriptior et adductior. Prae- 5
terea facit versus, quales Catullus aut Calvus, re vera
quales Catullus aut Calvus. Quantum illis leporis,
dulcedinis, amaritudinis, amoris! inserit sane, sed data
opera, mollibus levibusque duriusculos quosdam, et hoc
quasi Catullus aut Calvus. Legit mihi nuper epistulas; 6
uxoris esse dicebat: Plautum vel Terentium metro
solutum legi credidi. Quae sive uxoris sunt, ut ad-
firmat, sive ipsius, ut negat, pari gloria dignus est,
qui aut illa componat aut uxorem, quam virginem
accepit *indoctam,* tam doctam politamque reddiderit.
Est ergo mecum per diem totum; eundem, antequam 7
scribam, eundem, cum scripsi, eundem, etiam cum
remittor, non tamquam eundem lego. Quod te quoque
ut facias et hortor et moneo. Neque enim debet 8
operibus eius obesse, quod vivit. An, si inter eos,
quos numquam vidimus, floruisset, non solum libros
eius, verum etiam imagines conquireremus, eiusdem
nunc honor praesentis et gratia quasi satietate languescit?
At hoc pravum malignumque est, non admirari hominem 9

---

1 aptae *R F p r a, K. II*, acutae *D ς, K. I.* 9 idem qui in orationibus suis *R F p, K. II, Otto, Merr.*, eadem quae in or. vis *D r ς a, K. I, Muell.* 10 tantum *R F, Otto, Merr.*, tamen *D p r a, K.* 11 revera quales Catullus aut Calvus *add. post* Calvus *D, K. II (disp. I 14 sq.), cf. infra II 17, 20 et III 9, 37.* 15 epist. quas uxoris *F p r, Otto, Muell.* 18 est *add. R F p.* 20 acc. ⟨indoctam⟩, tam doctam coni. anonymus *Phil. Anzeiger XIII 558.* 25 an si R (falso Merr. in editione sua *at si) D r a,* at si *F p ς.* 27 requireremus D ς. 29 et hoc R F p.

admiratione dignissimum, quia videre, adloqui, audire, complecti nec laudare tantum, verum etiam amare contingit. Vale.

XVII.

C. PLINIUS CORNELIO TITIANO SUO S.

1 Est adhuc curae hominibus fides et officium, sunt,
qui defunctorum quoque amicos agant. Titinius Capito ab imperatore nostro impetravit, ut sibi liceret
2 statuam L. Silani in foro ponere. Pulchrum et magna laude dignum amicitia principis in hoc uti, quantumque
3 gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Est omnino Capitoni in usu claros viros colere; mirum est, qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi, ubi potest, habeat. Idem clarissimi
4 cuiusque vitam egregiis carminibus exornat. Scias ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est L. Silano debitus honor, cuius inmortalitati Capito prospexit pariter et suae. Neque enim magis decorum et insigne est statuam in foro populi Romani habere quam ponere. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

1 Scribis te perterritum somnio vereri, ne quid adversi in actione patiaris, rogas, ut dilationem petam et pauculos dies, certe proximum, excusem. Difficile est, sed experiar: *καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.*
2 Refert tamen, eventura soleas an contraria somniare. Mihi reputanti somnium meum istud, quod times tu,
3 egregiam actionem portendere videtur. Susceperam causam Iuni Pastoris, cum mihi quiescenti visa est socrus mea advoluta genibus, ne agerem, obsecrare. Et eram acturus adulescentulus adhuc, eram in qua-

1 adloqui audire om. R F p a, *add.* D r ς. 3 contigit *R F D, vulg.,* contingit *p r a,* Hofacker p. 49. 26 Hom. A 63.

druplici iudicio, eram contra potentissimos civitatis
atque etiam Caesaris amicos; quae singula excutere
mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi 4
tamen *λογισάμενος* illud:

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.

Nam mihi *pro* patria (etsi quid carius patria!) fides
videbatur. Prospere cessit, atque ideo illa actio mihi
aures hominum, illa ianuam famae patefecit. Proinde 5
dispice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud
in bonum vertas, aut, si tutius putas illud cautissimi
cuiusque praeceptum: 'Quod dubites, ne feceris', id
ipsum rescribe. Ego aliquam stropham inveniam 6
agamque causam tuam, ut istam agere tu, cum voles,
possis. Est enim sane alia ratio tua, alia mea fuit.
Nam iudicium centumvirale differri nullo modo, istuc
aegre quidem, sed tamen potest. Vale.

XIX.

C. PLINIUS ROMATIO FIRMO SUO S.

Municeps tu meus et condiscipulus et ab ineunte 1
aetate contubernalis, pater tuus et matri et avunculo
meo, mihi etiam, quantum aetatis diversitas passa est,
familiaris: magnae et graves causae, cur suscipere,
augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi 2
centum milium censum satis indicat, quod apud nos
decurio es. Igitur, ut te non decurione solum, verum
etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad im-
plendas equestres facultates trecenta milia nummum.
Te memorem huius muneris amicitiae nostrae diutur- 3
nitas spondet: ego ne illud quidem admoneo, quod

---

5 *Hom. M 243.* 6* nam mihi patria et si quid carius patria fides *p r, K. II, Merr.*, patria *post* mihi *om. R F a, post* carius *om. K. I, Muell.*, nam mihi patria fides *D*, nam mihi ⟨pro⟩ patria (etsi quid carius patria!) fides *ego. vide I 8, 18; 12, 3; VII 11, 8; IX 7, 5 (cf. Wien. Stud. XXV p. 308).* 7 ideo *R F p a, Merr.*, adeo *D r ς, K., Muell.* 13 istam K. II, ista *R F*, ipsam *D p r a, K. I, Muell.* 15 istuc R F a, istud vulg.

admonere deberem, nisi scirem sponte facturum, ut
dignitate a me data quam modestissime ut a me data
4 utare. Nam sollicitius custodiendus est honor, in quo
etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

XX.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

1 Frequens mihi disputatio est cum quodam docto
homine et perito, cui nihil aeque in causis agendis ut
2 brevitas placet. Quam ego custodiendam esse con-
fiteor, si causa permittat: alioqui praevaricatio est trans-
ire dicenda, praevaricatio etiam cursim et breviter
attingere, quae sint inculcanda, infigenda, repetenda.
3 Nam plerisque longiore tractatu vis quaedam et pon-
dus accedit, utque corpori ferrum sic oratio animo
4 non ictu magis quam mora imprimitur. Hic ille me-
cum auctoritatibus agit ac mihi ex Graecis orationes
Lysiae ostentat, ex nostris Gracchorum Catonisque,
quorum sane plurimae sunt circumcisae et breves: ego
Lysiae Demosthenen, Aeschinen, Hyperiden multosque
praeterea, Gracchis et Catoni Pollionem, Caesarem,
Caelium, in primis M. Tullium oppono, cuius oratio
optima fertur esse quae maxima. Et hercule ut aliae
bonae res ita bonus liber melior est quisque quo
5 maior. Vides, ut statuas, signa, picturas, hominum
denique multorumque animalium formas, arborum
etiam, si modo sint decorae, nihil magis quam ampli-
tudo commendet. Idem orationibus evenit, quin etiam
voluminibus ipsis auctoritatem quandam et pulchri-
6 tudinem adicit magnitudo. Haec ille multaque alia,
quae a me in eandem sententiam solent dici, ut est
in disputando incomprehensibilis et lubricus, ita eludit,
ut contendat hos ipsos, quorum orationibus nitar, pau-
7 ciora dixisse, quam ediderint. Ego contra puto. Testes

---

12 sint *RFpa, K. I, Otto, alii*, sunt Drs, K. II.
*24 hominum deorum*que animalium Mommsen.

sunt multae multorum orationes et Ciceronis pro Murena, pro Vareno, in quibus brevis et nuda quasi subscriptio quorundam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet illum permulta dixisse, cum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait se totam causam 8
vetere instituto solum perorasse et pro C. Cornelio quadriduo egisse, ne dubitare possimus, quae per plures dies, ut necesse erat, latius dixerit, postea recisa ac purgata in unum librum grandem quidem, unum tamen coartasse. At aliud est actio bona, aliud oratio. 9
Scio non nullis ita videri, sed ego (forsitan fallar) persuasum habeo posse fieri, ut sit actio bona, quae non sit bona oratio, non posse non bonam actionem esse, quae sit bona oratio. Est enim oratio actionis exemplar et quasi ἀρχέτυπον. Ideo in optima 10
quaque mille figuras extemporales invenimus, in iis etiam, quas tantum editas scimus, ut in Verrem: 'artificem quem? quemnam? recte admones; Polyclitum esse dicebant.' Sequitur ergo, ut actio sit absolutissima, quae maxime orationis similitudinem expresserit, si modo iustum et debitum tempus accipiat; quod si negetur, nulla oratoris, maxima iudicis culpa est. Adsunt huic opinioni meae leges, quae longissima tempora 11
largiuntur nec brevitatem dicentibus, sed copiam, hoc est diligentiam, suadent; quam praestare nisi in angustissimis causis non potest brevitas. Adiciam, quod 12
me docuit usus, magister egregius. Frequenter egi, frequenter iudicavi, frequenter in consilio fui: aliud alios movet, ac plerumque parvae res maxime trahuntur. Varia sunt hominum iudicia, variae voluntates. Inde,

---

4 permulta ⟨quae⟩ dixisse⟨t⟩ *Mommsen.*, dixisse *delet anonymus Philol. Anzeiger XIII 559.* 5 *Cic. p. Cluent. 70, 199.* 9 purgata *R F r a*, repurgata *M V D p* ς. 13 posse non *R M V* ς *a*, posse autem non *F p r*, *Otto.* 17 *Cic. in Verr. act. sec. IV 3, 5.* 21 accipiet *R F*, acceperit *p r.* 22 orationis *R F a.* 29 maxime trahuntur *R F a (cf. V 4, 3)*, m. trahunt *p*, *Otto (vel* parvis rebus m. trahuntur), Muell., *maximas trahunt M V D r* ς, K., Merr.

qui eandem causam simul audierunt, saepe diversum, interdum idem, sed ex diversis animi motibus sentiunt.
13 Praeterea suae quisque inventioni favet et quasi fortissimum amplectitur, cum ab alio dictum est, quod ipse praevidit. Omnibus ergo dandum est aliquid,
14 quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mihi Regulus, cum simul adessemus: 'Tu omnia, quae sunt in causa, putas exequenda, ego iugulum statim video, hunc premo.' Premit sane, quod elegit, sed in eligendo
15 frequenter errat. Respondi posse fieri, ut genu esset aut talus, ubi iugulum putaret. 'At ego' inquam, 'qui iugulum perspicere non possum, omnia pertempto,
16 omnia experior, *πάντα* denique *λίθον κινῶ*,' utque in cultura agri non vineas tantum, verum etiam arbusta, nec arbusta tantum, verum etiam campos curo et exerceo, utque in ipsis campis non far aut siliginem solam, sed hordeum, fabam ceteraque legumina sero, sic in actione plura quasi semina latius spargo, ut,
17 quae provenerint, colligam. Neque enim minus imperspicua, incerta, fallacia sunt iudicum ingenia quam tempestatum terrarumque. Nec me praeterit summum oratorem Periclen sic a comico Eupolide laudari:

Πρὸς δέ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει
πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις.

18 Verum huic ipsi Pericli nec illa *πειθώ* nec illud *ἐκήλει* brevitate vel velocitate vel utraque (differunt

---

4 ampl. *R M V D ς, K.*, compl. *F p r a, Otto, Muell.* 10 genu esset (genuisset *R*) aut talus *R M V D ς a, K., Merr.*, genuisset aut sibi aut aliis *F p*, genu esset aut tibia aut talus *r, Beroald., Otto, Muell.* 11 ubi ille iug. *M V D, K., Muell.* 13 *λάον* *pro* *λίθον* *D, cf. Eurip. Heracl. 1002, vide Dieterich, Die Grabschrift des Aberkios p. 24, adn. 4.* 18 latius semina *M V ς.* 23 *cf. schol. Aristoph. Acharn.* 504; Cic. de or. III 138, Brut. *38, 59; Quint. X 1, 82.*

enim) sine facultate summa contigisset. Nam delectare, persuadere copiam dicendi spatiumque desiderat, relinquere vero aculeum in audientium animis is demum potest, qui non pungit, sed infigit. Adde, quae 19
de eodem Pericle comicus alter:

ἤστραπτ', ἐβρόντα, συνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.

Non enim amputata oratio et abscisa, sed lata et magnifica et excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. 'Optimus tamen modus est': quis 20
negat? sed non minus non servat modum, qui infra rem quam qui supra, qui adstrictius quam qui effusius dicit. Itaque audis frequenter ut illud: 'inmodice et 21
redundanter' ita hoc: 'ieiune et infirme'. Alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse. Aeque uterque, sed ille imbecillitate, hic viribus peccat; quod certe, etsi non limatioris, maioris tamen ingenii vitium est. Nec vero, cum haec dico, illum Homericum 22
ἀμετροεπῆ probo, sed hunc:

καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν,

non quia non et ille mihi validissime placeat:

παῦρα μέν, ἀλλὰ μάλα λιγέως·

si tamen detur electio, illam orationem similem nivibus hibernis, id est crebram et adsiduam et largam, postremo divinam et caelestem, volo. 'At est gratior 23
multis actio brevis'. Est, sed inertibus, quorum delicias desidiamque quasi iudicium respicere ridiculum est. Nam, si hos in consilio habeas, non solum satius est breviter dicere, sed omnino non dicere. Haec est 24
adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu, sed plane, cur dissentias, explices rogo. Quamvis enim

---

5 *Aristoph. Acharn.* 531. 7 *v. Merr. Class. Review* XVII *p.* 53. 18 *Hom. B* 212. 19 *Hom. Γ* 222; cui *vel* cuius *pro* καὶ *Boot.* 20 placeat ⟨qui⟩ παῦρα *Boot.* 21 *Hom. Γ* 214. 25 oratio, *quod pro* actio exhibent K. I et Muell., *nusquam traditum est.* 28 *prius* est om. MV.

cedere auctoritati debeam tuae, rectius tamen arbitror in tanta re ratione quam auctoritate superari. Proinde, si non errare videor, id ipsum quam voles brevi epistula, sed tamen scribe (confirmaris enim iudicium meum); si erravero, longissimam para. Num corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, brevis epistulae necessitatem, si dissentires, longissimae imposui? Vale.

XXI.

C. PLINIUS PLINIO PATERNO SUO S.

1 Ut animi tui iudicio sic oculorum plurimum tribuo,
non quia multum, ne tibi placeas, sed quia tantum
quantum ego sapis; quamquam hoc quoque multum
2 est. Omissis iocis credo decentes esse servos, qui sunt
empti mihi ex consilio tuo. Superest, ut frugi sint,
quod de venalibus melius auribus quam oculis iudi-
catur. Vale.

XXII.

C. PLINIUS CATILIO SEVERO SUO S.

1 Diu iam in urbe haereo et quidem attonitus. Per-
turbat me longa et pertinax valetudo Titi Aristonis,
quem singulariter et miror et diligo. Nihil est enim
illo gravius, sanctius, doctius, ut mihi non unus homo,
sed litterae ipsae omnesque bonae artes in uno ho-
2 mine summum periculum adire videantur. Quam pe-
ritus ille et privati iuris et publici! quantum rerum,
quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Ni-
hil est, quod doceri velis, quod ille docere non possit;
mihi certe, quotiens aliquid abditum quaero, ille the-
3 saurus est. Iam quanta sermonibus eius fides, quanta
auctoritas, quam pressa et decora cunctatio! quid est,

---

1 tuae debeam *R F r a*. 4 confirmaris *R a*, confirmaveris *F p r*, *Otto*, *Muell.*, confirmabis *M V ς*, *K.*, confirma *D*. 5 erravero *R F p r a*, erraro *D*, errare *M V ς*, *K*. 27 doceri *R F p*, *Otto*, *Stangl*, *Muell.*, discere *M V D r ς a*, K.

quod non statim sciat? Et tamen plerumque haesitat,
dubitat diversitate rationum, quas acri magnoque iu-
dicio ab origine causisque primis repetit, discernit,
expendit. Ad hoc quam parcus in victu, quam modi- 4
cus in cultu! Soleo ipsum cubiculum illius ipsum-
que lectum ut imaginem quandam priscae frugalitatis
aspicere. Ornat haec magnitudo animi, quae nihil ad 5
ostentationem, omnia ad conscientiam refert recteque
facti non ex populi sermone mercedem, sed ex facto
petit. In summa non facile quis quemquam ex istis, 6
qui sapientiae studium habitu corporis praeferunt, huic
viro comparabit. Non quidem gymnasia sectatur aut
porticus nec disputationibus longis aliorum otium su-
umque delectat, sed in toga negotiisque versatur, mul-
tos advocatione, plures consilio iuvat. Nemini tamen 7
istorum castitate, pietate, iustitia, fortitudine etiam
primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, qua pa-
tientia hanc ipsam valetudinem toleret, ut dolori resi-
stat, ut sitim differat, ut incredibilem febrium ardorem
inmotus opertusque transmittat. Nuper me paucosque 8
mecum, quos maxime diligit, advocavit rogavitque, ut
medicos consuleremus de summa valetudinis, ut, si es-
set insuperabilis, sponte exiret e vita, si tantum diffi-
cilis et longa, resisteret maneretque: dandum enim 9
precibus uxoris, dandum filiae lacrimis, dandum etiam
nobis amicis, ne spes nostras, si modo non essent
inanes, voluntaria morte desereret. Id ego arduum in 10
primis et praecipua laude dignum puto. Nam impetu
quodam et instinctu procurrere ad mortem commune
cum multis, deliberare vero et causas eius expendere,
utque suaserit ratio, vitae mortisque consilium sus-
cipere vel ponere ingentis est animi. Et medici qui- 11
dem secunda nobis pollicentur: superest, ut promissis

4 quam mod. in cultu *om. MV.* 5 illius *RFpra, om. D,* eius *MVς.* 10 quis *RFpa, om. MVDrς.* 12 comparabit *Otto,* comparauit *RF,* comperabit *p,* compararit *a,* comparabis *MVDrς, K.* 31 cons. susc. *RFpa,* cons. vel susc. *vulg.*

deus adnuat tandemque me hac sollicitudine exsolvat;
qua liberatus Laurentinum meum, hoc est libellos et
pugillares studiosumque otium, repetam. Nunc enim
nihil legere, nihil scribere aut adsidenti vacat aut anxio
12 libet. Habes, quid timeam, quid optem, quid etiam in
posterum destinem: tu quid egeris, quid agas, quid velis
agere, invicem nobis, sed laetioribus epistulis scribe.
Erit confusioni meae non mediocre solacium, si tu nihil
quereris. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S.

1 Consulis, an existimem te in tribunatu causas agere
debere. Plurimum refert, quid esse tribunatum putes,
inanem umbram et sine honore nomen an potestatem
sacrosanctam, et quam in ordinem cogi ut a nullo ita
2 ne a se quidem deceat. Ipse cum tribunus essem,
erraverim fortasse, qui me esse aliquid putavi, sed,
tamquam essem, abstinui causis agendis: primum, quod
deforme arbitrabar, cui adsurgere, cui loco cedere omnis oporteret, hunc omnibus sedentibus stare, et, qui
iubere posset tacere quemcumque, huic silentium
clepsydra indici, et, quem interfari nefas esset, hunc
etiam convicia audire et, si inulta pateretur, inertem,
3 si ulcisceretur, insolentem videri. Erat hic quoque
aestus ante oculos, si forte me appellasset vel ille, cui
adessem, vel ille, quem contra, intercederem et auxilium
ferrem an quiescerem sileremque et quasi eiurato ma-
4 gistratu privatum ipse me facerem. His rationibus
motus malui me tribunum omnibus exhibere quam
5 paucis advocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum
interest quid esse tribunatum putes, quam personam
tibi imponas; quae sapienti viro ita aptanda est, ut
perferatur. Vale.

---

7 scripseris confusioni *RF, Otto.* 17 qui me esse aliquid (aliquem *a*) *Ra,* qui me aliquid *Fp*ς, aliquid (*om.* qui me *esse) MV.* 23 inulta *Ra,* multa *rell.*

XXIV.

C. PLINIUS BAEBIO HISPANO SUO S.

Tranquillus, contubernalis meus, vult emere agellum, 1
quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures, 2
quanti aequum est, emat; ita enim delectabit emisse.
Nam mala emptio semper ingrata est eo maxime, quod
exprobrare stultitiam domino videtur. In hoc autem 3
agello, si modo adriserit pretium, Tranquilli mei stomachum multa sollicitant, vicinitas urbis, opportunitas
viae, mediocritas villae, modus ruris, qui avocet magis
quam distringat. Scholasticis porro dominis, ut hic 4
est, sufficit abunde tantum soli, ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem unamque semitam terere omnisque viticulas suas nosse et numerare arbusculas possint. Haec tibi exposui, quo magis scires, quantum esset ille mihi, ego tibi debiturus, si praediolum istud, quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, ut paenitentiae locum non relinquat. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER SECUNDUS.

I.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Post aliquot annos insigne atque etiam memorabile 1
populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Vergini Rufi, maximi et clarissimi civis et per-

6 est *R F p r a*, *Otto*, *Muell.*, *om. M V ς*, *K.*, *Stangl.*
16 esset *ille M V*, *K.*, ille esset R F p r a, Stangl, Muell.
27 Verg. R F D p, *Virg. rell.* — *alterum* et R F p r a, om. rell.

2 inde felicis. Triginta annis gloriae suae supervixit;
legit scripta de se carmina, legit historias et posteritati suae interfuit. Perfunctus est tertio consulatu, ut
summum fastigium privati hominis impleret, cum prin-
3 cipis noluisset. Caesares, quibus suspectus atque etiam
invisus virtutibus fuerat, evasit, reliquit incolumem
optimum atque amicissimum, tamquam ad hunc ipsum
4 honorem publici funeris reservatus. Annum tertium
et octogensimum excessit in altissima tranquillitate,
pari veneratione. Usus est firma valetudine, nisi quod
solebant ei manus tremere, citra dolorem tamen. Aditus
tantum mortis durior longiorque, sed hic ipse lauda-
5 bilis. Nam, cum vocem praepararet acturus in consulatu principi gratias, liber, quem forte acceperat
grandiorem, et seni et stanti ipso pondere elapsus est.
Hunc dum sequitur colligitque, per leve et lubricum
pavimentum fallente vestigio cecidit coxamque fregit,
quae parum apte collocata reluctante aetate male coiit.
6 Huius viri exequiae magnum ornamentum principi,
magnum saeculo, magnum etiam foro et rostris attulerunt. Laudatus est a consule Cornelio Tacito; nam
hic supremus felicitati eius cumulus accessit, laudator
7 eloquentissimus. Et ille quidem plenus annis abiit,
plenus honoribus, illis etiam, quos recusavit: nobis
tamen quaerendus ac desiderandus est ut exemplar
aevi prioris, mihi vero praecipue, qui illum non solum
8 publice quantum admirabar tantum diligebam; primum
quod utrique eadem regio, municipia finitima, agri
etiam possessionesque coniunctae, praeterea quod ille
mihi tutor relictus adfectum parentis exhibuit. Sic
candidatum me suffragio ornavit, sic ad omnes honores meos ex secessibus accucurrit, cum iam pridem
eiusmodi officiis renuntiasset, sic illo die, quo sacerdotes solent nominare, quos dignissimos sacerdotio

---

22 eius supremus felic. *M V* ς. 26 aevi R F D p r a, vitae *M V* ς. *28 regio om. R F.*

iudicant, me semper nominabat. Quin etiam in hac 9
novissima valetudine veritus, ne forte inter quinque-
viros crearetur, qui minuendis publicis sumptibus iu-
dicio senatus constituebantur, cum illi tot amici senes
consularesque superessent, me huius aetatis, per quem
excusaretur, elegit his quidem verbis: 'Etiam si filium
haberem, tibi mandarem.' Quibus ex causis necesse est 10
tamquam inmaturam mortem eius in sinu tuo defleam,
si tamen fas est aut flere aut omnino mortem vocare,
qua tanti viri mortalitas magis finita quam vita est.
Vivit enim vivetque semper atque etiam latius in me- 11
moria hominum et sermone versabitur, postquam ab
oculis recessit.

Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus 12
in hac una contemplatione defixus est. Verginium
cogito, Verginium video, Verginium iam vanis imagi-
nibus, recentibus tamen, audio, adloquor, teneo; cui
fortasse cives aliquos virtutibus pares et habemus et
habebimus, gloria neminem. Vale.

II.

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

Irascor, nec liquet mihi, an debeam, sed irascor. 1
Scis, quam sit amor iniquus interdum, impotens saepe,
μικραίτιος semper. Haec tamen causa magna est, ne-
scio an iusta: sed ego, tamquam non minus iusta quam
magna sit, graviter irascor, quod a te tam diu litterae
nullae. Exorare me potes uno modo, si nunc saltem 2
plurimas et longissimas miseris. Haec mihi sola excu-
satio vera, ceterae falsae videbuntur. Non sum audi-
turus: 'Non eram Romae' vel: 'Occupatior eram'; illud
enim nec di sinant, ut 'infirmior'. Ipse ad villam

---

14 volo *R F D p a, Merr.* 16 cog. Verg. *om. M V.* 17 recentibus *om. R F.* 18 aliquos cives *R F* p r, Stangl, *Merr., Muell.* 30 enim *pro* eram M p r fortasse recte, cf. *ad paneg. 70, 6.*

partim studiis, partim desidia fruor, quorum utrumque
ex otio nascitur. Vale.

III.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

1 Magna Isaeum fama praecesserat, maior inventus
est. Summa est facultas, copia, ubertas; dicit semper
ex tempore, sed tamquam diu scripserit. Sermo Graecus,
immo Atticus, praefationes tersae, graciles, dulces,
2 graves interdum et erectae. Poscit controversias plures,
electionem auditoribus permittit, saepe etiam partes,
surgit, amicitur, incipit: statim omnia ac paene pariter
ad manum, sensus reconditi occursant, verba, sed qua-
lia! quaesita et exculta. Multa lectio in subitis, multa
3 scriptio elucet. Prooemiatur apte, narrat aperte, pu-
gnat acriter, colligit fortiter, ornat excelse, postremo
docet, delectat, adficit, quid maxime, dubites: crebra
ἐνθυμήματα, crebri syllogismi, circumscripti et effecti,
quod stilo quoque adsequi magnum est, incredibilis
memoria, repetit altius, quae dixit ex tempore, ne
4 verbo quidem labitur. Ad tantam ἕξιν studio et ex-
ercitatione pervenit; nam diebus et noctibus nihil aliud
5 agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagensimum
excessit et adhuc scholasticus tantum est: quo genere
hominum nihil aut sincerius aut simplicius aut melius.
Nos enim, qui in foro verisque litibus terimur, multum
6 malitiae, quamvis nolimus, addiscimus: schola et au-
ditorium et ficta causa res inermis, innoxia est nec
minus felix, senibus praesertim. Nam quid in senectute
7 felicius, quam quod dulcissimum est in iuventa? Quare
ego Isaeum non disertissimum tantum, verum etiam
beatissimum iudico; quem tu nisi cognoscere concu-
8 piscis, saxeus ferreusque es. Proinde, si non ob alia
nosque ipsos, at certe ut hunc audias, veni. Num-
quamne legisti Gaditanum quendam Titi Livi nomine

26 nolumus R F p r.

gloriaque commotum ad visendum eum ab ultimo ter-
rarum orbe venisse statimque, ut viderat, abisse?
Ἀφιλόκαλον, inlitteratum, iners ac paene etiam turpe
est non putare tanti cognitionem, qua nulla est iucun-
dior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices: 9
'Habeo hic, quos legam, non minus disertos.' Etiam:
sed legendi semper occasio est, audiendi non semper.
Praeterea multo magis, ut vulgo dicitur, viva vox ad-
ficit. Nam, licet acriora sint, quae legas, altius tamen
in animo sedent, quae pronuntiatio, vultus, habitus,
gestus etiam dicentis adfigit; nisi vero falsum putamus 10
illud Aeschinis, qui cum legisset Rhodiis orationem
Demosthenis admirantibus cunctis adiecisse fertur: *τί
δέ, εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου ἠκούσατε;* et erat Aeschines,
si Demostheni credimus, *λαμπροφωνότατος*. Fatebatur
tamen longe melius eadem illa pronuntiasse ipsum,
qui pepererat. Quae omnia huc tendunt, ut audias 11
Isaeum, vel ideo tantum, ut audieris. Vale.

IV.

C. PLINIUS CALVINAE SUAE S.

Si pluribus pater tuus vel uni cuilibet alii quam 1
mihi debuisset, fuisset fortasse dubitandum, an adires
hereditatem etiam viro gravem. Cum vero ego ductus 2
adfinitatis officio dimissis omnibus, qui, non dico mo-
lestiores, sed diligentiores erant, creditor solus exsti-
terim, cumque ego nubenti tibi in dotem centum milia
contulerim praeter eam summam, quam pater tuus
quasi de meo dixit (erat enim solvenda de meo), ma-
gnum habes facilitatis meae pignus, cuius fiducia debes
famam defuncti pudoremque suscipere; ad quod te ne
verbis magis quam rebus horter, quidquid mihi pater
tuus debuit, acceptum tibi fieri iubebo. Nec est, quod 3

13 *cf. Hieron. ad Paulin. ep. 53 vol. I p. 272 ed. Vallars.*
15 *Dem. de cor. 313.* 26 ego nubenti M V, vivente eo nubenti
rell., K. H.

verearis, ne sit mihi onerosa ista donatio. Sunt qui-
dem omnino nobis modicae facultates, dignitas sum-
ptuosa, reditus propter condicionem agellorum nescio
minor an incertior; sed, quod cessat ex reditu, fruga-
litate suppletur, ex qua velut e fonte liberalitas nostra
4 decurrit; quae tamen ita temperanda est, ne nimia
profusione inarescat, sed temperanda in aliis, in te
vero facile ratio constabit, etiamsi modum excesserit.
Vale.

V.

C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

1 Actionem et a te frequenter efflagitatam et a me
saepe promissam exhibui tibi, nondum tamen totam;
2 adhuc enim pars eius perpolitur. Interim, quae abso-
lutiora mihi videbantur, non fuit alienum iudicio tuo
tradi. His tu rogo intentionem scribentis accommodes.
Nihil enim adhuc inter manus habui, cui maiorem
3 sollicitudinem praestare deberem. Nam in ceteris actio-
nibus existimationi hominum diligentia tantum et fides
nostra, in hac etiam pietas subicietur. Inde et liber
crevit, dum ornare patriam et amplificare gaudemus,
4 pariter et defensioni eius servimus et gloriae. Tu
tamen haec ipsa, quantum ratio exegerit, reseca. Quo-
tiens enim ad fastidium legentium deliciasque respicio,
intellego nobis commendationem et ex ipsa mediocri-
5 tate libri petendam. Idem tamen, qui a te hanc au-
steritatem exigo, cogor id, quod diversum est, postu-
lare, ut in plerisque frontem remittas. Sunt enim
quaedam adulescentium auribus danda, praesertim si
materia non refragetur; nam descriptiones locorum,
quae in hoc libro frequentiores erunt, non historice
6 tantum, sed prope poëtice prosequi fas est. Quod ta-
men si quis extiterit qui putet nos laetius fecisse,

---

5 e (ex) *F p r, Otto, Muell., om. rell.*, ex quo velut fonte *? K.* 8 facile et ratio *F D,* f. ei r. *K. II (cf. paneg. 38, 4).* *21 pariterque F p r a, Otto, Muell.* 32 latius *F p r*, lautius *a*, *elatius Otto.*

quam orationis severitas exigat, huius, ut ita dixerim,
tristitiam reliquae partes actionis exorare debebunt.
Adnisi certe sumus, ut quamlibet diversa genera lecto- 7
rum per plures dicendi species teneremus, ac, sicut
veremur, ne quibusdam pars aliqua secundum suam
cuiusque naturam non probetur, ita videmur posse con-
fidere, ut universitatem omnibus varietas ipsa commen-
det. Nam et in ratione conviviorum, quamvis a pleris- 8
que cibis singuli temperemus, totam tamen cenam
laudare omnes solemus, nec ea, quae stomachus noster
recusat, adimunt gratiam illis, quibus capitur. Atque 9
haec ego sic accipi volo, non tamquam adsecutum me
esse credam, sed tamquam adsequi laboraverim, for-
tasse non frustra, si modo tu curam tuam admoveris
interim istis, mox iis, quae sequentur. Dices te non posse 10
satis diligenter id facere, nisi prius totam actionem
cognoveris. Fateor: in praesentia tamen et ista tibi
familiariora fient, et quaedam ex his talia erunt, ut
per partes emendari possint. Etenim, si avulsum sta- 11
tuae caput aut membrum aliquod inspiceres, non tu
quidem ex illo posses congruentiam aequalitatemque
deprendere, posses tamen iudicare, an id ipsum satis
elegans esset; nec alia ex causa principiorum libri cir- 12
cumferuntur, quam quia existimatur pars aliqua etiam
sine ceteris esse perfecta.

Longius me provexit dulcedo quaedam tecum lo- 13
quendi; sed iam finem faciam, ne modum, quem etiam
orationi adhibendum puto, in epistula excedam. Vale.

VI.

C. PLINIUS AVITO SUO S.

Longum est altius repetere, nec refert, quemadmo- 1
dum acciderit, ut homo minime familiaris cenarem
apud quendam, ut sibi videbatur, lautum et diligen-

---

15 sequentur *Fp ς, Otto*, secuntur *vulg.* 23 principia *librorum ς.*

2 tem, ut mihi, sordidum simul et sumptuosum. Nam
sibi et paucis opima quaedam, ceteris vilia et minuta
ponebat. Vinum etiam parvulis lagunculis in tria ge-
nera discripserat, non ut potestas eligendi, sed ne ius
esset recusandi, aliud sibi et nobis, aliud minoribus
amicis (nam gradatim amicos habet), aliud suis no-
3 strisque libertis. Animadvertit, qui mihi proximus
recumbebat, et, an probarem, interrogavit. Negavi. 'Tu
ergo' inquit 'quam consuetudinem sequeris?' 'Eadem
omnibus pono; ad cenam enim, non ad notam invito
cunctisque rebus exaequo, quos mensa et toro aequavi.'
4 'Etiamne libertos?' 'Etiam; convictores enim tunc, non
libertos puto.' Et ille: 'Magno tibi constat.' 'Minime.'
'Qui fieri potest?' 'Quia scilicet liberti mei non idem
5 quod ego bibunt, sed idem ego quod liberti.' Et hercule,
si gulae temperes, non est onerosum, quo utaris, ipse
communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa
quasi in ordinem redigenda est, si sumptibus parcas,
quibus aliquanto rectius tua continentia quam aliena
contumelia consulas.

6 Quorsus haec? ne tibi, optimae indolis iuveni, quo-
rundam in mensa luxuria specie frugalitatis imponat.
Convenit autem amori in te meo, quotiens tale aliquid
inciderit, sub exemplo praemonere, quid debeas fugere.
7 Igitur memento nihil magis esse vitandum quam istam
luxuriae et sordium novam societatem; quae cum sint
turpissima discreta ac separata, turpius iunguntur. Vale.

VII.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

1 Here a senatu Vestricio Spurinnae principe auctore
triumphalis statua decreta est, non ita ut multis, qui
numquam in acie steterunt, numquam castra viderunt,
numquam denique tubarum sonum nisi in spectaculis

---

2 optima *MVς*. 9 sequeris respondi eadem *MVς*. *13 minime fieri potest* potest quia *F*, minime. qui fieri potest? *potest, quia Sichard., Merr.* 32 numq. in ac. st. om. MV.

audierunt, verum ut illis, qui decus istud sudore et
sanguine et factis adsequebantur. Nam Spurinna Bru- 2
cterum regem vi et armis induxit in regnum osten-
tatoque bello ferocissimam gentem, quod est pulcher-
rimum victoriae genus, terrore perdomuit. Et hoc 3
quidem virtutis praemium, illud solacium doloris ac-
cepit, quod filio eius Cottio, quem amisit absens, ha-
bitus est honor statuae. Rarum id in iuvene; sed
pater hoc quoque merebatur, cuius gravissimo vulneri
magno aliquo fomento medendum fuit. Praeterea Cot- 4
tius ipse tam clarum specimen indolis dederat, ut vita
eius brevis et angusta debuerit hac velut inmortalitate
proferri. Nam tanta ei sanctitas, gravitas, auctoritas
etiam, ut posset senes illos provocare virtute, quibus
nunc honore adaequatus est. Quo quidem honore, 5
quantum ego interpretor, non modo defuncti memo-
riae, dolori patris, verum etiam exemplo prospectum
est. Acuent ad bonas artes iuventutem adulescentibus
quoque, digni sint modo, tanta praemia constituta,
acuent principes viros ad liberos suscipiendos et gau-
dia ex superstitibus et ex amissis tam gloriosa solacia.
His ex causis statua Cotti publice laetor nec privatim 6
minus. Amavi consummatissimum iuvenem tam ar-
denter, quam nunc impatienter requiro. Erit ergo per-
gratum mihi hanc effigiem eius subinde intueri, sub-
inde respicere, sub hac consistere, praeter hanc com-
meare. Etenim, si defunctorum imagines domi positae 7
dolorem nostrum levant, quanto magis hae, quibus in
celeberrimo loco non modo species et vultus illorum,
sed honor etiam et gloria refertur? Vale.

VIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Studes an piscaris an venaris an simul omnia? 1
Possunt enim omnia simul fieri ad Larium nostrum.

---

1 *cf. Enn. trag. fr. v. 36 ed. Vahl.*, Cic. de off. I 18, 61.
19 *quoque ut digni Fr ς*, qu. utinam d. coni. Otto.

Nam lacus piscem, feras silvae, quibus lacus cingitur,
2 studia altissimus iste secessus adfatim suggerunt. Sed,
sive omnia simul sive aliquid facis, non possum dicere
'invideo'; angor tamen non et mihi licere, quae sic
concupisco ut aegri vinum, balinea, fontes. Num-
quamne hos artissimos laqueos, si solvere negatur,
3 abrumpam? Numquam, puto. Nam veteribus negotiis
nova accrescunt, nec tamen priora peraguntur: tot
nexibus, tot quasi catenis maius in dies occupationum
agmen extenditur. Vale.

IX.

C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

1 Anxium me et inquietum habet petitio Sexti Eruci
mei. Adficior cura et, quam pro me sollicitudinem
non adii, quasi pro me altero patior; et alioqui meus
pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen ad-
2 ducitur. Ego Sexto latum clavum a Caesare nostro,
ego quaesturam impetravi, meo suffragio pervenit ad
ius tribunatum petendi, quem nisi obtinet in senatu,
3 vereor, ne decepisse Caesarem videar. Proinde adni-
tendum est mihi, ut talem eum iudicent omnes, qua-
lem esse princeps mihi credidit. Quae causa si studium
meum non incitaret, adiutum tamen cuperem iuvenem
probissimum, gravissimum, eruditissimum, omni deni-
que laude dignissimum et quidem cum tota domo.
4 Nam pater ei Erucius Clarus, vir sanctus, antiquus,
disertus atque in agendis causis exercitatus, quas summa
fide, pari constantia nec verecundia minore defendit.
Habet avunculum C. Septicium, quo nihil verius, nihil
5 simplicius, nihil candidius, nihil fidelius novi. Omnes
me certatim et tamen aequaliter amant, omnibus nunc
ego in uno referre gratiam possum. Itaque prenso
amicos, supplico, ambio, domos stationesque circumeo,
quantumque vel auctoritate vel gratia valeam, precibus

---

3 facias Fpϛa.

experior teque obsecro, ut aliquam oneris mei partem
suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces, 6
reddam, et si non reposces. Diligeris, coleris, fre-
quentaris: ostende modo velle te, nec deerunt, qui,
quod tu velis, cupiant. Vale.

X.

C. PLINIUS OCTAVIO SUO S.

Hominem te patientem vel potius durum ac paene 1
crudelem, qui tam insignes libros tam diu teneas!
Quousque et tibi et nobis invidebis, tibi maxima 2
laude, nobis voluptate? Sine per ora hominum feran-
tur isdemque quibus lingua Romana spatiis pervagen-
tur. Magna et iam longa expectatio est, quam frustrari
adhuc et differre non debes. Enotuerunt quidam tui 3
versus et invito te claustra sua refregerunt. Hos nisi
retrahes in corpus, quandoque ut errones aliquem,
cuius dicantur, invenient. Habe ante oculos mortali- 4
tatem, a qua adserere te hoc uno monimento potes;
nam cetera fragilia et caduca non minus quam ipsi
homines occidunt desinuntque. Dices, ut soles: 'amici
mei viderint.' Opto equidem amicos tibi tam fideles, 5
tam eruditos, tam laboriosos, ut tantum curae inten-
tionisque suscipere et possint et velint, sed dispice,
ne sit parum providum sperare ex aliis, quod tibi ipse
non praestes. Et de editione quidem interim, ut vo- 6
les: recita saltem, quo magis libeat emittere, utque
tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te non
temere praesumo. Imaginor enim, qui concursus, quae 7
admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat;
quo ego, cum dico vel recito, non minus quam cla-
more delector, sit modo silentium acre et intentum

---

1 te quoque *p, Catan., K. I, Muell.,* teque *K. II.* — oneris (honeris) *FDpra,* muneris *MVς.* 10 maximam (maxima *a*) laudem n. voluptatem *rςa,* maximas laudes n. voluptates *Dp, vide ad II 20, 8.* 15 tua *Fpra, om. ς.* 16 retrahes *Fa, Otto, Muell., retrahis MVDpς, K.,* retrahas *r.*

8 et cupidum ulteriora audiendi. Hoc fructu tanto, tam
parato desine studia tua infinita ista cunctatione fraudare;
quae cum modum excedit, verendum est, ne
inertiae et desidiae vel etiam timiditatis nomen accipiat.
Vale.

XI.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

1 Solet esse gaudio tibi, si quid actum est in senatu
dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore secesseris,
insidet tamen animo tuo maiestatis publicae
cura. Accipe ergo, quod per hos dies actum est personae
claritate famosum, severitate exempli salubre,
2 rei magnitudine aeternum. Marius Priscus accusantibus
Afris, quibus pro consule praefuit, omissa defensione
iudices petiit. Ego et Cornelius Tacitus adesse
provincialibus iussi existimavimus fidei nostrae convenire
notum senatui facere excessisse Priscum inmanitate
et saevitia crimina, quibus dari iudices possent,
cum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam,
3 pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius deprecatusque
est, ne quid ultra repetundarum legem quaereretur,
omniaque actionis suae vela vir movendarum
lacrimarum peritissimus quodam velut vento misera-
4 tionis implevit. Magna contentio, magni utrimque clamores
aliis cognitionem senatus lege conclusam, aliis
liberam solutamque dicentibus, quantumque admisisset
5 reus, tantum vindicandum. Novissime consul designatus
Iulius Ferox, vir rectus et sanctus, Mario quidem
iudices interim censuit dandos, evocandos autem, qui-
6 bus diceretur innocentium poenas vendidisse. Quae
sententia non praevaluit modo, sed omnino post tantas
dissensiones fuit sola frequens, adnotatumque experimentis,
quod favor et misericordia acres et vehementes
primos impetus habent, paulatim consilio et ratione
7 quasi restincta considunt. Unde evenit, ut, quod multi
clam*ore permixto* tuentur, nemo tacentibus ceteris di-

cere velit; patescit enim, cum separaris a turba, con-
templatio rerum, quae turba teguntur. Venerunt, qui 8
adesse erant iussi, Vitellius Honoratus et Flavius Mar-
cianus; ex quibus Honoratus trecentis milibus exilium
equitis Romani septemque amicorum eius ultimam
poenam, Marcianus unius equitis Romani septingentis
milibus plura supplicia arguebatur emisse; erat enim
fustibus caesus, damnatus in metallum, strangulatus
in carcere. Sed Honoratum cognitioni senatus mors 9
opportuna subtraxit, Marcianus inductus est absente
Prisco. Itaque Tuccius Cerialis consularis iure sena-
torio postulavit, ut Priscus certior fieret, sive quia
miserabiliorem, sive quia invidiosiorem fore arbitraba-
tur, si praesens fuisset, sive, quod maxime credo, quia
aequissimum erat commune crimen ab utroque defendi
et, si dilui non potuisset, in utroque puniri. Dilata 10
res est in proximum senatum, cuius ipse conspectus
augustissimus fuit. Princeps praesidebat (erat enim
consul), ad hoc Ianuarius mensis cum cetera tum prae-
cipue senatorum frequentia celeberrimus; praeterea
causae amplitudo auctaque dilatione expectatio et fama
insitumque mortalibus studium magna et inusitata no-
scendi omnes undique exciverat. Imaginare, quae sol- 11
licitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re in
illo coetu praesente Caesare dicendum erat. Equidem
in senatu non semel egi, quin immo nusquam audiri
benignius soleo: tunc me tamen ut nova omnia novo
metu permovebant. Obversabatur praeter illa, quae 12
supra dixi, causae difficultas: stabat modo consularis,
modo septemvir epulonum, iam neutrum. Erat ergo 13
perquam onerosum accusare damnatum, quem ut pre-
mebat atrocitas criminis, ita quasi peractae damnationis
miseratio tuebatur. Utcumque tamen animum cogita- 14
tionemque collegi, coepi dicere non minore audientium
adsensu quam sollicitudine mea. Dixi horis paene quin-

30 *ergo MVDrς, K., Merr.,* igitur F p a, Otto, Muell.

que; nam duodecim clepsydris, quas spatiosissimas
acceperam, sunt additae quattuor. Adeo illa ipsa, quae
dura et adversa dicturo videbantur, secunda dicenti
15 fuerunt. Caesar quidem tantum mihi studium, tantam
etiam curam (nimium est enim dicere sollicitudinem)
praestitit, ut libertum meum post me stantem saepius
admoneret, voci laterique consulerem, cum me vehe-
mentius putaret intendi, quam gracilitas mea perpeti
posset. Respondit mihi pro Marciano Claudius Mar-
16 cellinus. Missus deinde senatus et revocatus in poste-
rum; neque enim iam inchoari poterat actio, nisi ut
17 noctis interventu scinderetur. Postero die dixit pro
Mario Salvius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer,
disertus; in illa vero causa omnes artes suas protulit.
Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime et, quod
18 eximium orationi eius inest, σεμνῶς. Dixit pro Mario
rursus Fronto Catius insigniter, utque iam locus ille
poscebat, plus in precibus temporis quam in defensione
consumpsit. Huius actionem vespera inclusit, non
tamen sic, ut abrumperet. Itaque in tertium diem
probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrum et
antiquum, senatum nocte dirimi, triduo vocari, triduo
19 contineri. Cornutus Tertullus, consul designatus, vir
egregius et pro veritate firmissimus, censuit septin-
genta milia, quae acceperat Marius, aerario inferenda,
Mario urbe Italiaque interdicendum, Marciano hoc am-
plius Africa. In fine sententiae adiecit, quod ego et
Tacitus iniuncta advocatione diligenter et fortiter functi
essemus, arbitrari senatum ita nos fecisse, ut dignum
20 mandatis partibus fuerit. Adsenserunt consules desi-
gnati, omnes etiam consulares usque ad Pompeium
Collegam: ille et septingenta milia aerario inferenda
et Marcianum in quinquennium relegandum, Marium
repetundarum poenae, quam iam passus esset, censuit

---

11 ut om. Fpa. 22 dirimi *MDp, Pomp. Laet., K., Merr., Muell., dirimit V,* dimitti *Fra*, Otto.

relinquendum. Erant in utraque sententia multi, for- 21
tasse etiam plures in hac vel solutiore vel molliore.
Nam quidam ex illis quoque, qui Cornuto videbantur adsensi, hunc, qui post ipsos censuerat, sequebantur. Sed, cum fieret discessio, qui sellis con- 22
sulum adstiterant, in Cornuti sententiam ire coeperunt. Tum illi, qui se Collegae adnumerari patiebantur, in diversum transierunt, Collega cum paucis relictus. Multum postea de impulsoribus suis, praecipue de Regulo questus est, qui se in sententia, quam ipse dictaverat, deseruisset. Est alioqui Regulo tam mobile ingenium, ut plurimum audeat, plurimum timeat.

Hic finis cognitionis amplissimae. Superest tamen 23
λιτούργιον non leve, Hostilius Firminus, legatus Mari Prisci, qui permixtus causae graviter vehementerque vexatus est. Nam et rationibus Marciani et sermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse stipulatusque de Marciano quinquaginta milia denariorum probabatur, ipse praeterea accepisse sestertia decem milia foedissimo quidem titulo, nomine 'unguentarii', qui titulus a vita hominis compti semper et pumicati non abhorrebat. Placuit censente Cornuto re- 24
ferri de eo proximo senatu; tunc enim, casu incertum an conscientia, afuerat.

Habes res urbanas: invicem rusticas scribe. Quid 25
arbusculae tuae, quid vineae, quid segetes agunt, quid oves delicatissimae? In summa, nisi aeque longam epistulam reddis, non est, quod postea nisi brevissimam expectes. Vale.

---

15 *ΛΙΗΟΤΡΓΙΟΝ R in indice, ΛΙΤΟΤΡΓΙΟΝ F, ΛΙΠΟΤΡΓΙΟΝ M V, λειτούργιον D a ς, vulg., in lacuna om. p r, cf. Merr. Class. Rev. XVII 53 et infra 12, 1; λιτούργιον i. q. κανούργευμα?* 21 sestertium ς, *Mommsen., cf. Merr. l. l.* 25 casu *incertum an F p r, Otto, Muell.,* incertum om. rell., K., Merr.

XII.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

1 *Λιτούργιον* illud, quod superesse Mari Prisci cau-
sae proxime scripseram, nescio an satis, circumcisum
2 tamen et adrasum est. Firminus inductus in senatum
respondit crimini noto. Secutae sunt diversae senten-
tiae consulum designatorum: Cornutus Tertullus cen-
suit ordine movendum, Acutius Nerva in sortitione
provinciae rationem eius non habendam. Quae sen-
tentia tamquam mitior vicit, cum sit alioqui durior
3 tristiorque. Quid enim miserius quam exectum et
exemptum honoribus senatoriis labore et molestia non
carere? quid gravius quam tanta ignominia adfectum
non in solitudine latere, sed in hac altissima specula
4 conspiciendum se monstrandumque praebere? praeterea
quid publice minus aut congruens aut decorum *quam*
notatum a senatu in senatu sedere ipsisque illis, a
quibus sit notatus, aequari, summotum a proconsulatu,
quia se in legatione turpiter gesserat, de proconsulibus
iudicare damnatumque sordium vel damnare alios vel
5 absolvere? Sed hoc pluribus visum est. Numerantur
enim sententiae, non ponderantur; nec aliud in pu-
blico consilio potest fieri, in quo nihil est tam in-
aequale quam aequalitas ipsa. Nam, cum sit impar
6 prudentia, par omnium ius est. Implevi promissum
priorisque epistulae fidem exsolvi, quam ex spatio
temporis iam recepisse te colligo; nam et festinanti
et diligenti tabellario dedi; nisi quid impedimenti in
7 via passus est. Tuae nunc partes, ut primum illam,
deinde hanc remunereris litteris, quales istinc redire
uberrimae possunt. Vale.

---

3 *ΛΙΤΟΥΡΓΙΟΝ F, ΛΙΠΟΥΡΤΙΟΝ M V; cf. ad 11, 23.* 16 quam *add. Sichard., K. II (disp. I p. 16), Merr., Muell.* 17 notandum *R F p.* 18 et *ante* summot. *add. codd. praeter R F a, prob. K., del. Stangl.* 21 sed hoc *om. R F fortasse recte.*

XIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Et tu occasiones obligandi me avidissime amplec- 1
teris, et ego nemini libentius debeo. Duabus ergo 2
de causis a te potissimum petere constitui, quod im-
petratum maxime cupio. Regis exercitum amplissimum:
hinc tibi beneficiorum larga materia, longum praeterea
tempus, quo amicos tuos exornare potuisti. Conver- 3
tere ad nostros nec hos multos. Malles tu quidem
multos, sed meae verecundiae sufficit unus aut alter
ac potius unus. Is erit Voconius Romanus. Pater ei 4
in equestri gradu clarus, clarior vitricus, immo pater
alius (nam huic quoque nomini pietate successit), ma-
ter e primis. Ipse citerioris Hispaniae (scis, quod
iudicium provinciae illius, quanta sit gravitas) flamen
proxime fuit. Hunc ego, cum simul studeremus, arte 5
familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in secessu
contubernalis, cum hoc seria, cum hoc iocos miscui.
Quid enim illo aut fidelius amico aut sodale iucundius? 6
Mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultuque
suavitas. Ad hoc ingenium excelsum, subtile, dulce, 7
facile, eruditum in causis agendis; epistulas quidem
scribit, ut Musas ipsas Latine loqui credas. Amatur 8
a me plurimum nec tamen vincitur. Equidem iuvenis
statim iuveni, quantum potui per aetatem, avidissime
contuli et nuper ab optimo principe trium liberorum
ius impetravi. Quod quamquam parce et cum delectu
daret, mihi tamen, tamquam liceret, indulsit. Haec 9
beneficia mea tueri nullo modo melius, quam ut au-

8 convertere *RFMVDpra* (*cf. infra VII 3, 3* terere), converte te *Sichard., K. II.* 11 *vide Hofacker p. 54.* 13 huius quoque nomine et pietati (pietate *a*) successit *RFa.* 14 primis ipse citer. *RFVDpra, Catan., Mommsen. ad C. I. L. II 3866*, pr. ipsa cit. ϛ, primis citerioris *M, K.* 15 ipse flamen *'vulgo ex Catanaei editione secunda, ut videtur' K. II*, ipse *om. rell., cf. infra VI 26, 1.* 19 aut illo *RF*pra. 25 statim *om. MV*ϛ. 28 liceret *MVr*ϛ, *Hofacker*, eligeret RFDpa, edd.

geam, possum, praesertim cum ipse illa tam grate
interpretetur, ut, dum priora accipit, posteriora me-
10 reatur. Habes, qualis, quam probatus carusque sit
nobis, quem rogo pro ingenio, pro fortuna tua exor-
nes. In primis ama hominem; nam, licet tribuas ei,
quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius
potes amicitia tua; cuius esse eum usque in intimam
familiaritatem capacem quo magis scires, breviter tibi
studia, mores, omnem denique vitam eius expressi.
11 Extenderem preces, nisi et tu rogari diu nolles et ego
tota hoc epistula fecissem; rogat enim et quidem ef-
ficacissime, qui reddit causas rogandi. Vale.

XIV.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

1 Verum opinaris: distringor centumviralibus causis,
quae me exercent magis quam delectant. Sunt enim
pleraeque parvae et exiles; raro incidit vel personarum
2 claritate vel negotii magnitudine insignis. Ad hoc
perpauci, cum quibus iuvet dicere, ceteri audaces
atque etiam magna ex parte adulescentuli obscuri ad
declamandum huc transierunt tam inreverenter et te-
mere, ut mihi Atilius noster expresse dixisse videatur
sic in foro pueros a centumviralibus causis auspicari
ut ab Homero in scholis. Nam hic quoque ut illic
3 primum coepit esse, quod maximum est. At hercule
ante memoriam meam (ita maiores natu solent dicere)
ne nobilissimis quidem adulescentulis locus erat nisi
aliquo consulari producente: tanta veneratione pul-
4 cherrimum opus colebatur. Nunc refractis pudoris et
reverentiae claustris omnia patent omnibus, nec indu-
cuntur, sed inrumpunt. Secuntur auditores actoribus

5 ama *pro* nam *R F*. 7 in *R F a, Otto,* ad *rell.* 17 exilis *M, K. I,* exillis *V,* ex illis ς. 19 perpauci *F p r a, Otto, Stangl, Merr., Muell.,* in *(sed in rasura)* pauci *R,* pauci *M V D ς, K.* — iuvet *M V D,* iuvat *R F p a ς*. 27 adulescentulis *R F p r,* adulescentibus *M V D ς a*.

similes, conducti et redempti; manceps convenitur
in media basilica: tam palam sportulae quam in tri-
clinio dantur; ex iudicio in iudicium pari mercede trans-
itur. Inde iam non inurbane *Σοφοκλεῖς* vocantur 5
[ἀπὸ τοῦ σοφῶς καὶ καλεῖσθαι]; isdem Latinum nomen
impositum est 'Laudiceni'. Et tamen crescit in dies 6
foeditas utraque lingua notata. Here duo nomencla-
tores mei (habent sane aetatem eorum, qui nuper togas
sumpserunt) ternis denariis ad laudandum trahebantur.
Tanti constat, ut sis disertissimus. Hoc pretio quam-
libet numerosa subsellia implentur, hoc ingens corona
colligitur, hoc infiniti clamores commoventur, cum me-
sochorus dedit signum. Opus est enim signo apud 7
non intellegentes, ne audientes quidem; nam plerique
non audiunt, nec ulli magis laudant. Si quando trans- 8
ibis per basilicam et voles scire, quo modo quisque
dicat, nihil est, quod tribunal ascendas, nihil, quod
praebeas aurem; facilis divinatio: scito eum pessime
dicere, qui laudabitur maxime. Primus hunc audiendi 9
morem induxit Larcius Licinius, hactenus tamen, ut
auditores corrogaret. Ita certe ex Quintiliano, prae-
ceptore meo, audisse memini. Narrabat ille: 'Adsec- 10
tabar Domitium Afrum. Cum apud centumviros diceret
graviter et lente (hoc enim illi actionis genus erat),
audiit ex proximo inmodicum insolitumque clamorem.
Admiratus reticuit. Ubi silentium factum est, repetiit,

1* convenitur a conductis et redemptis in media *F* (*om.* manceps), *cf. Otto 291,* conducti et redempti convenitur in media *R* (*om.* manceps), conducti et redempti mancipes. convenitur (convenit *r*) a conductis et redemptis in media *p r a,* conducti et redempti: manceps convenitur: in media *K. ex M V D ς,* conducti et redempti; manceps convenitur in media basilica: tam *ego, cf. infra paneg. 22, 5; 30, 5.* 9 sumpserunt *R F p r a,* sumpserint *M V D.* 20 Larcius *R F a, Otto, v. Mommsen. ind. K. II p. 416,* Largius *M V D p r, K.* — Licinius *R F D p r a, Otto, cf. III 5, 17,* Licinus *M V, edd.* 25 audiit *a ς,* audit *K.* 26 ubi sibi silentium *R F.* — *repetit K. II tacite.*

11 quod abruperat. Iterum clamor, iterum reticuit, et post
silentium coepit idem tertio. Novissime, quis diceret,
quaesivit. Responsum est: 'Licinius.' Tum intermissa
12 causa 'Centumviri' inquit, 'hoc artificium periit'. Quod
alioqui perire incipiebat, cum perisse Afro videretur,
nunc vero prope funditus extinctum et eversum est.
Pudet referre, quae quam fracta pronuntiatione dican-
13 tur, quibus quam taetris clamoribus excipiantur. Plau-
sus tantum ac potius sola cymbala et tympana illis
canticis desunt: ululatus quidem (neque enim alio vo-
cabulo potest exprimi theatris quoque indecora lauda-
14 tio) large supersunt. Nos tamen adhuc et utilitas
amicorum et ratio aetatis moratur ac retinet; veremur
enim, ne forte non has indignitates reliquisse, sed la-
borem fugisse videamur. Sumus tamen solito rariores,
quod initium est gradatim desinendi. Vale.

XV.

C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

1 Quo modo te veteres Marsi tui? quo modo emptio
nova? Placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum
id quidem; nihil enim aeque gratum est adeptis quam
2 concupiscentibus. Me praedia materna parum commode
tractant, delectant tamen ut materna, et alioqui longa
patientia occallui. Habent hunc finem adsiduae que-
rellae, quod queri pudet. Vale.

XVI.

C. PLINIUS ANNIO SUO S.

1 Tu quidem pro cetera tua diligentia admones me
codicillos Aciliani, qui me ex parte instituit heredem,
pro non scriptis habendos, quia non sint confirmati
2 testamento; quod ius ne mihi quidem ignotum est,

---

3 Licinius *a* ς, Licentius *R* (-en- *in ras.*) *F p r*, Licinus *M V D*. 8 taetris *Momms.*, *K. II*, *Muell.*, teneris *vulg.* 27 *Annio R F a*, *Catan.*, *Otto*, Anniano M V D p ς, K., Ammiano r.

cum sit iis etiam notum, qui nihil aliud sciunt. Sed 2
ego propriam quandam legem mihi dixi, ut defuncto-
rum voluntates, etiamsi iure deficerentur, quasi per-
fectas tuerer. Constat autem codicillos istos Aciliani
manu scriptos. Licet ergo non sint confirmati testa- 3
mento, a me tamen ut confirmati observabuntur, prae-
sertim cum delatori locus non sit. Nam, si verendum 4
esset, ne, quod ego dedissem, populus eriperet, cunc-
tantior fortasse et cautior esse deberem; cum vero
liceat heredi donare, quod in hereditate subsedit, nihil
est, quod obstet illi meae legi, cui publicae leges non
repugnant. Vale.

XVII.

C. PLINIUS GALLO SUO S.

Miraris, cur me Laurentinum vel, si ita mavis, 1
Laurens meum tanto opere delectet: desines mirari,
cum cognoveris gratiam villae, opportunitatem loci,
litoris spatium. Decem et septem milibus passuum ab 2
urbe secessit, ut peractis, quae agenda fuerint, salvo
iam et composito die possis ibi manere. Aditur non
una via; nam et Laurentina et Ostiensis eodem ferunt,
sed Laurentina a quarto decimo lapide, Ostiensis ab
undecimo relinquenda est. Utrimque excipit iter ali-
qua ex parte harenosum iunctis paulo gravius et lon-
gius, equo breve et molle. Varia hinc atque inde 3
facies; nam modo occurrentibus silvis via coartatur,
modo latissimis pratis diffunditur et patescit; multi
greges ovium, multa ibi equorum, boum armenta,
quae montibus hieme depulsa herbis et tepore verno
nitescunt. Villa usibus capax, non sumptuosa tutela.
Cuius in prima parte atrium frugi nec tamen sordidum, 4

---

11 cui *om.* *RF fortasse recte.* 18 et *om.* *MVR.* 19 recessit *K. II (disp. I p. 16), cf. infra V 6, 2.* 28 boumque *Frςa, Otto, Muell., sed cf. III 1, 10.* 29 tepore RFVςa, *tempore MDpr, cf. V 6, 4.*

deinde porticus in D litterae similitudinem circumactae,
quibus parvula, sed festiva area includitur. Egregium
hae adversus tempestates receptaculum; nam specula-
ribus ac multo magis inminentibus tectis muniuntur.
5 Est contra medias cavaedium hilare, mox triclinium
satis pulchrum, quod in litus excurrit ac, si quando
Africo mare impulsum est, fractis iam et novissimis
fluctibus leviter adluitur. Undique valvas aut fenestras
non minores valvis habet atque ita a lateribus, a fronte
quasi tria maria prospectat; a tergo cavaedium, porti-
cum, aream, porticum rursus, mox atrium, silvas et
6 longinquos respicit montes. Huius a laeva retractius
paulo cubiculum est amplum, deinde aliud minus,
quod altera fenestra admittit orientem, occidentem
altera retinet, hac et subiacens mare longius quidem,
7 sed securius intuetur. Huius cubiculi et triclinii illius
obiectu includitur angulus, qui purissimum solem con-
tinet et accendit. Hoc hibernaculum, hoc etiam gym-
nasium meorum est; ibi omnes silent venti exceptis,
qui nubilum inducunt et serenum, ante quam usum
8 loci eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in hapsida
curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus se-
quitur. Parieti eius in bibliothecae speciem armarium
insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos
9 capit. Adhaeret dormitorium membrum transitu inter-
iacente, qui suspensus et tubulatus conceptum vapo-
rem salubri temperamento huc illuc digerit et mini-
strat. Reliqua pars lateris huius servorum libertorumque
usibus detinetur plerisque tam mundis, ut accipere
10 hospites possint. Ex alio latere cubiculum est poli-
tissimum; deinde vel cubiculum grande vel modica
cenatio, quae plurimo sole, plurimo mari lucet; post
hanc cubiculum cum procoetone, altitudine aestivum,

1 in O litterae *pra.* 3 hae *FDp*, e *R*, haec *a*, *om. MVrς.* 7 simul *pro* iam *MV.* 12 prospicit *? K.*, *cf. p. 51, 14.* 17 plurissimum *D*, plurimum *Mommsen.*, *cf. infra l. 32.* — *v. Hofacker p. 54.* 32 plurimo sole om. MV.

munimentis hibernum; est enim subductum omnibus
ventis. Huic cubiculo aliud et procoeton communi
pariete iunguntur. Inde balinei cella frigidaria spa- 11
tiosa et effusa, cuius in contrariis parietibus duo ba-
ptisteria velut eiecta sinuantur, abunde capacia, si
mare in proximo cogites. Adiacet unctorium, hypo-
causton, adiacet propnigeon balinei, mox duae cellae
magis elegantes quam sumptuosae; cohaeret calida
piscina mirifica, ex qua natantes mare aspiciunt, nec
procul sphaeristerium, quod calidissimo soli inclinato
iam die occurrit. Hic turris erigitur, sub qua diaetae 12
duae, totidem in ipsa, praeterea cenatio, quae latissi-
mum mare, longissimum litus, villas amoenissimas
prospicit. Est et alia turris. In hac cubiculum, in 13
quo sol nascitur conditurque, lata post apotheca et
horreum, sub hoc triclinium, quod turbati maris non
nisi fragorem et sonum patitur eumque iam languidum
ac desinentem; hortum et gestationem videt, qua hor-
tus includitur. Gestatio buxo aut rore marino, ubi 14
deficit buxus, ambitur; nam buxus, qua parte defen-
ditur tectis, abunde viret; aperto caelo apertoque vento
et quamquam longinqua aspergine maris inarescit.
Adiacet gestationi interiore circumitu vi[ne]a tenera 15
et umbrosa nudisque etiam pedibus mollis et cedens.
Hortum morus et ficus frequens vestit, quarum arbo-
rum illa vel maxime ferax terra est, malignior ceteris.
Hac non deteriore quam maris facie cenatio remota
a mari fruitur, cingitur diaetis duabus a tergo, quarum
fenestris subiacet vestibulum villae et hortus alius
pinguis et rusticus. Hinc cryptoporticus prope publici 16
operis extenditur. Utrimque fenestrae, a mari plures,
ab horto singulis ex alternis pauciores. Hae, cum

5 si mare *MVDrς*, *K.*, *Merr.*, sin mare *RFp*, si innare *a*, si nare *Catan.*, *Otto*, *Muell.*, ni (*vel* nisi) mare *Klußmann.* 13 amoen. villas *RFpra.* 23* vinea *vulg.*, via *ego.* 28 vincitur *MV.* 32* singulae sed (*vel* et) alternis pauciores codd., *Muell.*, *pauciores*, sed alternis singulae ? K. prob. Merr., *singulis ex alternis* pauciores *ego* Wien. Stud. XXV p. 308.

serenus dies et inmotus, omnes, cum hinc vel inde
ventis inquietus, qua venti quiescunt, sine iniuria pa-
17 tent. Ante cryptoporticum xystus violis odoratus. Te-
porem solis infusi repercussu cryptoporticus auget,
quae ut tenet solem sic aquilonem inhibet summovet-
que, quantumque caloris ante tantum retro frigoris.
Similiter Africum sistit atque ita diversissimos ventos
alium alio latere frangit et finit. Haec iucunditas
18 eius hieme, maior aestate. Nam ante meridiem xystum,
post meridiem gestationis hortique proximam partem
umbra sua temperat, quae, ut dies crevit decrevitve,
19 modo brevior, modo longior hac vel illa cadit. Ipsa
vero cryptoporticus tum maxime caret sole, cum ar-
dentissimus culmini eius insistit. Ad hoc patentibus
fenestris favonios accipit transmittitque nec umquam
20 aëre pigro et manente ingravescit. In capite xysti
deinceps [cryptoporticus horti] diaeta est, amores mei,
re vera amores: ipse posui. In hac heliocaminus qui-
dem alia xystum, alia mare, utraque solem, cubiculum
autem valvis cryptoporticum, fenestra prospicit mare.
21 Contra parietem medium zotheca perquam eleganter
recedit, quae specularibus et velis obductis reductisve
modo adicitur cubiculo, modo aufertur. Lectum et
duas cathedras capit; a pedibus mare, a tergo villae,
a capite silvae: tot facies locorum totidem fenestris
22 et distinguit et miscet. Iunctum est cubiculum noctis
et somni. Non illud voces servulorum, non maris
murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen
ac ne diem quidem sentit nisi fenestris apertis. Tam
alti abditique secreti illa ratio, quod interiacens andron
parietes cubiculi hortique distinguit atque ita omnem

---

2 ventis *MVD*, *K. II*, ventus *RFpra*, *K. I*, *Otto*, *Muell.*, *Merr.* 3 ante — 5 tenet *RFpra*, ante cryptoporticum area (auget *D*) quae ut tenet *MVD*. 5 inhibet continetque *MV*. 13 tunc m. *RFpra*. 17 cryptop. horti *del.* *K. II (disp. I 17)*. *20 qua mare RFra, Otto.* 31 parietem *codd.*, *vulg.*, parietes *Guenther.*

sonum media inanitate consumit. Adplicitum est cubi- 23
culo hypocauston perexiguum, quod angusta fenestra
suppositum calorem, ut ratio exigit, aut effundit aut
retinet. Procoeton inde et cubiculum porrigitur in
solem, quem orientem statim exceptum ultra meridiem
oblicum quidem, sed tamen servat. In hanc ego diae- 24
tam cum me recepi, abesse mihi etiam a villa mea
videor magnamque eius voluptatem praecipue Satur-
nalibus capio, cum reliqua pars tecti licentia dierum
festisque clamoribus personat; nam nec ipse meorum
lusibus nec illi studiis meis obstrepunt. Haec utilitas, 25
haec amoenitas deficitur aqua salienti, sed puteos ac
potius fontes habet; sunt enim in summo. Et omnino
litoris illius mira natura: quocumque loco moveris
humum, obvius et paratus umor occurrit isque since-
rus ac ne leviter quidem tanta maris vicinitate cor-
ruptus. Suggerunt adfatim ligna proximae silvae; ce- 26
teras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem
homini sufficit etiam vicus, quem una villa discernit.
In hoc balinea meritoria tria, magna commoditas, si
forte balineum domi vel subitus adventus vel brevior
mora calfacere dissuadeat. Litus ornant varietate gra- 27
tissima nunc continua, nunc intermissa tecta villarum,
quae praestant multarum urbium faciem, sive mari
sive ipso litore utare; quod non numquam longa tran-
quillitas mollit, saepius frequens et contrarius fluctus
indurat. Mare non sane pretiosis piscibus abundat, 28
soleas tamen et squillas optimas egerit. Villa vero
nostra etiam mediterraneas copias praestat, lac in pri-
mis; nam illuc e pascuis pecora conveniunt, si quando
aquam umbramve sectantur.

---

8 eius voluptatem (voluntatem *M V*) praecipue saturnalibus *M V r* ς, eius vol. ecce pr. sat. *R F a (p)*, eius vol. ex ea (ea *in litura al. man.*) pr. sat. *D*, eius secessus voluptatem ? *Muell.*, e secessu voluptatem *Stangl.* 13 potiles *pro* potius *Mommsen.* 16 corruptus *R F D p a*, salsus *M V* ς. 21 domini pro domi R F r ς. 28 egerit *codd., K., vulg.*, suggerit *r* ς, *Muell.* 31 umbramque R F.

29 Iustisne de causis iam tibi videor incolere, inhabitare,
diligere secessum? quem tu nimis urbanus es nisi con-
cupiscis. Atque utinam concupiscas! ut tot tantisque doti-
bus villulae nostrae maxima commendatio ex tuo con-
tubernio accedat. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS MAURICO SUO S.

1 Quid a te mihi iucundius potuit iniungi, quam ut
praeceptorem fratris tui liberis quaererem? Nam be-
neficio tuo in scholam redeo et illam dulcissimam
aetatem quasi resumo: sedeo inter iuvenes, ut solebam,
atque etiam experior, quantum apud illos auctoritatis
2 ex studiis habeam. Nam proxime frequenti auditorio
inter se coram multis ordinis nostri clare iocabantur:
intravi, conticuerunt; quod non referrem, nisi ad illo-
rum magis laudem quam ad meam pertineret, ac nisi
sperare te vellem posse fratris tui filios probe discere.
3 Quod superest, cum omnes, qui profitentur, audiero,
quid de quoque sentiam, scribam efficiamque, quantum
tamen epistula consequi potero, ut ipse omnes audisse
4 videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriae fratris
tui hanc fidem, hoc studium, praesertim super tanta re.
Nam quid magis interest vestra, quam ut liberi (di-
cerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo
patre, te patruo reperiantur? quam curam mihi, etiam
5 si non mandasses, vindicassem. Nec ignoro suscipien-
das offensas in eligendo praeceptore, sed oportet me
non modo offensas, verum etiam simultates pro fratris
tui filiis tam aequo animo subire quam parentes pro
suis. Vale.

XIX.

C. PLINIUS CERIALI SUO S.

1 Hortaris, ut orationem amicis pluribus recitem.
Faciam, quia hortaris, quamvis vehementer addubitem.

---

1 eum *pro* iam *RFpa*. 14 iocabantur *RFDpra, K. I, Otto, Muell.*, loquebantur *MV*ς, *K. II (disp. I 17)*.

Neque enim me praeterit actiones, quae recitantur, 2
impetum omnem caloremque ac prope nomen suum
perdere, ut quas soleant commendare simul et accendere iudicum consessus, celebritas advocatorum, expectatio eventus, fama non unius actoris diductumque in partes audientium studium, ad hoc dicentis gestus, incessus, discursus etiam omnibusque motibus animi
consentaneus vigor corporis. Unde accidit, ut ii, qui 3
sedentes agunt, quamvis illis maxima ex parte supersint eadem illa quae stantibus, tamen hoc, quod sedent,
quasi debilitentur et deprimantur. Recitantium vero 4
praecipua pronuntiationis adiumenta, oculi, manus, praepediuntur. Quo minus mirum est, si auditorum intentio relanguescit nullis extrinsecus aut blandimen-
tis capta aut aculeis excitata. Accedit his, quod oratio, 5
de qua loquor, pugnax et quasi contentiosa est. Porro ita natura comparatum est, ut ea, quae scripsimus cum
labore, etiam cum labore audiri putemus. Et sane 6
quotus quisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia haec et sonantia quam austera et pressa delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia, est tamen, quia plerumque evenit, ut aliud auditores, aliud iudices exigant, cum alioqui iis praecipue auditor adfici debeat, quibus idem, si foret iudex, maxime permo-
veretur. Potest tamen fieri, ut quamquam in his diffi- 7
cultatibus libro isti novitas lenocinetur, novitas apud nostros; apud Graecos enim est quiddam quamvis ex
diverso, non tamen omnino dissimile. Nam, ut illis 8
erat moris leges, quas ut contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione convincere, ita nobis

---

14 intentio relanguescit *RFDpr*, *K.*, *Muell.*, intentione languescit *MV*, *Pomp. Laet.*, *a*, intentio languescit *Beroald.*, *Novak Zschr. f. d. öst. Gymn. 1891, p 1067.* 16 quasi *MVς*, *om. RFDpra*, *K.*, *cf. infra VII 9, 7.* 22 quia *MV*, *K. II*, quae *RFa*, *K. I*, qui *D*, quod *pr.* 23 al. iis *K. II*, *Muell.*, al. his *MVς*, *K. I*, al. is *D*, alloquiis *RF*, alioquin *pr*, alioqui *a*.

inesse repetundarum legi, quod postularemus, cum hac
ipsa lege tum aliis colligendum fuit; quod nequaquam
blandum auribus imperitorum tanto maiorem apud doctos
habere gratiam debet, quanto minorem apud indoctos
9 habet. Nos autem, si placuerit recitare, adhibituri
sumus eruditissimum quemque. Sed plane adhuc, an
sit recitandum, examina tecum omnesque, quos ego
movi, in utraque parte calculos pone idque elige, in
quo vicerit ratio. A te enim ratio exigetur, nos excu-
sabit obsequium. Vale.

XX.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

1 Assem para et accipe auream fabulam, fabulas immo;
nam me priorum nova admonuit, nec refert, a qua
2 potissimum incipiam. Verania Pisonis graviter iacebat,
huius dico Pisonis, quem Galba adoptavit. Ad hanc
Regulus venit. Primum impudentiam hominis, qui ve-
nerit ad aegram, cuius marito inimicissimus, ipsi in-
3 visissimus fuerat! Esto, si venit tantum: at ille etiam
proximus toro sedit, quo die, qua hora nata esset, in-
terrogavit. Ubi audiit, componit vultum, intendit ocu-
los, movet labra, agitat digitos, computat. Nihil. Ut
diu miseram expectatione suspendit, 'Habes' inquit
4 'climactericum tempus, sed evades. Quod ut tibi magis
liqueat, haruspicem consulam, quem sum frequenter
5 expertus'. Nec mora, sacrificium facit, adfirmat exta
cum siderum significatione congruere. Illa ut in peri-
culo credula poscit codicillos, legatum Regulo scribit.
Mox ingravescit, clamat moriens hominem nequam,
perfidum ac plus etiam quam periurum, qui sibi per

1 esse *RFp*, inesse *rell.* 9 exigetur *RFpς*, *Stangl*, exigit *MV*, exigitur *D*, *K.*, exigere *r.* 18 ipsi invisissimus *om. MVrς.* 29 *in R ante* hominem *una littera erasa*, o hominem *Fpra*, *quod tueri possis cum Muell. et Merr. ita interpungens:* '*O* hominem . . . . . periurum!' qui.

salutem filii peierasset. Facit hoc Regulus non minus 6
scelerate quam frequenter, quod iram deorum, quos
ipse cotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur.
Velleius Blaesus, ille locuples consularis, novissima 7
valetudine conflictabatur: cupiebat mutare testamentum.
Regulus, qui speraret aliquid ex novis tabulis,
quia nuper captare eum coeperat, medicos hortari, rogare,
quoquo modo spiritum homini prorogarent. Post- 8
quam signatum est testamentum, mutat personam,
vertit adlocutionem isdemque medicis: 'Quousque miserum
cruciatis? quid invidetis bona mortis, cui dare
vitam non potestis?' Moritur Blaesus et, tamquam
omnia audisset, Regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt 9
duae fabulae, an scholastica lege tertiam poscis? est,
unde fiat.
Aurelia, ornata femina, signatura testamentum sump- 10
serat pulcherrimas tunicas. Regulus cum venisset ad
signandum, 'Rogo' inquit, 'has mihi leges'. Aurelia 11
ludere hominem putabat, ille serio instabat; ne multa,
coëgit mulierem aperire tabulas ac sibi tunicas, quas
erat induta, legare; observavit scribentem, inspexit,
an scripsisset. Et Aurelia quidem vivit, ille tamen
istud tamquam morituram coëgit. Et hic hereditates,
hic legata, quasi mereatur, accipit.
Ἀλλὰ τί διατείνομαι in ea civitate, in qua iam pri- 12
dem non minora praemia, immo maiora nequitia et
improbitas quam pudor et virtus habent? Aspice Re- 13
gulum, qui ex paupere et tenui ad tantas opes per
flagitia processit, ut ipse mihi dixerit, cum consuleret,
quam cito sestertium sescenties impleturus esset, invenisse
se exta duplicata, quibus portendi milies et du-

---

1 perierasset *K. II*, perierierasset *M V*, peierasset *R F p r a*, *K. I*, perieras sed *D*. 11 bona mortis *R F* (*cf. paneg. 32, 2; 36, 4*), bona morte *M V, K., Muell.*, bonam mortem *D p r a*, *vide ad I 10, 12; II 10, 2; III 8, 2; VII 28, 2; IX 13, 5; paneg. 86, 2* (*cf. Quintil. IX 3, 1*). 12 moriturus Blaesus tamquam *M V*. 31 *duplicata R F p a, Otto*, duplicia M V D r s, vulg.

14 centies habiturum. Et habebit, si modo, ut coepit, aliena testamenta, quod est improbissimum genus falsi, ipsis, quorum sunt illa, dictaverit. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI
EPISTULARUM
LIBER TERTIUS.

I.

C. PLINIUS CALVISIO RUFO SUO S.

1 Nescio, an ullum iucundius tempus exegerim, quam quo nuper apud Spurinnam fui, adeo quidem, ut neminem magis in senectute, si modo senescere datum est, aemulari velim; nihil est enim illo vitae genere
2 distinctius. Me autem ut certus siderum cursus ita vita hominum disposita delectat, senum praesertim. Nam iuvenes confusa adhuc quaedam et quasi turbata non indecent, senibus placida omnia et ordinata con-
3 veniunt, quibus industria sera, turpis ambitio est. Hanc regulam Spurinna constantissime servat; quin etiam parva haec, parva, si non cotidie fiant, ordine quodam
4 et velut orbe circumagit. Mane lectulo continetur, hora secunda calceos poscit, ambulat milia passuum tria nec minus animum quam corpus exercet. Si adsunt amici, honestissimi sermones explicantur, si non, liber legitur, interdum etiam praesentibus amicis, si tamen
5 illi non gravantur. Deinde considit, et liber rursus aut sermo libro potior; mox vehiculum ascendit, adsumit uxorem singularis exempli vel aliquem amicorum

---

8 Rufo *add. ex solo R.* 15 adhuc confusa R F p r a.
18 qui *R Fp, Stangl.*

ut me proxime. Quam pulchrum illud, quam dulce 6
secretum! quantum ibi antiquitatis! quae facta, quos
viros audias! quibus praeceptis imbuare! quamvis ille
hoc temperamentum modestiae suae indixerit, ne prae-
cipere videatur. Peractis septem milibus passuum iterum 7
ambulat mille, iterum residit vel se cubiculo ac stilo
reddit. Scribit enim et quidem utraque lingua lyrica
doctissima; mira illis dulcedo, mira suavitas, mira hila-
ritas, cuius gratiam cumulat sanctitas scribentis. Ubi 8
hora balinei nuntiata est (est autem hieme nona,
aestate octava), in sole, si caret vento, ambulat nudus.
Deinde movetur pila vehementer et diu; nam hoc quo-
que exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus
accubat et paulisper cibum differt; interim audit legen-
tem remissius aliquid et dulcius. Per hoc omne tempus
liberum est amicis vel eadem facere vel alia, si malint.
Adponitur cena non minus nitida quam frugi in ar- 9
gento puro et antiquo; sunt in usu et Corinthia, qui-
bus delectatur nec adficitur. Frequenter comoedis cena
distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur.
Sumit aliquid de nocte et aestate: nemini hoc longum
est; tanta comitate convivium trahitur. Inde illi post 10
septimum et septuagensimum annum aurium, oculorum
vigor integer, inde agile et vividum corpus solaque
ex senectute prudentia. Hanc ego vitam voto et 11
cogitatione praesumo ingressurus avidissime, ut primum
ratio aetatis receptui canere permiserit. Interim mille
laboribus conteror, quorum mihi et solacium et ex-
emplum est idem Spurinna; nam ille quoque, quoad
honestum fuit, obiit officia, gessit magistratus, pro-
vincias rexit multoque labore hoc otium meruit.

---

8 doctissima *RFDpa*, *K. I*, *Otto* (lyrica, doctissima), doctissime *rell.* 10 *prius* est *del. Stangl*, *cf. VI 16, 20 et IX 36, 3.* 13 lotus *RFDrςa*, locus *p*, illic *MV*. 14* set *pro* et *Guenther*, *malim* at. 19 nec *MVD*, et *RFpra*. 23 oculorum *RMVD*, *K.*, oculorumque *Fpra*, *Otto*, *Muell.*, *sed cf. supra II 17, 3.*

12 Igitur eundem mihi cursum, eundem terminum sta-
tuo idque iam nunc apud te subsigno, ut, si me lon-
gius evehi videris, in ius voces ad hanc epistulam
meam et quiescere iubeas, cum inertiae crimen effu-
gero. Vale.

II.

C. PLINIUS VIBIO MAXIMO SUO S.

1 Quod ipse amicis tuis obtulissem, si mihi eadem
materia suppeteret, id nunc iure videor a te meis pe-
2 titurus. Arrianus Maturus Altinatium est princeps: cum
dico princeps, non de facultatibus loquor, quae illi
large supersunt, sed de castitate, iustitia, gravitate,
3 prudentia. Huius ego consilio in negotiis, iudicio in
studiis utor; nam plurimum fide, plurimum veritate,
4 plurimum intellegentia praestat. Amat me, nihil pos-
sum ardentius dicere, ut tu. Caret ambitu; ideo se in
equestri gradu tenuit, cum facile posset ascendere al-
tissimum. Mihi tamen ornandus excolendusque est.
5 Itaque magni aestimo dignitati eius aliquid adstruere
inopinantis, nescientis, immo etiam fortasse nolentis,
adstruere autem, quod sit splendidum nec molestum.
6 Cuius generis, quae prima occasio tibi, conferas in eum
rogo: habebis me, habebis ipsum gratissimum debito-
rem. Quamvis enim ista non adpetat, tam grate tamen
excipit, quam si concupiscat. Vale.

III.

C. PLINIUS CORELLIAE HISPULLAE SUAE S.

1 Cum, patrem tuum, gravissimum et sanctissimum
virum, suspexerim magis an amaverim, dubitem teque
et in memoriam eius et in honorem tuum unice dili-
gam, cupiam necesse est atque etiam, quantum in me
fuerit, enitar, ut filius tuus avo similis existat, equidem
malo materno: quamquam illi paternus etiam clarus

---

7 *Vibio ex solo R.*

spectatusque contigerit, pater quoque et patruus in-
lustri laude conspicui. Quibus omnibus ita demum 2
similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit,
quas plurimum refert a quo potissimum accipiat. Ad- 3
huc illum pueritiae ratio intra contubernium tuum
tenuit, praeceptores domi habuit, ubi est erroribus
modica vel etiam nulla materia. Iam studia eius extra
limen proferenda sunt, iam circumspiciendus rhetor La-
tinus, cuius scholae severitas, pudor, in primis castitas
constet. Adest enim adulescenti nostro cum ceteris 4
naturae fortunaeque dotibus eximia corporis pulchri-
tudo, cui in hoc lubrico aetatis non praeceptor modo,
sed custos etiam rectorque quaerendus est. Videor 5
ergo demonstrare tibi posse Iulium Genitorem. Amatur
a me; iudicio tamen meo non obstat caritas hominis,
quae ex iudicio nata est. Vir est emendatus et gra-
vis, paulo etiam horridior et durior ut in hac licentia
temporum. Quantum eloquentia valeat, pluribus credere 6
potes; nam dicendi facultas aperta et exposita statim
cernitur. Vita hominum altos recessus magnasque late-
bras habet; cuius pro Genitore me sponsorem accipe.
Nihil ex hoc viro filius tuus audiet nisi profuturum, 7
nihil discet, quod nescisse rectius fuerit, nec minus
saepe ab illo quam a te meque admonebitur, quibus
imaginibus oneretur, quae nomina et quanta sustineat.
Proinde faventibus dis trade eum praeceptori, a quo
mores primum, mox eloquentiam discat, quae male
sine moribus discitur. Vale.

IV.

C. PLINIUS CAECILIO MACRINO SUO S.

Quamvis et amici, quos praesentes habebam, et ser- 1
mones hominum factum meum comprobasse videantur,
magni tamen aestimo scire, quid sentias tu. Nam, 2

---

14 *ego pro ergo Sichard. fortasse* recte, cf. ad Trai. 23 (34), 1. 30 *Caecilio ex solo R.*

cuius integra re consilium exquirere optassem, huius
etiam peracta iudicium nosse mire concupisco. Cum
publicum opus mea pecunia inchoaturus in Tuscos
excucurrissem accepto ut praefectus aerari commeatu,
legati provinciae Baeticae questuri de proconsulatu Cae-
3 cili Classici advocatum me a senatu petierunt. Collegae
optimi meique amantissimi de communis officii necessi-
tatibus praelocuti excusare me et eximere temptarunt.
Factum est senatus consultum perquam honorificum,
ut darer provincialibus patronus, si ab ipso me impe-
4 trassent. Legati rursus inducti iterum me iam praesen-
tem advocatum postulaverunt implorantes fidem meam,
quam essent contra Massam Baebium experti, adlegan-
tes patrocinii foedus. Secuta est senatus clarissima ad-
sensio, quae solet decreta praecurrere. Tum ego 'Desino'
inquam, 'patres conscripti, putare me iustas excusatio-
5 nis causas attulisse'. Placuit et modestia sermonis et
ratio. Compulit autem me ad hoc consilium non solum
consensus senatus, quamquam hic maxime, verum et
alii quidam minores, sed tamen numeri. Veniebat in
mentem priores nostros etiam singulorum hospitum in-
iurias voluntariis accusationibus exsecutos; quo defor-
6 mius arbitrabar publici hospitii iura neglegere. Prae-
terea cum recordarer, quanta pro isdem Baeticis priore
advocatione etiam pericula subissem, conservandum
veteris officii meritum novo videbatur. Est enim ita
comparatum, ut antiquiora beneficia subvertas, nisi illa
posterioribus cumules. Nam quamlibet saepe obligati,
si quid unum neges, hoc solum meminerunt, quod ne-
7 gatum est. Ducebar etiam, quod decesserat Classicus,
amotumque erat, quod in eiusmodi causis solet esse
tristissimum, periculum senatoris. Videbam ergo ad-

---

16 inquam p. c. putare *MVDpra,* inquam reputare *RF.* 22 acc. voluntar. *RFpra.* 24 priore *RFra, Otto,* prior *p, superiore rell.* 26 ita natura comparatum *Sichard. et codex Modii novant. lect.* 107 *Grut. lamp.* V p. 277, sed cf. *infra paneg. 46, 7.*

vocationi meae non minorem gratiam, quam si viveret
ille, propositam, invidiam nullam. In summa computa- 8
bam, si munere hoc iam tertio fungerer, faciliorem
mihi excusationem fore, si quis incidisset, quem non
deberem accusare. Nam, cum est omnium officiorum
finis aliquis, tum optime libertati venia obsequio prae-
paratur. Audisti consilii mei motus: superest alterutra ex 9
parte iudicium tuum, in quo mihi aeque iucunda erit sim-
plicitas dissentientis quam comprobantis auctoritas. Vale.

V.

C. PLINIUS BAEBIO MACRO SUO S.

Pergratum est mihi, quod tam diligenter libros avun- 1
culi mei lectitas, ut habere omnes velis quaerasque,
qui sint omnes. Fungar indicis partibus atque etiam, 2
quo sint ordine scripti, notum tibi faciam; est enim
haec quoque studiosis non iniucunda cognitio. 'De 3
iaculatione equestri unus'; hunc, cum praefectus alae
militaret, pari ingenio curaque composuit. 'De vita Pom-
poni Secundi duo'; a quo singulariter amatus hoc me-
moriae amici quasi debitum munus exsolvit. 'Bellorum 4
Germaniae viginti'; quibus omnia, quae cum Germanis
gessimus bella, collegit. Inchoavit, cum in Germania
militaret, somnio monitus: adstitit ei quiescenti Drusi
Neronis effigies, qui Germaniae latissime victor ibi
periit, commendabat memoriam suam orabatque, ut se
ab iniuria oblivionis adsereret. 'Studiosi tres', in sex 5
volumina propter amplitudinem divisi, quibus oratorem
ab incunabulis instituit et perfecit. 'Dubii sermonis
octo' scripsit sub Nerone novissimis annis, cum omne
studiorum genus paulo liberius et erectius periculosum

---

3 iam *om.* *RFa.* 11 Baebio *ex solo R.* 23 adst. enim ei *Fp, Otto, v. K. disp. I 9 et Opitz Wochschr. f. kl. Philol. XX (1903), p. 1118, cf. supra ad I 12, 7.* 24 *cf. Verg. Aen. I 21.* 28 perfecit *RFVra*, Otto, Stangl, Merr., Muell., *perficit rell.*

6 servitus fecisset. 'A fine Aufidi Bassi triginta unus.'
'Naturae historiarum triginta septem', opus diffusum,
7 eruditum nec minus varium quam ipsa natura. Miraris,
quod tot volumina multaque in his tam scrupulosa
homo occupatus absolverit, magis miraberis, si scieris
illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno sexto
et quinquagensimo, medium tempus distentum impe-
ditumque qua officiis maximis qua amicitia principum
8 egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium,
summa vigilantia. Lucubrare Vulcanalibus incipiebat,
non auspicandi causa, sed studendi, statim a nocte
multa, hieme vero ab hora septima vel, cum tardis-
sime, octava, saepe sexta. Erat sane somni paratissimi,
non numquam etiam inter ipsa studia instantis et
9 deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum imperato-
rem (nam ille quoque noctibus utebatur), inde ad dele-
gatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum
10 temporis, studiis reddebat. Post cibum [saepe], quem
interdiu levem et facilem veterum more sumebat, aestate,
si quid otii, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat
excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet;
dicere etiam solebat nullum esse librum tam malum,
11 ut non aliqua parte prodesset. Post solem plerumque
frigida lavabatur, deinde gustabat dormiebatque mini-
mum; mox quasi alio die studebat in cenae tempus.
Super hanc liber legebatur, adnotabatur et quidem cur-
12 sim. Memini quendam ex amicis, cum lector quaedam
perperam pronuntiasset, revocasse et repeti coëgisse;
huic avunculum meum dixisse: 'Intellexeras nempe'.
Cum ille adnuisset, 'Cur ergo revocabas? decem amplius
13 versus hac tua interpellatione perdidimus.' Tanta erat
parsimonia temporis. Surgebat aestate a cena luce,
hieme intra primam noctis et tamquam aliqua lege
14 cogente. Haec inter medios labores urbisque fremitum;
in secessu solum balinei tempus studiis eximebatur:

---

18 [saepe] ego.* 34 fremitu F M, tremitu V.

cum dico balinei, de interioribus loquor; nam, dum
destringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat.
In itinere quasi solutus ceteris curis huic uni vacabat: 15
ad latus notarius cum libro et pugillaribus, cuius ma-
nus hieme manicis muniebantur, ut ne caeli quidem
asperitas ullum studiis tempus eriperet; qua ex causa
Romae quoque sella vehebatur. Repeto me correptum 16
ab eo, cur ambularem: 'poteras' inquit 'has horas non
perdere'; nam perire omne tempus arbitrabatur, quod
studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volu- 17
mina peregit electorumque commentarios centum se-
xaginta mihi reliquit, opisthographos quidem et minutis-
simis scriptos; qua ratione multiplicatur hic numerus.
Referebat ipse potuisse se, cum procuraret in Hispania,
vendere hos commentarios Larcio Licinio quadringentis
milibus nummum, et tunc aliquanto pauciores erant.
Nonne videtur tibi recordanti, quantum legerit, quan- 18
tum scripserit, nec in officiis ullis nec in amicitia prin-
cipis fuisse, rursus, cum audis, quid studiis laboris
impenderit, nec scripsisse satis nec legisse? Quid est
enim, quod non aut illae occupationes impedire aut haec
instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, cum 19
me quidam studiosum vocant, qui, si comparer illi,
sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim
publica, partim amicorum officia distringunt? quis ex
istis, qui tota vita litteris adsident, collatus illi non
quasi somno et inertiae deditus erubescat?

Extendi epistulam, cum hoc solum, quod require- 20
bas, scribere destinassem, quos libros reliquisset; con-
fido tamen haec quoque tibi non minus grata quam

---

1 immersionibus *Boot Cic. Att. XVI 15, 5,* ipsis lavationibus *coni. Gierig.,* intinctionibus *? Muell., sed cf. infra VII 27, 7.* 6 studii *codd.,* studiis *Cellarius.* 10 inpertiretur *RFpra, Otto, Muell., Merr., cf. 15, 1; IV 23, 3,* inpenderetur *MV, K.* 12 minutissimis *RFDpa, Otto,* minutissime *MVrς, edd.* 15 Larcio *Rp, Otto,* lartio *Fa,* Laertio *r,* Largio *MVD, K.* — Licino *MV, edd.,* Licinio *RFDpra,* Otto; cf. ad II, 14, 9. *23 compararer R.* 28 cum *RFDra,* quamvis MVς.

ipsos libros futura, quae te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum possunt aemulationis stimulis excitare. Vale.

VI.

C. PLINIUS ANNIO SEVERO SUO S.

1 Ex hereditate, quae mihi obvenit, emi proxime
Corinthium signum modicum quidem, sed festivum et
expressum, quantum ego sapio, qui fortasse in omni
re, in hac certe perquam exiguum sapio: hoc tamen
2 signum ego quoque intellego. Est enim nudum nec
aut vitia, si qua sunt, celat aut laudes parum ostentat.
Effingit senem stantem; ossa, musculi, nervi, venae,
rugae etiam ut spirantis apparent, rari et cedentes ca-
pilli, lata frons, contracta facies, exile collum, pendent
lacerti, papillae iacent, venter recessit; a tergo quoque
3 eadem aetas ut a tergo. Aes ipsum, quantum verus
color indicat, vetus et antiquum; talia denique omnia,
ut possint artificum oculos tenere, delectare imperito-
4 rum. Quod me quamquam tirunculum sollicitavit ad
emendum. Emi autem, non ut haberem domi (neque
enim ullum adhuc Corinthium domi habeo), verum ut
in patria nostra celebri loco ponerem, ac potissimum
in Iovis templo; videtur enim dignum templo, dignum
5 deo donum. Tu ergo, ut soles omnia, quae a me tibi
iniunguntur, suscipe hanc curam et iam nunc iube
basim fieri, ex quo voles marmore, quae nomen meum
honoresque capiat, si hos quoque putabis addendos.
6 Ego signum ipsum, ut primum invenero aliquem, qui
non gravetur, mittam tibi vel ipse, quod mavis, ad-
feram mecum. Destino enim, si tamen officii ratio per-
7 miserit, excurrere isto. Gaudes, quod me venturum esse

---

5 Annio *ex solo R.* 15 recessit venter *Fpra, Muell.* *16 ut ante. Aerugo* aes ipsum *Stahl Mus. Rhen. XXIX 365.* *29 magis V, maius r,* maius est *p.*

polliceor, sed contrahes frontem, cum adiecero ad paucos dies: neque enim diutius abesse me eadem haec quae nondum exire patiuntur. Vale.

VII.

C. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S.

Modo nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano 1
suo inedia finisse vitam. Causa mortis valetudo. Erat 2
illi natus insanabilis clavus, cuius taedio ad mortem
inrevocabili constantia decucurrit usque ad supremum
diem beatus et felix, nisi quod minorem ex liberis
duobus amisit, sed maiorem melioremque florentem
atque etiam consularem reliquit. Laeserat famam suam 3
sub Nerone (credebatur sponte accusasse), sed in Vitelli
amicitia sapienter se et comiter gesserat, ex proconsulatu Asiae gloriam reportaverat, maculam veteris in-
dustriae laudabili otio abluerat. Fuit inter principes 4
civitatis sine potentia, sine invidia: salutabatur, colebatur multumque in lectulo iacens cubiculo semper non ex fortuna frequenti doctissimis sermonibus dies trans-
igebat, cum a scribendo vacaret. Scribebat carmina 5
maiore cura quam ingenio, non numquam iudicia ho-
minum recitationibus experiebatur. Novissime ita sua- 6
dentibus annis ab urbe secessit seque in Campania tenuit ac ne adventu quidem novi principis inde com-
motus est: magna Caesaris laus, sub quo hoc liberum 7
fuit, magna illius, qui hac libertate ausus est uti. Erat
φιλόκαλος usque ad emacitatis reprehensionem. Plures 8
isdem in locis villas possidebat adamatisque novis priores neglegebat. Multum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur, Vergili ante omnes, cuius natalem religiosius quam suum celebrabat, Neapoli maxime, ubi monimentum eius adire ut templum so-

---

2 me ⟨sinunt⟩ eadem *Sichard.* 19 frequenti *FDpra*, *praesenti MV.* 31 Verg. *MVa*, Virg. FD.

9 lebat. In hac tranquillitate annum quintum et septua-
gensimum excessit delicato magis corpore quam infirmo;
utque novissimus a Nerone factus est consul, ita post-
remus ex omnibus, quos Nero consules fecerat, deces-
10 sit. Illud etiam notabile: ultimus ex Neronianis con-
sularibus obiit, quo consule Nero periit. Quod me re-
11 cordantem fragilitatis humanae miseratio subit. Quid
enim tam circumcisum, tam breve quam hominis vita
longissima? An non videtur tibi Nero modo modo fuisse?
cum interim ex iis, qui sub illo gesserant consulatum,
12 nemo iam superest. Quamquam quid hoc miror? nuper
L. Piso, pater Pisonis illius, qui a Valerio Festo per
summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat
neminem se videre in senatu, quem consul ipse sen-
13 tentiam rogavisset. Tam angustis terminis tantae mul-
titudinis vivacitas ipsa concluditur, ut mihi non venia
solum dignae, verum etiam laude videantur illae regiae
lacrimae. Nam ferunt Xerxen, cum inmensum exer-
citum oculis obisset, inlacrimasse, quod tot milibus tam
14 brevi inmineret occasus. Sed tanto magis hoc, quid-
quid est temporis futtilis et caduci, si non datur factis
(nam horum materia in aliena manu), certe studiis profe-
ramus et, quatenus nobis denegatur diu vivere, relinqua-
15 mus aliquid, quo nos vixisse testemur. Scio te stimulis
non egere: me tamen tui caritas evocat, ut currentem quo-
que instigem, sicut tu soles me. Ἀγαθὴ δ' ἔρις, cum in-
vicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem
inmortalitatis exacuunt. Vale.

VIII.

C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

1 Facis pro cetera reverentia, quam mihi praestas, quod
tam sollicite petis, ut tribunatum, quem a Neratio Mar-

---

9 *alterum* modo *om. F p r a.* 20 brevis *codd., edd.,* brevi *Leithäuser.* — tanto *F D p a,* eo *M V r ς.* 22 nos *ante* certe *add. M ς,* noscere *V;* manu posita), certe *coni.* Muell. 25 me *om. F.* 26 *Hesiod. op.* 24.

cello, clarissimo viro, impetravi tibi, in Caesennium Sil-
vanum, propinquum tuum, transferam. Mihi autem sicut 2
iucundissimum ipsum te tribunum ita non minus gratum
alium per te videre. Neque enim esse congruens arbitror,
quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulis invi-
dere, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, 3
cum sit egregium et mereri beneficia et dare, utramque
te laudem simul adsecuturum, si, quod ipse meruisti, alii
tribuas. Praeterea intellego mihi quoque gloriae fore, si
ex hoc tuo facto non fuerit ignotum amicos meos non
gerere tantum tribunatus posse, verum etiam dare. Quare 4
ego vero honestissimae voluntati tuae pareo. Neque enim
adhuc nomen in numeros relatum est, ideoque liberum
est nobis Silvanum in locum tuum subdere: cui cupio tam
gratum esse munus tuum, quam tibi meum est. Vale.

IX.

C. PLINIUS CORNELIO MINICIANO SUO S.

Possum iam perscribere tibi, quantum in publica 1
provinciae Baeticae causa laboris exhauserim. Nam fuit
multiplex actaque est saepius cum magna varietate.
Unde varietas, unde plures actiones? Caecilius Clas- 2
sicus, homo foedus et aperte malus, proconsulatum in
ea non minus violenter quam sordide gesserat eodem
anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Pri- 3
scus ex Baetica, ex Africa Classicus. Inde dictum Bae-
ticorum, ut plerumque dolor etiam venustos facit, non
inlepidum ferebatur: 'Dedi malum et accepi.' Sed Ma- 4
rium una civitas publice multique privati reum perege-
runt, in Classicum tota provincia incubuit. Ille accu- 5
sationem vel fortuita vel voluntaria morte praevertit.
Nam fuit mors eius infamis, ambigua tamen: ut enim
credibile videbatur voluisse exire de vita, cum defendi

---

2 sicut est iucund. *Dpr.* 5 honoribus *om. MVr.* — titulis *omnes, v. ad II 20, 8.* 31 nam *codd., edd.*, non *Schottmüller, De C. Plini libris grammaticis*, Berol. 1858, thes. 3.

non posset, ita mirum pudorem damnationis morte
fugisse, quem non puduisset damnanda committere.
6 Nihilo minus Baetica etiam in defuncti accusatione
perstabat. Provisum hoc legibus, intermissum tamen
et post longam intercapedinem tunc reductum. Ad-
diderunt Baetici, quod simul socios ministrosque Clas-
sici detulerunt nominatimque in eos inquisitionem po-
7 stulaverunt. Aderam Baeticis mecumque Lucceius Al-
binus, vir in dicendo copiosus, ornatus; quem ego cum
olim mutuo diligerem, ex hac officii societate amare
8 ardentius coepi. Habet quidem gloria, in studiis prae-
sertim, quiddam *ἀκοινονόητον*, nobis tamen nullum cer-
tamen, nulla contentio, cum uterque pari iugo non pro
se, sed pro causa niteretur; cuius et magnitudo et
utilitas visa est postulare, ne tantum oneris singulis
9 actionibus subiremus. Verebamur, ne nos dies, ne vox,
ne latera deficerent, si tot crimina, tot reos uno velut
fasce complecteremur, deinde ne iudicum intentio mul-
tis nominibus multisque causis non lassaretur modo,
verum etiam confunderetur; mox ne gratia singulorum
collata atque permixta pro singulis quoque vires om-
nium acciperet; postremo ne potentissimi vilissimo
quoque quasi piaculari dato alienis poenis elaberentur.
10 Etenim tum maxime favor et ambitio dominatur, cum
sub aliqua specie severitatis delitescere potest. Erat in
consilio Sertorianum illud exemplum, qui robustissi-
mum et infirmissimum militem iussit caudam equi —
11 reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum agmen
reorum ita demum videbamus posse superari, si per
12 singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum
ostendere nocentem: hic aptissimus ad socios eius et
ministros transitus erat, quia socii ministrique probari

---

11 gloria *a, Beroald.*, gloriam *F D p r*. 12 *AKOINONOHTON et in marg.* *ακοινωνητον* incommunicabile *F, ἀκοινώνητον D a, Catan., ἀκοινωνιτον* ς, *in lacuna om. pr, v. Muell. adn. crit. Cic. Att. p. 162, 28.* 19 lassaretur *F D r ς a, K. I, Muell., lasseretur p,* laxaretur *K. II.* 27* *malim:* equi <revellere>, reliqua.

nisi illo nocente non poterant; ex quibus duos statim
Classico iunximus, Baebium Probum et Fabium Hispa-
num, utrumque gratia, Hispanum etiam facundia vali-
dum. Et circa Classicum quidem brevis et expeditus 13
labor. Sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque
re, quid ex quaque causa accepisset; miserat etiam
epistulas Romam ad amiculam quandam iactantes et
gloriosas his quidem verbis: 'Io io, liber ad te venio;
iam sestertium quadragies redegi parte vendita Baeti-
corum.' Circa Hispanum et Probum multum sudoris. 14
Horum ante quam crimina ingrederer, necessarium cre-
didi elaborare, ut constaret ministerium crimen esse:
quod nisi fecissem, frustra ministros probassem. Neque 15
enim ita defendebantur, ut negarent, sed ut necessitati
veniam precarentur; esse enim se provinciales et ad
omne proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere 16
Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus
et vigilans et quamlibet subitis paratus, numquam sibi
tantum caliginis, tantum perturbationis offusum, quam
cum praerepta et extorta defensioni suae cerneret, in
quibus omnem fiduciam reponebat. Consilii nostri exi- 17
tus fuit: bona Classici, quae habuisset ante provinciam,
placuit senatui a reliquis separari, illa filiae, haec spo-
liatis relinqui. Additum est, ut pecuniae, quas credito-
ribus solverat, revocarentur. Hispanus et Probus in
quinquennium relegati. Adeo grave visum est, quod
initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post paucos 18
dies Claudium Fuscum, Classici generum, et Stilonium
Priscum, qui tribunus cohortis sub Classico fuerat, ac-
cusavimus dispari eventu: Prisco in biennium Italia
interdictum, absolutus est Fuscus. Actione tertia com- 19
modissimum putavimus plures congregare, ne, si longius
esset extracta cognitio, satietate et taedio quodam iusti-
tia cognoscentium severitasque languesceret; et alioqui

---

9 praeda *pro parte coni. Mommsen.* 28 Claudium F p ς, *K. I, Muell.,* Clau *r,* Clavium *a,* Cluvium D, K. II.

supererant minores rei data opera hunc in locum reser-
vati, excepta tamen Classici uxore, quae sicut implicita
suspicionibus ita non satis convinci probationibus visa
20 est. Nam Classici filia, quae et ipsa inter reos erat,
ne suspicionibus quidem haerebat. Itaque, cum ad
nomen eius in extrema actione venissem (neque enim
ut initio sic etiam in fine verendum erat, ne per hoc
totius accusationis auctoritas minueretur), honestissi-
mum credidi non premere inmerentem idque ipsum
21 dixi et libere et varie. Nam modo legatos interroga-
bam, docuissentne me aliquid, quod re probari posse
confiderent, modo consilium a senatu petebam, puta-
retne debere me, si quam haberem in dicendo facul-
tatem, in iugulum innocentis quasi telum aliquod in-
tendere; postremo totum locum hoc fine conclusi:
'Dicet aliquis «Iudicas ergo?», ego vero non iudico,
memini tamen me advocatum ex iudicibus datum.'
22 Hic numerosissimae causae terminus fuit quibusdam
absolutis, pluribus damnatis atque etiam relegatis, aliis
in tempus, aliis in perpetuum.
23 Eodem senatus consulto industria, fides, constantia
nostra plenissimo testimonio comprobata est, dignum
24 solumque par pretium tanti laboris. Concipere animo
potes, quam simus fatigati, quibus totiens agendum,
totiens altercandum, tam multi testes interrogandi,
25 sublevandi, refutandi. Iam illa quam ardua, quam
molesta, tot reorum amicis secreto rogantibus negare,
adversantibus palam obsistere! Referam unum aliquid
ex iis, quae dixi. Cum mihi quidam e iudicibus ipsis
pro reo gratiosissimo reclamarent, 'Non minus' in-
26 quam 'hic innocens erit, si ego omnia dixero'. Con-
iectabis ex hoc, quantas contentiones, quantas etiam
offensas subierimus dumtaxat ad breve tempus; nam
fides in praesentia eos, quibus resistit, offendit, deinde
ab illis ipsis suspicitur laudaturque. Non potui magis
27 te in rem praesentem perducere. Dices: 'Non fuit

36 fui Fpr.

tanti; quid enim mihi cum tam longa epistula?' No-
lito ergo identidem quaerere, quid Romae geratur. Et
tamen memento non esse epistulam longam, quae tot
dies, tot cognitiones, tot denique reos causasque com-
plexa sit. Quae omnia videor mihi non minus breviter 28
quam diligenter persecutus. Temere dixi 'diligenter':
succurrit, quod praeterieram, et quidem sero, sed, quam-
quam praepostere, reddetur. Facit hoc Homerus multi-
que illius exemplo, est alioqui perdecorum, a me ta-
men non ideo fiet.

E testibus quidam sive iratus, quod evocatus esset 29
invitus, sive subornatus ab aliquo reorum, ut accusatio-
nem exarmaret, Norbanum Licinianum, legatum et in-
quisitorem, reum postulavit, tamquam in causa Castae
(uxor haec Classici) praevaricaretur. Est lege cautum, 30
ut reus ante peragatur, tunc de praevaricatore quae-
ratur, videlicet quia optime ex accusatione ipsa accu-
satoris fides aestimatur. Norbano tamen non ordo le- 31
gis, non legati nomen, non inquisitionis officium
praesidio fuit; tanta conflagravit invidia homo alioqui fla-
gitiosus et Domitiani temporibus usus ut multi electus-
que tunc a provincia ad inquirendum non tamquam
bonus et fidelis, sed tamquam Classici inimicus. Erat 32
ab illo relegatus. Dari sibi diem ad diluenda crimina
postulavit. Neutrum impetravit, coactus est statim
respondere; respondit, malum pravumque ingenium ho-
minis facit ut dubitem, confidenter an constanter, certe
paratissime. Obiecta sunt multa, quae magis quam 33
praevaricatio nocuerunt; quin etiam duo consulares,
Pomponius Rufus et Libo Frugi, laeserunt eum testi-
monio, tamquam apud iudicem sub Domitiano Salvi
Liberalis accusatoribus adfuisset. Damnatus et in in- 34
sulam relegatus est. Itaque, cum Castam accusarem,
nihil magis pressi, quam quod accusator eius prae-

24 diem ad diluenda crimina *Fpra, Otto, Muell.,* idem et edi cr. *MV,* diem et edi cr. *K.,* diem edi cr. *D,* Stangl. 25 *postulavit Fpra, Otto, Muell.,* postulabat MVD, K.

varicationis crimine corruisset; pressi tamen frustra; ac-
cidit enim res contraria et nova, ut accusatore prae-
35 varicationis damnato rea absolveretur. Quaeris, quid
nos, dum haec aguntur? Indicavimus senatui ex Nor-
bano didicisse nos publicam causam rursusque debere
ex integro discere, si ille praevaricator probaretur,
atque ita, dum ille peragitur reus, sedimus. Postea
Norbanus omnibus diebus cognitionis interfuit eandem-
que usque ad extremum vel constantiam vel audaciam
pertulit.

36 Interrogo ipse me, an aliquid omiserim rursus, et
rursus paene omisi. Summo die Salvius Liberalis re-
liquos legatos graviter increpuit, tamquam non omnes,
quos mandasset provincia, reos peregissent, atque, ut
est vehemens et disertus, in discrimen adduxit. Pro-
texi viros optimos eosdemque gratissimos: mihi certe
debere se praedicant, quod illum turbinem evaserint.
37 Hic erit epistulae finis, re vera finis; litteram non ad-
dam, etiamsi adhuc aliquid praeterisse me sensero. Vale.

X.

C. PLINIUS VESTRICIO SPURINNAE SUO ET COTTIAE S.

1 Composuisse me quaedam de filio vestro non dixi
vobis, cum proxime apud vos fui, primum quia non
ideo scripseram, ut dicerem, sed ut meo amori, meo
dolori satisfacerem, deinde quia te, Spurinna, cum au-
disses recitasse me, ut mihi ipse dixisti, quid recitas-
2 sem, simul audisse credebam. Praeterea veritus sum,
ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam
gravissimi luctus reduxissem. Nunc quoque paulisper
haesitavi, id solum, quod recitavi, mitterem exigentibus
vobis an adicerem, quae in aliud volumen cogito re-
3 servare. Neque enim adfectibus meis uno libello ca-
rissimam mihi et sanctissimam memoriam prosequi

---

18 erit om. F. 21 Vestricio *ex solo R.* 23 quidem *pro quia M.*

satis est, cuius famae latius consuletur, si dispensata
et digesta fuerit. Verum haesitanti mihi, omnia, quae 4
iam composui, vobis exhiberem an adhuc aliqua differ-
rem, simplicius et amicius visum est omnia, praecipue
cum adfirmetis intra vos futura, donec placeat emittere.
Quod superest, rogo, ut pari simplicitate, si qua exi- 5
stimabitis addenda, commutanda, omittenda, indicetis
mihi. Difficile est hucusque intendere animum in do- 6
lore; difficile, sed tamen, ut scalptorem, ut pictorem,
qui filii vestri imaginem faceret, admoneretis, quid
exprimere, quid emendare deberet, ita me quoque for-
mate, regite, qui non fragilem et caducam, sed inmor-
talem, ut vos putatis, effigiem conor efficere: quae
hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior
fuerit. Valete.

XI.

C. PLINIUS IULIO GENITORI SUO S.

Est omnino Artemidori nostri tam benigna natura, 1
ut officia amicorum in maius extollat. Inde etiam
meum meritum ut vera ita supra meritum praedica-
tione circumfert. Equidem, cum essent philosophi ab 2
urbe summoti, fui apud illum in suburbano et, quo
notabilius, hoc est periculosius, esset, fui praetor. Pe-
cuniam etiam, qua tunc illi ampliore opus erat, ut
aes alienum exsolveret contractum ex pulcherrimis
causis, mussantibus magnis quibusdam et locupletibus
amicis mutuatus ipse gratuitam dedi. Atque haec feci, 3
cum septem amicis meis aut occisis aut relegatis, oc-
cisis Senecione, Rustico, Helvidio, relegatis Maurico,
Gratilla, Arria, Fannia, tot circa me iactis fulminibus
quasi ambustus mihi quoque impendere idem exitium

---

7 indicetis. Mihi diff. est .... dolore, difficile et vobis, sed *Sichard. et codex Modii novant. lect. 107 Grut. lamp. V p. 277.* 9 scalptorem *F a,* sculptorem *D p r,* scriptorem *M V.* 15 valete *Gierig.,* vale *codd., om. r ς.* 23 notabilius hoc periculosius *D p,* notab. hoc periculosiusque *Sichard. et cod. Modii,* notab. *hoc et periculosius Cortius.*

4 certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen
eximiam gloriam meruisse me, ut ille praedicat, credo,
5 sed tantum effugisse flagitium. Nam et C. Musonium,
socerum eius, quantum licitum est per aetatem, cum
admiratione dilexi et Artemidorum ipsum iam tum,
cum in Syria tribunus militarem, arta familiaritate
complexus sum idque primum non nullius indolis dedi
specimen, quod virum aut sapientem aut proximum
6 simillimumque sapienti intellegere sum visus. Nam
ex omnibus, qui nunc se philosophos vocant, vix unum
aut alterum invenies tanta sinceritate, tanta veritate.
Mitto, qua patientia corporis hiemes iuxta et aestates
ferat, ut nullis laboribus cedat, ut nihil in cibo, in
potu voluptatibus tribuat, ut oculos animumque con-
7 tineat. Sunt haec magna, sed in alio, in hoc vero
minima, si ceteris virtutibus comparentur, quibus me-
ruit, ut a C. Musonio ex omnibus omnium ordinum
8 adsectatoribus gener adsumeretur. Quae mihi recor-
danti est quidem iucundum, quod me cum apud alios
tum apud te tantis laudibus cumulat, vereor tamen,
ne modum excedat, quem benignitas eius (illuc enim,
9 unde coepi, revertor) solet non tenere. Nam in hoc
uno interdum vir alioqui prudentissimus honesto qui-
dem, sed tamen errore versatur, quod pluris amicos
suos, quam sunt, arbitratur. Vale.

XII.

C. PLINIUS CATILIO SEVERO SUO S.

1 Veniam ad cenam, sed iam nunc paciscor, sit ex-
pedita, sit parca, Socraticis tantum sermonibus abundet,
2 in his quoque teneat modum. Erunt officia ante-
lucana, in quae incidere impune ne Catoni quidem licuit,
quem tamen C. Caesar ita reprehendit, ut laudet.
3 Describit enim eos, quibus obvius fuerit, cum caput

22 solet non *M V D ς*, *K. II*, non solet *F p r a*, *K. I*, *Muell.*, *Merr.* 28 *sit om.* *R F r.* 33 scribit *Casaubonus.* — fuerat *M V r*, *K. I*, *fuit p*.

ebrii retexissent, erubuisse; deinde adicit: 'Putares non
ab illis Catonem, sed illos a Catone deprehensos.' Po-
tuitne plus auctoritatis tribui Catoni, quam si ebrius
quoque tam venerabilis erat? Nostrae tamen cenae ut 4
apparatus et impendii sic temporis modus constet.
Neque enim ii sumus, quos vituperare ne inimici
quidem possint, nisi ut simul laudent. Vale.

XIII.

C. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

Librum, quo nuper optimo principi consul gratias 1
egi, misi exigenti tibi missurus, etsi non exegisses. In
hoc consideres velim ut pulchritudinem materiae ita
difficultatem. In ceteris enim lectorem novitas ipsa 2
intentum habet, in hac nota, vulgata, dicta sunt omnia;
quo fit, ut quasi otiosus securusque lector tantum
elocutioni vacet, in qua satisfacere difficilius est, cum
sola aestimatur. Atque utinam ordo saltem et trans- 3
itus et figurae simul spectarentur! Nam invenire prae-
clare, enuntiare magnifice interdum etiam barbari so-
lent, disponere apte, figurare varie nisi eruditis nega-
tum est. Nec vero adfectanda sunt semper elata et 4
excelsa. Nam, ut in pictura lumen non alia res magis
quam umbra commendat, ita orationem tam summit-
tere quam attollere decet. Sed quid ego haec doctis- 5
simo viro! quin potius illud: adnota, quae putaveris
corrigenda. Ita enim magis credam cetera tibi placere,
si quaedam displicuisse cognovero. Vale.

XIV.

C. PLINIUS ACILIO SUO S.

Rem atrocem nec tantum epistula dignam Larcius 1
Macedo, vir praetorius, a servis suis passus est, super-

---

29 *P. Acilio, Minicii Aciliani avunculo (v. ep. I 14, 6), epistulam dicatam esse putat Stangl.* 30 Larcius *Dr*, *Momms. ind. p. 416,* Largius *vulg.*

bus alioqui dominus et saevus, et qui servisse patrem
2 suum parum, immo nimium meminisset. Lavabatur
in villa Formiana: repente eum servi circumsistunt;
alius fauces invadit, alius os verberat, alius pectus et
ventrem atque etiam, foedum dictu, verenda contundit;
et, cum exanimem putarent, abiciunt in fervens pa-
vimentum, ut experirentur, an viveret. Ille, sive quia
non sentiebat, sive quia non sentire simulabat, in-
mobilis et extentus fidem peractae mortis implevit.
3 Tum demum quasi aestu solutus effertur; excipiunt
servi fideliores, concubinae cum ululatu et clamore
concurrunt. Ita et vocibus excitatus et recreatus loci
frigore sublatis oculis agitatoque corpore vivere se
4 (et iam tutum erat) confitetur. Diffugiunt servi;
quorum magna pars comprehensa est, ceteri requi-
runtur. Ipse paucis diebus aegre focilatus non sine
ultionis solacio decessit ita vivus vindicatus, ut occisi
5 solent. Vides, quot periculis, quot contumeliis, quot
ludibriis simus obnoxii; nec est, quod quisquam possit
esse securus, quia sit remissus et mitis; non enim
iudicio domini, sed scelere perimuntur. Verum haec
hactenus.

6 Quid praeterea novi? quid? nihil; alioqui subiun-
gerem: nam et charta adhuc superest, et dies feriatus
patitur plura contexi. Addam, quod opportune de
eodem Macedone succurrit. Cum in publico Romae
lavaretur, notabilis atque etiam, ut exitus docuit,
7 ominosa res accidit. Eques Romanus a servo eius,
ut transitum daret, manu leviter admonitus con-
vertit se nec servum, a quo erat tactus, sed ipsum
Macedonem tam graviter palma percussit, ut paene
8 concideret. Ita balineum illi quasi per gradus quos-
dam primum contumeliae locus, deinde exitii fuit.
Vale.

---

8 non RFrϛa, se non *rell.* 31 palma *RFpra, palam MD, palamque V.*

XV.

C. PLINIUS SILIO PROCULO SUO S.

Petis, ut libellos tuos in secessu legam, examinem, 1
an editione sint digni, adhibes preces, adlegas exem-
plum; rogas enim, ut aliquid subsicivi temporis studiis
meis subtraham, impertiam tuis, adicis M. Tullium mira
benignitate poëtarum ingenia fovisse. Sed ego nec 2
rogandus sum nec hortandus; nam et poëticen ipsam
religiosissime veneror et te validissime diligo. Faciam
ergo, quod desideras, tam diligenter quam libenter.
Videor autem iam nunc posse rescribere esse opus 3
pulchrum nec supprimendum, quantum aestimare licuit
ex iis, quae me praesente recitasti, si modo mihi non
imposuit recitatio tua; legis enim suavissime et peri-
tissime. Confido tamen me non sic auribus duci, ut 4
omnes aculei iudicii mei illarum delenimentis refrin-
gantur: hebetentur fortasse et paululum retundantur,
revelli quidem extorquerique non possunt. Igitur non 5
temere iam nunc de universitate pronuntio, de parti-
bus experiar legendo. Vale.

XVI.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Adnotasse videor facta dictaque virorum femina- 1
rumque alia clariora esse, alia maiora. Confirmata est
opinio mea hesterno Fanniae sermone. Neptis haec 2
Arriae illius, quae marito et solacium mortis et exem-
plum fuit. Multa referebat aviae suae non minora
hoc, sed obscuriora; quae tibi existimo tam mirabilia
legenti fore, quam mihi audienti fuerunt. Aegrotabat 3
Caecina Paetus, maritus eius, aegrotabat et filius, uter-
que mortifere, ut videbatur. Filius decessit eximia
pulchritudine, pari verecundia et parentibus non minus

---

2 Proculo *ex solo R.* 13 iis *R, K. II,* his *rell.* 17 paululum *RFpra, Otto,* paulum *rell.* 18 revelli *RFra*, evelli *MVDpς, edd.* 30 maritus eius *om.* MV.

4 ob alia carus, quam quod filius erat. Huic illa ita
funus paravit, ita duxit exequias, ut ignoraret maritus;
quin immo, quotiens cubiculum eius intraret, vivere
filium atque etiam commodiorem esse simulabat ac
persaepe interroganti, quid ageret puer, respondebat:
5 'Bene quievit, libenter cibum sumpsit'. Deinde, cum
diu cohibitae lacrimae vincerent prorumperentque,
egrediebatur: tunc se dolori dabat; satiata siccis oculis,
composito vultu redibat, tamquam orbitatem foris re-
6 liquisset. Praeclarum quidem illud eiusdem, ferrum
stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, por-
rigere marito, addere vocem inmortalem ac paene di-
vinam: 'Paete, non dolet'. Sed tamen ista facienti,
dicenti gloria et aeternitas ante oculos erant; quo
maius est sine praemio aeternitatis, sine praemio gloriae
abdere lacrimas, operire luctum amissoque filio matrem
7 adhuc agere. Scribonianus arma in Illyrico contra
Claudium moverat; fuerat Paetus in partibus, occiso
8 Scriboniano Romam trahebatur. Erat ascensurus na-
vem. Arria milites orabat, ut simul imponeretur.
'Nempe enim' inquit 'daturi estis consulari viro ser-
vulos aliquos, quorum e manu cibum capiat, a quibus
vestiatur, a quibus calcietur; omnia sola praestabo.'
9 Non impetravit: conduxit piscatoriam naviculam ingens-
que navigium minimo secuta est. Eadem apud Clau-
dium uxori Scriboniani, cum illa profiteretur indicium,
'Ego' inquit 'te audiam, cuius in gremio Scribonianus
occisus est, et vivis?' Ex quo manifestum est ei con-
10 silium pulcherrimae mortis non subitum fuisse. Quin
etiam, cum Thrasea, gener eius, deprecaretur, ne mori
pergeret, interque alia dixisset: 'Vis ergo filiam tuam,
si mihi pereundum fuerit, mori mecum?', respondit:
'Si tam diu tantaque concordia vixerit tecum quam
11 ego cum Paeto, volo.' Auxerat hoc responso curam

---

8 tum *RFp*. 13 ista facienti dicenti *RFpa*, ista *facienti ista dic. MVD*, ista facienti dicentique *rς*. 18 et *ante occiso add. MVD, K., om.* RFpra.

suorum, attentius custodiebatur: sensit et 'Nihil agi-
tis' inquit; 'potestis enim efficere, ut male moriar, ut
non moriar, non potestis.' Dum haec dicit, exiluit cathedra 12
adversoque parieti caput ingenti impetu impegit et
corruit. Focilata 'Dixeram' inquit 'vobis inventuram
me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem
negassetis.' Videnturne haec tibi maiora illo 'Paete, non 13
dolet', ad quod per haec perventum est? cum interim
illud quidem ingens fama, haec nulla circumfert. Unde
colligitur, quod initio dixi, alia esse clariora, alia maiora.
Vale.

XVII.

C. PLINIUS IULIO SERVIANO SUO S.

Rectene omnia, quod iam pridem epistulae tuae 1
cessant? an omnia recte, sed occupatus es tu? an tu
non occupatus, sed occasio scribendi vel rara vel nulla?
Exime hunc mihi scrupulum, cui par esse non possum, 2
exime autem vel data opera tabellario misso. Ego viati-
cum, ego etiam praemium dabo, nuntiet modo, quod
opto. Ipse valeo, si valere est suspensum et anxium 3
vivere expectantem in horas timentemque pro capite
amicissimo, quidquid accidere homini potest. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS VIBIO SEVERO SUO S.

Officium consulatus iniunxit mihi, ut rei publicae 1
nomine principi gratias agerem. Quod ego in senatu
cum ad rationem et loci et temporis ex more fecissem,
bono civi convenientissimum credidi eadem illa spa-
tiosius et uberius volumine amplecti, primum ut im- 2
peratori nostro virtutes suae veris laudibus commen-

2 moriar, ut non m. *RMVD, K., Merr.*, moriar, ne m. *Fpra, Otto, Muell.* 8 dolet at per quod ad hoc *p*, dolet, per quod ad haec *Mommsen.* 13 Iulio *ex solo R.* 19 nuntiet (nuntia *r*) modo *RFDprςa*, nunt. mihi modo *rell.* 24 Vibio Severo *Mommsen. ind. p.* 429, Curio Severo F pr, K., *Severo MVD, Servo R (sed in indice* ad virium severum), a.

darentur, deinde ut futuri principes non quasi a magistro,
sed tamen sub exemplo praemonerentur, qua potissimum
3 via possent ad eandem gloriam niti. Nam praecipere,
qualis esse debeat princeps, pulchrum quidem, sed
onerosum ac prope superbum est, laudare vero opti-
mum principem ac per hoc posteris velut e specula
lumen, quod sequantur, ostendere idem utilitatis habet,
4 adrogantiae nihil. Cepi autem non mediocrem volup-
tatem, quod, hunc librum cum amicis recitare volu-
issem, non per codicillos, non per libellos, sed 'si
commodum' et 'si valde vacaret' admoniti (numquam
porro aut valde vacat Romae aut commodum est au-
dire recitantem), foedissimis insuper tempestatibus per
biduum convenerunt, cumque modestia mea finem re-
citationi facere voluisset, ut adicerem tertium diem,
5 exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem an
studiis? studiis malo, quae prope extincta refoventur.
6 At cui materiae hanc sedulitatem praestiterunt? nempe
quam in senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, gra-
vari tamen vel puncto temporis solebamus, eandem
nunc, et qui recitare et qui audire triduo velint, in-
veniuntur, non quia eloquentius quam prius, sed quia
7 liberius ideoque etiam libentius scribitur. Accedet
ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quod res
antea tam invisa quam falsa nunc ut vera ita amabilis
8 facta est. Sed ego cum studium audientium tum iudi-
cium mire probavi; animadverti enim severissima quae-
9 que vel maxime satisfacere. Memini quidem me non
multis recitasse, quod omnibus scripsi, nihilo minus
tamen, tamquam sit eadem omnium futura sententia,
hac severitate aurium laetor ac, sicut olim theatra
male musicos canere docuerunt, ita nunc in spem ad-
ducor posse fieri, ut eadem theatra bene canere mu-
10 sicos doceant. Omnes enim, qui placendi causa scribunt,

8 pro idem malim* tantundem *vel* multum *vel* ⟨multum⟩ *idem, cf. 21, 1; V 3, 11.*

qualia placere viderint, scribent. Ac mihi quidem confido in hoc genere materiae laetioris stili constare rationem, cum ea potius, quae pressius et adstrictius, quam illa, quae hilarius et quasi exultantius scripsi, possint videri accersita et inducta. Non ideo tamen segnius precor, ut quandoque veniat dies (utinamque iam venerit!), quo austeris illis severisque dulcia haec blandaque vel iusta possessione decedant.

Habes acta mea tridui; quibus cognitis volui tan- 11
tum te voluptatis absentem et studiorum nomine et
meo capere, quantum praesens percipere potuisses. Vale.

XIX.

C. PLINIUS CALVISIO RUFO SUO S.

Adsumo te in consilium rei familiaris, ut soleo. 1
Praedia agris meis vicina atque etiam inserta venalia
sunt. In his me multa sollicitant, aliqua nec minora
deterrent. Sollicitat primum ipsa pulchritudo iungendi, 2
deinde quod non minus utile quam voluptuosum posse
utraque eadem opera, eodem viatico invisere, sub eodem
procuratore ac paene isdem actoribus habere, unam
villam colere et ornare, alteram tantum tueri. Inest 3
huic computationi sumptus supellectilis, sumptus atri-
ensium, topiariorum, fabrorum atque etiam venatorii
instrumenti; quae plurimum refert unum in locum
conferas an in diversa dispergas. Contra vereor, ne 4
sit incautum rem tam magnam isdem tempestatibus,
isdem casibus subdere; tutius videtur incerta fortunae
possessionum varietatibus experiri. Habet etiam mul-
tum iucunditatis soli caelique mutatio ipsaque illa per-
egrinatio inter sua. Iam, quod deliberationis nostrae 5
caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi, constant
campis, vineis, silvis, quae materiam et ex ea reditum
sicut modicum ita statum praestant. Sed haec felicitas 6
terrae imbecillis cultoribus fatigatur. Nam possessor
prior saepius vendidit pignora et, dum reliqua colono-

rum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit,
7 quarum defectione rursus reliqua creverunt. Sunt ergo
instruendi eo plures, quod frigent, mancipiis; nam nec
ipse usquam vinctos habeo nec ibi quisquam. Superest,
ut scias, quanti videantur posse emi. Sestertio tricies,
non quia non aliquando quinquagies fuerint, verum et
hac paenuria colonorum et communi temporis iniqui-
tate ut reditus agrorum sic etiam pretium retro abiit.
8 Quaeris, an hoc ipsum tricies facile colligere possimus:
sum quidem prope totus in praediis, aliquid tamen
fenero, nec molestum erit mutuari; accipiam a socru,
9 cuius arca non secus ac mea utor. Proinde hoc te non
moveat, si cetera non refragantur, quae velim quam
diligentissime examines. Nam cum in omnibus rebus
tum in disponendis facultatibus plurimum tibi et usus
et providentiae superest. Vale.

XX.

C. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

1 Meministine te saepe legisse, quantas contentiones
excitarit lex tabellaria, quantumque ipsi latori vel
2 gloriae vel reprehensionis attulerit? At nunc in senatu
sine ulla dissensione hoc idem ut optimum placuit:
3 omnes comitiorum die tabellas postulaverunt. Exces-
seramus sane manifestis illis apertisque suffragiis li-
centiam contionum. Non tempus loquendi, non tacendi
modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur.
4 Magni undique dissonique clamores, procurrebant omnes
cum suis candidatis, multa agmina in medio multique
circuli et indecora confusio; adeo desciveramus a con-
suetudine parentum, apud quos omnia disposita, mo-
derata, tranquilla maiestatem loci pudoremque retine-

3* eo pluris (plures *RFpa*) quod frugi mancipiis (mancipis *D*) *codd., K.,* complures frugi mancipes *Catan., Muell., eo plures, quod frigent* (*sc.* cultores, *an* frigidi ?), mancipiis *ego, cf. supra p. 83, 34* imbecillis cultoribus et IX 37, 2—5.

bant. Supersunt senes, ex quibus audire soleo hunc 5
ordinem comitiorum: citato nomine candidati silentium
summum; dicebat ipse pro se, explicabat vitam suam,
testes et laudatores dabat vel eum, sub quo militave-
rat, vel eum, cui quaestor fuerat, vel utrumque, si
poterat, addebat quosdam ex suffragatoribus; illi gra-
viter et paucis loquebantur. Plus hoc quam preces 6
proderat. Non numquam candidatus aut natales com-
petitoris aut annos aut etiam mores arguebat. Audie-
bat senatus gravitate censoria. Ita saepius digni quam
gratiosi praevalebant. Quae nunc inmodico favore cor- 7
rupta ad tacita suffragia quasi ad remedium decucur-
rerunt; quod interim plane remedium fuit; erat enim
novum et subitum. Sed vereor, ne procedente tempore 8
ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum,
ne tacitis suffragiis impudentia inrepat. Nam quoto
cuique eadem honestatis cura secreto quae palam?
Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis 9
cito de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus
magistratus, qui maxime fieri debuerunt. Nam ut in
reciperatoriis iudiciis sic nos in his comitiis quasi re-
pente adprehensi sinceri iudices fuimus.

Haec tibi scripsi, primum ut aliquid novi scriberem, 10
deinde ut non numquam de re publica loquerer, cuius
materiae nobis quanto rarior quam veteribus occasio
tanto minus omittenda est. Et hercule quousque illa 11
vulgaria 'Quid agis? ecquid commode vales?' Habeant
nostrae quoque litterae aliquid non humile nec sordi-
dum nec privatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta 12
sub unius arbitrio, qui pro utilitate communi solus
omnium curas laboresque suscepit; quidam tamen sa-
lubri temperamento ad nos quoque velut rivi ex illo
benignissimo fonte decurrunt, quos et haurire ipsi et ab-
sentibus amicis quasi ministrare epistulis possumus.
Vale.

---

4 *sub quo militaverat RFDpra*, sub quo legatus MVς.

XXI.

C. PLINIUS CORNELIO PRISCO SUO S.

1 Audio Valerium Martialem decessisse et moleste
fero. Erat homo ingeniosus, acutus, acer, et qui plu-
rimum in scribendo et salis haberet et fellis nec can-
2 doris minus. Prosecutus eram viatico secedentem;
dederam hoc amicitiae, dederam etiam versiculis, quos
3 de me composuit. Fuit moris antiqui eos, qui vel
singulorum laudes vel urbium scripserant, aut hono-
ribus aut pecunia ornare; nostris vero temporibus ut
alia speciosa et egregia ita hoc in primis exolevit.
Nam, postquam desiimus facere laudanda, laudari quo-
4 que ineptum putamus. Quaeris, qui sint versiculi, qui-
bus gratiam rettuli. Remitterem te ad ipsum volumen,
nisi quosdam tenerem; tu, si placuerint hi, ceteros in
5 libro requires. Adloquitur Musam, mandat, ut domum
meam Esquiliis quaerat, adeat reverenter:

Sed ne tempore non tuo disertam
pulses ebria ianuam, videto.
Totos dat tetricae dies Minervae,
dum centum studet auribus virorum
hoc, quod saecula posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas:
haec hora est tua, cum furit Lyaeus,
cum regnat rosa, cum madent capilli.
Tunc me vel rigidi legant Catones.

6 Meritone eum, qui haec de me scripsit, et tunc dimisi
amicissime et nunc ut amicissimum defunctum esse
doleo? Dedit enim mihi, quantum maximum potuit,
daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini

---

8 antiquis *Fr ς, Otto, Boot, Muell., in R corr. m. 2 ex antiqui, quod habent rell. probantibus K. et Merr.* 18 *Martial. X 19, 12.* 19 vide *MFR, sed F man.* 3 corr. videto.

potest dari maius quam gloria et laus et aeternitas? At non erunt aeterna, quae scripsit: non erunt fortasse, ille tamen scripsit, tamquam essent futura. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER QUARTUS.

I.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Cupis post longum tempus neptem tuam meque 1
una videre. Gratum est utrique nostrum, quod cupis,
mutuo mehercule. Nam invicem nos incredibili quo- 2
dam desiderio vestri tenemur, quod non ultra differe-
mus; atque adeo iam sarcinulas alligamus festinaturi,
quantum itineris ratio permiserit. Erit una, sed bre- 3
vis mora: deflectemus in Tuscos, non ut agros remque
familiarem oculis subiciamus (id enim postponi potest),
sed ut fungamur officio necessario. Oppidum est prae- 4
diis nostris vicinum (nomen Tifernum Tiberinum), quod
me paene adhuc puerum patronum cooptavit tanto maiore
studio quanto minore iudicio. Adventus meos celebrat,
profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego, 5
ut referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum
est), templum pecunia mea extruxi, cuius dedicationem,
cum sit paratum, differre longius inreligiosum est.
Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare 6

1 laus et aeternitas harum at *RF*, laus aeternitatis at *r*. 17 necess. offic. *codd.*, *edd.*, offic. necess. *Hofacker p. 48.* 18 tifernium (tifernum *F*) tiberinum *RFra*, trifernium tyberinum *p*, *tiferni (tiferali D)* tiberini *MVDς*, vulg.

constitui. Subsistemus fortasse et sequenti, sed tanto
7 magis viam ipsam corripiemus: contingat modo te
filiamque tuam fortes invenire! nam hilares certum
est, si nos incolumes receperitis. Vale.

II.

C. PLINIUS ATTIO CLEMENTI SUO S.

1 Regulus filium amisit hoc uno malo indignus, quod
nescio an malum putet. Erat puer acris ingenii, sed
ambigui, qui tamen posset recta sectari, si patrem non
2 referret. Hunc Regulus emancipavit, ut heres matris
existeret; mancipatum (ita vulgo ex moribus hominis
loquebantur) foeda et insolita parentibus indulgentiae
simulatione captabat. Incredibile, sed Regulum cogita.
3 Amissum tamen luget insane. Habebat puer mannulos
multos et iunctos et solutos, habebat canes maiores
minoresque, habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes
4 Regulus circa rogum trucidavit. Nec dolor erat ille,
sed ostentatio doloris. Convenitur ad eum mira cele-
britate. Cuncti detestantur, oderunt et, quasi probent,
quasi diligant, cursant, frequentant, utque breviter,
quod sentio, enuntiem, in Regulo demerendo Regulum
5 imitantur. Tenet se trans Tiberim in hortis, in quibus
latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis
suis occupavit, ut est in summa avaritia sumptuosus,
6 in summa infamia gloriosus. Vexat ergo civitatem
insaluberrimo tempore et, quod vexat, solacium putat.
Dicit se velle ducere uxorem, hoc quoque sicut alia
7 perverse. Audies brevi nuptias lugentis, nuptias senis;
quorum alterum inmaturum, alterum serum est. Unde
8 hoc augurer, quaeris. Non quia adfirmat ipse, quo
mendacius nihil est, sed quia certum est Regulum esse
facturum, quidquid fieri non oportet. Vale.

3 nam hil. certum est *RFpra*, *Otto*, *Muell.*, nam continget hil. *MVD*, *K.* *(disp. I 9)*, nam hil. continget *Stangl.* *6 Attio ex solo R.* 11 mancip. *RFpa*, emancip. *MVDrs*. — *homines MV.* 14 insane *om.* R F, sed cf. *infra* 7, *1*; *4*.

III.

C. PLINIUS ARRIO ANTONINO SUO S.

Quod semel atque iterum consul fuisti similis antiquis, quod proconsul Asiae, qualis ante te, qualis post te vix unus alter (non sinit enim me verecundia tua dicere nemo), quod sanctitate, quod auctoritate, aetate quoque princeps civitatis, est quidem venerabile et pulchrum; ego tamen te vel magis in remissionibus miror. Nam severitatem istam pari iu- 1 2
cunditate condire summaeque gravitati tantum comitatis adiungere non minus difficile quam magnum est. Id tu cum incredibili quadam suavitate sermonum tum vel praecipue stilo adsequeris. Nam et loquenti tibi 3
illa Homerici senis mella profluere et, quae scribis, complere apes floribus et innectere videntur. Ita certe sum adfectus ipse, cum Graeca epigrammata tua, cum mimiambos proxime legerem. Quantum ibi huma- 4
nitatis, venustatis, quam dulcia illa, quam antiqua, quam arguta, quam recta! Callimachum me vel Heroden vel si quid his melius, tenere credebam; quorum tamen neuter utrumque aut absolvit aut attigit. Homi- 5
nemne Romanum tam Graece loqui? Non medius fidius ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? invideo Graecis, quod illorum lingua scribere maluisti. Neque enim coniectura eget, quid sermone patrio exprimere possis, cum hoc insiticio et inducto tam praeclara opera perfeceris. Vale.

IV.

C. PLINIUS SOSIO SENECIONI SUO S.

Varisidium Nepotem validissime diligo, virum in- 1
dustrium, rectum, disertum, quod apud me vel

2 Arrio *R*, *K. I*, *om. rell.* 5 unus altero non *RF*, unus alter non *rell.* 16 refectus *RFa.* 17 mimiambos *solus* Stutsch, iambos *rell.*, *cf. ad VI 21, 4.* 18 antiqua *s, Otto, Muell.*, amantia *MVDpς*, *K.* (*disp.* I 9), om. r... ...ius *om. RF.* 29 Senecioni *ex R add.*

potentissimum est. Idem C. Calvisium, contubernalem meum, amicum tuum, arta propinquitate complectitur; est
2 enim filius sororis. Hunc rogo semestri tribunatu splendidiorem et sibi et avunculo suo facias. Obligabis me, obligabis Calvisium nostrum, obligabis ipsum, non
3 minus idoneum debitorem, quam nos putas. Multa beneficia in multos contulisti: ausim contendere nullum te melius, aeque bene unum aut alterum conlocasse. Vale.

V.

C. PLINIUS IULIO SPARSO SUO S.

1 Aeschinen aiunt petentibus Rhodiis legisse orationem suam, deinde Demosthenis, summis utramque clamori-
2 bus. Quod tantorum virorum scriptis contigisse non miror, cum orationem meam proxime doctissimi homines hoc studio, hoc adsensu, hoc etiam labore per biduum audierint, quamvis intentionem eorum nulla hinc et inde collatio, nullum quasi certamen accenderet.
3 Nam Rhodii cum ipsis orationum virtutibus tum etiam comparationis aculeis excitabantur, nostra oratio sine aemulationis gratia probabatur. An merito, scies, cum legeris librum, cuius amplitudo non sinit me longiore
4 epistula praeloqui. Oportet enim nos in hac certe, in qua possumus, breves esse, quo sit excusatius, quod librum ipsum, non tamen ultra causae amplitudinem, extendimus. Vale.

VI.

C. PLINIUS IULIO NASONI SUO S.

1 Tusci grandine excussi, in regione Transpadana summa abundantia, sed par vilitas nuntiatur: solum
2 mihi Laurentinum meum in reditu. Nihil quidem ibi possideo praeter tectum et hortum statimque harenas,

---

1 potissimum *Fpr*. 10 Iulio *ex solo R add.* 13 scriptis contigisse *MVDς, K.*, cont. script. *RFpra*, Stangl, Muell. 27 Iulio *solus R, K.*

solum tamen mihi in reditu. Ibi enim plurimum
scribo nec agrum, quem non habeo, sed ipsum me
studiis excolo; ac iam possum tibi ut aliis in locis
horreum plenum sic ibi scrinium ostendere. Igitur tu 3
quoque, si certa et fructuosa praedia concupiscis, ali-
quid in hoc litore para. Vale.

VII.

C. PLINIUS CATIO LEPIDO SUO S.

Saepe tibi dico inesse vim Regulo. Mirum est, 1
quam efficiat, in quod incubuit. Placuit ei lugere
filium: luget ut nemo; placuit statuas eius et imagines
quam plurimas facere: hoc omnibus officinis agit, illum
coloribus, illum cera, illum aere, illum argento, illum
auro, ebore, marmore effingit. Ipse vero et nuper adhi- 2
bito ingenti auditorio librum de vita eius recitavit, de
vita pueri, recitavit tamen; eundem librum in exem-
plaria mille transscriptum per totam Italiam provin-
ciasque dimisit. Scripsit publice, ut a decurionibus
eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis, qui legeret eum
populo: factum est. Hanc ille vim, seu quo alio no- 3
mine vocanda est intentio, quidquid velis, obtinendi,
si ad potiora vertisset, quantum boni potuisset efficere!
Quamquam minor vis bonis quam malis inest, ac, sicut
ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει,
ita recta ingenia debilitat verecundia, perversa confir-
mat audacia. Exemplo est Regulus. Imbecillum latus, 4
os confusum, haesitans lingua, tardissima inventio,
memoria nulla, nihil denique praeter ingenium insanum,
et tamen eo impudentia ipsoque illo furore pervenit,

---

8 Catio *ex R.* 14 nuper *M V, vulg.*, et nuper *R F p r a*, *[Sta]ngl.* 15 de vita pueri recit. *om. R F r a.* 16 librum *om.* *[M V] D, K., cum rell. codd. add. Otto, Stangl, Muell., Merr.* [tr]ansscr. mille *R F a, Merr., sed cf. V 6, 35* in formas mille [descri]pta. 22 efficere potuisset *codd., edd.*, pot. eff. Hofacker 24 *Thuc. II 40, 3.*

5 ut plurimis orator habeatur. Itaque Herennius Se-
necio mirifice Catonis illud de oratore in hunc e con-
trario vertit: 'Orator est vir malus dicendi im-
peritus.' Non mehercule Cato ipse tam bene verum
6 oratorem quam hic Regulum expressit. Habesne, quo
tali epistulae parem gratiam referas? Habes, si scrip-
seris, num aliquis in municipio vestro ex sodalibus
meis, num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli librum
ut circulator in foro legeris, ἐπάρας scilicet, ut ait
Demosthenes, τὴν φωνὴν καὶ γεγηθὼς καὶ λα-
7 ρυγγίζων. Est enim tam ineptus, ut risum magis
possit exprimere quam gemitum: credas non de puero
scriptum, sed a puero. Vale.

VIII.

C. PLINIUS MATURO ARRIANO SUO S.

1 Gratularis mihi, quod acceperim auguratum: iure
gratularis, primum quod gravissimi principis iudicium
in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est, deinde
quod sacerdotium ipsum cum priscum et religiosum
tum hoc quoque sacrum plane et insigne est, quod
2 non adimitur viventi. Nam cetera quamquam dignitate
propemodum paria ut tribuuntur sic auferuntur, in hoc
3 fortunae hactenus licet, ut dari possit. Mihi vero illud
etiam gratulatione dignum videtur, quod successi Iulio
Frontino, principi viro, qui me nominationis die per
hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tam-
quam in locum suum cooptaret; quod nunc eventus
4 ita comprobavit, ut non fortuitum videretur. Te quidem,
ut scribis, ob hoc maxime delectat auguratus meus,

1 ut plurimis orator *RFpr (vide infra ad 13, 9; cf. VI 24, 5; VII 27, 6; paneg. 88, 3)*, ut a plurimis or. *a, Catan., Otto, Muell.*, ut orator *MVD, K., Stangl, Merr.* 10 *Dem. cor. 291.* 11 risum — 12 gemitum *om. MVD.* 15 Arriano *add. ex R.* 21 cetera *RFa, Otto, Muell.*, alia *rell.* — quamquam *dign. propem.* paria *om. RF.* 23 etiam illud *RFpa.*

quod M. Tullius augur fuit. Laetaris enim, quod ho-
noribus eius insistam, quem aemulari in studiis cupio.
Sed utinam, ut sacerdotium idem, ut consulatum multo 5
etiam iuvenior quam ille sum consecutus, ita senex
saltem ingenium eius aliqua ex parte adsequi possim!
Sed nimirum, quae sunt in manu hominum, et mihi 6
et multis contigerunt, illud vero ut adipisci arduum sic
etiam sperare nimium est, quod dari non nisi a dis
potest. Vale.

IX.

C. PLINIUS CORNELIO URSO SUO S.

Causam per hos dies dixit Iulius Bassus, homo la- 1
boriosus et adversis suis clarus. Accusatus est sub
Vespasiano a privatis duobus, ad senatum remissus diu
pependit, tandem absolutus vindicatusque. Titum ti- 2
muit ut Domitiani amicus, a Domitiano relegatus est;
revocatus a Nerva sortitusque Bithyniam rediit reus,
accusatus non minus acriter quam fideliter defensus.
Varias sententias habuit, plures tamen quasi mitiores.
Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus et ve- 3
hemens; Rufo successit Theophanes, unus ex legatis,
fax accusationis et origo. Respondi ego. Nam mihi 4
Bassus iniunxerat, ut totius defensionis fundamenta
iacerem, dicerem de ornamentis suis, quae illi et ex
generis claritate et ex periculis ipsis magna erant,
dicerem de conspiratione delatorum, quam in quaestu 5
habebant, dicerem causas, quibus factiosissimum quem-
que ut illum ipsum Theophanen offendisset. Eundem
me voluerat occurrere crimini, quo maxime premebatur.
In aliis enim quamvis auditu gravioribus non absolu-
tionem modo, verum etiam laudem merebatur, hoc 6
illum onerabat, quod homo simplex et incautus quae-
dam a provincialibus ut amicus acceperat; nam fuerat

2 in *RFpra*, *om. rell.*, *K.* 3 *alterum* ut *om.* *RF.* 5 *possem* *MVς*, *K. I.* 11 Cornelio *add. ex* R. 23 ut *om.* *MV.*

in eadem provincia quaestor. Haec accusatores furta
ac rapinas, ipse munera vocabat; sed lex munera quo-
7 que accipi vetat. Hic ego quid agerem, quod iter
defensionis ingrederer? Negarem? verebar, ne plane
furtum videretur, quod confiteri timerem. Praeterea
rem manifestam infitiari augentis erat crimen, non di-
luentis, praesertim cum reus ipse nihil integrum advo-
catis reliquisset. Multis enim atque etiam principi
dixerat sola se munuscula dumtaxat natali suo aut
8 Saturnalibus accepisse et plerisque misisse. Veniam
ergo peterem? iugularem reum, quem ita deliquisse
concederem, ut servari nisi venia non posset. Tam-
quam recte factum tuerer? non illi profuissem, sed ipse
9 impudens extitissem. In hac difficultate placuit medium
quiddam tenere: videor tenuisse. Actionem meam, ut
proelia solet, nox diremit. Egeram horis tribus et
dimidia, supererat sesquihora. Nam, cum e lege ac-
cusator sex horas, novem reus accepisset, ita diviserat
tempora reus inter me et eum, qui dicturus post erat,
10 ut ego quinque horis, ille reliquis uteretur. Mihi suc-
cessus actionis silentium finemque suadebat. Temera-
rium est enim secundis non esse contentum. Ad hoc
verebar, ne me corporis vires iterato labore desererent,
11 quem difficilius est repetere quam iungere. Erat etiam
periculum, ne reliqua actio mea et frigus ut deposita
et taedium ut resumpta pateretur. Ut enim faces ignem
adsidua concussione custodiunt, dimissum aegerrime
reparant, sic et dicentis calor et audientis intentio con-
tinuatione servatur, intercapedine et quasi remissione
12 languescit. Sed Bassus multis precibus, paene etiam
lacrimis obsecrabat, implerem meum tempus. Parui
utilitatemque eius praetuli meae. Bene cessit: inveni
ita erectos animos senatus, ita recentes, ut priore

1 prov. ead. *RFpra.* 2 ac *RDa,* et *MVpr,* aut *F.* *11* iugularem *RFpra, Otto,* iugulassem *MVς, vulg.,* iugu-*lasset D.* *23* deficerent *Dpr.* 25 ut frigus ui deposita *et (et om. F) taedium* aut risum pateretur RF.

actione incitati magis quam satiati viderentur. Succes- 13
sit mihi Lucceius Albinus tam apte, ut orationes nostrae
varietatem duarum, contextum unius habuisse credan-
tur. Respondit Herennius Pollio instanter et graviter, 14
deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoque ut
cetera impudentissime, quod post duos et consulares et
disertos tempus sibi et quidem laxius vindicavit. Dixit
in noctem atque etiam inlatis lucernis. Postero 15
die egerunt pro Basso Titius Homullus et Fronto mi-
rifice; quartum diem probationes occuparunt. Censuit 16
Baebius Macer, consul designatus, lege repetundarum
Bassum teneri, Caepio Hispo, salva dignitate iudices
dandos, uterque recte. 'Qui fieri potest' inquis, 'cum 17
tam diversa censuerint?' Quia scilicet et Macro legem
intuenti consentaneum fuit damnare eum, qui contra
legem munera acceperat, et Caepio, cum putaret licere
senatui, sicut licet, et mitigare leges et intendere, non
sine ratione veniam dedit facto vetito quidem, non
tamen inusitato. Praevaluit sententia Caepionis, quin 18
immo consurgenti ei ad censendum acclamatum est,
quod solet residentibus. Ex quo potes aestimare,
quanto consensu sit exceptum, cum diceret, quod tam
favorabile fuit, cum dicturus videretur. Sunt tamen 19
ut in senatu ita in civitate in duas partes hominum
iudicia divisa. Nam, quibus sententia Caepionis placuit,
sententiam Macri ut rigidam duramque reprehendunt;
quibus Macri, illam alteram dissolutam atque etiam
incongruentem vocant; negant enim congruens esse
retinere in senatu, cui iudices dederis. Fuit et tertia
sententia. Valerius Paulinus adsensus Caepioni hoc 20
amplius censuit referendum de Theophane, cum legatio-

8 nocte *post* etiam *add.* *MVD* ς, *edd.*, *om.* *RFpra.* 9 *post* Basso *add.* Titius *MV* ς, *K. I, Muell.* 13 *post* inquis *add.* ut uterque recte *MV, Muell.*, *secl.* *K. II*, *om.* *RFpra*, *K. I.* 14 cum tam diversa censuerint (censuerunt r ς) *RFpra* ς, *K. II*, *om.* *MVD, K. I; cf. Stangl* p. 672 sq., K. disp. I p. 15. 20 ei *om.* *MV.*

nem renuntiasset. Arguebatur enim multa in accu-
satione fecisse, quae illa ipsa lege, qua Bassum
21 accusaverat, tenerentur. Sed hanc sententiam consules,
quamquam maximae parti senatus mire probabatur,
non sunt persecuti. Paulinus tamen et iustitiae famam
22 et constantiae tulit. Misso senatu Bassus magna
hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio
exceptus est. Fecerat eum favorabilem renovata
discriminum vetus fama notumque periculis nomen et
23 in procero corpore maesta et squalida senectus. Habebis
hanc interim epistulam ut πρόδρομον, expectabis
orationem plenam onustamque, expectabis diu; neque
enim leviter et cursim ut de re tanta retractanda est.
Vale.

X.

C. PLINIUS STATIO SABINO SUO S.

1 Scribis mihi Sabinam, quae nos reliquit heredes,
Modestum, servum suum, nusquam liberum esse iussisse,
eidem tamen sic adscripsisse legatum: 'Modesto, quem
2 liberum esse iussi.' Quaeris, quid sentiam. Contuli
cum prudentibus. Convenit inter omnes nec libertatem
deberi, quia non sit data, nec legatum, quia servo suo
dederit. Sed mihi manifestus error videtur, ideoque
puto nobis, quasi scripserit Sabina, faciendum, quod
3 ipsa scripsisse se credidit. Confido accessurum te sen-
tentiae meae, cum religiosissime soleas custodire de-
functorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexisse
pro iure est. Neque enim minus apud nos honestas
4 quam apud alios necessitas valet. Moretur ergo in
libertate sinentibus nobis, fruatur legato, quasi omnia
diligentissime caverit. Cavit enim, quae heredes bene
elegit. Vale.

---

16 Statio *add. ex R.* 21 cum prudentibus *RFa, Otto, Stangl,* cum peritis *MVDς, K.,* cum prudentibus cum peritis *iuris (uiris p) pr.*

XI.

C. PLINIUS CORNELIO MINICIANO SUO S.

Audistine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? 1
nondum te puto audisse; est enim recens nuntius.
Praetorius modo hic inter eloquentissimos causarum
actores habebatur, nunc eo decidit, ut exul de senatore,
rhetor de oratore fieret. Itaque ipse in praefatione 2
dixit dolenter et graviter: 'Quos tibi, Fortuna, ludos
facis? facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores'. Cui sententiae tantum bilis, tantum amaritudinis inest, ut mihi videatur ideo professus,
ut hoc diceret. Idem, cum Graeco pallio amictus in- 3
trasset (carent enim togae iure, quibus aqua et igni
interdictum est), postquam se composuit circumspexitque habitum suum, 'Latine' inquit 'declamaturus
sum'. Dices tristia et miseranda, dignum tamen illum, 4
qui haec ipsa studia incesti scelere macularit. Con- 5
fessus est quidem incestum, sed incertum, utrum quia
verum erat, an quia graviora metuebat, si negasset.
Fremebat enim Domitianus aestuabatque in ingenti
invidia destitutus. Nam, cum Corneliam, Vestalium 6
maximam, defodere vivam concupisset, ut qui inlustrari
saeculum suum eiusmodi exemplo arbitraretur, pontificis maximi iure seu potius immanitate tyranni, licentia domini reliquos pontifices non in Regiam, sed in Albanam villam convocavit. Nec minore scelere, quam quod ulcisci videbatur, absentem inauditamque damnavit incesti, cum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum, verum etiam occidisset; nam vidua abortu
periit. Missi statim pontifices, qui defodiendam necan- 7

---

5 modo hic *M V ς*, *Stangl*, hic modo *vulg.* 9 ex prof. sen., ex sen. prof. *R F p r a*, *Catan.*, *Merr.*, ex senat. professores, ex profess. senatores *M V D ς*, *K.*, *Muell.* 20 in *R F D*, *K. II*, *om. rell.* 21 corneliam maximillam vestalem *R F p r a*. 22 cupisset (*om.* con-) *R F a* 23 exemplo R F a, exemplis *rell.*, *vulg.*

damque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad ce-
teros deos manus tendens multa, sed hoc frequentissime
clamitabat: 'Me Caesar incestam putat, qua sacra fa-
8 ciente vicit, triumphavit!' Blandiens haec an inridens,
ex fiducia sui an ex contemptu principis dixerit, du-
bium est. Dixit, donec ad supplicium, nescio an inno-
9 cens, certe tamquam innocens ducta est. Quin etiam,
cum in illud subterraneum cubiculum demitteretur,
haesissetque descendenti stola, vertit se ac recollegit,
cumque ei manum carnifex daret, aversata est et resi-
luit foedumque contagium quasi plane a casto puro-
que corpore novissima sanctitate reiecit omnibusque
numeris pudoris πολλὴν πρόνοιαν ἔσχεν εὐσχή-
10 μων πεσεῖν. Praeterea Celer, eques Romanus, cui
Cornelia obiciebatur, cum in comitio virgis caederetur,
11 in hac voce perstiterat: 'Quid feci? nihil feci.' Ar-
debat ergo Domitianus et crudelitatis et iniquitatis
infamia. Arripit Licinianum, quod in agris suis occul-
tasset Corneliae libertam. Ille ab iis, quibus erat curae,
praemonetur, si comitium et virgas pati nollet, ad
12 confessionem confugeret quasi ad veniam: fecit. Lo-
cutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam,
quale est illud: κεῖται Πάτροκλος. Ait enim: 'Ex
advocato nuntius factus sum; Licinianus recessit.'
13 Gratum hoc Domitiano adeo quidem, ut gaudio pro-
deretur diceretque: 'Absolvit nos Licinianus.' Adiecit
etiam non esse verecundiae eius instandum; ipsi vero
permisit, si qua posset, ex rebus suis raperet, ante
quam bona publicarentur, exiliumque molle velut prae-
14 mium dedit. Ex quo tamen postea clementia divi

---

7 tamq. innocens *MVD, K., Merr., Muell.*, tamq. nocens *R* (*sed hic corr. ex* innoc.), *Fpra.* 8 cubiculum *add. RFpra, Otto, Muell., Merr., om. MVD, K. (disp. 1 9), Stangl.* 10 carnif. man. *RFpra.* 11 contagium *RFa, Otto, Muell., Merr.*, contactum *MVDpr, K.* — plane *om. RF*, plane quasi *Schaefer.* *13 Eur. Hec. 569.* 16 persteterat *MV, Muell.* 23 *Hom.* *Σ 20.* *24* rec. Lic. *RFa.*

Nervae translatus est in Siciliam, ubi nunc profitetur seque de fortuna praefationibus vindicat.
Vides, quam obsequenter paream tibi, qui non so- 15
lum res urbanas, verum etiam peregrinas tam sedulo scribo, ut altius repetam. Et sane putabam te, quia tunc afuisti, nihil aliud de Liciniano audisse quam relegatum ob incestum. Summam enim rerum nuntiat
fama, non ordinem. Mereor, ut vicissim, quid in op- 16
pido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quaedam incidere), perscribas, denique, quidquid voles, dum modo non minus longa epistula, nunties. Ego non paginas tantum, sed versus etiam syllabasque numerabo. Vale.

XII.

C. PLINIUS MATURO ARRIANO SUO S.

Amas Egnatium Marcellinum atque etiam mihi 1
saepe commendas magisque commendabis, si cognoveris
eius recens factum. Cum in provinciam quaestor 2
exisset scribamque, qui sorte obtigerat, ante legitimum salarii tempus amisisset, quod acceperat scribae daturus, intellexit et statuit subsidere apud se non oportere.
Itaque reversus Caesarem, deinde Caesare auctore 3
senatum consuluit, quid fieri de salario vellet. Parva quaestio, sed tamen quaestio. Heredes scribae sibi,
praefecti aerari populo vindicabant. Acta causa est; 4
dixit heredum advocatus, deinde populi, uterque percommode. Caecilius Strabo aerario censuit inferendum, Baebius Macer heredibus dandum: obtinuit Strabo.
Tu lauda Marcellinum, ut ego statim feci. Quamvis 5

---

9 notab. quaed. *R F p r a*, quaed. notab. *M V ς*, *cf. III 1, 2; paneg. 35, 4; 60, 6.* 11 nuntia *M V D, K.* 12 etiam versus *R F pr a.* 15 Maturo *ex R.* 17 commendas mag. comm. si *R F*, commendas amabis magis commendabisque si *rell.*, *vulg.* 18 rec. eius *R F a.* 19 sorte *F D ς*, forte *R p r*, sorti *M V*, sorte ei *Boot, cf. Kraut p. 16, adn. 1.* 25 aerario populo *R (sed m. 2. add.* q;*)*, *D*, aerario populoque F p r a, vel sic vel aerarii *aerario populoque (ita Casaubon.)* Otto, aerari populo K., Muell.

enim abunde sufficiat illi, quod est et a principe et
a senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo.
6 Omnes enim, qui gloria famaque ducuntur, mirum in
modum adsensio et laus a minoribus etiam profecta
delectat. Te vero Marcellinus ita veretur, ut iudicio
7 tuo plurimum tribuat. Accedit his, quod, si cogno-
verit factum suum isto usque penetrasse, necesse est
laudis suae spatio et cursu et peregrinatione laetetur.
Etenim nescio quo pacto vel magis homines iuvat
gloria lata quam magna. Vale.

XIII.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

1 Salvum *te* in urbem venisse gaudeo; venisti autem,
si quando alias, nunc maxime mihi desideratus. Ipse
pauculis adhuc diebus in Tusculano commorabor, ut
2 opusculum, quod est in manibus, absolvam. Vereor
enim, ne, si hanc intentionem iam in fine laxavero,
aegre resumam. Interim, ne quid festinationi meae
pereat, quod sum praesens petiturus, hac quasi prae-
3 cursoria epistula rogo. Sed prius accipe causas ro-
gandi, deinde ipsum, quod peto. Proxime cum in
patria mea fui, venit ad me salutandum municipis mei
filius praetextatus. Huic ego 'Studes?' inquam. Re-
spondit: 'Etiam.' 'Ubi?' 'Mediolani.' 'Cur non hic?'
Et pater eius (erat enim una atque etiam ipse ad-
duxerat puerum): 'Quia nullos hic praeceptores habe-
4 mus.' 'Quare nullos? nam vehementer intererat vestra,
qui patres estis' (et opportune complures patres audie-
bant), 'liberos vestros hic potissimum discere. Ubi
enim aut iucundius morarentur quam in patria aut

---

5 reveretur *M V, K. I.* 12 Cornelio *ex R.* 13 te *p r a, K. I, om. rell.*, venisse ⟨te⟩ *? Muell.* 15 Tuscano *Mommsen., sed cf. infra V 6, 45.* 17 laxavero *R F D p a, K. I, Otto, Merr., Muell.*, intermisero *M V r ς*, K. II. 19 praeceptoria *R F r a, praecurs. rell.* 21 deinde i. q. peto R F p r a, om. rell.

pudicius continerentur quam sub oculis parentum aut
minore sumptu quam domi? Quantulum est ergo col- 5
lata pecunia conducere praeceptores, quodque nunc in
habitationes, in viatica, in ea, quae peregre emuntur
(omnia autem peregre emuntur), impenditis, adicere
mercedibus? Atque adeo ego, qui nondum liberos
habeo, paratus sum pro re publica nostra quasi pro
filia vel parente tertiam partem eius, quod conferre
vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi ti- 6
merem, ne hoc munus meum quandoque ambitu cor-
rumperetur, ut accidere multis in locis video, in quibus
praeceptores publice conducuntur. Huic vitio occurri 7
uno remedio potest, si parentibus solis ius conducendi
relinquatur, isdemque religio recte iudicandi necessi-
tate collationis addatur. Nam, qui fortasse de alieno 8
neglegentes, certe de suo diligentes erunt dabuntque
operam, ne eam pecuniam [non] nisi dignus accipiat,
si accepturus et ab ipsis erit. Proinde consentite, con- 9
spirate maioremque animum ex meo sumite, qui cupio
esse quam plurimum, quod debeam conferre. Nihil
honestius praestare liberis vestris, nihil gratius patriae
potestis. Educentur hic, qui hic nascuntur, statimque
ab infantia natale solum amare, frequentare consue-
scant. Atque utinam tam claros praeceptores indu-
catis, ut finitimis oppidis studia hinc petantur, utque
nunc liberi vestri aliena in loca ita mox alieni in hunc
locum confluant!'

Haec putavi altius et quasi a fonte repetenda, quo 10
magis scires, quam gratum mihi foret, si susciperes,
quod iniungo. Iniungo autem et pro rei magnitudine
rogo, ut ex copia studiosorum, quae ad te ex admira-

5 omnia aut. per. emuntur *om. RFDpra, K. I, add. MVς, K. II (disp. I p. 15), cf. V 19, 8.* — addicere *Mommsen.* 12 uno remed. occ. *RFa.* 17 eam *RFa,* a me *MVDp, vulg.,* eam a me *rς.* — non *del. Gesnero auct. K. II, retinet K. I; Muell.:* '*Aut* non *aut* nisi *delendum*'. 25 ut fin. *RMV, ut in f. FDpa,* ut a f. *rς,* etiam f. coni. K., et f. disp. I p. 18.

tione ingenii tui convenit, circumspicias praeceptores,
quos sollicitare possimus, sub ea tamen condicione,
ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera
parentibus servo: illi iudicent, illi eligant; ego mihi
11 curam tantum et impendium vindico. Proinde, si quis
fuerit repertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege,
ut *is*tinc nihil aliud certum quam fiduciam suam ferat.
Vale.

XIV.

C. PLINIUS PATERNO SUO S.

1 Tu fortasse orationem, ut soles, et flagitas et ex-
pectas, at ego quasi ex aliqua peregrina delicataque
2 merce lusus meos tibi prodo. Accipies cum hac epistula
hendecasyllabos nostros, quibus nos in vehiculo, in
3 balineo, inter cenam oblectamus otium temporis. His
iocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irasci-
mur, describimus aliquid modo pressius, modo elatius
atque ipsa varietate temptamus efficere, ut alia aliis,
4 quaedam fortasse omnibus placeant. Ex quibus tamen
si non nulla tibi petulantiora paulo videbuntur, erit
eruditionis tuae cogitare summos illos et gravissimos
viros, qui talia scripserunt, non modo lascivia rerum,
sed ne verbis quidem nudis abstinuisse; quae nos re-
fugimus, non quia severiores (unde enim?), sed quia
5 timidiores sumus. Scimus alioqui huius opusculi illam
esse verissimam legem, quam Catullus expressit:

Nam castum esse decet pium poëtam
ipsum, versiculos nihil necesse est,
qui tunc denique habent salem et leporem,
si sunt molliculi et parum pudici.

7* hinc *codd., edd. omnes,* ⟨is⟩tinc *ego, cf. II 12, 7; IV 28, 1; VI 30, 1; VII 7, 2; VIII 15, 1; 17, 1; 6; IX 33, 1; 39, 5; ad Trai. 62 al.* 10 *Decimo Paterno ? Stangl, cf. ep. I 12.* 17 elatius *M V ς, K.,* latius *D,* altius *R a, Otto, cf. I 8, 5; VII 12, 4; 22, 3.* 20 paulo pet. *R F p r a, Muell.* 26 *Catull. 16, 5.* 29 *tum pro* tunc *r ς, K.* Π.

Ego quanti faciam iudicium tuum, vel ex hoc potes 6
aestimare, quod malui omnia a te pensitari quam
electa laudari. Et sane, quae sunt commodissima, de-
sinunt videri, cum paria esse coeperunt. Praeterea 7
sapiens subtilisque lector non debet diversis conferre
diversa, sed singula expendere nec deterius alio putare,
quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura? 8
nam longiore praefatione vel excusare vel commendare
ineptias ineptissimum est. Unum illud praedicendum
videtur, cogitare me has nugas meas item inscribere
'hendecasyllabi', qui titulus sola metri lege constrin-
gitur. Proinde, sive epigrammata sive idyllia sive 9
eclogas sive, ut multi, poëmatia seu quod aliud vocare
malueris, licebit voces, ego tantum hendecasyllabos
praesto. A simplicitate tua peto, quod de libello meo 10
dicturus es alii, mihi dicas; neque est difficile, quod
postulo. Nam, si hoc opusculum nostrum aut potissi-
mum esset aut solum, fortasse posset durum videri
dicere: 'Quaere, quod agas'; molle et humanum est:
'Habes, quod agas.' Vale.

XV.

C. PLINIUS MINICIO FUNDANO SUO S.

Si quid omnino, hoc certe iudicio facio, quod 1
Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius
et bonorum amantissimus. Cur enim non me quoque
inter bonos numerem? Idem Cornelium Tacitum (scis,
quem virum) arta familiaritate complexus est. Proinde, 2
si utrumque nostrum probas, de Rufo quoque necesse
est idem sentias, cum sit ad conectendas amicitias vel

5 debet non *RFDpra, K. II.* 8 longiore *RFpra, Otto,* longa *vulg.* 10 has nugas meas (meas *om. F*) *RFa, Stangl 673, Muell.,* has meas nugas ita *MVς,* has nugas ita *Dpr, K;* hendecasyllabi *RFDpa, K. II,* hendecasyllabos *MVrς, K. I, Muell.*; has nugas meas item (*sc.* ut Catullus, *cf. p. 102, 26*) inscr. hend. *coni. Stangl.* 15 ut post peto *add. MVς, sed cf. e. g. 15, 8; V 1, 4.* 22 Minicio ex R.

3 tenacissimum vinculum morum similitudo. Sunt ei
liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi
civis officio, quod fecunditate uxoris large frui voluit
eo saeculo, quo plerisque etiam singulos filios orbitatis
praemia graves faciunt; quibus ille despectis avi quoque nomen adsumpsit. Est enim avus, et quidem ex
Saturio Firmo, quem diliges ut ego, si ut ego propius
4 inspexeris. Haec eo pertinent, ut scias, quam copiosam,
quam numerosam domum uno beneficio sis obligaturus; ad quod petendum voto primum, deinde bono
5 quodam omine adducimur. Optamus enim tibi ominamurque in proximum annum consulatum: ita nos
virtutes tuae, ita iudicia principis augurari volunt.
6 Concurrit autem, ut sit eodem anno quaestor maximus
ex liberis Rufi, Asinius Bassus, iuvenis (nescio, an
dicam, quod me pater et sentire et dicere cupit, adu-
7 lescentis verecundia vetat) ipso patre melior. Difficile
est, ut mihi de absente credas (quamquam credere soles
omnia), tantum in illo industriae, probitatis, eruditionis,
ingenii, studii, memoriae denique esse, quantum exper-
8 tus invenies. Vellem tam ferax saeculum bonis artibus
haberemus, ut aliquos Basso praeferre deberes: tum
ego te primus hortarer moneremque, circumferres
oculos ac diu pensitares, quem potissimum eligeres.
9 Nunc vero — sed nihil volo de amico meo adrogantius dicere, hoc solum dico, dignum esse iuvenem,
quem more maiorum in filii locum adsumas. Debent
autem sapientes viri ut tu tales quasi liberos a re
10 publica accipere, quales a natura solemus optare. Decorus erit tibi consuli quaestor patre praetorio, propinquis consularibus, quibus iudicio ipsorum, quamquam
adulescentulus adhuc, iam tamen invicem ornamento
11 est. Proinde indulge precibus meis, obsequere consilio
et ante omnia, si festinare videor, ignosce, primum

18 quamq. ⟨amicis⟩ cr. *Reifferscheid.*, qu. cr. sol. omn. ⟨*mea*⟩, *t. Boot.* 34 primum — p. 105, 1 deinde *RFϛa, Otto, Muell.*, om. rell.

quia votis suis amor plerumque praecurrit, deinde quod
in ea civitate, in qua omnia quasi ab occupantibus
aguntur, quae legitimum tempus expectant, non ma-
tura, sed sera sunt, in summa quod rerum, quas ad-
sequi cupias, praesumptio ipsa iucunda est. Revereatur 12
iam te Bassus ut consulem, tu dilige illum ut quaestorem,
nos denique utriusque vestrum amantissimi laetitia duplici
perfruamur. Etenim, cum sic te, sic Bassum diligamus, 13
ut et illum cuiuscumque et tuum quemcumque quae-
storem in petendis honoribus omni ope, omni labore,
omni gratia simus iuvaturi, perquam iucundum nobis erit,
si in eundem iuvenem studium nostrum et amicitiae
meae et consulatus tui ratio contulerit, si denique preci-
bus meis tu potissimus adiutor accesseris, cuius et
suffragio senatus libentissime indulgeat et testimonio
plurimum credat. Vale.

XVI.

C. PLINIUS VALERIO PAULINO SUO S.

Gaude meo, gaude tuo, gaude etiam publico no- 1
mine: adhuc honor studiis durat. Proxime cum dicturus
apud centumviros essem, adeundi mihi locus nisi a
tribunali, nisi per ipsos iudices non fuit; tanta stipa-
tione cetera tenebantur. Ad hoc quidam ornatus adu- 2
lescens scissis tunicis, ut in frequentia solet, sola ve-
latus toga perstitit et quidem horis septem. Nam tam 3
diu dixi magno cum labore, maiore cum fructu.
Studeamus ergo nec desidiae nostrae praetendamus
alienam. Sunt, qui audiant, sunt, qui legant, nos modo

---

4 in summa quod *R F a*, deinde quod *rell.* 7 dupl. laet. *R F p r a.* 10 omni lab. omni gr. *F p r*, omni labore gratia *R a*, labore gratia *M V D* ς. 12 iuvenem *om. M V* ς. 14 potissimus *R F a*, *Stangl*, potissimum *vulg.* 15 senatus et suffragio *R F p r a*, *Stangl*, *Muell.*, et sen. suffr. ς. 23 *v. Hofacker p. 54.* 24 solet *R F a*, *Stangl*, solet fieri *vulg.* 26 sed *post* labore *add.* R F a, Otto, Muell., *om. rell.*

dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

XVII.

C. PLINIUS ASINIO GALLO SUO S.

1 Et admones et rogas, ut suscipiam causam Corelliae
absentis contra C. Caecilium, consulem designatum.
Quod admones, gratias ago, quod rogas, queror. Ad-
moneri enim debeo, ut sciam, rogari non debeo, ut
2 faciam, quod mihi non facere turpissimum est. An
ego tueri Corelli filiam dubitem? Est mihi quidem
cum isto, contra quem me advocas, non plane famili-
3 aris, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis
atque hic ipse, cui destinatus est, honor; cuius nobis
hoc maior agenda reverentia est, quod iam illo functi
sumus. Naturale est enim, ut ea, quae quis adeptus
4 est, ipse quam amplissima existimari velit. Sed mihi
cogitanti adfuturum me Corelli filiae omnia ista frigida
et inania videntur. Obversatur oculis ille vir, quo
neminem aetas nostra graviorem, sanctiorem, subtili-
orem denique tulit; quem ego cum ex admiratione
diligere coepissem, quod evenire contra solet, magis
5 admiratus sum, postquam penitus inspexi. Inspexi
enim penitus: nihil ille a me secretum, non ioculare,
6 non serium, non triste, non laetum. Adulescentulus
eram, et iam mihi ab illo honor atque etiam (audebo
dicere) reverentia ut aequali habebatur. Ille meus in
petendis honoribus suffragator et testis, ille in incho-
andis deductor et comes, ille in gerendis consiliator
et rector, ille denique in omnibus officiis nostris, quam-
quam et imbecillus et senior, quasi iuvenis et validus
7 conspiciebatur. Quantum ille famae meae domi, in
publico, quantum etiam apud principem adstruxit!

---

4 *C. Asinio Gallo ? Stangl.* 5 abs. Cor. caus. *F p r a,* Cor. abs. c. *R,* abs. caus. Cor. ς. 10 quidem mihi *R F D a, vulg.* 14 agenda *R F D p r a, K. II (disp. I 18),* habenda *𝔐 V ς, K. I.* 20 denique *R F p r a, Otto, Muell., om. rell.* *23 a me ille R F D p a, vulg.*

Nam, cum forte de bonis iuvenibus apud Nervam im- 8
peratorem sermo incidisset et plerique me laudibus
ferrent, paulisper se intra silentium tenuit, quod illi
plurimum auctoritatis addebat; deinde gravitate, quam
noras 'Necesse est' inquit 'parcius laudem Secundum,
quia nihil nisi ex consilio meo facit.' Qua voce tribuit 9
mihi, quantum petere voto inmodicum erat, nihil me
facere non sapientissime, cum omnia ex consilio sa-
pientissimi viri facerem. Quin etiam moriens filiae
suae (ipsa solet praedicare): 'Multos quidem amicos
tibi ut longiore vita paravi, praecipuos tamen Secun-
dum et Cornutum.' Quod cum recordor, intellego mihi 10
laborandum, ne qua parte videar hanc de me fiduciam
providentissimi viri destituisse. Quare ego vero Co- 11
relliae adero promptissime nec subire offensas recusabo;
quamquam non solum veniam me, verum etiam laudem
apud istum ipsum, a quo, ut ais, nova lis fortasse ut
feminae intenditur, arbitror consecuturum, si haec
eadem in actione, latius scilicet et uberius, quam epistu-
larum angustiae sinunt, contigerit mihi vel in excusa-
tionem vel etiam commendationem meam dicere. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS ARRIO ANTONINO SUO S.

Quemadmodum magis adprobare tibi possum, quanto 1
opere mirer epigrammata tua Graeca, quam quod quae-
dam Latine aemulari et exprimere temptavi? in dete-
rius quidem. Accidit hoc primum imbecillitate ingenii
mei, deinde inopia ac potius, ut Lucretius ait, 'egestate
patrii sermonis.' Quodsi haec, quae sunt et Latina 2
et mea, habere tibi aliquid venustatis videbuntur,

10 ut ipsa *Fpra, K. I, Otto, Muell.*, ipsa *rell.* 12 dum *pro* cum *RFpra.* 20 sinunt — 21 dicere *RFpra, Otto, Muell.*, sinunt vel in excusationem vel etiam commendationem meam dixero *D, K.*, sinunt vel in excus. m. dixero *MV.* 23 Arrio *ex R.* 27 quidem *RFpra, Stangl, Muell.*, tamen *MVDς, K.* 28 *Lucr. I 832.*

quantum putas inesse iis gratiae, quae mihi et a te et Graece proferuntur! Vale.

XIX.

C. PLINIUS CALPURNIAE HISPULLAE SUAE S.

1 Cum sis pietatis exemplum fratremque optimum
et amantissimum tui pari caritate dilexeris filiamque
eius ut tuam diligas nec tantum amitae ei adfectum,
verum etiam patris amissi repraesentes, non dubito
maximo tibi gaudio fore, cum cognoveris dignam
2 patre, dignam te, dignam avo evadere. Summum est
acumen, summa frugalitas; amat me, quod castitatis
indicium est. Accedit his studium litterarum, quod
3 ex mei caritate concepit. Meos libellos habet, lectitat,
ediscit etiam. Qua illa sollicitudine, cum videor actu-
rus, quanto, cum egi, gaudio adficitur! Disponit, qui
nuntient sibi, quem adsensum, quos clamores excitarim,
quem eventum iudicii tulerim. Eadem, si quando re-
cito, in proximo discreta velo sedet laudesque nostras
4 avidissimis auribus excipit. Versus quidem meos can-
tat etiam formatque cithara non artifice aliquo docente,
5 sed amore, qui magister est optimus. His ex causis
in spem certissimam adducor perpetuam nobis ma-
ioremque in dies futuram esse concordiam. Non enim
aetatem meam aut corpus, quae paulatim occidunt ac
6 senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis
manibus educatam, tuis praeceptis institutam, quae
nihil in contubernio tuo viderit nisi sanctum hone-
stumque, quae denique amare me ex tua praedicatione
7 consueverit. Nam, cum matrem meam parentis loco
vererere, me a pueritia statim formare, laudare talem-

---

1 mihi *RFp, Catan., Otto, om. MVraς, K.,* qua ea etate *D.* 4 Calpurniae *ex R.* 7 adfectum (effect. *a*) *versu 8 post* amissi *inserunt RFpra, Muell., Merr.* 30 venerere me *pra,* verere *me D, venereris me RF,* dilexeris meque *MV,* dilexeris me ς: *cf. paneg. 14, 1* mererere *(Stangl).*

que, qualis nunc uxori meae videor, ominari solebas.
Certatim ergo tibi gratias agimus, ego, quod illam 8
mihi, illa, quod me sibi dederis, quasi invicem elege-
ris. Vale.

XX.

C. PLINIUS NOVIO MAXIMO SUO S.

Quid senserim de singulis tuis libris, notum tibi, 1
ut quemque perlegeram, feci; accipe nunc, quid de
universis generaliter iudicem. Est opus pulchrum, 2
validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figu-
ratum, spatiosum etiam et cum magna tua laude dif-
fusum, in quo tu ingenii simul dolorisque velis latis-
sime vectus es; et horum utrumque invicem adiumento
fuit. Nam dolori sublimitatem et magnificentiam in- 3
genium, ingenio vim et amaritudinem dolor addidit.
Vale.

XXI.

C. PLINIUS VELIO CERIALI SUO S.

Tristem et acerbum casum Helvidiarum sororum! 1
Utraque a partu, utraque filiam enixa decessit. Adfi- 2
cior dolore nec tamen supra modum doleo: ita mihi
luctuosum videtur, quod puellas honestissimas in flore
primo fecunditas abstulit. Angor infantium sorte, quae
sunt parentibus statim, et dum nascuntur, orbatae,
angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine.
Nam patrem illarum defunctum quoque perseverantis- 3
sime diligo, ut actione mea librisque testatum est;
cui nunc unus ex tribus liberis superest domumque
pluribus adminiculis paulo ante fundatam desolatus
fulcit ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus 4
adquiescet, si hunc saltem fortem et incolumem pa-

---

6 Novio *F, item R in ind.* ad novium maximum, Nonio *edd. cum pr, cf. ad V 5.* 7 libr. tuis R F p r a. 13 et *R F p r a, om. rell.* (est *pro* es *V*). 25 ang. opt. mar. om. MV.

remque illi patri, illi avo fortuna servaverit. Cuius
ego pro salute, pro moribus hoc sum magis anxius,
5 quod unicus factus est. Nosti in amore mollitiam
animi mei, nosti metus; quo minus te mirari oporte-
bit, quod plurimum timeam, de quo plurimum spero.
Vale.

XXII.

C. PLINIUS SEMPRONIO RUFO SUO S.

1 Interfui principis optimi cognitioni in consilium
adsumptus. Gymnicus agon apud Viennenses ex cuius-
dam testamento celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus,
vir egregius nobisque amicus, in duumviratu suo tol-
lendum abolendumque curavit. Negabatur ex aucto-
2 ritate publica fecisse. Egit ipse causam non minus
feliciter quam diserte. Commendabat actionem, quod
tamquam homo Romanus et bonus civis in negotio
3 suo mature et graviter loquebatur. Cum sententiae
perrogarentur, dixit Iunius Mauricus, quo viro nihil
firmius, nihil verius, non esse restituendum Viennen-
sibus agona; adiecit: 'Vellem etiam Romae tolli posset.'
4 Constanter, inquis, et fortiter. Quidni? sed hoc a
Maurico novum non est. Idem apud imperatorem Ner-
vam non minus fortiter. Cenabat Nerva cum pau-
cis; Veiento proximus atque etiam in sinu recumbebat:
5 dixi omnia, cum hominem nominavi. Incidit sermo
de Catullo Messalino, qui luminibus orbatus ingenio
saevo mala caecitatis addiderat: non verebatur, non
erubescebat, non miserebatur; quo saepius a Domitiano
non secus ac tela, quae et ipsa caeca et improvida fe-
6 runtur, in optimum quemque contorquebatur. De

1 illi patri *om. MV.* 12 suo *RFpa, Otto, Muell., Merr., om. MVDς, K.* 21 hoc maurico *RFςa,* hoc fortiter maurico *Dpr.* 22 imp. Nerv. *MVDς (cf. VII 31, 4),* Nerv. imp. *RFpra (cf. III 5, 9; IV 17, 8).* 23 non minus *om. RFr.* — forte *RFr,* fortiter *rell.* 26 orbatus *RFa, K., Merr., orbus Dpr,* captus *MVς*, Stangl 675, Muell. 28 quo *om. RFa.*

huius nequitia sanguinariisque sententiis in commune
omnes super cenam loquebantur, cum ipse imperator:
'Quid putamus passurum fuisse, si viveret?' Et Mau-
ricus: 'Nobiscum cenaret.'

Longius abii, libens tamen. Placuit agona tolli, 7
qui mores Viennensium infecerat ut noster hic omnium.
Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra
late vagantur, utque in corporibus sic in imperio gra-
vissimus est morbus, qui a capite diffunditur. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS POMPONIO BASSO SUO S.

Magnam cepi voluptatem, cum ex communibus 1
amicis cognovi te, ut sapientia tua dignum est, et
disponere otium et ferre, habitare amoenissime et
nunc terra, nunc mari corpus agitare, multum dispu-
tare, multum audire, multum lectitare, cumque plu-
rimum scias, cotidie tamen aliquid addiscere. Ita se- 2
nescere oportet virum, qui magistratus amplissimos
gesserit, exercitus rexerit totumque se rei publicae,
quam diu decebat, obtulerit. Nam et prima vitae 3
tempora et media patriae, extrema nobis impertire de-
bemus, ut ipsae leges monent, quae maiorem annis
otio reddunt. Quando mihi licebit, quando per aetatem 4
honestum erit imitari istud pulcherrimae quietis ex-
emplum! quando secessus mei non desidiae nomen,
sed tranquillitatis accipient! Vale.

XXIV.

C. PLINIUS FABIO VALENTI SUO S.

Proxime cum apud centumviros [in quadruplici 1
iudicio] dixissem, subiit recordatio egisse me iuvenem

---

2 tum *pro* cum *Fpa, Otto.* 3 et *om. RFp.* 17 oportet vir. ita senesc. *MVς; cf. Cic. de sen. 8, 26 (Otto, Sprichwörter p. 317).* 29 *in* quadr. iud. *om. RF*, Cort., Stangl, tuentur rell.

2 aeque in quadruplici. Processit animus, ut solet, lon-
gius: coepi reputare, quos in hoc iudicio, quos in illo
socios laboris habuissem. Solus eram, qui in utroque
dixissem: tantas conversiones aut fragilitas mortali-
3 tatis aut fortunae mobilitas facit. Quidam ex iis, qui
tunc egerant, decesserunt, exulant alii, huic aetas et
valetudo silentium suasit, hic sponte beatissimo otio
fruitur, alius exercitum regit, illum civilibus officiis
4 principis amicitia exemit. Circa nos ipsos quam multa
mutata sunt! Studiis processimus, studiis periclitati
5 sumus rursusque processimus: profuerunt nobis bo-
norum amicitiae, bonorum obfuerunt iterumque pro-
6 sunt. Si computes annos, exiguum tempus, si vices
rerum, aevum putes; quod potest esse documento nihil
desperare, nulli rei fidere, cum videamus tot varietates
7 tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare
est omnes cogitationes meas tecum communicare is-
demque te vel praeceptis vel exemplis monere, quibus
ipse me moneo; quae ratio huius epistulae fuit. Vale.

XXV.

C. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

1 Scripseram tibi verendum esse, ne ex tacitis suf-
fragiis vitium aliquod existeret. Factum est. Proximis
comitiis in quibusdam tabellis multa iocularia atque
etiam foeda dictu, in una vero pro candidatorum no-
2 minibus suffragatorum nomina inventa sunt. Excan-
duit senatus magnoque clamore ei, qui scripsisset,
iratum principem est comprecatus. Ille tamen fefellit
3 et latuit, fortasse etiam inter indignantes fuit. Quid
hunc putamus domi facere, qui in tanta re tam serio
tempore tam scurriliter ludat, qui denique omnino in
4 senatu dicax et urbanus et bellus est? Tantum licen-
tiae pravis ingeniis adicit illa fiducia: 'quis enim sciet?'

---

6 recesserunt RF.

Poposcit tabellas, stilum accepit, demisit caput, ne-
minem veretur, se contemnit. Inde ista ludibria scaena
et pulpito digna. Quo te vertas? quae remedia con- 5
quiras? ubique vitia remediis fortiora. Ἀλλὰ ταῦτα
τῷ ὑπὲρ ἡμᾶς μελήσει, cui multum cotidie vigiliarum,
multum laboris adicit haec nostra iners et tamen effre-
nata petulantia. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS METILIO NEPOTI SUO S.

Petis, ut libellos meos, quos studiosissime compa- 1
rasti, legendos recognoscendosque curem. Faciam.
Quid enim libentius suscipere debeo, te praesertim
exigente? Nam, cum vir gravissimus, doctissimus, di- 2
sertissimus, super haec occupatissimus, maximae pro-
vinciae praefuturus tanti putes scripta nostra circum-
ferre tecum, quanto opere mihi providendum est, ne te
haec pars sarcinarum tamquam supervacua offendat!
Adnitar ergo, primum ut comites istos quam commo- 3
dissimos habeas, deinde ut reversus invenias, quos istis
addere velis. Neque enim mediocriter me ad nova
opera tu lector hortaris. Vale.

XXVII.

C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S.

Tertius dies est, quod audivi recitantem Serium 1
Augurinum cum summa mea voluptate, immo etiam
admiratione. Poëmatia appellat. Multa tenuiter, multa
sublimiter, multa venuste, multa tenere, multa dulciter,

---

1 tabellas *R D p r a, Otto, Stangl,* tabulas *F,* tabellam *M V, vulg.* 9 Metilio *ex solo R, qui habet in indice* ad mecil. nepotem. 11 legendos recognoscendosque *M V, K. II.,* recognoscendos emendandosque *D p r a, K. I, Muell. auctore Otto 301, sed cf. III 15, 1 et ad Trai. 47 (56), 1.* 12 susc. lib. *D p r a, K., Muell.* 24 Serium *auctore* Borghesio Mommsen. *ind. p. 425,* Sentium *vulg.*

2 multa cum bile. Aliquot annis puto nihil generis eiusdem absolutius scriptum, nisi forte me fallit aut 3 amor eius, aut quod ipsum me laudibus vexit. Nam lemma sibi sumpsit, quod ego interdum versibus ludo. Atque adeo iudicii mei te iudicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit; nam ceteros teneo et iam explicui.

4 Canto carmina versibus minutis,
his olim quibus et meus Catullus
et Calvus veteresque. Sed quid ad me!
Unus Plinius his mihi prior sit:
mavult versiculos foro relicto
et quaerit, quod amet, putatque amari.
Ille o Plinius, ille quot Catones!
I nunc, qui sapias, amare noli.

5 Vides, quam acuta omnia, quam apta, quam expressa. Ad hunc gustum totum librum repromitto, quem tibi, ut primum publicaverit, exhibebo. Interim ama iuvenem et temporibus nostris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Vivit cum Spurinna, vivit cum Antonino, quorum alteri adfinis, utrique contuber- 6 nalis est. Possis ex hoc facere coniecturam, quam sit emendatus adulescens, qui a gravissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum:

γινώσκων, ὅτι
τοιοῦτός ἐστιν, οἷςπερ ἥδεται συνών.

Vale.

---

3 me ips. *RFpra.* 6 occurrat *MV,* occurrit *D.* 11* unius *V.* — est mihi priores (prioris *MV*) *codd., edd.,* his mihi prior sit *ego, cf. VII 20, 6* mihi primus. 13 amari *vel* amare *codd.,* iuvatque amare ς, probatque amari *Casaubon., sed cf. VIII 21, 5 et IX 33, 6.* 14 o *om. RFpa.* 15 qui *sapias a, Otto 301, Muell.,* quisquis apias *R,* quisquis sapias *Fpr, quisquis amas MD* ς, *K.,* quisque amas *V.* 25 *Euripidis versus, cf. Nauck fragm. trag. graec.* p. 490.

XXVIII.

C. PLINIUS VIBIO SEVERO SUO S.

Herennius Severus, vir doctissimus, magni aestimat 1
in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum,
Corneli Nepotis et Titi Cati, petitque, si sunt istic,
ut esse credibile est, exscribendas pingendasque dele-
gem. Quam curam tibi potissimum iniungo, primum 2
quia desideriis meis amicissime obsequeris, deinde quia
tibi studiorum summa reverentia, summus amor stu-
diosorum, postremo quod patriam tuam omnesque, qui
nomen eius auxerunt, ut patriam ipsam veneraris et
diligis. Peto autem, ut pictorem quam diligentissimum 3
adsumas. Nam cum est arduum similitudinem effin-
gere ex vero, tum longe difficillima est imitationis
imitatio; a qua rogo ut artificem, quem elegeris, ne
in melius quidem sinas aberrare. Vale.

XXIX.

C. PLINIUS ROMATIO FIRMO SUO S.

Heia tu! cum proxime res agentur, quoquo modo 1
ad iudicandum veni: nihil est, quod in dextram aurem
fiducia mei dormias. Non impune cessatur. Ecce 2
Licinius Nepos praetor, acer et fortis vir, multam
dixit etiam senatori. Egit ille in senatu causam suam,
egit autem sic, ut deprecaretur. Remissa est multa,
sed timuit, sed rogavit, sed opus fuit venia. Dices: 3
'Non omnes praetores tam severi.' Falleris; nam vel
instituere vel reducere eiusmodi exemplum non nisi
severi, institutum reductumve exercere etiam lenissimi
possunt. Vale.

---

18 Firmo *ex R.* 22 vir *RFpra, K. disp. I* p. 19, *Otto, Muell.,* et praetor *MVD, K. II,* om. ς, K. I. 25 venia fuit *codd., edd.,* fuit venia *Hofacker* p. 48. 28 levissimi RFa.

XXX.

C. PLINIUS LICINIO SURAE SUO S.

1 Attuli tibi ex patria mea pro munusculo quaesti-
2 onem altissima ista eruditione dignissimam. Fons ori-
tur in monte, per saxa decurrit, excipitur cenatiuncula
manu facta; ibi paulum retentus in Larium lacum de-
cidit. Huius mira natura: ter in die statis auctibus ac
3 diminutionibus crescit decrescitque. Cernitur id palam
et cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta recum-
bis et vesceris atque etiam ex ipso fonte (nam est
frigidissimus) potas; interim ille certis dimensisque
4 momentis vel subtrahitur vel adsurgit. Anulum seu
quid aliud ponis in sicco, adluitur sensim ac novissime
operitur, detegitur rursus paulatimque deseritur. Si
diutius observes, utrumque iterum ac tertio videas.
5 Spiritusne aliquis occultior os fontis et fauces modo
laxat, modo includit, prout inlatus occurrit aut de-
6 cessit expulsus? quod in ampullis ceterisque generis
eiusdem videmus accidere, quibus non hians nec statim
patens exitus. Nam illa quoque, quamquam prona at-
que vergentia, per quasdam obluctantis animae moras
7 crebris quasi singultibus sistunt, quod effundunt. An,
quae oceano natura, fonti quoque, quaque ille ratione
aut impellitur aut resorbetur, hac modicus hic umor
8 vicibus alternis supprimitur vel egeritur? An, ut flu-
mina, quae in mare deferuntur, adversantibus ventis
obvioque aestu retorquentur, ita est aliquid, quod
9 huius fontis excursum repercutiat? An latentibus venis
certa mensura, quae dum colligit, quod exhauserat,
minor rivus et pigrior, cum collegit, agilior maiorque
10 profertur? An nescio quod libramentum abditum et
caecum, quod cum exinanitum est, suscitat et elicit

---

3 tibi *om.* *RF.* 4 ista *om.* *MV.* 5 excipitur *om.* *RF.* 17 *post* prout *add.* aut *MVr, Muell.* 25 vel *RFpa, et Dr,* erigiturque *V,* erigiturque et egeritur ς, subprimitur erigitur *M, cf. V 6, 37 et VIII 20, 9.*

fontem, cum repletur, moratur et strangulat? Scrutare 11
tu causas (potes enim), quae tantum miraculum effi-
ciunt: mihi abunde est, si satis expressi, quod efficitur.
Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER QUINTUS.

I.

C. PLINIUS ANNIO SEVERO SUO S.

Legatum mihi obvenit modicum, sed amplissimo 1
gratius. Cur amplissimo gratius? Pomponia Galla
exheredato filio Asudio Curiano heredem reliquerat me,
dederat coheredes Sertorium Severum, praetorium vi-
rum, aliosque splendidos equites Romanos. Curianus 2
orabat, ut sibi donarem portionem meam seque prae-
iudicio iuvarem, eandem tacita conventione salvam
mihi pollicebatur. Respondebam non convenire mori- 3
bus meis aliud palam, aliud agere secreto, praeterea
non esse satis honestum donare et locupleti et orbo,
in summa non profuturum ei, si donassem, profuturum,
si cessissem, esse autem me paratum cedere, si inique
exheredatum mihi liqueret. Ad hoc ille: 'Rogo co- 4
gnoscas.' Cunctatus paulum 'Faciam' inquam; 'neque
enim video, cur ipse me minorem putem, quam tibi
videor. Sed iam nunc memento non defuturam mihi
constantiam, si ita fides duxerit, secundum matrem
tuam pronuntiandi.' 'Ut voles' ait, 'voles enim, quod 5

---

1 repletur *RFpra,* repletum *MVD*s, vulg. 14 equ. *Rom. splend. RFa.*

aequissimum'. Adhibui in consilium duos, quos tunc
civitas nostra spectatissimos habuit, Corellium et Fron-
6 tinum. His circumdatus in cubiculo meo sedi. Dixit
Curianus, quae pro se putabat. Respondi paucis ego
(neque enim aderat alius, qui defunctae pudorem tu-
eretur); deinde secessi et ex consilii sententia 'Videtur'
inquam, 'Curiane, mater tua iustas habuisse causas
irascendi tibi.' Post hoc ille cum ceteris subscripsit
7 centumvirale iudicium, non subscripsit mecum. Adpe-
tebat iudicii dies. Coheredes mei componere et trans-
igere cupiebant non diffidentia causae, sed metu tem-
porum. Verebantur, quod videbant multis accidisse,
8 ne ex centumvirali iudicio capitis rei exirent. Et erant
quidam in illis, quibus obici et Gratillae amicitia et
Rustici posset. Rogant me, ut cum Curiano loquar.
9 Convenimus in aedem Concordiae. Ibi ego 'Si mater'
inquam 'te ex parte quarta scripsisset heredem, num
queri posses? Quid si heredem quidem instituisset ex
asse, sed legatis ita exhausisset, ut non amplius apud
te quam quarta remaneret? Igitur sufficere tibi debet,
si exheredatus a matre quartam partem ab heredibus
10 eius accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non
subscripsisse mecum et iam biennium transisse om-
niaque me usu cepisse. Sed ut te coheredes mei trac-
tabiliorem experiantur, utque tibi nihil abstulerit re-
11 verentia mei, offero pro mea parte tantundem.' Tuli
fructum non conscientiae modo, verum etiam famae.
Ille ergo Curianus legatum mihi reliquit et factum
meum, nisi forte blandior mihi, antiquum notabili ho-
nore signavit.

12 Haec tibi scripsi, quia de omnibus, quae me vel
delectant vel angunt, non aliter tecum quam mecum
loqui soleo, deinde quod durum existimabam te aman-
tissimum mei fraudare voluptate, quam ipse capiebam.

---

9 mecum non subscr. *R F p r a.* 29 antiquorum *R F p r a,* *antiquom ? Muell.*

Neque enim sum tam sapiens, ut nihil mea intersit, 13 an iis, quae honeste fecisse me credo, testificatio quaedam et quasi praemium accedat. Vale.

II.

C. PLINIUS CALPURNIO FLACCO SUO S.

Accepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem 1 calculum ponere nec ruris copiis ex Laurentino nec maris tam turbidis tempestatibus possum. Recipies 2 ergo epistulas steriles et simpliciter ingratas ac ne illam quidem sollertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quae facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quod se non mereri fatentur. Vale.

III.

C. PLINIUS TITIO ARISTONI SUO S.

Cum plurima officia tua mihi grata et iucunda 1 sunt, tum vel maxime, quod me celandum non putasti fuisse apud te de versiculis meis multum copiosumque sermonem eumque diversitate iudiciorum longius processisse, extitisse etiam quosdam, qui scripta quidem ipsa non improbarent, me tamen amice simpliciterque reprehenderent, quod haec scriberem recitaremque. Quibus ego, ut augeam meam culpam, ita respondeo: 2 facio non numquam versiculos severos parum, facio tamen, et comoedias audio et specto mimos et lyricos lego et Sotadicos intellego; aliquando praeterea rideo, iocor, ludo, utque omnia innoxiae remissionis genera

---

7 ruris *Gruter., cf. II 17, 28; VI 28, 1*, urbis *codd., edd.*, ullis *Catan.* 10 *cf. Hom. Z 230 sqq.* 23 parum facio nam et (et *corr. man. 1. ex* etiam *R*) *RFMa, Otto,* facio et *Dpςr, K. II (disp. I 21), Muell.,* facio tamen, et *Stangl (cf. VII 23, 3),* facio; nam etiam *Merr.* 24 comoedos *contra codices K. II, Muell. coll. I 15, 2; III 1, 9; IX 17, 3; 36, 4*; 40, 2, comoedias *vulg.* 25 *Sotadicos Catan.,* socraticos codd., satyricos ς.

3 breviter amplectar, 'homo sum'. Nec vero moleste
fero hanc esse de moribus meis existimationem, ut, qui
nesciunt talia doctissimos, gravissimos, sanctissimos
4 homines scriptitasse, me scribere mirentur. Ab illis
autem, quibus notum est, quos quantosque auctores
sequar, facile impetrari posse confido, ut errare me,
sed cum illis sinant, quorum non seria modo, verum
5 etiam lusus exprimere laudabile est. An ego verear
(neminem viventium, ne quam in speciem adulationis
incidam, nominabo), sed ego verear, ne me non satis
deceat, quod decuit M. Tullium, C. Calvum, Asinium
Pollionem, M. Messalam, Q. Hortensium, M. Brutum,
L. Sullam, Q. Catulum, Q. Scaevolam, Servium Sulpi-
cium, *M.* Varronem, *L.* Torquatum, immo Torquatos,
C. Memmium, Lentulum Gaetulicum, Annaeum Senecam
et proxime Verginium Rufum et, si non sufficiunt
exempla privata, divum Iulium, divum Augustum, di-
6 vum Nervam, Tiberium Caesarem? Neronem enim
transeo, quamvis sciam non corrumpi in deterius, quae
aliquando etiam a malis, sed honesta manere, quae
saepius a bonis fiunt. Inter quos vel praecipue nu-
merandus est P. Vergilius, Cornelius Nepos et prius
Ennius Acciusque. Non quidem hi senatores, sed sanc-
7 titas morum non distat ordinibus. Recito tamen, quod
illi an fecerint, nescio. Etiam: sed illi iudicio suo
poterant esse contenti, mihi modestior constantia est,
quam ut satis absolutum putem, quod a me probetur.
8 Itaque has recitandi causas sequor, primum quod ipse,
qui recitat, aliquanto acrius scriptis suis auditorum

---

1 *cf. Petron. 130; Ter. Heaut. 77; Plaut. Trin. 447; Iuv. VI 284, al.* 14 M. *add. Mommsen.* — L. *add. Stangl 678.* 15 Annaeum Senecam (et *add. r ς*) Lucanum et prox. *M r ς, K. I, om.* (et) Lucanum *R F D p a, K. disp. I 11 sq., Muell., Merr.,* Annaeum Senecam, Annaeum Lucanum et prox. *K. II.* 22 *Virg. R F p r a.* 23 Ennius Acciusque *R F a (p r), Stangl 662, Accius Enniusque M (D), K. II.* 26 conscientia *Casaubon., K. conferri iussit V 12, 4.*

reverentia intendit, deinde quod, de quibus dubitat,
quasi ex consilii sententia statuit. Multa etiam a 9
multis admonetur et, si non admoneatur, quid quisque
sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu, manu, mur-
mure, silentio; quae satis apertis notis iudicium ab
humanitate discernunt. Atque adeo, si cui forte eorum, 10
qui interfuerunt, curae fuerit eadem illa legere, intel-
leget me quaedam aut commutasse aut praeterisse,
fortasse etiam ex suo iudicio, quamvis ipse nihil
dixerit mihi. Atque haec ita disputo, quasi populum 11
in auditorium, non in cubiculum amicos advocarim,
quos plures habere multis gloriosum, reprehensioni
nemini fuit. Vale.

IV.

C. PLINIUS IULIO VALERIANO SUO S.

Res parva, sed initium non parvum. Vir praetorius 1
Sollers a senatu petiit, ut sibi instituere nundinas in
agris suis permitteretur. Contra dixerunt legati Viceti-
norum; adfuit Tuscilius Nominatus. Dilata causa est.
Alio senatu Vicetini sine advocato intraverunt, dixe- 2
runt se deceptos: lapsine verbo, an quia ita sentiebant?
Interrogati a Nepote praetore, quem docuissent, re-
sponderunt, quem prius. Interrogati, an tunc gratis
adfuisset, responderunt sex milibus nummum; an rur-
sus aliquid dedissent? dixerunt mille denarios. Nepos
postulavit, ut Nominatus induceretur. Hactenus illo 3
die. Sed, quantum auguror, longius res procedet.
Nam pleraque tacta tantum et omnino commota la-
tissime serpunt. Erexi aures tuas. Quam diu nunc 4
oportet, quam blande roges, ut reliqua cognoscas! si
tamen non ante ob haec ipsa veneris Romam specta-
torque malueris esse quam lector. Vale.

---

1 reverentiam *RFMpra, cf. ad VIII 19, 2.* 10 sed *pro* atque *M.* 16 non parvum *RFpra,* non parvae *MD, vulg.* 18 Vic. leg. *RFpra.* 27 procedit *MD, K.* 28 tacta *Scheffer., tacita RFMpra,* iacta D.

V.

C. PLINIUS NOVIO MAXIMO SUO S.

1 Nuntiatur mihi C. Fannium decessisse; qui nuntius
me gravi dolore confudit, primum quod amavi homi-
nem elegantem, disertum, deinde quod iudicio eius
uti solebam. Erat enim acutus natura, usu exercitatus,
2 veritate promptissimus. Angit me super ista casus
ipsius: decessit veteri testamento, omisit, quos maxime
diligebat, prosecutus est, quibus offensior erat. Sed
hoc utcumque tolerabile, gravius illud, quod pulcherri-
3 mum opus imperfectum reliquit. Quamvis enim agen-
dis causis distringeretur, scribebat tamen exitus occi-
sorum aut relegatorum a Nerone et iam tres libros
absolverat subtiles et diligentes et Latinos atque inter
sermonem historiamque medios ac tanto magis reliquos
perficere cupiebat, quanto frequentius hi lectitabantur.
4 Mihi autem videtur acerba semper et inmatura mors
eorum, qui inmortale aliquid parant. Nam, qui vo-
luptatibus dediti quasi in diem vivunt, vivendi causas
cotidie finiunt; qui vero posteros cogitant et memoriam
sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina
est, ut quae semper inchoatum aliquid abrumpat.
5 Gaius quidem Fannius, quod accidit, multo ante prae-
sensit. Visus est sibi per nocturnam quietem iacere
in lectulo suo compositus in habitum studentis, ha-
bere ante se scrinium (ita solebat); mox imaginatus
est venisse Neronem, in toro resedisse, prompsisse pri-
mum librum, quem de sceleribus eius ediderat, eumque
ad extremum volvisse, idem in secundo ac tertio
6 fecisse, tunc abisse. Expavit et sic interpretatus est,

---

2 Novio *ex solo R Merr. tacite,* Nonio *vulg., cf. ad IV 20.* 3 nuntiatur (nunc., nonc.) *RFpra, Otto, cf. III 21, 1,* nuntiatum *D,* nuntiatum m. est *M, K., Stangl 649.* 4 confundit *M.* 6 nat. acut. *RFpra.* 7 varietate *pς,* ubertate *Momms.* 25 habitum *RF, K. II,* habitu *Mpra, K. I.* 27 *resedisse MDpr, vulg.,* sedisse *RFa, Merr.* 29 volvisse *RF, revolvisse Dpra, vulg.,* revolvisset M.

tamquam idem sibi futurus esset scribendi finis, qui
fuisset illi legendi: et fuit idem. Quod me recordan- 7
tem miseratio subit, quantum vigiliarum, quantum la-
boris exhauserit frustra. Occursant animo mea mor-
talitas, mea scripta. Nec dubito te quoque eadem
cogitatione terreri pro istis, quae inter manus habes.
Proinde, dum suppetit vita, enitamur, ut mors quam 8
paucissima, quae abolere possit, inveniat. Vale.

VI.

C. PLINIUS DOMITIO APOLLINARI SUO S.

Amavi curam et sollicitudinem tuam, quod, cum 1
audisses me aestate Tuscos meos petiturum, ne facerem,
suasisti, dum putas insalubres. Est sane gravis et 2
pestilens ora Tuscorum, quae per litus extenditur; sed
hi procul a mari recesserunt, quin etiam Appennino,
saluberrimo montium, subiacent. Atque adeo ut om- 3
nem pro me metum ponas, accipe temperiem caeli,
regionis situm, villae amoenitatem: quae et tibi auditu
et mihi relatu iucunda erunt.

Caelum est hieme frigidum et gelidum; myrtos, 4
oleas, quaeque alia aestivo tempore laetantur, aspernatur
ac respuit; laurum tamen patitur atque etiam nitidissi-
mam profert, interdum, sed non saepius quam sub urbe
nostra necat. Aestatis mira clementia: semper aër 5
spiritu aliquo movetur, frequentius tamen auras quam
ventos habet. Hinc senes multi: videas avos proavos- 6
que iam iuvenum, audias fabulas veteres sermonesque
maiorum, cumque veneris illo, putes alio te saeculo
natum. Regionis forma pulcherrima. Imaginare amphi- 7
theatrum aliquod immensum, et quale sola rerum
natura possit effingere. Lata et diffusa planities mon-
tibus cingitur, montes summa sui parte procera ne-

---

10 Domitio *ex R.* 21 aestivo *R F p r a, Catan., Otto, Muell.*, adsiduo (ass.) *M D, K.*; tempore R F D p r (cf. infra *p. 124, 32), tepore M a, Catan.* (cf. II 17, 3), K., Muell.

mora et antiqua habent. Frequens ibi et varia venatio.
8 Inde caeduae silvae cum ipso monte descendunt. Has
inter pingues terrenique colles (neque enim facile us-
quam saxum, etiam si quaeratur, occurrit) planissimis
campis fertilitate non cedunt opimamque messem serius
9 tantum, sed non minus percoquunt. Sub his per la-
tus omne vineae porriguntur unamque faciem longe
lateque contexunt; quarum a fine imoque quasi mar-
10 gine arbusta nascuntur. Prata inde campique, campi,
quos non nisi ingentes boves et fortissima aratra per-
fringunt: tantis glaebis tenacissimum solum, cum
primum prosecatur, adsurgit, ut nono demum sulco
11 perdometur. Prata florida et gemmea trifolium alias-
que herbas teneras semper et molles et quasi novas
alunt. Cuncta enim perennibus rivis nutriuntur; sed,
ubi aquae plurimum, palus nulla, quia devexa terra,
quidquid liquoris accepit nec absorbuit, effundit in
12 Tiberim. Medios ille agros secat navium patiens om-
nesque fruges devehit in urbem, hieme dumtaxat et
vere; aestate summittitur immensique fluminis nomen
13 arenti alveo deserit, autumno resumit. Magnam capies
voluptatem, si hunc regionis situm ex monte prospe-
xeris. Neque enim terras tibi, sed formam aliquam
ad eximiam pulchritudinem pictam videberis cernere:
ea varietate, ea descriptione, quocumque inciderint
14 oculi, reficientur. Villa in colle imo sita prospicit
quasi ex summo: ita leniter et sensim clivo fallente
consurgit, ut, cum ascendere te non putes, sentias
ascendisse. A tergo Appenninum, sed longius habet;
accipit ab hoc auras quamlibet sereno et placido die,
non tamen acres et inmodicas, sed spatio ipso lassas
15 et infractas. Magna sui parte meridiem spectat aesti-
vumque solem ab hora sexta, hibernum aliquanto ma-
turius quasi invitat in porticum latam et pro modo
longam. Multa in hac membra, atrium etiam ex more

34 pro modo longam *RFDpra*, *K. I*, *Otto*, *Muell.*, pro-
minulam M, *K. II* (pro modo villae longam? disp. I p. 21).

veterum. Ante porticum xystus in plurimas species 16
distinctus, concisus buxo; demissus inde pronusque
pulvinus, cui bestiarum effigies invicem adversas buxus
inscripsit; acanthus in plano mollis et paene dixerim
liquidus. Ambit hunc ambulatio pressis varieque ton- 17
sis viridibus inclusa; ab his gestatio in modum circi,
quae buxum multiformem humilesque et retentas manu
arbusculas circumit. Omnia maceria muniuntur: hanc
gradata buxus operit et subtrahit. Pratum inde non 18
minus natura quam superiora illa arte visendum; campi
deinde porro multaque alia prata et arbusta. A capite 19
porticus triclinium excurrit; valvis xystum desinentem
et protinus pratum multumque ruris videt, fenestris
hac latus xysti, et quod prosilit villae, hac adiacentis
hippodromi nemus comasque prospectat. Contra me- 20
diam fere porticum diaeta paulum recedit, cingit areolam,
quae quattuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo
labro aqua exundat circumiectasque platanos et subiecta
platanis leni aspergine fovet. Est in hac diaeta dor- 21
mitorium cubiculum, quod diem, clamorem, sonum
excludit, iunctaque ei cotidiana amicorumque cenatio:
areolam illam, porticum, atrium eademque omnia quae
porticus aspicit. Est et aliud cubiculum a proxima 22
platano viride et umbrosum, marmore excultum podio
tenus, nec cedit gratiae marmoris ramos insidentesque
ramis aves imitata pictura. Fonticulus in hoc, in fonte 23
crater; circa sipunculi plures miscent iucundissimum
murmur. In cornu porticus amplissimum cubiculum

1* in pl. spec. dist. concisusque buxo *MD, K.*, concisus in pl. spec. distinctus (destinctus *R*, distinctusque *pra*, *Muell.*) buxo *RFpra*, *Muell.*, in pl. spec. concisus distinctusque b. *Stangl*, que *ego delevi cum RF.* 11 a *om. RF.* 21 amicorumque cenatio *RFDa*, *K. II*, amicorum cen. quae *M, K. I.* 22* areolam illam porticum aliam eademque *M*, areolam illam porticus alia eademque *RFpra*, areola illa eademque *D*, aliam *del. K. II*, aliā *interpr. Otto 301*, eademque alia omnia ? *Muell.*, atrium *pro* aliam (alia) *ego, vide p. 124*, 35 et p. 50, 11 (cf. *editionem meam a. 1904, II p. 48 ad* V 6, 32 sqq.).

triclinio occurrit; aliis fenestris xystum, aliis despicit
pratum, sed ante piscinam, quae fenestris servit ac
subiacet, strepitu visuque iucundam; nam ex edito
24 desiliens aqua suscepta marmore albescit. Idem cubi-
culum hieme tepidissimum, quia plurimo sole perfun-
25 ditur. Cohaeret hypocauston et, si dies nubilus, inmisso
vapore solis vicem supplet. Inde apodyterium balinei
laxum et hilare excipit cella frigidaria, in qua bapti-
sterium amplum atque opacum. Si natare latius aut
tepidius velis, in area piscina est, in proximo puteus,
ex quo possis rursus adstringi, si paeniteat teporis.
26 Frigidariae cellae conectitur media, cui sol benignis-
sime praesto est; caldariae magis: prominet enim. In
hac tres descensiones, duae in sole, tertia a sole lon-
27 gius, a luce non longius. Apodyterio superpositum
est sphaeristerium, quod plura genera exercitationis
pluresque circulos capit. Non procul a balineo scalae,
quae in cryptoporticum ferunt, prius ad diaetas tres.
Harum alia areolae illi, in qua platani quattuor, alia
prato, alia vineis imminet diversasque caeli partes ut
28 prospectus habet. In summa cryptoporticu cubiculum
ex ipsa cryptoporticu excisum, quod hippodromum,
vineas, montes intuetur. Iungitur cubiculum obvium
soli, maxime hiberno. Hinc oritur diaeta, quae villae
hippodromum adnectit. Haec facies, hic visus a fronte.
29 A latere aestiva cryptoporticus in edito posita, quae
non aspicere vineas, sed tangere videtur. In media
triclinium saluberrimum adflatum ex Appenninis valli-
bus recipit; post latissimis fenestris vineas, valvis
eque vineas, sed per cryptoporticum quasi admittit.
latere triclinii, quod fenestris caret, scalae convivio
tilia secretiore aditu suggerunt. In fine cubiculum,
cui non minus iucundum prospectum cryptoporticus

1 a tricl. *M, K. I.* 17 nec procul *Fpϛa, Otto.* 25* usus *codd., edd.,* visus *ego (cf. editionem meam a. 1904, II p. 43).* 28 Appenninis *RFDpra,* K. I, Appennini *M, K. II.* 32 aditu *R, Pomp. Laet., K. II, Muell.,* ambitu (ambitus r) rell., K. I.

ipsa quam vineae praebent. Subest cryptoporticus
subterraneae similis; aestate incluso frigore riget con-
tentaque aëre suo nec desiderat auras nec admittit.
Post utramque cryptoporticum, unde triclinium desinit, 31
incipit porticus ante medium diem hiberna, inclinato
die aestiva. Hac adeuntur diaetae duae, quarum in
altera cubicula quattuor, altera tria, ut circumit sol,
aut sole utuntur aut umbra. Hanc dispositionem 32
amoenitatemque tectorum longe longeque praecedit
hippodromus. Medius patescit statimque intrantium
oculis totus offertur, platanis circumitur; illae hedera
vestiuntur utque summae suis ita imae alienis frondi-
bus virent. Hedera truncum et ramos pererrat vici-
nasque platanos transitu suo copulat. Has buxus inter-
iacet; exteriores buxos circumvenit laurus umbraeque
platanorum suam confert. Rectus hic hippodromi li- 33
mes in extrema parte hemicyclio frangitur mutatque
faciem: cupressis ambitur et tegitur densiore umbra
opacior nigriorque; interioribus circulis (sunt enim
plures) purissimum diem recipit. Inde etiam rosas 34
effert umbrarumque frigus non ingrato sole distinguit.
Finito vario illo multiplicique curvamine recto limiti
redditur nec huic uni; nam viae plures intercedentibus
buxis dividuntur. Alibi pratulum, alibi ipsa buxus 35
intervenit in formas mille discripta, litteris interdum,
quae modo nomen domini dicunt, modo artificis: alternis
metulae surgunt, alternis inserta sunt poma, et in opere
urbanissimo subita velut inlati ruris imitatio. Medium
spatium brevioribus utrimque platanis adornatur. Post 36
has acanthus hinc inde lubricus et flexuosus, deinde
plures figurae pluraque nomina. In capite stibadium
candido marmore vite protegitur; vitem quattuor co-
lumellae Carystiae subeunt. Ex stibadio aqua velut
expressa cubantium pondere sipunculis effluit, cavato

16 hic *Fpra, Otto, Muell., om. rell.* 25 litteris Fpra, *Otto, Muell.,* litteras *MD, K.*

lapide suscipitur, gracili marmore continetur atque
37 ita occulte temperatur, ut impleat nec redundet. Gusta-
torium graviorque cena margini imponitur, levior navi-
cularum et avium figuris innatans circumit. Contra
fons egerit aquam et recipit; nam expulsa in altum
in se cadit iunctisque hiatibus et absorbetur et tollitur.
E regione stibadii adversum cubiculum tantum sti-
38 badio reddit ornatus, quantum accipit ab illo. Mar-
more splendet, valvis in viridia prominet et exit, alia
viridia superioribus inferioribusque fenestris suspicit
despicitque. Mox zothecula refugit quasi in cubi-
culum idem atque aliud. Lectus hic et undique fenes-
39 trae, et tamen lumen obscurum umbra premente. Nam
laetissima vitis per omne tectum in culmen nititur et
ascendit. Non secus ibi quam in nemore iaceas, im-
40 brem tantum tamquam in nemore non sentias. Hic
quoque fons nascitur simulque subducitur. Sunt locis
pluribus disposita sedilia e marmore, quae ambu-
latione fessos ut cubiculum ipsum iuvant. Fonticuli
sedilibus adiacent; per totum hippodromum inducti
fistulis strepunt rivi et, qua manus duxit, secuntur:
his nunc illa viridia, nunc haec, interdum simul omnia
lavantur.

41 Vitassem iam dudum, ne viderer argutior, nisi
proposuissem omnes angulos tecum epistula circumire.
Neque enim verebar, ne laboriosum esset legenti tibi,
quod visenti non fuisset, praesertim cum interquiescere,
si liberet, depositaque epistula quasi residere saepius
posses. Praeterea indulsi amori meo; amo enim, quae
maxima ex parte ipse inchoavi aut inchoata percolui.
42 In summa (cur enim non aperiam tibi vel iudicium
meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris
existimo, ut titulum suum legat atque identidem inter-
roget se, quid coeperit scribere, sciatque, si materiae

---

10 suscipit MFD, K.I. 14 *v. Hofacker p. 54.* 23 iuvan-*tur Fa, laetantur p, sed cf.* VII 9, 11 fontes prata lavant.

inmoratur, non esse longum, longissimum, si aliquid
accersit atque attrahit. Vides, quot versibus Homerus, 43
quot Vergilius arma, hic Aeneae, Achillis ille, descri-
bat; brevis tamen uterque est, quia facit, quod insti-
tuit. Vides, ut Aratus minutissima etiam sidera con-
sectetur et colligat; modum tamen servat. Non enim
excursus hic eius, sed opus ipsum est. Similiter nós, 44
ut parva magnis, cum totam villam oculis tuis sub-
icere conamur, si nihil inductum et quasi devium lo-
quimur, non epistula, quae describit, sed villa, quae
describitur, magna est.

Verum illuc, unde coepi, ne secundum legem
meam iure reprehendar, si longior fuero in hoc, in
quod excessi. Habes causas, cur ego Tuscos meos 45
Tusculanis, Tiburtinis Praenestinisque meis praeponam.
Nam super illa, quae rettuli, altius ibi otium et pin-
guius eoque securius: nulla necessitas togae, nemo ac-
cersitor ex proximo; placida omnia et quiescentia, quod
ipsum salubritati regionis ut purius caelum, ut aër
liquidior accedit. Ibi animo, ibi corpore maxime va-
leo. Nam studiis animum, venatu corpus exerceo.
Mei quoque nusquam salubrius degunt; usque adhuc 46
certe neminem ex iis, quos eduxeram mecum, (venia
sit dicto) ibi amisi. Di modo in posterum hoc mihi
gaudium, hanc gloriam loco servent. Vale.

VII.

C. PLINIUS CALVISIO RUFO SUO S.

Nec heredem institui nec praecipere posse rem 1
publicam constat; Saturninus autem, qui nos reliquit
heredes, quadrantem rei publicae nostrae, deinde pro
quadrante praeceptionem quadringentorum milium dedit.
Hoc, si ius aspicias, inritum, si defuncti voluntatem,
ratum et firmum est. Mihi autem defuncti voluntas 2

---

3 Virg. *FDpr*. 8 *cf. Verg. G. IV 176, al.* 15 praene-
stinis *meis ς, Otto.* 27 Rufo *ex indice* cod. R, om. Muell. tacite.

(vereor, quam in partem iuris consulti, quod sum
dicturus, accipiant) antiquior iure est, utique in eo,
3 quod ad communem patriam voluit pervenire. An, cui
de meo sestertium sedecies contuli, huic quadringen-
torum milium paulo amplius tertiam partem ex ad-
venticio denegem? Scio te quoque a iudicio meo non
abhorrere, cum eandem rem publicam ut civis opti-
4 mus diligas. Velim ergo, cum proxime decuriones
contrahentur, quid sit iuris, indices, parce tamen et
modeste; deinde subiungas nos quadringenta milia
offerre, sicut praeceperit Saturninus. Illius hoc munus,
illius liberalitas; nostrum tantum obsequium vocetur.
5 Haec ego scribere publice supersedi, primum quod
memineram pro necessitudine amicitiae nostrae, pro
facultate prudentiae tuae et debere te et posse per-
inde meis ac tuis partibus fungi, deinde quia verebar,
ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est,
6 tenuisse in epistula non viderer. Nam sermonem vul-
tus, gestus, vox ipsa moderatur, epistula omnibus com-
mendationibus destituta malignitati interpretantium ex-
ponitur. Vale.

VIII.

C. PLINIUS TITINIO CAPITONI SUO S.

1 Suades, ut historiam scribam, et suades non solus:
multi hoc me saepe monuerunt, et ego volo, non quia
commode facturum esse confido (id enim temere cre-
das nisi expertus), sed quia mihi pulchrum in primis
videtur non pati occidere, quibus aeternitas debeatur,
2 aliorumque famam cum sua extendere. Me autem nihil

4 sedecies *Ma, K. II,* his edecies *D,* his editiens *F,* his adiiciens *pr,* sex decies adiiciens ς, [se]decies *K. I, cf. Momms. Herm III (1868) p. 101, Zeitschr. f. Rechtsgesch. a. 1867 p. 314.* 23 Titinio *ex R, K.: 'ad Tacitum scriptam epistulam indicare videtur Sidonius Apollinaris IV 21'.* 26 confido *Dpra, confidam MF, vulg.* 28 non pati (non n pati *D*) occidere *FDpra, posteris* tradere *M.*

aeque ac diuturnitatis amor et cupido sollicitat, res ho-
mine dignissima, eo praesertim, qui nullius sibi con-
scius culpae posteritatis memoriam non reformidet.
Itaque diebus ac noctibus cogito, si 'qua me quo- 3
que possim tollere humo'; id enim voto meo suf-
ficit, illud supra votum 'victorque virum volitare
per ora'; 'quamquam o —': sed hoc satis est, quod
prope sola historia polliceri videtur. Orationi enim 4
et carmini parva gratia, nisi eloquentia est summa:
historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim ho-
mines natura curiosi et quamlibet nuda rerum cogni-
tione capiuntur, ut qui sermunculis etiam fabellisque
ducantur. Me vero ad hoc studium impellit domesti-
cum quoque exemplum. Avunculus meus idemque per 5
adoptionem pater historias et quidem religiosissime
scripsit. Invenio autem apud sapientes honestissimum
esse maiorum vestigia sequi, si modo recto itinere
praecesserint. Cur ergo cunctor? Egi magnas et gra-
ves causas. Has, etiamsi mihi tenuis ex iis spes, 6
destino retractare, ne tantus ille labor meus, nisi hoc,
quod reliquum est studii, addidero, mecum pariter in-
tercidat. Nam, si rationem posteritatis habeas, quid- 7
quid non est peractum, pro non inchoato est. Dices:
'Potes simul et rescribere actiones et componere hi-
storiam.' Utinam! sed utrumque tam magnum est, ut
abunde sit alterum efficere. Unodevicensimo aetatis 8
anno dicere in foro coepi et nunc demum, quid prae-
stare debeat orator, adhuc tamen per caliginem video.
Quid, si huic oneri novum accesserit? Habet quidem 9
oratio et historia multa communia, sed plura diversa
in his ipsis, quae communia videntur. Narrat illa, nar-
rat haec, sed aliter: huic pleraque humilia et sordida
et ex medio petita, illi omnia recondita, splendida, ex-
celsa conveniunt; hanc saepius ossa, musculi, nervi, 10

4 *Verg. G. III 8.* 6 *Verg. G.* III 9 et Aen. V 195.
29 — p. 132, 6: cf. Quint. X 1, 31; 33 (Eussner).

illam tori quidam et quasi iubae decent; haec vel
maxime vi, amaritudine, instantia, illa tractu et suavi-
tate atque etiam dulcedine placet; postremo alia verba,
11 alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert, ut
Thucydides ait, κτῆμα sit an ἀγώνισμα; quorum
alterum oratio, alterum historia est. His ex causis
non adducor, ut duo dissimilia et hoc ipso diversa,
quod maxima, confundam misceamque, ne tanta quasi
colluvione turbatus ibi faciam, quod hic debeo; ideo-
que interim veniam, ne a forensibus verbis recedam,
12 advocandi peto. Tu tamen iam nunc cogita, quae po-
tissimum tempora aggrediar. Vetera et scripta aliis?
Parata inquisitio, sed onerosa collatio. Intacta et nova?
13 Graves offensae, levis gratia. Nam praeter id, quod in
tantis vitiis hominum plura culpanda sunt quam lau-
danda, tum, si laudaveris, parcus, si culpaveris, nimius
fuisse dicaris, quamvis illud plenissime, hoc restrictis-
14 sime feceris. Sed haec me non retardant (est enim
mihi pro fide satis animi): illud peto, praesternas, ad
quod hortaris, eligasque materiam, ne mihi iam scri-
bere parato alia rursus cunctationis et morae iusta
ratio nascatur. Vale.

IX. [XXI.]

C. PLINIUS SEMPRONIO RUFO SUO S.

1 Descenderam in basilicam Iuliam auditurus, quibus
2 proxima comperendinatione respondere debebam. Sede-
bant iudices, decemviri venerant, obversabantur advo-
cati, silentium longum, tandem a praetore nuntius.
Dimittuntur centumviri, eximitur dies me gaudente,
qui numquam ita paratus sum, ut non mora laeter.
3 Causa dilationis Nepos praetor, qui legibus quaerit.
Proposuerat breve edictum, admonebat accusatores,

---

5 *Thuc. I 22.* 6 his ex *Ma, K. II, Muell.*, ex his *Dprs, K. I.* 10 forensibus *Dpra, Otto, Muell.*, meis *M, K., Stangl.* 24 Sempronio *ex* R.

admonebat reos executurum se, quae senatus consulto
continerentur. Suberat edicto senatus consultum hoc: 4
omnes, qui quid negotii haberent, iurare, prius quam
agerent, iubebantur nihil se ob advocationem cuiquam
dedisse, promisisse, cavisse. His enim verbis ac mille
praeterea et venire advocationes et emi vetabantur.
Peractis tamen negotiis permittebatur pecuniam dum-
taxat decem milium dare. Hoc facto Nepotis commo- 5
tus praetor, qui centumviralibus praesidet, deliberaturus,
an sequeretur exemplum, inopinatum nobis otium de-
dit. Interim tota civitate Nepotis edictum carpitur, 6
laudatur. Multi: 'Invenimus, qui curva corrigeret.
Quid? ante hunc praetores non fuerunt? quis autem
hic est, qui emendet publicos mores?' Alii contra:
'Rectissime fecit; initurus magistratum iura cognovit,
senatus consulta legit, reprimit foedissimas pactiones,
rem pulcherrimam turpissime venire non patitur.' Tales 7
ubique sermones; qui tamen alterutram in partem ex
eventu praevalebunt. Est omnino iniquum, sed usu
receptum, quod honesta consilia vel turpia, prout male
aut prospere cedunt, ita vel probantur vel reprehen-
duntur. Inde plerumque eadem facta modo diligentiae,
modo vanitatis, modo libertatis, modo furoris nomen
accipiunt. Vale.

X. [XI.]

C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

Libera tandem hendecasyllaborum meorum fidem, 1
qui scripta tua communibus amicis spoponderunt.
Appellantur cotidie, efflagitantur, ac iam periculum
est, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere.

---

2 sen. cons. hoc: omnes *Muell.*, sen. cons.: hoc omnes *rell.* — *post* consultum *in M lacuna trium fere versuum.* 3 qui quid negotii haberent *a, K. II (disp. II 12),* quisquis negotium haberet *D p r, K. I.* 9 praesidet *D p r a*, praesidebat M, sed *cf. p. 132, v. 31.* 12 *cf. Sen. apoc.* 8, *al.* (Otto Sprichw. p. 103). *29 efflagitantur M, Stangl, Muell.*, et efflag. ς, et flag. D p r a, K.

2 Sum et ipse in edendo haesitator, tu tamen meam
quoque cunctationem tarditatemque vicisti. Proinde
aut rumpe iam moras aut cave, ne eosdem istos li-
bellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis eli-
3 cere non possunt, convicio scazontes extorqueant. Per-
fectum opus absolutumque est nec iam splendescit
lima, sed atteritur. Patere me videre titulum tuum,
patere audire describi, legi, venire volumina Tranquilli
mei. Aequum est nos in amore tam mutuo eandem
percipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex nobis.
Vale.

XI. [XII.]

C. PLINIUS CALPURNIO FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Recepi litteras tuas, ex quibus cognovi te specio-
sissimam porticum sub tuo filiique tui nomine dedi-
casse, sequenti die in portarum ornatum pecuniam pro-
misisse, ut initium novae liberalitatis esset consumma-
2 tio prioris. Gaudeo primum tua gloria, cuius ad me
pars aliqua pro necessitudine nostra redundat, deinde
quod memoriam soceri mei pulcherrimis operibus vi-
deo proferri, postremo quod patria nostra florescit,
quam mihi a quocumque excoli iucundum, a te vero
3 laetissimum est. Quod superest, deos precor, ut ani-
mum istum tibi, animo isti tempus quam longissimum
tribuant. Nam liquet mihi futurum ut peracto, quod
proxime promisisti, inchoes aliud. Nescit enim semel
incitata liberalitas stare, cuius pulchritudinem usus ipse
commendat. Vale.

XII. [XIII.]

C. PLINIUS TERENTIO SCAURO SUO S.

1 Recitaturus oratiunculam, quam publicare cogito,
advocavi aliquos, ut vererer, paucos, ut verum audirem.

---

13 Calpurnio solus R in indice. 14 spec. te Dpra.
30 Terentio ex R. 32 revererer *M*, K. I ut IV 12, 6.

Nam mihi duplex ratio recitandi, una, ut sollicitudine
intendar, altera, ut admonear, si quid forte me ut
meum fallit. Tuli, quod petebam, inveni, qui mihi 2
copiam consilii sui facerent. Ipse praeterea quaedam
emendanda adnotavi. Emendavi librum, quem misi
tibi. Materiam ex titulo cognosces, cetera liber expli- 3
cabit, quem iam nunc oportet ita conlucescere, ut sine
praefatione intellegatur. Tu velim, quid de universo, 4
quid de partibus sentias, scribas mihi. Ero enim vel
cautior in continendo vel constantior in edendo, si huc
vel illuc auctoritas tua accesserit. Vale.

XIII. [XIV.]

C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Et tu rogas et ego promisi, si rogasses, scripturum 1
me tibi, quem habuisset eventum postulatio Nepotis
circa Tuscilium Nominatum. Inductus est Nominatus,
egit ipse pro se nullo accusante. Etenim legati Vi-
cetinorum non modo non presserunt eum, verum etiam
sublevaverunt. Summa defensionis, non fidem sibi in 2
advocatione, sed constantiam defuisse; descendisse ut
acturum atque etiam in curia visum, deinde sermoni-
bus amicorum perterritum recessisse; monitum enim,
ne desiderio senatoris non iam quasi de nundinis, sed
quasi de gratia, fama, dignitate certantis tam pertina-
citer, praesertim in senatu, repugnaret, alioqui maiorem
invidiam quam proxime passurus. Erat sane prius, a 3
paucis tamen, acclamatum exeunti. Subiunxit preces
multumque lacrimarum; quin etiam tota actione homo
in dicendo exercitatus operam dedit, ut deprecari
magis (id enim et favorabilius et tutius) quam defendi
videretur. Absolutus est sententia designati consulis 4
Afrani Dextri, cuius haec summa, melius quidem

---

2 incendar *pra*. 5 librumque misi *Mommsen*. 7* consuescere *codd., edd.*, conlucescere *ego Wien. Stud.* XXV p. 310. 17 etenim *Dpra, Otto*, nam *M, K*. 19 sublevarunt M, K. 26 *passurus Dpra, Otto, Muell.*, passurum M, K.

Nominatum fuisse facturum, si causam Vicetinorum
eodem animo, quo susceperat, pertulisset; quia tamen
in hoc genus culpae non fraude incidisset nihilque
dignum animadversione admisisse convinceretur, libe-
randum, ita ut Vicetinis, quod acceperat, redderet.
5 Adsenserunt omnes praeter Flavium Aprum. Is inter-
dicendum ei advocationibus in quinquennium censuit
et, quamvis neminem auctoritate traxisset, constanter
in sententia mansit; quin etiam Dextrum, qui primus
diversum censuerat, prolata lege de senatu habendo
6 iurare coëgit e re publica esse, quod censuisset. Cui
quamquam legitimae postulationi a quibusdam recla-
matum est. Exprobrare enim censenti ambitionem
videbatur. Sed, prius quam sententiae dicerentur,
Nigrinus, tribunus plebis, recitavit libellum disertum
et gravem, quo questus est venire advocationes, venire
etiam praevaricationes, in lites coiri, et gloriae loco
7 poni ex spoliis civium magnos et statos reditus. Re-
citavit capita legum, admonuit senatus consultorum,
in fine dixit petendum ab optimo principe, ut, quia
leges, quia senatus consulta contemnerentur, ipse tan-
8 tis vitiis mederetur. Pauci dies, et liber principis
severus et tamen moderatus: leges ipsum; est in publi-
cis actis. Quam me iuvat, quod in causis agendis
non modo pactione, dono, munere, verum etiam xeniis
9 semper abstinui! Oportet quidem, quae sunt inhonesta,
non quasi inlicita, sed quasi pudenda vitare; iucundum
tamen, si prohiberi publice videas, quod numquam
10 tibi ipse permiseris. Erit fortasse, immo non dubie
huius propositi mei et minor laus et obscurior fama,
cum omnes ex necessitate facient, quod ego sponte
faciebam. Interim fruor voluptate, cum alii divinum
me, alii meis rapinis, meae avaritiae occursum per
ludum ac iocum dictitant. Vale.

---

6 praeter Flavium Aprum is *a, Mommsen. ind. p. 411, Otto, Muell., pr. Fabium* A. is *M, K.*, pr. lacrumis D p, praeterquam *Lacerius (Licinius) r s.*

XIV. [XV.]

C. PLINIUS PONTIO ALLIFANO SUO S.

Secesseram in municipium, cum mihi nuntiatum est 1
Cornutum Tertullum accepisse Aemiliae viae curam.
Exprimere non possum, quanto sim gaudio adfectus 2
et ipsius et meo nomine, ipsius, quod, sit licet, sicut
est, ab omni ambitione longe remotus, debet tamen ei
iucundus honor esse ultro datus, meo, quod aliquanto
magis me delectat mandatum mihi officium, postquam
par Cornuto datum video. Neque enim augeri digni- 3
tate quam aequari bonis gratius. Cornuto autem quid
melius, quid sanctius, quid in omni genere laudis ad
exemplar antiquitatis expressius? quod mihi cogni-
tum est non fama, qua alioqui optima et meritissima
fruitur, sed longis magnisque experimentis. Una dili- 4
gimus, una dileximus omnes fere, quos aetas nostra
in utroque sexu aemulandos tulit; quae societas ami-
citiarum artissima nos familiaritate coniunxit. Acces- 5
sit vinculum necessitudinis publicae; idem enim mihi,
ut scis, collega quasi voto petitus in praefectura
aerarii fuit, fuit et in consulatu. Tum ego, qui vir
et quantus esset, altissime inspexi, cum sequerer ut
magistrum, ut parentem vererer, quod non tam aetatis
maturitate quam vitae merebatur. His ex causis ut 6
illi sic mihi gratulor nec privatim magis quam publice,
quod tandem homines non ad pericula ut prius, verum
ad honores virtute perveniunt. In infinitum epistu- 7
lam extendam, si meo indulgeam gaudio. Praevertor
ad ea, quae me agentem hic nuntius deprehendit.

Eram cum prosocero meo, eram cum amita uxoris, 8
eram cum amicis diu desideratis, circumibam agellos,
audiebam multum rusticarum querellarum, rationes
legebam invitus et cursim (aliis enim chartis, aliis

---

2 Allifano *ex R.* 13 exemplum *M, K.* 22 inspexeram *M.* 28 *gaudio meo indulg. vulg.*, meo indulg. gaudio *Hofacker p. 48.* — *praevertam* *D p r.*

sum litteris initiatus), coeperam etiam itineri me prae-
9 parare. Nam includor angustiis commeatus eoque
ipso, quod delegatum Cornuto audio officium, mei ad-
moneor. Cupio te quoque sub idem tempus Campania
tua remittat, ne quis, cum in urbem rediero, contu-
bernio nostro dies pereat. Vale.

XV. [X.]

C. PLINIUS ARRIO ANTONINO SUO S.

1 Cum versus tuos aemulor, tum maxime, quam sint
boni, experior. Ut enim pictores pulchram absolutam-
que faciem raro nisi in peius effingunt, ita ego ab
2 hoc archetypo labor et decido. Quo magis hortor, ut
quam plurima proferas, quae imitari omnes concu-
piscant, nemo aut paucissimi possint. Vale.

XVI.

C. PLINIUS AEFULANO MARCELLINO SUO S.

1 Tristissimus haec tibi scribo Fundani nostri filia
minore defuncta. Qua puella nihil umquam festivius,
amabilius nec modo longiore vita, sed prope inmorta-
2 litate dignius vidi. Nondum annos tredecim imple-
verat, et iam illi anilis prudentia, matronalis gravitas
erat et tamen suavitas puellaris cum virginali
3 verecundia. Ut illa patris cervicibus inhaerebat! ut
nos amicos paternos et amanter et modeste com-
plectebatur! ut nutrices, ut paedagogos, ut praecepto-
res pro suo quemque officio diligebat! quam studiose,
quam intellegenter lectitabat! ut parce custoditeque
ludebat! Qua illa temperantia, qua patientia, qua etiam
4 constantia novissimam valetudinem tulit! Medicis ob-
sequebatur, sororem, patrem adhortabatur ipsamque se

---

8 Arrio *ex R.* 16 Aefulano *ex R.* 20 annos XIII *Dressel, Merr.,* anno XIIII *M,* annos quattuordecim *vulg., vide CIL. VI 16631.* — expleverat *Dpr.*

destitutam corporis viribus vigore animi sustinebat.
Duravit hic illi usque ad extremum nec aut spatio 5
valetudinis aut metu mortis infractus est, quo plures
gravioresque nobis causas relinqueret et desiderii et
doloris. O triste plane acerbumque funus! o morte 6
ipsa mortis tempus indignius! iam destinata erat
egregio iuveni, iam electus nuptiarum dies, iam nos
vocati. Quod gaudium quo maerore mutatum est! Non 7
possum exprimere verbis, quantum animo vulnus ac-
ceperim, cum audivi Fundanum ipsum, ut multa luc-
tuosa dolor invenit, praecipientem, quod in vestes,
margaritas, gemmas fuerat erogaturus, hoc in tura et
unguenta et odores impenderetur. Est quidem ille 8
eruditus et sapiens, ut qui se ab ineunte aetate alti-
oribus studiis artibusque dediderit, sed nunc omnia,
quae audiit saepe, quae dixit, aspernatur expulsisque
virtutibus aliis pietatis est totus. Ignosces, laudabis 9
etiam, si cogitaveris, quid amiserit. Amisit enim
filiam, quae non minus mores eius quam os vultum-
que referebat totumque patrem mira similitudine ex-
scripserat. Proinde, si quas ad eum de dolore tam 10
iusto litteras mittes, memento adhibere solacium non
quasi castigatorium et nimis forte, sed molle et hu-
manum. Quod ut facilius admittat, multum faciet
medii temporis spatium. Ut enim crudum adhuc vul- 11
nus medentium manus reformidat, deinde patitur at-
que ultro requirit, sic recens animi dolor consolationes
reicit ac refugit, mox desiderat et clementer admotis
adquiescit. Vale.

XVII.

C. PLINIUS VESTRICIO SPURINNAE SUO S.

Scio, quanto opere bonis artibus faveas, quantum 1
gaudium capias, si nobiles iuvenes dignum aliquid

---

12 margaritas *Dpra, Otto, Muell.*, margarita M, K., Merr. — *tura Dpra, Otto, Muell.*, tus *M*, K., Merr. 23 *castigatorum a, castigaturum Dpr.* 31 Vestricio ex R.

maioribus suis faciant. Quo festinantius nuntio tibi
2 fuisse me hodie in auditorio Calpurni Pisonis. Recitabat
καταστερισμῶν eruditam sane luculentamque materiam.
Scripta elegis erat fluentibus et teneris et enodibus,
sublimibus etiam, ut poposcit locus. Apte enim et
varie nunc attollebatur, nunc residebat; excelsa de-
pressis, exilia plenis, severis iucunda mutabat, omnia
3 ingenio pari. Commendabat haec voce suavissima,
vocem verecundia: multum sanguinis, multum sollici-
tudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim
nescio quo pacto magis in studiis homines timor quam
4 fiducia decet. Ne plura (quamquam libet plura, quo
sunt pulchriora de iuvene, rariora de nobili), recitatione
finita multum ac diu exosculatus adulescentem, qui
est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitavi,
pergeret, qua coepisset, lumenque, quod sibi maiores
5 sui praetulissent, posteris ipse praeferret. Gratulatus
sum optimae matri, gratulatus et fratri, qui ex audi-
torio illo non minorem pietatis gloriam quam ille alter
eloquentiae tulit: tam notabiliter pro fratre recitante
primum metus eius, mox gaudium eminuit.

6 Di faciant, ut talia tibi saepius nuntiem! Faveo
enim saeculo, ne sit sterile et effetum, mireque cupio,
ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum nisi
imagines habeant; quae nunc mihi hos adulescentes
tacitae laudare, adhortari et, quod amborum gloriae
satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS CALPURNIO MACRO SUO S.

1 Bene est mihi, quia tibi bene est. Habes uxorem
tecum, habes filium; frueris mari, fontibus, viridibus,
agro, villa amoenissima. Neque enim dubito esse
amoenissimam, in qua se composuerat homo felicior,

---

17 ipse M, ipsis ς, om. Dpra. 26 tacitae *D*, tacitos *M, tacite pra, vulg.* 29 Calpurnio *ex* R.

ante quam felicissimus fieret. Ego in Tuscis et venor 2
et studeo, quae interdum alternis, interdum simul facio, nec tamen adhuc possum pronuntiare, utrum sit difficilius capere aliquid an scribere. Vale.

XIX.

C. PLINIUS VALERIO PAULINO SUO S.

Video, quam molliter tuos habeas; quo simplicius 1
tibi confitebor, qua indulgentia meos tractem. Est 2
mihi semper in animo et Homericum illud πατὴρ δ' ὣς ἤπιος ἦεν et hoc nostrum 'pater familiae'. Quod si essem natura asperior et durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi, cui tanto maior humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis
eget. Homo probus, officiosus, litteratus; et ars qui- 3
dem eius et quasi inscriptio comoedus, in qua plurimum facit. Nam pronuntiat acriter, sapienter, apte, decenter etiam; utitur et cithara perite, ultra quam comoedo necesse est. Idem tam commode et orationes et historias et carmina legit, ut hoc solum didicisse videatur.

Haec tibi sedulo exposui, quo magis scires, quam 4
multa unus mihi et quam iucunda ministeria praestaret. Accedit longa iam caritas hominis, quam ipsa
pericula auxerunt. Est enim ita natura comparatum, 5
ut nihil aeque amorem incitet et accendat quam carendi metus; quem ego pro hoc non semel patior. Nam 6
ante aliquot annos, dum intente instanterque pronuntiat, sanguinem reiecit atque ob hoc in Aegyptum missus a me post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper; deinde, dum per continuos dies nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus
rursus sanguinem reddidit. Qua ex causa destinavi 7

---

6 Valerio *ex R.* 9 *Hom.* β *47, 234.* 23 acc. huc longa *a.* 24 ita *Mr,* a *a, om. D*ps. 30 nimis om. Dpr. *31 admonetur* (admouetur *r*) *Dpr*s. 32 reddit Dp.

eum mittere in praedia tua, quae Foro Iuli possides.
Audivi enim te saepe referentem esse ibi et aëra
salubrem et lac eiusmodi curationibus accommodatissi-
8 mum. Rogo ergo scribas tuis, ut illi villa, ut domus
pateat, offerant etiam sumptibus eius, si quid opus
9 erit; erit autem opus modico. Est enim tam parcus
et continens, ut non solum delicias, verum etiam ne-
cessitates valetudinis frugalitate restringat. Ego pro-
ficiscenti tantum viatici dabo, quantum sufficiat eunti
in tua. Vale.

XX.

C. PLINIUS CORNELIO URSO SUO S.

1 Iterum Bithyni: breve tempus a Iulio Basso, et
Rufum Varenum proconsulem detulerunt, Varenum,
quem nuper adversus Bassum advocatum et postularant
2 et acceperant! Inducti in senatum inquisitionem postu-
laverunt. Varenus petiit, ut sibi quoque defensionis
causa evocare testes liceret; recusantibus Bithynis
cognitio suscepta est. Egi pro Vareno non sine
3 eventu; nam, bene an male, liber indicabit. In acti-
onibus enim utramque in partem fortuna dominatur:
multum commendationis et detrahit et adfert memoria,
vox, gestus, tempus ipsum, postremo vel amor vel
odium rei; liber offensis, liber gratia, liber et secundis
4 casibus et adversis caret. Respondit mihi Fonteius
Magnus, unus ex Bithynis, plurimis verbis, paucissimis
rebus. Est plerisque Graecorum ut illi pro copia vo-
lubilitas: tam longas tamque frigidas periodos uno
5 spiritu quasi torrente contorquent. Itaque Iulius Can-
didus non invenuste solet dicere aliud esse eloquen-
tiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix uni aut
alteri, immo, si M. Antonio credimus, nemini, haec

---

12 Cornelio *ex R.* 13 *cf. Iuv. IV 1.* — etiam *pro* et *Catan., K. I.* 17 sibi undique *M,* sibi utique (*vel* invicem, *cf. VI 29, 11*) *Stangl.* 22 detrahit *D p r a,* deicit *M.* 28 rigidas *D p a.* 31 *cf. Cic. de or. I 21,* 94; *orat.* 5, 18.

vero, quam Candidus loquentiam appellat, multis atque
etiam impudentissimo cuique maxime contigit. Postero 6
die dixit pro Vareno Homullus callide, acriter, culte,
contra Nigrinus presse, graviter, ornate. Censuit
Acilius Rufus, consul designatus, inquisitionem Bithynis
dandam, postulationem Vareni silentio praeteriit. Haec 7
forma negandi fuit. Cornelius Priscus consularis et
accusatoribus, quae petebant, et reo tribuit vicitque
numero. Impetravimus rem nec lege comprehensam
nec satis usitatam, iustam tamen. Quare iustam, non 8
sum epistula executurus, ut desideres actionem. Nam,
si verum est Homericum illud:

τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι,
ἥ τις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται,

providendum est mihi, ne gratiam novitatis et florem,
quae oratiunculam illam vel maxime commendat,
epistulae loquacitate praecerpam. Vale.

XXI. [IX.]

C. PLINIUS POMPEIO SATURNINO SUO S.

Varie me adfecerunt litterae tuae; nam partim 1
laeta, partim tristia continebant: laeta, quod te in urbe
teneri nuntiabant ('nollem' inquis, sed ego volo),
praeterea quod recitaturum, statim ut venissem, polli-
cebantur; ago gratias, quod expector. Triste illud, 2
quod Iulius Valens graviter iacet; quamquam ne hoc
quidem triste, si illius utilitatibus aestimetur, cuius
interest quam maturissime inexplicabili morbo liberari.
Illud plane non triste solum, verum etiam luctuosum, 3
quod Iulius Avitus decessit, decessit, dum ex quaestura
redit, decessit in navi, procul a fratre amantissimo, procul
a matre, a sororibus. Nihil ista ad mortuum perti- 4

---

13 *Hom. α 351.* 16 commendant *Dpr.* 19 Pompeio *ex R.* 23 propterea *Catan.* 29 prius decessit M[1], delet. *man. 2., retinet Stangl 668, cf. VI* 6, 1.

nent, sed pertinuerunt, cum moreretur, pertinent ad
hos, qui supersunt; iam quod in flore primo tantae
indolis iuvenis extinctus est summa consecuturus, si
5 virtutes eius maturuissent. Quo ille studiorum amore
flagrabat! quantum legit, quantum etiam scripsit! quae
nunc omnia cum ipso sine fructu posteritatis abierunt.
6 Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas,
nulla materia non maxima est. Finem epistulae faciam,
ut facere possim etiam lacrimis, quas epistula ex-
pressit. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER SEXTUS.

I.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

1 Quam diu ego trans Padum, tu in Piceno, minus
te requirebam; postquam ego in urbe, tu adhuc in
Piceno, multo magis, seu quod ipsa loca, in quibus
esse una solemus, acrius me tui commonent, seu quod
desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit,
quoque propius accesseris ad spem fruendi, hoc impa-
2 tientius careas. Quidquid in causa, eripe me huic
tormento: veni, aut ego illuc, unde inconsulte prope-
ravi, revertar vel ob hoc solum, ut experiar, an mihi,
cum sine me Romae coeperis esse, similes his epistu-
las mittas. Vale.

---

9 expr. epist. Dpr. 22 capias D, cupias pr.

II.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Soleo non numquam in iudiciis quaerere M. Re- 1
gulum, nolo enim dicere desiderare. Cur ergo quaero?
Habebat studiis honorem, timebat, pallebat, scribebat, 2
quamvis non posset ediscere. Illud ipsum, quod oculum
modo dextrum, modo sinistrum circumlinebat, dextrum,
si a petitore, alterum, si a possessore esset acturus, quod
candidum splenium in hoc aut in illud supercilium
transferebat, quod semper haruspices consulebat de
actionis eventu, a nimia superstitione, sed tamen et a
magno studiorum honore veniebat. Iam illa perquam 3
iucunda una dicentibus, quod libera tempora petebat,
quod audituros corrogabat. Quid enim iucundius quam
sub alterius invidia, quam diu velis, et in alieno audi-
torio quasi deprehensum commode dicere? Sed ut- 4
cumque se habent ista, bene fecit Regulus, quod est
mortuus: melius, si ante. Nunc enim sane poterat
sine malo publico vivere sub eo principe, sub quo
nocere non poterat. Ideo fas est non numquam eum
quaerere. Nam, postquam obiit ille, increbruit passim
et invaluit consuetudo binas vel singulas clepsydras,
interdum etiam dimidias et dandi et petendi. Nam 5
et qui dicunt, egisse malunt quam agere, et qui au-
diunt, finire quam iudicare. Tanta neglegentia, tanta
desidia, tanta denique inreverentia studiorum pericu-
lorumque est. An nos sapientiores maioribus nostris, 6
nos legibus ipsis iustiores, quae tot horas, tot dies,
tot comperendinationes largiuntur? hebetes illi et su-
pra modum tardi, nos apertius dicimus, celerius intel-
legimus, religiosius iudicamus, quia paucioribus clepsy-
dris praecipitamus causas, quam diebus explicari sole-

4 ego *pro* ergo *r*. 6 dediscere *Catan., a, quod probare possis interpungens ita:* dediscere illud ipsum, quod — (10) transferebat. Quod semper *cett.* 9 *alterum* in *om. Dpra*. 11 a nimia *K.*, animi[a] *M*, animi *Dpra*, anili Casaubon. 32 quam *MDsa*, quae *pr*.

7 bant? O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas,
quod fidei paucissimi praestant! Equidem quotiens
iudico, quod vel saepius facio, quam dico, quantum
8 quis plurimum postulat aquae, do. Etenim temera-
rium existimo divinare, quam spatiosa sit causa inau-
dita, tempusque negotio finire, cuius modum ignores,
praesertim cum primam religioni suae iudex patientiam
debeat, quae pars magna iustitiae est. At quaedam
supervacua dicuntur. Etiam: sed satius est et haec
9 dici quam non dici necessaria. Praeterea, an sint
supervacua, nisi cum audieris, scire non possis.

Sed de his melius coram ut de pluribus vitiis civitatis. Nam tu quoque ardore communi *mec*um soles emendari cupere, quae iam corrigere difficile est. Nunc
10 respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua
recte? in mea novi nihil. Mihi autem et gratiora sunt bona, quod perseverant, et leviora incommoda, quod adsuevi. Vale.

III.

C. PLINIUS VERO SUO S.

1 Gratias ago, quod agellum, quem nutrici meae donaveram, colendum suscepisti. Erat, cum donarem, centum milium nummum, postea decrescente reditu etiam pretium minuit, quod nunc te curante reparabit.
2 Tu modo memineris commendari tibi a me non ar-
bores et terram, quamquam haec quoque, sed munusculum meum; quod esse quam fructuosissimum non illius magis interest, quae accepit, quam mea, qui dedi. Vale.

---

7 primum *Sichard.* 13* amore communium *MDp(r)a, vulg.*, amore communium civium ς, amore communi *Sichard.*, in more communi *Casaub.*, amore communi omnium *Momms.*, † *add. Muell.*, ardore communi <mec>um *ego, vide I 7, 2; VI 17, 1; VII 18, 1; IX 28, 2; paneg. 72, 2; cf. I 7, 5* tu uis *RF pro* tu *<me t>uis, I 9, 5* tamen cum *RF pro* tamen <me> cum *sim.* *14 emendare p.*

IV.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

Numquam sum magis de occupationibus meis 1
questus, quae me non sunt passae aut proficiscentem
te valetudinis causa in Campaniam prosequi aut pro-
fectam e vestigio subsequi. Nunc enim praecipue 2
simul esse cupiebam, ut oculis meis crederem, quid
viribus, quid corpusculo adparares, ecquid denique
secessus voluptates regionisque abundantiam inoffensa
transmitteres. Equidem etiam fortem te non sine 3
cura desiderarem; est enim suspensum et anxium de
eo, quem ardentissime diligas, interdum nihil scire:
nunc vero me cum absentiae tum infirmitatis tuae
ratio incerta et varia sollicitudine exterret. Vereor 4
omnia, imaginor omnia, quaeque natura metuentium
est, ea maxime mihi, quae maxime abominor, fingo.
Quo impensius rogo, ut timori meo cotidie singulis 5
vel etiam binis epistulis consulas. Ero enim securior,
dum lego, statimque timebo, cum legero. Vale.

V.

C. PLINIUS URSO SUO S.

Scripseram tenuisse Varenum, ut sibi evocare testes 1
liceret; quod pluribus aequum, quibusdam iniquum et
quidem pertinaciter visum, maxime Licinio Nepoti,
qui sequenti senatu, cum de rebus aliis referretur, de
proximo senatus consulto disseruit finitamque causam
retractavit. Addidit etiam petendum a consulibus, ut 2
referrent sub exemplo legis ambitus de lege repetun-
darum, an placeret in futurum ad eam legem adici,
ut, sicut accusatoribus inquirendi testibusque denunti-
andi potestas ex ea lege esset, ita reis quoque fieret.
Fuerunt, quibus haec eius oratio ut sera et intempe- 3

---

14 exercet *Markland. epist. crit.* p. 115. 15 imag. omn. *om. Dpra.* — metuentum *M*, K. I, Merr. 17 sing. cot. pr.

stiva et praepostera displiceret, quae omisso contra
dicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset oc-
4 currere. Iuventius quidem Celsus praetor tamquam
emendatorem senatus et multis et vehementer increpuit.
Respondit Nepos rursusque Celsus; neuter contumeliis
5 temperavit. Nolo referre, quae dici ab ipsis moleste
tuli. Quo magis quosdam e numero nostro improbavi,
qui modo ad Celsum, modo ad Nepotem, prout hic
vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant et nunc,
quasi stimularent et accenderent, nunc, quasi recon-
ciliarent ac recomponerent, frequentius singulis, am-
bobus interdum propitium Caesarem ut in ludicro
6 aliquo precabantur. Mihi quidem illud etiam per-
acerbum fuit, quod sunt alter alteri, quid pararent, in-
dicati. Nam et Celsus Nepoti ex libello respondit et
7 Celso Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas ami-
corum, ut homines iurgaturi id ipsum invicem scierint,
tamquam convenisset. Vale.

VI.

C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

1 Si quando, nunc praecipue cuperem esse te Romae,
et sis rogo. Opus est mihi voti, laboris, sollicitudinis
socio. Petit honores Iulius Naso, petit cum multis,
cum bonis, quos ut gloriosum sic est difficile superare.
2 Pendeo ergo et exerceor spe, adficior metu et me
consularem esse non sentio; nam rursus mihi videor
3 omnium, quae decucurri, candidatus. Meretur hanc
curam longa mei caritate. Est mihi cum illo non
sane paterna amicitia (neque enim esse potuit per
meam aetatem), solebat tamen vixdum adulescentulo
mihi pater eius cum magna laude monstrari. Erat
non studiorum tantum, verum etiam studiosorum
amantissimus ac prope cotidie ad audiendos, quos

---

10 *reconc.* componerentque *D p r a*, *Otto.* 17 scirent *D p a*, *Otto.*

tunc ego frequentabam, Quintilianum, Niceten Sacer-
dotem ventitabat, vir alioqui clarus et gravis, et qui
prodesse filio memoria sui debeat. Sed multi nunc 4
in senatu, quibus ignotus ille, multi, quibus notus,
sed non nisi viventes reverentur. Quo magis huic
omissa gloria patris, in qua magnum ornamentum,
gratia infirma, ipsi enitendum, ipsi elaborandum est.
Quod quidem semper, quasi provideret hoc tempus, 5
sedulo fecit: paravit amicos, quos paraverat, coluit,
me certe, ut primum sibi iudicare permisit, ad amorem
imitationemque delegit. Dicenti mihi sollicitus adsistit, 6
adsidet recitanti; primus etiam et cum maxime nascen-
tibus opusculis meis interest nunc solus, ante cum
fratre, cuius nuper amissi ego suscipere partes, ego
vicem debeo implere. Doleo enim et illum inmatura 7
morte indignissime raptum et hunc optimi fratris
adiumento destitutum solisque amicis relictum. Quibus 8
ex causis exigo, ut venias et suffragio meo tuum
iungas. Permultum interest mea te ostentare, tecum
circumire. Ea est auctoritas tua, ut putem me effi-
cacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, 9
si qua te retinent: hoc tempus meum, hoc fides, hoc
etiam dignitas postulat. Suscepi candidatum, et susce-
pisse me notum est: ego ambio, ego periclitor; in
summa, si datur Nasoni, quod petit, illius honor, si
negatur, mea repulsa est. Vale.

VII.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

Scribis te absentia mea non mediocriter adfici 1
unumque habere solacium, quod pro me libellos meos
teneas, saepe etiam in vestigio meo conloces. Gratum 2
est, quod nos requiris, gratum, quod his fomentis ad-
quiescis: invicem ego epistulas tuas lectito atque
identidem in manus quasi novas sumo; sed eo magis

---

12 primus *Dpra*, *Otto*, *Muell.*, primis M, K.

3 ad desiderium tui accendor. Nam, cuius litterae tantum
habent suavitatis, huius sermonibus quantum dulcedinis
inest! Tu tamen quam frequentissime scribe, licet hoc
ita me delectet, ut torqueat. Vale.

VIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

1 Atilium Crescentem et nosti et amas. Quis enim
illum spectatior paulo aut non novit aut non amat?
2 Hunc ego non ut multi, sed artissime diligo. Oppida
nostra unius diei itinere dirimuntur; ipsi amare invicem,
qui est flagrantissimus amor, adulescentuli coepimus.
Mansit hic postea nec refrixit iudicio, sed invaluit.
Sciunt, qui alterutrum nostrum familiarius intuentur.
Nam et ille amicitiam meam latissima praedicatione
circumfert, et ego prae me fero, quantae sit mihi
3 curae modestia, quies, securitas eius. Quin etiam, cum
insolentiam cuiusdam tribunatum plebis inituri vere-
retur idque indicasset mihi, respondi: *οὔτις ἐμεῦ
ζῶντος*. Quorsus haec? ut scias non posse Atilium
4 me incolumi iniuriam accipere. Iterum dices: 'Quor-
sus haec?' Debuit ei pecuniam Valerius Varus. Huius
est heres Maximus noster, quem et ipse amo, sed
5 coniunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro iure
amicitiae cures, ut Atilio meo salva sit non sors modo,
verum etiam usura plurium annorum. Homo est alieni
abstinentissimus, sui diligens, nullis quaestibus susti-
6 netur, nullus illi nisi ex frugalitate reditus. Nam
studia, quibus plurimum praestat, ad voluptatem tan-
tum et gloriam exercet. Gravis est ei vel minima
iactura, quia reparare, quod amiserit, gravius est.
7 Exime hunc illi, exime hunc mihi scrupulum: sine

9 ardentissime *Cortius*. 18 *Hom. A 88*. 30 quia *Dpra*, quam *M*, quoniam *Leithäuser*, *delet Mommsen*. — amiserit *Dpr*, *amiseris Ma*. — quo reparare, quod amiserit *K. disp. II 11 sqq.*

me suavitate eius, sine leporibus perfrui. Neque
enim possum tristem videre, cuius hilaritas me
tristem esse non patitur. In summa nosti facetias 8
hominis; quas velim adtendas ne in bilem et amari-
tudinem vertat iniuria. Quam vim habeat offensus,
crede ei, quam in amore habet. Non feret magnum
et liberum ingenium cum contumelia damnum. Verum, 9
ut ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam
iudicabo, sed non tamquam pro mea, hoc est gravius,
irascar. Quamquam quid denuntiationibus et quasi
minis ago? Quin potius, ut coeperam, rogo, oro des
operam, ne ille se, quod validissime vereor, a me, ego
me neglectum a te putem. Dabis autem, si hoc per-
inde curae est tibi quam illud mihi. Vale.

IX.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Commendas mihi Iulium Nasonem candidatum. 1
Nasonem mihi? quid si me ipsum? Fero tamen et
ignosco. Eundem enim commendassem tibi, si te
Romae morante ipse afuissem. Habet hoc sollicitudo,
quod omnia necessaria putat. Tu tamen censeo alios 2
roges; ego precum tuarum minister, adiutor, particeps
ero. Vale.

X.

C. PLINIUS ALBINO SUO S.

Cum venissem in socrus meae villam Alsiensem, 1
quae aliquando Rufi Vergini fuit, ipse mihi locus op-
timi illius et maximi viri desiderium non sine dolore
renovavit. Hunc enim incolere secessum atque etiam
senectutis suae nidulum vocare consueverat. Quocum- 2
que me contulissem, illum animus, illum oculi require-
bant. Libuit etiam monimentum eius videre, et vi-
disse paenituit. Est enim adhuc imperfectum, nec 3

27 *aliquandiu M.* 29 colere M, K. 1, cf. II 17, 29.

difficultas operis in causa, modici ac potius exigui, sed
inertia eius, cui cura mandata est. Subit indignatio
cum miseratione post decimum mortis annum reliquias
neglectumque cinerem sine titulo, sine nomine iacere,
4 cuius memoria orbem terrarum gloria pervagetur. At
ille mandaverat caveratque, ut divinum illud et in-
mortale factum versibus inscriberetur:

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam
imperium adseruit non sibi, sed patriae.

5 Tam rara in amicitiis fides, tam parata oblivio mor-
tuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria ex-
6 struere omniaque heredum officia praesumere. Nam
cui non est verendum, quod videmus accidisse Ver-
ginio? cuius iniuriam ut indigniorem sic etiam noti-
orem ipsius claritas facit. Vale.

XI.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

1 O diem laetum! adhibitus in consilium a praefecto
urbis audivi ex diverso agentes summae spei, summae
indolis iuvenes, Fuscum Salinatorem et Ummidium
Quadratum, egregium par nec modo temporibus nostris,
2 sed litteris ipsis ornamento futurum. Mira utrique
probitas, constantia salva, decorus habitus, os Latinum,
vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, iudicium
aequale; quae singula mihi voluptati fuerunt atque
inter haec illud, quod et ipsi me ut rectorem, ut ma-
gistrum intuebantur et iis, qui audiebant, me aemulari,
3 meis instare vestigiis videbantur. O diem (repetam
enim) laetum notandumque mihi candidissimo calculo!
Quid enim aut publice laetius quam clarissimos iuvenes
nomen et famam ex studiis petere aut mihi optatius
quam me ad recta tendentibus quasi exemplar esse
4 propositum? Quod gaudium ut perpetuo capiam, deos

4 sine titulo om. Dpr.

oro; ab isdem teste te peto, ut omnes, qui me imitari
tanti putabunt, meliores esse quam me velint. Vale.

XII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Tu vero non debes suspensa manu commendare 1
mihi, quos tuendos putas. Nam et te decet multis
prodesse et me suscipere, quidquid ad curam tuam per-
tinet. Itaque Vettio Prisco, quantum plurimum po- 2
tuero, praestabo, praesertim in harena mea, hoc est
apud centumviros. Epistularum, quas mihi, ut ais, 3
aperto pectore scripsisti, oblivisci me iubes: at ego
nullarum libentius memini. Ex illis enim vel prae-
cipue sentio, quanto opere me diligas, cum sic exege-
ris mecum, ut solebas cum tuo filio. Nec dissimulo 4
hoc mihi iucundiores eas fuisse, quod habebam bonam
causam, cum summo studio curassem, quod tu curari
volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, ut mihi 5
semper eadem simplicitate, quotiens cessare videbor
(videbor dico, numquam enim cessabo), convicium fa-
cias, quod et ego intellegam a summo amore proficisci,
et tu non meruisse me gaudeas. Vale.

XIII.

C. PLINIUS URSO SUO S.

Umquamne vidisti quemquam tam laboriosum et 1
exercitum quam Varenum meum? cui, quod summa
contentione impetraverat, defendendum et quasi rursus
petendum fuit. Bithyni senatus consultum apud con- 2
sules carpere ac labefactare sunt ausi atque etiam ab-
senti principi criminari: ab illo ad senatum remissi
non destiterunt. Egit Claudius Capito inreverenter
magis quam constanter, ut qui senatus consultum apud

5* *malim* supina. 24 et exerc. Ma, K., tam exerc. *Drs*, *Muell.*, exerc. *p*.

3 senatum accusaret. Respondit Catius Fronto graviter
et firme. Senatus ipse mirificus; nam illi quoque,
qui prius negarant Vareno, quae petebat, eadem danda,
4 postquam erant data, censuerunt; singulos enim inte-
gra re dissentire fas esse, peracta, quod pluribus pla-
5 cuisset, cunctis tuendum. Acilius tantum Rufus et
cum eo septem an octo, septem immo, in priore sen-
tentia perseverarunt. Erant in hac paucitate non nulli,
quorum temporaria gravitas vel potius gravitatis imita-
6 tio ridebatur. Tu tamen aestima, quantum nos in ipsa
pugna certaminis maneat, cuius quasi praelusio atque
praecursio has contentiones excitavit. Vale.

XIV.

C. PLINIUS MAURICIO SUO S.

1 Sollicitas me in Formianum. Veniam ea condicione,
ne quid contra commodum tuum facias; qua pactione
invicem mihi caveo. Neque enim mare et litus, sed
te, otium, libertatem sequor: alioqui satius est in urbe
2 remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbi-
trium aut ad suum facere. Mei certe stomachi haec
natura est, ut nihil nisi totum et merum velit. Vale.

XV.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

1 Mirificae rei non interfuisti, ne ego quidem; sed me
recens fabula excepit. Passennus Paulus, splendidus
eques Romanus et in primis eruditus, scribit elegos. Gen-
tilicium hoc illi; est enim municeps Properti atque etiam
2 inter maiores suos Propertium numerat. Is cum reci-
taret, ita coepit dicere: 'Prisce, iubes?' Ad hoc Iavo-
lenus Priscus (aderat enim ut Paulo amicissimus):

17 sed te otium libertatem *Ma*, sed te ot. et lib. *Drς*, sed ot. et lib. *p*, *Sichard. et 'membranae' Modii novant. lect. 51 Grut. lamp. V p. 136.* 29* iubes? *ego, cf. editionem meam a. 1904, II p. 56 sq.*

'Ego vero non iubeo.' Cogita, qui risus hominum, qui
ioci. Est omnino Priscus dubiae sanitatis, interest 3
tamen officiis, adhibetur consiliis atque etiam ius ci-
vile publice respondet: quo magis, quod tunc fecit, et
ridiculum et notabile fuit. Interim Paulo aliena deli- 4
ratio aliquantum frigoris attulit. Tam sollicite reci-
taturis providendum est, non solum ut sint ipsi sani,
verum etiam ut sanos adhibeant. Vale.

XVI.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Petis, ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo 1
verius tradere posteris possis. Gratias ago; nam video
morti eius, si celebretur a te, inmortalem gloriam
esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade 2
terrarum, et populi et urbis memorabili casu, quasi
semper victurus occiderit, quamvis ipse plurima opera
et mansura condiderit, multum tamen perpetuitati
eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem 3
beatos puto, quibus deorum munere datum est aut
facere scribenda aut scribere legenda, beatissimos vero,
quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus
et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, de-
posco etiam, quod iniungis.

Erat Miseni classemque imperio praesens regebat. 4
Nonum Kal. Septembres hora fere septima mater mea
indicat ei apparere nubem inusitata et magnitudine
et specie. Usus ille sole, mox frigida, gustaverat iacens 5
studebatque; poscit soleas, ascendit locum, ex quo
maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes, in-

15* ut pop. ut urbes *codd., edd. miro consensu,* ut populi ut urbis *Casaub.*, et populi et urbis *ego;* et (*vel* ac) *et* ut *saepissime confunduntur a librariis veluti p. 14, 24; 19, 14; 26, 17; 35, 16; 163, 17; 186, 5 edit. Keil. mai.; item* es *et* is, *vide Muell. edit. ad p. 17, 28; 34, 26;* 44, 25; 118, 18 al. 26 inusit. *Dpra, K., Otto, Merr.*, invisit. M, Muell.

certum procul intuentibus, ex quo monte (Vesuvium
fuisse postea cognitum est), oriebatur, cuius similitu-
dinem et formam non alia magis arbor quam pinus
6 expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in al-
tum quibusdam ramis diffundebatur, credo, quia re-
centi spiritu evecta, dein senescente eo destituta aut
etiam pondere suo victa in latitudinem vanescebat,
candida interdum, interdum sordida et maculosa, prout
7 terram cineremve sustulerat. Magnum propiusque no-
scendum ut eruditissimo viro visum. Iubet Liburnicam
aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam; re-
spondi studere me malle, et forte ipse, quod scriberem,
8 dederat. Egrediebatur domo: accipit codicillos Rectinae
† Tasci imminenti periculo exterritae (nam villa eius
subiacebat, nec ulla nisi navibus fuga); ut se tanto
9 discrimini eriperet, orabat. Vertit ille consilium et,
quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. De-
ducit quadriremes, ascendit ipse non Rectinae modo, sed
multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus
10 auxilium. Properat illuc, unde alii fugiunt, rectumque
cursum, recta gubernacula in periculum tenet adeo so-
lutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras,
11 ut deprenderat oculis, dictaret enotaretque. Iam navi-
bus cinis incidebat, quo propius accederent, calidior et
densior, iam pumices etiam nigrique et ambusti et
fracti igne lapides, iam vadum subitum ruinaque mon-
tis litora obstantia. Cunctatus paulum, an retro flecte-
ret, mox gubernatori, ut ita faceret, monenti 'Fortes'
12 inquit 'fortuna iuvat: Pomponianum pete'. Stabiis erat
diremptus sinu medio (nam sensim circumactis cur-
vatisque litoribus mare infunditur); ibi, quamquam
nondum periculo adpropinquante, conspicuo tamen et,
cum cresceret, proximo sarcinas contulerat in naves

7 altitudinem *Dpr*. 14 * tasci *M*, casci *D*, Nasci *a*, irasci *p*, Itacesie *r*, † Tasci *K. II, Muell.*, Bassi *Gesner.*, Caesii Bassi *Gierig. auctore Hermolao Barbaro (cf. schol. Pers. sat. VI 1), alii alia; velim Rectinae* tam inmin. per. ext. 28 *v.* Otto Sprichw. p. 144.

certus fugae, si contrarius ventus resedisset; quo tunc
avunculus meus secundissimo invectus complectitur
trepidantem, consolatur, hortatur, utque timorem eius
sua securitate leniret, deferri in balineum iubet: lotus
accubat, cenat aut hilaris aut, quod est aeque magnum,
similis hilari. Interim e Vesuvio monte pluribus locis 13
latissimae flammae altaque incendia relucebant, quorum
fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agre-
stium trepidatione ignes relictos desertasque villas per
solitudinem ardere in remedium formidinis dictitabat.
Tum se quieti dedit et quievit verissimo quidem somno.
Nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem
corporis gravior et sonantior erat, ab iis, qui limini
obversabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diaeta 14
adibatur, ita iam cinere mixtisque pumicibus oppleta
surrexerat, ut, si longior in cubiculo mora, exitus ne-
garetur. Excitatus procedit seque Pomponiano ceteris-
que, qui pervigilaverant, reddit. In commune consultant, 15
intra tecta subsistant an in aperto vagentur. Nam
crebris vastisque tremoribus tecta nutabant et quasi
emota sedibus suis nunc huc, nunc illuc abire aut re-
ferri videbantur. Sub dio rursus quamquam levium 16
exesorumque pumicum casus metuebatur; quod tamen
periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem
ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cer-
vicalia capitibus imposita linteis constringunt; id mu-
nimentum adversus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic 17
nox omnibus noctibus nigrior densiorque; quam tamen
faces multae variaque lumina solabantur. Placuit egredi
in litus et ex proximo aspicere, ecquid iam mare ad-
mitteret; quod adhuc vastum et adversum permanebat.
Ibi super abiectum linteum recubans semel atque iterum 18
frigidam poposcit hausitque. Deinde flammae flamma-

---

5 cenatque aut *Otto 303*, cenat atque *pra*. 6 in locis *M, K., Merr.*, in *om. Dpra, Otto, Muell.* 7 altaque *MD*, atque *pra*. 18 pervigilarant *Dpra*. 24 periculorum Ma, *malorum Dpr*. 33 frig. aquam Mpr, K.1, sed cf. III 5, 11.

rumque praenuntius odor sulpuris alios in fugam ver-
19 tunt, excitant illum. Innixus servulis duobus adsurre-
xit et statim concidit, ut ego colligo, crassiore ca-
ligine spiritu obstructo clausoque stomacho, qui illi
natura invalidus et angustus et frequenter interaestuans
20 erat. Ubi dies redditus (is ab eo, quem novissime
viderat, tertius), corpus inventum integrum, inlaesum
opertumque, ut fuerat indutus: habitus corporis qui-
escenti quam defuncto similior.
21 Interim Miseni ego et mater. Sed nihil ad historiam,
nec tu aliud quam de exitu eius scire voluisti. Finem
22 ergo faciam. Unum adiciam, omnia me, quibus inter-
fueram, quaeque statim, cum maxime vera memorantur,
audieram, persecutum. Tu potissima excerpes; aliud
est enim epistulam, aliud historiam, aliud amico, aliud
omnibus scribere. Vale.

XVII.

C. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

1 Indignatiunculam, quam in cuiusdam amici audito-
rio cepi, non possum mihi temperare quo minus apud
te, quia non contingit coram, per epistulam effundam.
2 Recitabatur liber absolutissimus. Hunc duo aut tres,
ut sibi et paucis videntur, diserti surdis mutisque si-
miles audiebant. Non labra diduxerunt, non moverunt
manum, non denique adsurrexerunt, saltem lassitudine
3 sedendi. Quae tanta gravitas? quae tanta sapientia?
quae immo pigritia, adrogantia, sinisteritas ac potius
amentia, in hoc totum diem impendere, ut offendas, ut
inimicum relinquas, ad quem tamquam amicissimum
4 veneris? Disertior ipse es? Tanto magis ne invideris;

2 innitens servulis *M* (servol.), *K.*, *Stangl*, *Merr.*, innixus servis *Dpra*, *Otto*, innixus servulis *Muell.*, *cf. paneg. 8, 4 et 66, 5.* 3 colligo *M*, *K.*, *Stangl*, *Merr.*, coniecto *Dpra*, *Otto*, *Muell.* 5 aestuans *M*, *K.*, *Merr.*, interaestuans *Dpa*, *Otto*, *Muell.*, intus aestuans *rς*. 7 viderat, ⟨erat⟩ tertius *K. II. auctore Momms.* 21 contigit *Dpς*. 29 amicissimus *a.* *30 est Dpr.*

nam, qui invidet, minor est. Denique, sive plus sive
minus sive idem praestas, lauda vel inferiorem vel
superiorem vel parem, superiorem, quia, nisi laudandus
ille, non potes ipse laudari, inferiorem aut parem, quia
pertinet ad tuam gloriam quam maximum videri, quem
praecedis vel exaequas. Equidem omnes, qui aliquid 5
in studiis faciunt, venerari etiam mirarique soleo; est
enim res difficilis, ardua, fastidiosa, et quae eos, a
quibus contemnitur, invicem contemnat. Nisi forte
aliud iudicas tu. Quamquam quis uno te reverentior
huius operis, quis benignior aestimator? Qua ratione 6
ductus tibi potissimum indignationem meam prodidi,
quem habere socium maxime poteram. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Rogas, ut agam Firmanorum publicam causam; 1
quod ego, quamquam plurimis occupationibus distentus, adnitar. Cupio enim et ornatissimam coloniam
advocationis officio et te gratissimo tibi munere obstringere. Nam, cum familiaritatem nostram, ut soles 2
praedicare, ad praesidium ornamentumque tibi sumpseris, nihil est, quod negare debeam, praesertim pro
patria petenti. Quid enim precibus aut honestius piis
aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis ac iam 3
potius nostris obliga fidem meam; quos labore et studio meo dignos cum splendor ipsorum tum hoc maxime
pollicetur, quod credibile est optimos esse, inter quos
tu talis extiteris. Vale.

XIX.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Scis tu accessisse pretium agris, praecipue sub- 1
urbanis. Causa subitae caritatis res multis agitata ser-

13 optaram *pro* poteram *Markland. ep. cr. p. 48.* 28 extiteris *Dpra, K. II (disp. II 8 sq.)*, Muell., moreris M, K. 1, *Stangl.* 31 scin *Gierig.*

monibus. Proximis comitiis honestissimas voces senatus
expressit: 'Candidati ne conviventur, ne mittant mu-
2 nera, ne pecunias deponant.' Ex quibus duo priora
tam aperte quam inmodice fiebant, hoc tertium, quam-
3 quam occultaretur, pro comperto habebatur. Homullus
deinde noster vigilanter usus hoc consensu senatus
sententiae loco postulavit, ut consules desiderium uni-
versorum notum principi facerent peterentque, sicut
aliis vitiis huic quoque providentia sua occurreret.
4 Occurrit; nam sumptus candidatorum foedos illos et in-
fames ambitus lege restrinxit: eosdem patrimonii ter-
tiam partem conferre iussit in ea, quae solo contine-
rentur, deforme arbitratus, ut erat, honorem petituros
urbem Italiamque non pro patria, sed pro hospitio aut
5 stabulo quasi peregrinantes habere. Concursant ergo
candidati: certatim, quidquid venale audiunt, emptitant,
6 quoque sint plura venalia, efficiunt. Proinde, si pae-
nitet te Italicorum praediorum, hoc vendendi tempus
tam hercule quam in provinciis comparandi, dum iidem
candidati illic vendunt, ut hic emant. Vale.

XX.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

1 Ais te adductum litteris, quas exigenti tibi de morte
avunculi mei scripsi, cupere cognoscere, quos ego Mi-
seni relictus (id enim ingressus abruperam) non solum
metus, verum etiam casus pertulerim: 'quamquam
animus meminisse horret, incipiam.'
2 Profecto avunculo ipse reliquum tempus studiis
(ideo enim remanseram) impendi; mox balineum, cena,
3 somnus inquietus et brevis. Praecesserat per multos

---

1 honestissima voce *Dpr*. 10 candidatorum, foed. ill. et inf. ambitus, lege *Mommsen*. 11 patrimonio *M*, patrimoniorum *Gertz ad Sen. dial. VI 11, 1* 13 ut ς*a*, *K. I*, et *rell*. 14 propriam *r*, pro patria *rell*. 17* quoque sint *MDpr*ς, *ut sint* quoque *a*, quo ut sint *Momms*., utque sint? — *pluris* ς. 26 *Verg. Aen. II 12.*

dies tremor terrae minus formidolosus, quia Campaniae
solitus; illa vero nocte ita invaluit, ut non moveri
omnia, sed verti crederentur. Inrumpit cubiculum 4
meum mater: surgebam invicem, si quiesceret, excita-
turus. Resedimus in area domus, quae mare a tectis
modico spatio dividebat. Dubito, constantiam vocare 5
an imprudentiam debeam (agebam enim duodevicen-
simum annum): posco librum Titi Livi et quasi per
otium lego atque etiam, ut coeperam, excerpo. Ecce
amicus avunculi, qui nuper ad eum ex Hispania ve-
nerat, ut me et matrem sedentes, me vero etiam legen-
tem videt, illius patientiam, securitatem meam corripit.
Nihilo segnius ego intentus in librum. Iam hora diei 6
prima, et adhuc dubius et quasi languidus dies. Iam
quassatis circumiacentibus tectis, quamquam in aperto
loco, angusto tamen, magnus et certus ruinae metus.
Tum demum excedere oppido visum: sequitur vulgus 7
attonitum, quodque in pavore simile prudentiae, alie-
num consilium suo praefert ingentique agmine abeun-
tes premit et impellit. Egressi tecta consistimus. Multa 8
ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehi-
cula, quae produci iusseramus, quamquam in planissimo
campo, in contrarias partes agebantur ac ne lapidibus
quidem fulta in eodem vestigio quiescebant. Praeterea 9
mare in se resorberi et tremore terrae quasi repelli
videbamus. Certe processerat litus multaque animalia
maris siccis harenis detinebat. Ab altero latere nubes
atra et horrenda ignei spiritus tortis vibratisque discur-
sibus rupta in longas flammarum figuras dehiscebat:
fulguribus illae et similes et maiores erant. Tum vero 10
idem ille ex Hispania amicus acrius et instantius 'Si
frater' inquit 'tuus, tuus avunculus vivit, vult esse vos
salvos; si periit, superstites voluit: proinde quid ces-

2 solitus — 3 crederentur *vulg.*, non solum castella verum etiam oppida non moveri omnia sed verti credebantur *M*, cf. *N. Heinsium ad Ovid. met.* VII 492. 3 inr. cub. *vulg.*, *invasit in cub. M.*

satis evadere?' Respondimus non commissuros nos, ut
11 de salute illius incerti nostrae consuleremus. Non
moratus ultra proripit se effusoque cursu periculo
aufertur. Nec multo post illa nubes descendere in ter-
ras, operire maria, cinxerat Capreas et absconderat,
12 Miseni quod procurrit, abstulerat. Tum mater orare,
hortari, iubere, quoquo modo fugerem; posse enim
iuvenem, se et annis et corpore gravem bene morituram,
si mihi causa mortis non fuisset. Ego contra salvum
me nisi una non futurum; deinde manum eius am-
plexus addere gradum cogo. Paret aegre incusatque
13 se, quod me moretur. Iam cinis, adhuc tamen rarus.
Respicio: densa caligo tergis inminebat, quae nos tor-
rentis modo infusa terrae sequebatur. 'Deflectamus'
inquam, 'dum videmus, ne in via strati comitantium
14 turba in tenebris obteramur'. Vix consederamus, et
nox, non qualis inlunis aut nubila, sed qualis in locis
clausis lumine extincto. Audires ululatus feminarum,
infantium quiritatus, clamores virorum; alii parentes,
alii liberos, alii coniuges vocibus requirebant, vocibus
noscitabant; hi suum casum, illi suorum miserabantur;
15 erant, qui metu mortis mortem precarentur; multi ad
deos manus tollere, plures nusquam iam deos ullos
aeternamque illam et novissimam noctem mundo inter-
pretabantur. Nec defuerunt, qui fictis mentitisque ter-
roribus vera pericula augerent. Aderant, qui Miseni
illud ruisse, illud ardere falso, sed credentibus nun-
16 tiabant. Paulum reluxit; quod non dies nobis, sed ad-
ventantis ignis indicium videbatur. Et ignis quidem
longius substitit, tenebrae rursus, cinis rursus multus
et gravis. Hunc identidem adsurgentes excutiebamus;
operti alioqui atque etiam oblisi pondere essemus.

---

10 dein *M, K., Merr.*, deinde *Dpra, Otto, Muell., cf. infra 31, 12; VII 4, 4; 27, 8; IX 36, 3.* 11 *v. Hofacker p. 54.* 16 operiamur *M.*, obruamur *cod. Urbin. lat. 1153 (Merr.).* — *vix consideramus MDpa, K.*, via et serueramus *r*, vix viam *deserueramus ς.* *19* infantum *M, K.*

Possem gloriari non gemitum mihi, non vocem parum 17
fortem in tantis periculis excidisse, nisi me cum om-
nibus, omnia mecum perire misero, magno tamen mor-
talitatis solacio credidissem. Tandem illa caligo tenuata 18
quasi in fumum nebulamve discessit; mox dies verus,
sol etiam effulsit, luridus tamen, qualis esse, cum de-
ficit, solet. Occursabant trepidantibus adhuc oculis
mutata omnia altoque cinere tamquam nive obducta.
Regressi Misenum curatis utcumque corporibus suspen- 19
sam dubiamque noctem spe ac metu exegimus. Metus
praevalebat; nam et tremor terrae perseverabat, et
plerique lymphati terrificis vaticinationibus et sua et
aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc qui- 20
dem, quamquam et expertis periculum et expectanti-
bus, abeundi consilium, donec de avunculo nuntius.

Haec nequaquam historia digna non scripturus leges et tibi, scilicet qui requisisti, imputabis, si digna ne epistula quidem videbuntur. Vale.

XXI.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Sum ego is, qui mirer antiquos, non tamen ut qui- 1
dam temporum nostrorum ingenia despicio. Neque
enim quasi lassa et effeta natura nihil iam laudabile
parit. Atque adeo nuper audivi Vergilium Romanum 2
paucis legentem comoediam ad exemplar veteris co-
moediae scriptam tam bene, ut esse quandoque possit
exemplar. Nescio, an noris hominem. Quamquam nosse 3
debes; est enim probitate morum, ingenii elegantia,
operum varietate monstrabilis. Scripsit mimiambos 4
tenuiter, argute, venuste atque in hoc genere eloquen-

5 vere *a.* 7 occurrebant *a.* 10 exigimus *Dra.* 21 ex iis, qui mirer *codd., Stangl p. 676,* ego is, qui mirer *Gierig., Muell., cf. I 2, 3; VIII 7, 2; IX 9, 2; H. Alanus obs. crit. p. 24,* ex iis, qui mirantur *Schaefer., K.* 24 Verginium *a.* 29 mimos. i. ambo *M,* eīm iambos D, cf. ad IV 3, 3. 30 utque *Barth.*

tissime (nullum est enim genus, quod absolutum non
possit eloquentissimum dici), scripsit comoedias Me-
nandrum aliosque aetatis eiusdem aemulatus: licet has
5 inter Plautinas Terentianasque numeres. Nunc primum
se in vetere comoedia, sed non tamquam inciperet,
ostendit. Non illi vis, non granditas, non subtilitas,
non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit: ornavit
virtutes, insectatus est vitia, fictis nominibus decenter,
6 veris usus est apte. Circa me tantum benignitate ni-
mia modum excessit, nisi quod tamen poëtis mentiri
7 licet. In summa extorquebo ei librum legendumque,
immo ediscendum mittam tibi; neque enim dubito fu-
turum ut non deponas, si semel sumpseris. Vale.

XXII.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

1 Magna res acta est omnium, qui sunt provinciis prae-
futuri, magna omnium, qui se simpliciter credunt amicis.
2 Lustricus Bruttianus cum Montanium Atticinum, comitem
suum, in multis flagitiis deprendisset, Caesari scripsit.
Atticinus flagitiis addidit, ut, quem deceperat, accusa-
ret. Recepta cognitio est: fui in consilio. Egit uter-
que pro se, egit autem carptim et *κατὰ κεφάλαιον*,
3 quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Brut-
tianus testamentum suum, quod Atticini manu scriptum
esse dicebat; hoc enim et arcana familiaritas et querendi
4 de eo, quem sic amasset, necessitas indicabatur. Enu-
meravit crimina foeda, manifesta; quae ille, cum di-
luere non posset, ita regessit, ut, dum defenditur, tur-
pis, dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim
scribae servo interceperat commentarios intercideratque
ac per summum nefas utebatur adversus amicum
5 crimine suo. Fecit pulcherrime Caesar: non enim de

10 *v. Otto Sprichw. p. 283.* 18 Lustricus *D p r a, Otto, Muell.*, *Lustricius M, K.* — Montanium *M D r ς, K. II, Muell.*, Montanum *p a, Catan., K. I.* 30 incideratque D p r, inspexeratq. Momms.

Bruttiano, sed statim de Atticino perrogavit. Damna-
tus et in insulam relegatus; Bruttiano iustissimum in-
tegritatis testimonium redditum, quem quidem etiam
constantiae gloria secuta est. Nam defensus expeditis- 6
sime accusavit vehementer nec minus acer quam bonus
et sincerus apparuit. Quod tibi scripsi, ut te sortitum 7
provinciam praemonerem, plurimum tibi credas nec
cuiquam satis fidas, deinde scias, si quis forte te, quod
abominor, fallat, paratam ultionem; qua tamen ne
sit opus, etiam atque etiam attende. Neque enim tam 8
iucundum est vindicari quam decipi miserum. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS TRIARIO SUO S.

Impense petis, ut agam causam pertinentem ad cu- 1
ram tuam, pulchram alioqui et famosam. Faciam, sed
non gratis. 'Qui fieri potest' inquis, 'ut non gratis
tu?' Potest; exigam enim mercedem honestiorem gra-
tuito patrocinio: peto atque etiam paciscor, ut simul agat 2
Cremutius Ruso. Solitum hoc mihi et iam in pluribus
claris adulescentibus factitatum. Nam mire concupisco
bonos iuvenes ostendere foro, adsignare famae. Quod 3
si cui, praestare Rusoni meo debeo vel propter nata-
les ipsius vel propter eximiam mei caritatem; quem
magni aestimo in isdem iudiciis, ex isdem etiam par-
tibus conspici, audiri. Obliga me, obliga, ante quam 4
dicat; nam, cum dixerit, gratias ages. Spondeo solli-
citudini tuae, spei meae, magnitudini causae suffectu-
rum. Est indolis optimae brevi producturus alios, si
interim productus fuerit a nobis. Neque enim cuiquam 5
tam clarum statim ingenium, ut possit emergere, nisi
illi materia, occasio, fautor etiam commendatorque con-
tingat. Vale.

---

2 iust. int. test. *Dpra*, premium int. iust. M. 29 productus *Dr, K. II (disp. II 5)*, Muell., provectus Mp≂a, K. I.

XXIV.

C. PLINIUS MACRO SUO S.

1 Quam multum interest, a quo quid fiat! Eadem
enim facta claritate vel obscuritate facientium aut tol-
2 luntur altissime aut humillime deprimuntur. Navigabam
per Larium nostrum, cum senior amicus ostendit mihi
villam atque etiam cubiculum, quod in lacum promi-
net: 'ex hoc' inquit 'aliquando municeps nostra cum
3 marito se praecipitavit'. Causam requisivi. Maritus
ex diutino morbo circa velanda corporis ulceribus
putrescebat: uxor, ut inspiceret, exegit; neque enim
4 quemquam fidelius indicaturum, possetne sanari. Vidit,
desperavit; hortata est, ut moreretur, comesque ipsa
mortis, dux immo et exemplum et necessitas fuit.
5 Nam se cum marito ligavit abiecitque in lacum. Quod
factum ne mihi quidem, qui municeps, nisi proxime
auditum est, non quia minus illo clarissimo Arriae
facto, sed quia minor ipsa. Vale.

XXV.

C. PLINIUS HISPANO SUO S.

1 Scribis Robustum, splendidum equitem Romanum,
cum Atilio Scauro, amico meo, Ocriculum usque com-
mune iter peregisse, deinde nusquam comparuisse;
petis, ut Scaurus veniat nosque, si potest, in aliqua
2 inquisitionis vestigia inducat. Veniet; vereor, ne
frustra. Suspicor enim tale nescio quid Robusto ac-
cidisse quale aliquando Metilio Crispo, municipi meo.
3 Huic ego ordinem impetraveram atque etiam proficis-
centi quadraginta milia nummum ad instruendum se
ornandumque donaveram nec postea aut epistulas eius
4 aut aliquem de exitu nuntium accepi. Interceptusne

---

3 a quo quid *K. II (disp. II 12)*, quid a quoque *MDpra*, *a* quo quid que *K. I, Otto, Muell.*, quid a quo *Casaub.* 31 in*terceptus nece sit pr.*

sit a suis an cum suis, dubium: certe non ipse, non quisquam ex servis eius apparuit. Utinam ne Robusto idem! Experiamur tamen, accersamus Scaurum; demus 5
hoc tuis, demus optimi adulescentis honestissimis precibus, qui pietate mira, mira etiam sagacitate patrem quaerit. Di faveant, ut sic inveniat ipsum, quemadmodum iam, cum quo fuisset, invenit! Vale.

XXVI.

C. PLINIUS SERVIANO SUO S.

Gaudeo et gratulor, quod Fusco Salinatori filiam 1
tuam destinasti. Domus patricia, pater honestissimus, mater pari laude; ipse studiosus, litteratus, etiam disertus, puer simplicitate, comitate iuvenis, senex 2
gravitate; neque enim amore decipior. Amo quidem effuse (ita officiis, ita reverentia meruit), iudico tamen, et quidem tanto acrius, quanto magis amo, tibique, ut qui exploraverim, spondeo habiturum te generum, quo melior fingi ne voto quidem potuit. Superest, ut avum 3
te quam maturissime similium sui faciat. Quam felix tempus illud, quo mihi liberos illius, nepotes tuos ut meos vel liberos vel nepotes ex vestro sinu sumere et quasi pari iure tenere contingetǃ Vale.

XXVII.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Rogas, ut cogitem, quid designatus consul in ho- 1
norem principis censeas. Facilis inventio, non facilis electio; est enim ex virtutibus eius larga materia. Scribam tamen vel, quod malo, coram indicabo, si prius haesitationem meam ostendero. Dubito, num idem tibi suadere quod mihi debeam. Designatus ego 2
consul omni hac, etsi non adulatione, specie tamen

---

2 utinam ne Robusto idem *r* (*subaudi* acciderit *e p. 166, 26*), *cf. I 2, 6; V 8, 7; paneg. 27, 2,* ut ne robusti quidem MDp, *K. II (disp. I p. 13, II p.* 5), Muell.

adulationis abstinui, non tamquam liber et constans,
sed tamquam intellegens principis nostri, cuius vide-
bam hanc esse praecipuam laudem, si nihil quasi ex
3 necessitate decernerem. Recordabar etiam plurimos ho-
nores pessimo cuique delatos, a quibus hic optimus
separari non alio magis poterat quam diversitate cen-
sendi; quod ipsum non dissimulatione et silentio prae-
terii, ne forte non iudicium illud meum, sed oblivio
4 videretur. Hoc tunc ego; sed non omnibus eadem
placent, ne conveniunt quidem. Praeterea faciendi ali-
quid non faciendive ratio cum hominum ipsorum tum
5 rerum etiam ac temporum condicione mutatur. Nam
recentia opera maximi principis praebent facultatem
nova, magna, vera censendi. Quibus ex causis, ut supra
scripsi, dubito, an idem nunc tibi quod tunc mihi
suadeam. Illud non dubito, debuisse me in parte con-
silii tui ponere, quid ipse fecissem. Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS PONTIO ALLIFANO SUO S.

1 Scio, quae tibi causa fuerit impedimento, quo minus
praecurrere adventum meum in Campaniam posses. Sed,
quamquam absens, totus huc migrasti: tantum mihi
copiarum qua urbanarum qua rusticarum nomine tuo
oblatum est, quas omnes improbe *quidem*, accepi tamen.
2 Nam me tui, ut ita facerem, rogabant, et verebar, ne
et mihi et illis irascereris, si non fecissem. In posterum,

---

6 alio modo magis *a, sed cf. paneg. 11, 3; 89, 1.* 10 ne *Gesner., K. II (disp. II 12),* nec *codd., K. I.* — faciendi aliquid non faciendive ratio *M, K. II (disp. II 7), Muell.,* f. a. n. faciendi (faciendive ς) vera ratio *r* ς, f. a. vel non faciendi vera r. *a, K. I,* faciendi vera ratio *D p.* 12* mutatur *M r* ς, *Catan.,* nunciatur *p,* initur *D a* (innititur *?*). 19 Allifano *add. Muell. ut V 14, VII 4.* 24 quidem *add. Sichard. recte, cf. infra 29, 3; IX 30, 3; paneg. 24, 4; 30, 2; 31, 2; 32, 4; 42, 4, sim.; dissimilis videtur VII 21, 1.* 25 me *D p r a,* et *M, K.* (*'debebat* et *tui — et ego', Muell.).*

nisi adhibueris modum, ego adhibebo; et iam tuis de-
nuntiavi, si rursus tam multa attulissent, omnia rela-
turos. Dices oportere me tuis rebus ut meis uti Etiam: 3
sed perinde illis ac meis parco. Vale.

XXIX.

C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

Avidius Quietus, qui me unice dilexit et, quo non 1
minus gaudeo, probavit, ut multa alia Thraseae (fuit
enim familiaris) ita hoc saepe referebat, praecipere
solitum suscipiendas esse causas aut amicorum aut
destitutas aut ad exemplum pertinentes. Cur amicorum, 2
non eget interpretatione. Cur destitutas? quod in illis
maxime et constantia agentis et humanitas cerneretur.
Cur pertinentes ad exemplum? quia plurimum referret,
bonum an malum induceretur. Ad haec ego genera 3
causarum ambitiose fortasse, addam tamen claras et
inlustres. Aequum est enim agere non numquam glo-
riae et famae, id est suam, causam. Hos terminos,
quia me consuluisti, dignitati ac verecundiae tuae sta-
tuo. Nec me praeterit usum et esse et haberi optimum 4
dicendi magistrum; video etiam multos parvo ingenio,
litteris nullis, ut bene agerent, agendo consecutos. Sed 5
et illud, quod vel Pollionis vel tamquam Pollionis
accepi, verissimum experior: 'Commode agendo factum
est, ut saepe agerem, saepe agendo, ut minus commode',
quia scilicet adsiduitate nimia facilitas magis quam
facultas nec fiducia, sed temeritas paratur. Nec vero 6
Isocrati, quo minus haberetur summus orator, offecit,
quod infirmitate vocis, mollitia frontis, ne in publico
diceret, impediebatur. Proinde multum lege, scribe, me-
ditare, ut possis, cum voles, dicere: dices, cum velle
debebis. Hoc fere temperamentum ipse servavi; non 7

---

1 adhibueris *Dpra, K. I, Otto, Muell.*, adhibueritis *M, K. II.* — etiam *K. I.* 2 *v. Hofacker p.* 54. 17 enim est Dpra. 20 *cf. Cic. p. Rabir. Post.* 4, 9, al. (vide Otto Sprichw. 359).

numquam necessitati, quae pars rationis est, parui.
Egi enim quasdam a senatu iussus, quo tamen in
numero fuerunt ex illa Thraseae divisione, hoc est ad
8 exemplum pertinentes. Adfui Baeticis contra Baebium
Massam: quaesitum est, an danda esset inquisitio;
data est. Adfui rursus isdem querentibus de Caecilio
Classico: quaesitum est, an provinciales ut socios
ministrosque proconsulis plecti oporteret; poenas lu-
9 erunt. Accusavi Marium Priscum, qui lege repetun-
darum damnatus utebatur clementia legis, cuius se-
veritatem immanitate criminum excesserat; relegatus
10 est. Tuitus sum Iulium Bassum ut incustoditum nimis
et incautum ita minime malum; iudicibus acceptis in
11 senatu remansit. Dixi proxime pro Vareno postulante,
ut sibi invicem evocare testes liceret; impetratum est.
In posterum opto ut ea potissimum iubeat, quae me
deceat vel sponte fecisse. Vale.

XXX.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Debemus mehercule natales tuos perinde ac nostros
celebrare, cum laetitia nostrorum ex tuis pendeat, cuius
2 diligentia et cura hic hilares, istic securi sumus. Villa
Camilliana, quam in Campania possides, est quidem
vetustate vexata; ea tamen, quae sunt pretiosiora, aut
3 integra manent aut levissime laesa sunt. Attendimus
ergo, ut quam saluberrime reficiantur. Ego videor ha-
bere multos amicos, sed huius generis, cuius et tu
4 quaeris et res exigit, prope neminem. Sunt enim omnes
togati et urbani; rusticorum autem praediorum ad-
ministratio poscit durum aliquem et agrestem, cui nec
labor ille gravis nec cura sordida nec tristis solitudo
5 videatur. Tu de Rufo honestissime cogitas; fuit enim

2 quo etiam *pro* quo tamen *Otto 303 n.*, quae tertio *Casaubon.* 24 ea tamen *a, K. II (disp. I p. 13), Muell.*, et t. *Dpr*, tamen *M, K. I.* 25 attendimus *Ma, K. I*, attendemus *Dpr, K. II, Muell.*

filio tuo familiaris. Quid tamen nobis ibi praestare possit, ignoro, velle plurimum credo. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS CORNELIANO SUO S.

Evocatus in consilium a Caesare nostro ad Centum 1
Cellas (hoc loco nomen) maximam cepi voluptatem.
Quid enim iucundius quam principis iustitiam, gravi- 2
tatem, comitatem in secessu quoque, ubi maxime re-
cluduntur, inspicere? Fuerunt variae cognitiones, et
quae virtutes iudicis per plures species experirentur.
Dixit causam Claudius Aristion, princeps Ephesiorum, 3
homo munificus et innoxie popularis: inde invidia et
a dissimillimis delator inmissus; itaque absolutus vin-
dicatusque est.

Sequenti die audita est Gallitta adulterii rea. 4
Nupta haec tribuno militum honores petituro et suam
et mariti dignitatem centurionis amore maculaverat.
Maritus legato consulari, ille Caesari scripserat. Caesar 5
excussis probationibus centurionem exauctoravit atque
etiam relegavit. Supererat crimini, quod nisi duorum
esse non poterat, reliqua pars ultionis; sed maritum
non sine aliqua reprehensione patientiae amor uxoris
retardabat, quam quidem etiam post delatum adulterium
domi habuerat quasi contentus aemulum removisse.
Admonitus, ut perageret accusationem, peregit invitus. 6
Sed illam damnari etiam invito accusatore necesse
erat: damnata et Iuliae legis poenis relicta est. Caesar
et nomen centurionis et commemorationem disciplinae
militaris sententiae adiecit, ne omnes eius modi causas
revocare ad se videretur.

Tertio die inducta cognitio est multis sermonibus 7
et vario rumore iactata, Iuli Tironis codicilli, quos ex

---

6 maximam *Dprς, Muell.*, magnam *Ma, K.* 11 Aristion *Dra, Otto, Muell.*, Ariston *Mpς, K.* 15 Gallitta *Momms. ind. p. 411,* Galitta *vulg.*

parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur.
8 Substituebantur crimini Sempronius Senecio, eques Romanus, et Eurythmus, Caesaris libertus et procurator. Heredes, cum Caesar esset in Dacia, communiter epistula scripta petierant, ut susciperet cognitionem.
9 Susceperat. Reversus diem dederat et, cum ex heredibus quidam quasi reverentia Eurythmi omitterent accusationem, pulcherrime dixerat: 'Nec ille Polyclitus est nec ego Nero'. Indulserat tamen petentibus dilationem, cuius tempore exacto consederat auditurus.
10 A parte heredum intraverunt duo omnino; postulaverunt, *a*ut omnes heredes agere cogerentur, cum detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permitte-
11 retur. Locutus est Caesar summa gravitate, summa moderatione, cumque advocatus Senecionis et Eurythmi dixisset suspicionibus relinqui reos, nisi audirentur, 'Non curo' inquit, 'an isti suspicionibus relinquantur,
12 ego relinquor'. Dein conversus ad nos: 'Ἐπιστήσατε, quid facere debeamus; isti enim queri volunt, quod illis licuerit non accusare.' Tum ex consilii sententia iussit denuntiari heredibus omnibus, aut agerent aut singuli adprobarent causas non agendi; alioqui se vel de calumnia pronuntiaturum.

13 Vides, quam honesti, quam severi dies; quos iucundissimae remissiones sequebantur. Adhibebamur cotidie cenae; erat modica, si principem cogitares. Interdum acroamata audiebamus, interdum iucundissimis

---

6 diem dixerat *Dpra, Otto.* 11 duo omnino: postul. *K. II,* duo; omn. post. *K. I.* 12 aut *K. II, cf. infra ad v. 21,* ut *Dpaς, om. Mr,* ut aut *Muell.* 18 dein *Ma, K.,* deinde *Dpr, cf. supra ad 20, 12. — ἐπιστήσατλι M, ἐνιστήσατε Dς, Beroald., Pomp. Laet., καταστήσατε B, Catan., ἐπίστασθε a, cf. Wilde p. 116 sqq.* 19 queri volunt *Dpra, K. I,* quaeri volunt *M,* quaeri nolunt *K. II (disp. II p. 13), Muell.* 20* quod sibi licuerit non acc. *codd., vulg.,* qu. sibi non lic. non. acc. *Gesner.,* qu. sibi non lic. acc. *Schaefer., Muell.,* quod illis lic. *non acc. ego, cf. editionem meam a. 1904, II p. 66 sq.* 21 aut ag. *Drςa,* ut ag. *Mp.*

sermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus 14
nobis (tam diligens in Caesare humanitas) xenia sunt
missa. Sed mihi ut gravitas cognitionum, consilii
honor, suavitas simplicitasque convictus ita locus ipse
periucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridissi- 15
mis agris, inminet litori; cuius in sinu fit cum maxime
portus. Huius sinistrum brachium firmissimo opere
munitum est, dextrum elaboratur. In ore portus in- 16
sula adsurgit, quae inlatum vento mare obiacens frangat
tutumque ab utroque latere decursum navibus praestet.
Adsurgit autem arte visenda: ingentia saxa latissima
navis provehit; onera haec alia super alia deiecta
ipso pondere manent ac sensim quodam velut aggere
construuntur. Eminet iam et apparet saxeum dorsum 17
impactosque fluctus in immensum elidit et tollit. Vastus
illic fragor canumque circa mare. Saxis deinde pilae
adicientur, quae procedente tempore enatam insulam
imitentur. Habebit hic portus et iam habet nomen
auctoris eritque vel maxime salutaris. Nam per longissimum spatium litus importuosum hoc receptaculo
utetur. Vale.

XXXII.

C. PLINIUS QUINTILIANO SUO S.

Quamvis et ipse sis continentissimus et filiam tuam 1
ita institueris, ut decebat tuam filiam, Tutili neptem,
cum tamen sit nuptura honestissimo viro, Nonio Celeri, cui ratio civilium officiorum necessitatem quandam
nitoris imponit, debet secundum condicionem mariti
veste, comitatu augeri; quibus non quidem augetur
dignitas, ornatur tamen et instruitur. Te porro animo 2
beatissimum, modicum facultatibus scio. Itaque partem
oneris tui mihi vindico et tamquam parens alter
puellae nostrae confero quinquaginta milia nummum

12* onera *ego, cf. e. c. ad Trai. 39 (48), 4; 61 (69), 2,* contra *codd. et edd. omnes, uncis inclusit Gesner.,* provehit contra: haec *interpunx. Cortius, sed vide V 6,* 33 rectus hic limes, VIII 2, 8 *ratio haec.* 18 limitent *pro* imitentur Mommsen.

plus collaturus, nisi a verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse confiderem, ne recusares. Vale.

XXXIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

1 Tollite cuncta, inquit, coeptosque auferte labores!
Seu scribis aliquid seu legis, tolli, auferri iube et
accipe orationem meam, ut illa arma, divinam (num
superbius potui?), re vera ut inter meas pulchram;
2 nam mihi satis est certare mecum. Est haec pro
Attia Viriola, et dignitate personae et exempli raritate
et iudicii magnitudine insignis. Nam femina splendide
nata, nupta praetorio viro, exheredata ab octogenario
patre intra undecim dies, quam ille novercam ei amore
captus induxerat, quadruplici iudicio bona paterna re-
3 petebat. Sedebant centum et octoginta iudices (tot
enim quattuor consiliis colliguntur), ingens utrimque
advocatio et numerosa subsellia, praeterea densa cir-
cumstantium corona latissimum iudicium multiplici
4 circulo ambibat. Ad hoc stipatum tribunal, atque
etiam ex superiore basilicae parte qua feminae qua
viri et audiendi, quod difficile, et, quod facile, visendi
studio inminebant. Magna expectatio patrum, magna
5 filiarum, magna etiam novercarum. Secutus est varius
eventus. Nam duobus consiliis vicimus, totidem victi
sumus. Notabilis prorsus et mira eadem in causa,
isdem iudicibus, isdem advocatis, eodem tempore
6 tanta diversitas. Accidit casu, quod non casus vide-

6 *Verg. Aen. VIII 439.* 9 illi *ς a.* 15 ille novercam ei *D p r a ς, Otto, Muell.*, illi novercam *M, K.* 18 colliguntur *M r ς, K., Stangl,* conscribuntur *D p a, Catan., Otto, Muell., ambigua disceptatio, cf. V 7, 4* contrahentur. 29* diversitas acc. casu quod (quid *r,* quidem *p*) non (non quod *M*) casus videretur (videtur *ς*) *codd.*, div. acc. casu quidem, sed non ut casus videretur *Sichard.*, div. acc. casu, non quod casus videretur *K.*, *div. acc. casu,* quod non c. v. *Otto 303,* div. accidit, casu, qu. n. *c. v. Muell., diversitas.* Accidit casu, qu. n. c. v. ego, cf. IX 13, 24.

retur: victa est noverca ipsa heres ex parte sexta,
victus Suberinus, qui exheredatus a patre singulari
impudentia alieni patris bona vindicabat non ausus
sui petere.
Haec tibi exposui, primum ut ex epistula scires, 7
quae ex oratione non poteras, deinde (nam detegam
artes) ut orationem libentius legeres, si non legere
tibi, sed interesse iudicio videreris; quam, sit licet
magna, non despero gratiam brevissimae impetraturam.
Nam et copia rerum et arguta divisione et narratiun- 8
culis pluribus et eloquendi varietate renovatur. Sunt
multa (non auderem nisi tibi dicere) elata, multa pu-
gnacia, multa subtilia. Intervenit enim acribus illis 9
et erectis frequens necessitas computandi ac paene
calculos tabulamque poscendi, ut repente in privati
iudicii formam centumvirale vertatur. Dedimus vela 10
indignationi, dedimus irae, dedimus dolori et in am-
plissima causa quasi magno mari pluribus ventis sumus
vecti. In summa solent quidam ex contubernalibus 11
nostris existimare hanc orationem (iterum dicam) ut
inter meas ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος esse: an vere, tu
facillime iudicabis, qui tam memoriter tenes omnes,
ut conferre cum hac, dum hanc solam legis, possis.
Vale.

XXXIV.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Recte fecisti, quod gladiatorium munus Veronen- 1
sibus nostris promisisti, a quibus olim amaris, suspi-
ceris, ornaris. Inde etiam uxorem carissimam tibi et
probatissimam habuisti, cuius memoriae aut opus ali-
quod aut spectaculum atque hoc potissimum, quod

---

2 '[Attius] Suberinus *(Ma) vel potius* Suburanus' *Momms. ind. p. 403.* 27 gladiatorium *Dpr, K. I, Muell.,* gladiatorum *Mϛa, K. II.* 30* aut op. aliq. aut spect. atque hoc pot. quod max. funeri debebatur *Ma, K.,* aut op. aliq. max. funebre *debeatur (videatur D) Dpr,* † *add.* Muell. nimis anxie.

2 maxime funebre, debebatur. Praeterea tanto consensu
rogabaris, ut negare non constans, sed durum videretur.
Illud quoque egregie, quod tam facilis, tam liberalis
3 in edendo fuisti. Nam per haec etiam magnus animus
ostenditur. Vellem Africanae, quas coëmeras plurimas,
ad praefinitum diem occurrissent: sed, licet cessaverint illae tempestate detentae, tu tamen meruisti, ut
acceptum tibi fieret, quod quo minus exhiberes, non
per te stetit. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER SEPTIMUS.

I.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

1 Terret me haec tua tam pertinax valetudo, et,
quamquam te temperantissimum noverim, vereor tamen,
2 ne quid illi etiam in mores tuos liceat. Proinde moneo, patienter resistas: hoc laudabile, hoc salutare.
3 Admittit humana natura, quod suadeo. Ipse certe sic
agere sanus cum meis soleo: 'Spero quidem, si forte in adversam valetudinem incidero, nihil me desideraturum vel pudore vel paenitentia dignum; si tamen superaverit morbus, denuntio, ne quid mihi detis nisi permittentibus medicis sciatisque, si dederitis, ita vin-
4 dicaturum, ut solent alii, quae negantur'. Quin etiam,
cum perustus ardentissima febre tandem remissus unctusque acciperem a medico potionem, porrexi manum, utque tangeret, dixi admotumque iam labris po-
5 culum reddidi. Postea cum vicensimo valetudinis die

7 illa p.

balineo praepararer mussantesque medicos repente
vidissem, causam requisivi. Responderunt posse me
tuto lavari, non tamen omnino sine aliqua suspicione.
'Quid' inquam 'necesse est?' atque ita spe balinei, 6
cui iam videbar inferri, placide leniterque dimissa ad
abstinentiam rursus non secus ac modo ad balineum
animum vultumque composui. Quae tibi scripsi, pri- 7
mum ut te non sine exemplo monerem, deinde ut in
posterum ipse ad eandem temperantiam adstringerer,
cum me hac epistula quasi pignore obligassem. Vale.

II.

C. PLINIUS IUSTO SUO S.

Quem ad modum congruit, ut simul et adfirmes te 1
adsiduis occupationibus impediri et scripta nostra de-
sideres, quae vix ab otiosis impetrare aliquid perituri
temporis possunt? Patiar ergo aestatem inquietam 2
vobis exercitamque transcurrere et hieme demum, cum
credibile erit noctibus saltem vacare te posse, quaeram,
quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam. Interim 3
abunde est, si epistulae non sunt molestae; sunt autem
et ideo breviores erunt. Vale.

III.

C. PLINIUS PRAESENTI SUO S.

Tantane perseverantia tu modo in Lucania, modo 1
in Campania? 'Ipse enim' inquis 'Lucanus, uxor
Campana'. Iusta causa longioris absentiae, non per-
petuae tamen. Quin ergo aliquando in urbem redis? 2
ubi dignitas, honor, amicitiae tam superiores quam
minores. Quousque regnabis? quousque vigilabis, cum
voles, dormies, quam diu voles? quousque calcei nus-
quam, toga feriata, liber totus dies? Tempus est te 3
revisere molestias nostras vel ob hoc solum, ne volup-

5 *leviterque M.* 20 sunt tibi mol. r s. 31 te om. a.

tates istae satietate languescant. Saluta paulisper,
quo sit tibi iucundius salutari, terere in hac turba,
4 ut te solitudo delectet. Sed quid imprudens, quem
evocare conor, retardo? Fortasse enim his ipsis ad-
moneris, ut te magis ac magis otio involvas; quod
5 ego non abrumpi, sed intermitti volo. Ut enim, si
cenam tibi facerem, dulcibus cibis acres acutosque
miscerem, ut obtusus illis et oblitus stomachus his
excitaretur, ita nunc hortor, ut iucundissimum genus
vitae non nullis interdum quasi acoribus condias. Vale.

IV.

C. PLINIUS PONTIO ALLIFANO SUO S.

1 Ais legisse te hendecasyllabos meos; requiris etiam,
quem ad modum coeperim scribere, homo, ut tibi videor,
2 severus, ut ipse fateor, non ineptus. Numquam a
poëtice (altius enim repetam) alienus fui; quin etiam
quattuordecim natus annos Graecam tragoediam scripsi.
3 'Qualem?' inquis. Nescio; tragoedia vocabatur. Mox,
cum e militia rediens in Icaria insula ventis detinerer,
Latinos elegos in illud ipsum mare ipsamque insulam
feci. Expertus sum me aliquando et heroo, hendeca-
syllabis nunc primum, quorum hic natalis, haec causa
est: Legebantur in Laurentino mihi libri Asini Galli
de comparatione patris et Ciceronis. Incidit epigramma
4 Ciceronis in Tironem suum. Dein, cum meridie (erat
enim aestas) dormiturus me recepissem, nec obreperet
somnus, coepi reputare maximos oratores hoc studii
genus et in oblectationibus habuisse et in laude po-
5 suisse. Intendi animum contraque opinionem meam
post longam desuetudinem perquam exiguo temporis

---

2 tibi sit *Dpr*. 4 revocare *Pomp. Laet., K. II.* 7 tibi cen. *Dpr*. 10 acrioribus *Mpra*. 12 Allifano *add. Muell. ut VI 28.* 16 quin *Msa*, qui *Dpr*. 18 *v. Hofacker p. 54.* 21 heroico *a*, *Catan*.

momento id ipsum, quod me ad scribendum sollicitaverat, his versibus exaravi:

Cum libros Galli legerem, quibus ille parenti 6
ausus de Cicerone dare est palmamque decusque,
lascivum inveni lusum Ciceronis et illo
spectandum ingenio, quo seria condidit et quo
humanis salibus multo varioque lepore
magnorum ostendit mentes gaudere virorum.
Nam queritur, quod fraude mala frustratus amantem
paucula cenato sibi debita savia Tiro
tempore nocturno subtraxerit. His ego lectis
'cur post haec' inquam 'nostros celamus amores
nullumque in medium timidi damus atque fatemur
Tironisque dolos, Tironis nosse fugaces
blanditias et furta novas addentia flammas?'

Transii ad elegos: hos quoque non minus celeriter 7
explicui; addidi alios facilitate corruptus. Deinde
in urbem reversus sodalibus legi. Probaverunt. Inde 8
plura metra, si quid otii, maxime in itinere temptavi.
Postremo placuit exemplo multorum unum separatim
hendecasyllaborum volumen absolvere, nec
paenitet. Legitur, describitur, cantatur etiam et a 9
Graecis quoque, quos Latine huius libelli amor docuit,
nunc cithara, nunc lyra personatur. Sed quid ego tam 10
gloriose? Quamquam poëtis furere concessum est. Et
tamen non de meo, sed de aliorum iudicio loquor;
qui sive iudicant sive errant, me delectat. Unum
precor, ut posteri quoque aut errent similiter aut
iudicent. Vale.

4 daret *codd.*, dare est *Casaub.* 19 alios *M r ς a, K. I, Merr., cf. supra I 1, 2,* altos *D p*, iambos *Momms. Herm. III 105, K. II, Muell.* 21 ac *post* otii *add. M, Muell., om. rell.* 27 *cf. Cic. de div. I 37, 80; de orat. II 46, 194, al.* 29 delectat *M, Stangl, Muell.,* delectant *rell.*

V.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

1 Incredibile est, quanto desiderio tui tenear. In
causa amor primum, deinde quod non consuevimus
abesse. Inde est, quod magnam noctium partem in
imagine tua vigil exigo, inde, quod interdiu, quibus
horis te visere solebam, ad diaetam tuam ipsi me, ut
verissime dicitur, pedes ducunt, quod denique aeger
et maestus ac similis excluso a vacuo limine recedo.
Unum tempus his tormentis caret, quo in foro ami-
2 corum litibus conteror. Aestima tu, quae vita mea
sit, cui requies in labore, in miseria curisque solacium.
Vale.

VI.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

1 Rara et notabilis res Vareno contigit, sit licet ad-
huc dubia. Bithyni accusationem eius ut temere in-
choatam omisisse narrantur. Narrantur dico: adest
provinciae legatus, attulit decretum concilii ad Cae-
sarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam
2 ad nos, Vareni advocatos. Perstat tamen idem ille
Magnus; quin etiam Nigrinum, optimum virum, per-
tinacissime exercet. Per hunc a consulibus postulabat,
3 ut Varenus exhibere rationes cogeretur. Adsistebam
Vareno iam tantum ut amicus et tacere decreveram.
Nihil enim tam contrarium, quam si advocatus a se-
natu datus defenderem ut reum, cui opus esset, ne
4 reus videretur. Cum tamen finita postulatione Nigrini
consules ad me oculos retulissent, 'Scietis' inquam
'constare nobis silentii nostri rationem, cum veros le-
gatos provinciae audieritis'. Contra Nigrinus: 'Ad
quem missi sunt?' Ego: 'Ad me quoque; habeo de-

---

6 vigilem *D p r*. 10 et *post* foro *add. D p r a, Otto, Muell., om. M, K., Merr.* 18 dico? *vulg.,* dico; *Muell. (cf. infra IX 12, 1 et adn. crit. ad Cic. Att. p. 514, 13).* 27 esset etiam ne *D r,* esset tamen ne *Stangl (cf. Tac. Ann.* XIII 17).

cretum provinciae.' Rursus ille: 'Potest tibi liquere.' 5
Ad hoc ego: 'Si tibi ex diverso liquet, potest et mihi
(quod est mei iuris) causa liquere.' Tum legatus Poly- 6
aenus causas abolitae accusationis exposuit postulavit-
que, ne cognitioni Caesaris praeiudicium fieret. Respon-
dit Magnus iterumque Polyaenus. Ipse raro et breviter
interlocutus multum me intra silentium tenui. Accepi 7
enim non minus interdum oratorium esse tacere quam
dicere atque adeo repeto me quibusdam capitis reis vel
magis silentio quam oratione accuratissima profuisse.

Mater amisso filio (quid enim prohibet, quamquam 8
alia ratio scribendae epistulae fuerit, de studiis dispu-
tare?) libertos eius eosdemque coheredes suos falsi et
veneficii reos detulerat ad principem iudicemque impe-
traverat Iulium Servianum. Defenderam reos ingenti 9
quidem coetu; erat enim causa notissima, praeterea
utrimque ingenia clarissima. Finem cognitioni quaestio
imposuit; quae secundum reos dedit. Postea mater 10
adiit principem, adfirmavit se novas probationes in-
venisse. Praeceptum est Suburano, ut vacaret finitam
causam retractanti, si quid novi adferret. Aderat matri 11
Iulius Africanus, nepos illius oratoris, quo audito Pas-
sienus Crispus dixit: 'Bene mehercule, bene; sed quo
tam bene?' Huius nepos, iuvenis ingeniosus, sed homo
parum callidus, cum multa dixisset adsignatumque tem-
pus implesset, 'Rogo' inquit, 'Suburane, permittas mihi
unum versum adicere.' Tum ego, cum omnes me ut 12

3* quod est melius liquere. Tum leg. *K. ex M a*, quod est melius (si *add.* ς) causa liqueret (loquetur *r*) leg. *D p r* ς, quod est melius in causa liquere. Tum leg. *Sichard.*, † *add. Muell.*, (quod est mei iuris) causa liquere *ego, cf. II 6, 2; III 21, 3; V 7, 4; VII 30, 3; ad Trai. 31 (40), 1; 75 (79), 2; 108 (109), 1; Caes. b. Gall. VII 77.* 8 *cf. Cic. ad Att. XIII 42, 1; Otto Sprichw. p. 338 sq.* 21 retractandi *D p r.* 24 sed non parum *codd.*, et non p. *r* ς, sed p. *Catan.*, sed homo (*vel* usu *vel* modo non) parum *Stangl.* 27 versum *D p a, Otto, Muell.*, verbum *M r* ς, *K., Stangl.* — negavit ille *vel* simile quiddam *post* adicere *excidisse putat* Momms.

diu responsurum intuerentur, 'Respondissem' inquam, 'si unum illum versum Africanus adiecisset, in quo non
13 dubito omnia nova fuisse'. Non facile me repeto tantum adsensum agendo consecutum quantum tunc non agendo. Similiter nunc et probatum et exceptum est, quod
14 pro Vareno hactenus *tantum* non tacui. Consules, ut Polyaenus postulabat, omnia integra principi servaverunt; cuius cognitionem suspensus expecto. Nam dies ille nobis pro Vareno aut securitatem et otium dabit aut intermissum laborem renovata sollicitudine iniunget. Vale.

VII.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

1 Et proxime Prisco nostro et rursus, quia ita iussisti, gratias egi, libentissime quidem. Est enim mihi periucundum, quod viri optimi mihique amicissimi
2 adeo cohaesistis, ut invicem vos obligari putetis. Nam ille quoque praecipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur certatque tecum honestissimo certamine mutuae caritatis, quam ipsum tempus augebit. Te negotiis distineri ob hoc moleste fero, quod deservire studiis non potes. Si tamen alteram litem per iudicem, alteram, ut ais, ipse finieris, incipies primum istic otio frui, deinde satiatus ad nos reverti. Vale.

VIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

1 Exprimere non possum, quam iucundum sit mihi, quod Saturninus noster summas tibi apud me gratias
2 aliis super alias epistulis agit. Perge, ut coepisti,

2 illum vers. *Dpa, Otto, Muell.,* illud verbum *Mrς, K., Stangl.* 6 hact. tacui *Sichard. et 'membranae' Modii novant. lect. 92 Grut. lamp. V p. 241,* hact. non egi *Schaefer.,* hact. me continui ? *Muell. cruce addita,* hactenus ⟨tantum⟩ non tacui *Stangl (cf. Dem. 1, 2* μόνον οὐχὶ φωνὴν ἀφιεὶς; *Liv. IV 2, 12; XX 15, 1, al.).* 24* revertes, reverteris, revertere ?

virumque optimum quam familiarissime dilige magnam
voluptatem ex amicitia eius percepturus nec ad breve
tempus. Nam cum omnibus virtutibus abundat tum 3
hac praecipue, quod habet maximam in amore con-
stantiam. Vale.

IX.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quaeris, quemadmodum in secessu, quo iam diu 1
frueris, putem te studere oportere. Utile in primis, et 2
multi praecipiunt, vel ex Graeco in Latinum vel ex
Latino vertere in Graecum; quo genere exercitationis
proprietas splendorque verborum, copia figurarum, vis
explicandi, praeterea imitatione optimorum similia in-
veniendi facultas paratur; simul, quae legentem fefel-
lissent, transferentem fugere non possunt. Intellegentia
ex hoc et iudicium adquiritur. Nihil offuerit, quae lege- 3
ris hactenus, ut rem argumentumque teneas, quasi
aemulum scribere lectisque conferre ac sedulo pensi-
tare, quid tu, quid ille commodius. Magna gratulatio,
si non nulla tu, magnus pudor, si cuncta ille melius.
Licebit interdum et notissima eligere et certare cum
electis. Audax haec, non tamen improba, quia secreta 4
contentio: quamquam multos videmus eius modi certa-
mina sibi cum multa laude sumpsisse, quosque sub-
sequi satis habebant, dum non desperant, antecessisse.
Poteris, et quae dixeris, post oblivionem retractare, 5
multa retinere, plura transire, alia interscribere, alia
rescribere. Laboriosum istud et taedio plenum, sed 6
difficultate ipsa fructuosum, recalescere ex integro et
resumere impetum fractum omissumque, postremo nova
velut membra peracto corpori intexere nec tamen pri-
ora turbare. Scio nunc tibi esse praecipuum studium 7
orandi; sed non ideo semper pugnacem hunc et quasi

---

9 utile — 10 praecipiunt *Ma, K.*, utili mihi primum et multi praeceperunt *D*, utile mihi primum et multis (multos *r*) praecipue erit *pr*, utile in primis (et multi praeceperunt) *Muell.*

bellatorium stilum suaserim. Ut enim terrae variis mutatisque seminibus ita ingenia nostra nunc hac,
8 nunc illa meditatione recoluntur. Volo interdum aliquem ex historia locum adprehendas, volo epistulam diligentius scribas. Nam saepe in oratione quoque non historica modo, sed prope poëtica descriptionum necessitas incidit, et pressus sermo purusque ex epistulis
9 petitur. Fas est et carmine remitti, non dico continuo et longo (id enim perfici nisi in otio non potest), sed hoc arguto et brevi, quod apte quantas libet occupa-
10 tiones curasque distinguit. Lusus vocantur; sed hi lusus non minorem interdum gloriam quam seria consecuntur; atque adeo (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)

11 ut laus est cerae, mollis cedensque sequatur
si doctos digitos iussaque fiat opus
et nunc informet Martem castamve Minervam,
nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum,
utque sacri fontes non sola incendia sistunt,
saepe etiam flores vernaque prata lavant,
sic hominum ingenium flecti ducique per artes
non rigidas docta mobilitate decet.

12 Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant aut delectabant, immo delectabant exerce-
13 bantque. Nam mirum est, ut his opusculis animus intendatur, remittatur. Recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia denique, quae
14 in vita atque etiam in foro causisque versantur. Inest his quoque eadem quae aliis carminibus utilitas, quod

---

3 illac *Dpa, sed cf. II 17, 18; VIII 20, 7.* 5 oratione *rς, K. II (disp. II 14),* orationes *MDa, K. I, Gertz ad Sen. dial. VI 11, 1.* 6 historicarum m. s. pr. poeticarum *Gertz.* 15 *vide J. E. B. Mayor Classic. Review XVII (1903), p. 57.* 20 lavant *D (corr. in* levant*), pa, Otto, Muell., cf. V 6, 40,* iuvant *Mrς, K., Merr.* 22 rigida doctas *Baehrensius FPL. p. 373.*

metri necessitate devincti soluta oratione laetamur et,
quod facilius esse comparatio ostendit, libentius scribimus.
Habes plura etiam fortasse, quam requirebas, unum 15
tamen omisi; non enim dixi, quae legenda arbitrarer:
quamquam dixi, cum dicerem, quae scribenda. Tu memineris sui cuiusque generis auctores diligenter eligere.
Aiunt enim multum legendum esse, non multa. Qui 16
sint hi, adeo notum probatumque est, ut demonstratione non egeat; et alioqui tam inmodice epistulam extendi, ut, dum tibi, quemadmodum studere debeas, suadeo, studendi tempus abstulerim. Quin ergo pugillares resumis et aliquid ex his vel istud ipsum, quod coeperas, scribis? Vale.

X.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Quia ipse, cum prima cognovi, iungere extrema 1
quasi avulsa cupio, te quoque existimo velle de Vareno
et Bithynis reliqua cognoscere. Acta causa hinc a Polyaeno, inde a Magno. Finitis actionibus Caesar 'Neutra' 2
inquit 'pars de mora queretur; erit mihi curae explorare provinciae voluntatem.' Multum interim Varenus 3
tulit. Etenim quam dubium est, an merito accusetur, qui an omnino accusetur, incertum est! Superest, ne rursus provinciae, quod damnasse dicitur, placeat, agatque paenitentiam paenitentiae suae. Vale.

XI.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Miraris, quod Hermes, libertus meus, hereditarios 1
agros, quos ego iusseram proscribi, non expectata auctione pro meo quincunce ex septingentis milibus

---

1 devincti *Dpra*, *Muell.*, *Merr.*, devinctis *M*, defuncti *Barth.*, *Gesn.*, *K. II*, deiuncti *K. I*, *sed cf. Cic. de fato 9, 20.* 7 *cf. Quintil. X 1, 59.* 8 probat. *M*, *K.*, *Merr.*, pervagat. Otto, *Muell.*, provocat. *D p r a*, provulgat. Gierig., pervulgat. Schaefer.

Corelliae addixerit. Adicis hos nongentis milibus posse
venire ac tanto magis quaeris, an, quod gessit, ratum
2 servem. Ego vero servo: quibus ex causis, accipe.
Cupio enim et tibi probatum et coheredibus meis ex-
cusatum esse, quod me ab illis maiore officio iubente
secerno.

3 Corelliam cum summa reverentia diligo primum ut
sororem Corelli Rufi, cuius mihi memoria sacrosancta
4 est, deinde ut matri meae familiarissimam. Sunt mihi
et cum marito eius, Minicio Iusto, optimo viro,
vetera iura; fuerunt et cum filio maxima, adeo qui-
5 dem, ut praetore me ludis meis praesederit. Haec, cum
proxime istic fui, indicavit mihi cupere se aliquid circa
Larium nostrum possidere. Ego illi ex praediis meis,
quod vellet et quanti vellet, obtuli exceptis maternis
paternisque; his enim cedere ne Corelliae quidem pos-
6 sum. Igitur, cum obvenisset mihi hereditas, in qua
praedia ista, scripsi ei venalia futura. Has epistulas
Hermes tulit exigentique, ut statim portionem meam
sibi addiceret, paruit. Vides, quam ratum debeam
7 habere, quod libertus meus meis moribus gessit. Superest,
ut coheredes aequo animo ferant separatim me vendi-
8 disse, quod mihi licuit omnino non vendere. Nec vero
coguntur imitari meum exemplum; non enim illis
eadem cum Corellia iura. Possunt ergo intueri utilita-
tem suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

XII.

C. PLINIUS MINICIO SUO S.

1 Libellum formatum a me, sicut exegeras, quo amicus
tuus, immo noster (quid enim non commune nobis!),
si res posceret, uteretur, misi tibi ideo tardius, ne
tempus emendandi eum, id est disperdendi, haberes.
2 Habebis tamen, an emendandi nescio, utique disper-

---

20 hab. deb. Dpra, Muell. 26 prae *Stangl 677, sed v. ad I 18, 4.*

dendi. *Ὑμεῖς γὰρ οἱ εὔζηλοι* optima quaeque detrahi-
tis. Quod si feceris, boni consulam. Postea enim illis 3
ex aliqua occasione ut meis utar et beneficio fastidi
tui ipse laudabor, tu meo, quod adnotatum invenies
et superscripto aliter explicitum. Nam, cum suspica- 4
rer futurum ut tibi tumidius videretur, quoniam est
sonantius et elatius, non alienum existimavi, ne te tor-
queres, addere statim pressius quiddam et exilius vel
potius humilius et peius, vestro tamen iudicio rectius.
Cur enim non usquequaque tenuitatem vestram inse- 5
quar et exagitem? Haec, ut inter istas occupationes ali-
quid aliquando rideres; illud serio: vide, ut mihi viaticum
reddas, quod impendi data opera cursore dimisso. Ne 6
tu, cum hoc legeris, non partes libelli, sed totum libellum
improbabis negabisque ullius pretii esse, cuius pretium
reposceris. Vale.

XIII.

C. PLINIUS FEROCI SUO S.

Eadem epistula et non studere te et studere signi- 1
ficat. Aenigmata loquor. Ita plane, donec distinctius,
quod sentio, enuntiem. Negat enim te studere, sed est 2
tam polita, quam nisi a studente non potest scribi: aut
es tu super omnes beatus, si talia per desidiam et otium
perficis. Vale.

XIV.

C. PLINIUS CORELLIAE SUAE S.

Tu quidem honestissime, quod tam impense et rogas 1
et exigis, ut accipi iubeam a te pretium agrorum non

---

1 ὑμεῖς γὰρ (γὰρ *om. a*) οἱ εὔζηλοι *D ς a, Beroald., Pomp. Laet.*, ὑμεῖς γὰρ ἀεὶ ἴσχνοι *B, Catan. I*, ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι *Catan. II, om. M p, cf. Wilde p. 116 sqq.* 4 ut in eo quod (quoque *D p*) adnotatum invenies *M D p a*, ut in eo quod annotandum annotatum quoque invenies *r ς*, unumquodque adnotatum invenies *Gronov.*, tu meo, quod adnot. inv. *Barth.*, utique in eo quod adnot. inv. *? K. (cf. V 7, 2), † addidit Muell.* 5 suprascr. aliter expl. *codd., K. I, Muell.* (supra scripto), suprascripto alio recte expl. *Barth.*, superscripto alio expl. K. II, *cf. Suet. Ner. 52, Gell.* XX 6, 14.

ex septingentis milibus, quanti illos a liberto meo, sed
ex nongentis, quanti a publicanis partem vicensimam
2 emisti. Invicem ego et rogo et exigo, ut, non solum
quid te, verum etiam quid me deceat, aspicias patiaris-
que me in hoc uno tibi eodem animo repugnare, quo
in omnibus obsequi soleo. Vale.

XV.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

1 Requiris, quid agam. Quae nosti. Distringor officio,
amicis deservio, studeo interdum, quod non interdum,
sed solum semperque facere, non audeo dicere rectius,
2 certe beatius erat. Te omnia alia, quam quae velis,
agere moleste ferrem, nisi ea, quae agis, essent hone-
stissima. Nam et rei publicae suae negotia curare et
3 disceptare inter amicos laude dignissimum est. Prisci
nostri contubernium iucundum tibi futurum sciebam.
Noveram simplicitatem eius, noveram comitatem; eun-
dem esse, quod minus noram, gratissimum experior,
cum tam iucunde officiorum nostrorum meminisse eum
scribas. Vale.

XVI.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Calestrium Tironem familiarissime diligo et privatis
2 mihi et publicis necessitudinibus implicitum. Simul
militavimus, simul quaestores Caesaris fuimus. Ille me
in tribunatu liberorum iure praecessit, ego illum in
praetura sum consecutus, cum mihi Caesar annum
remisisset. Ego in villas eius saepe secessi, ille in
3 domo mea saepe convaluit. Hic nunc pro con-
sule provinciam Baeticam per Ticinum est petiturus.
Spero, immo confido facile me impetraturum, ut ex
itinere deflectat ad te, si voles vindicta liberare, quos
4 proxime inter amicos manumisisti. Nihil est, quod

---

5 me om. Dr. 31 ut *om. Dpr.*

verearis, ne sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum
circumire non erit longum mea causa. Proinde nimiam 5
istam verecundiam pone teque, quid velis, consule.
Illi tam iucundum, quod ego, quam mihi, quod tu iubes.
Vale.

XVII.

C. PLINIUS CELERI SUO S.

Sua cuique ratio recitandi; mihi, quod saepe iam 1
dixi, ut, si quid me fugit, ut certe fugit, admonear.
Quo magis miror, quod scribis fuisse quosdam, qui 2
reprenderent, quod orationes omnino recitarem; nisi
vero has solas non putant emendandas. A quibus li- 3
benter requisierim, cur concedant, si concedunt tamen,
historiam debere recitari, quae non ostentationi, sed
fidei veritatique componitur, cur tragoediam, quae non
auditorium, sed scaenam et actores, cur lyrica, quae
non lectorem, sed chorum et lyram poscunt. At horum
recitatio usu iam recepta est. Num ergo culpandus est 4
ille, qui coepit? Quamquam orationes quoque et nostri
quidam et Graeci lectitaverunt. Supervacuum tamen 5
est recitare, quae dixeris. Etiam, si eadem omnia, si
isdem omnibus, si statim recites; si vero multa inseras,
multa commutes, si quosdam novos, quosdam eosdem,
sed post tempus adsumas, cur minus probabilis sit
causa recitandi, quae dixeris, quam edendi? Sed diffi- 6
cile est, ut oratio, dum recitatur, satisfaciat. Iam hoc
ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non
recitandi. Nec vero ego, dum recito, laudari, sed dum 7
legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto.
Ac primum, quae scripsi, mecum ipse pertracto; deinde
duobus aut tribus lego; mox aliis trado adnotanda
notasque eorum, si dubito, cum uno rursus aut altero
pensito; novissime pluribus recito ac, si quid mihi
credis, tunc acerrime emendo. Nam tanto diligentius 8
quanto sollicitius intendo. Optime autem reverentia,
pudor, metus iudicant; idque adeo sic habe: Nonne,

si locuturus es cum aliquo quamlibet docto, uno tamen,
minus commoveris, quam si cum multis vel indoctis?
9 Nonne, cum surgis ad agendum, tunc maxime tibi ipse
diffidis, tunc commutata, non dico plurima, sed omnia
cupis? utique si latior scaena et corona diffusior; nam
10 illos quoque sordidos pullatosque reveremur. Nonne,
si prima quaeque improbari putas, debilitaris et con-
cidis? Opinor, quia in numero ipso est quoddam
magnum conlatumque consilium, quibusque singulis
11 iudicii parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius
Secundus (hic scriptor tragoediarum), si quid forte
familiarior amicus tollendum, ipse retinendum arbitra-
retur, dicere solebat: 'Ad populum provoco' atque ita
ex populi vel silentio vel adsensu aut suam aut amici
sententiam sequebatur. Tantum ille populo dabat.
12 Recte an secus, nihil ad me. Ego enim non populum
advocare, sed certos electosque soleo, quos intuear,
quibus credam, quos denique et tamquam singulos
13 observem et tamquam non singulos timeam. Nam,
quod M. Cicero de stilo, ego de metu sentio. Timor
est, timor emendator asperrimus. Hoc ipsum, quod
nos recitaturos cogitamus, emendat, quod audi-
torium ingredimur, emendat, quod pallemus, hor-
14 rescimus, circumspicimus, emendat. Proinde non
paenitet me consuetudinis meae, quam utilissimam
experior, adeoque non deterreor sermunculis istorum,
ut ultro te rogem, monstres aliquid, quod his addam.
15 Nihil enim curae meae satis est. Cogito, quam sit
magnum dare aliquid in manus hominum, nec per-
suadere mihi possum non et cum multis et saepe
tractandum, quod placere et semper et omnibus
cupias. Vale.

---

2 si *om. Dpr.* 3 tum max. *ς a.* 11 hic scr. tr. *del. Birt mus. Rhen. XXXIV (1879) p. 529, sed cf. infra 24, 8.* 21 timor *add. MDa, K. II (disp. II 16), om. pr, K. I, v. Stangl p. 222 et 667, adn. 10, cf. paneg. 82, 8. — Cic. de or. I 33, 150; ad fam. VII 25, 2; Phil. II 36, 90;* Sil. It. 4, 26.

XVIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Deliberas mecum, quem ad modum pecunia, quam 1
municipibus nostris in epulum obtulisti, post te quo-
que salva sit. Honesta consultatio, non expedita sen-
tentia. Numeres rei publicae summam: verendum est,
ne dilabatur. Des agros: ut publici neglegentur. Equi- 2
dem nihil commodius invenio, quam quod ipse feci.
Nam pro quingentis milibus nummum, quae in alimenta
ingenuorum ingenuarumque promiseram, agrum ex meis
longe pluris actori publico mancipavi; eundem vecti-
gali imposito recepi tricena milia annua daturus. Per 3
hoc enim et rei publicae sors in tuto nec reditus in-
certus, et ager ipse propter id, quod vectigal large
supercurrit, semper dominum, a quo exerceatur, inve-
niet. Nec ignoro me plus aliquanto, quam donasse 4
videor, erogavisse, cum pulcherrimi agri pretium ne-
cessitas vectigalis infregerit. Sed oportet privatis uti- 5
litatibus publicas, mortalibus aeternas anteferre multo-
que diligentius muneri suo consulere quam facultatibus.
Vale.

XIX.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Angit me Fanniae valetudo. Contraxit hanc, dum 1
adsidet Iuniae virgini sponte primum (est enim adfinis),
deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam virgines, 2
cum vi morbi atrio Vestae coguntur excedere, matro-
narum curae custodiaeque mandantur. Quo munere
Fannia dum sedulo fungitur, hoc discrimine implicita
est. Insident febres, tussis increscit, summa macies, 3
summa defectio: animus tantum et spiritus viget Hel-

---

6 summam? . . . . . agros? *vulg.*, summam; . . . . . agros; *Muell., v. Seyff. Lael. p. 524.* 24 contr. hanc dum *vulg. ex M a,* contr. dudum *D,* quam c. dudum p, quam c. dum r⁵, *contr. [hanc] dum Stangl.*

vidio marito, Thrasea patre dignissimus, reliqua labun-
tur meque non metu tantum, verum etiam dolore con-
4 ficiunt. Doleo enim feminam maximam eripi oculis
civitatis nescio an aliquid simile visuris. Quae castitas
illi, quae sanctitas, quanta gravitas, quanta constantia!
Bis maritum secuta in exilium est, tertio ipsa propter
5 maritum relegata. Nam, cum Senecio reus esset, quod
de vita Helvidi libros composuisset, rogatumque se a
Fannia in defensione dixisset, quaerente minaciter Mettio
Caro, an rogasset, respondit: 'Rogavi', an commen-
tarios scripturo dedisset: 'Dedi', an sciente matre:
'Nesciente'; postremo nullam vocem cedentem periculo
6 emisit. Quin etiam illos ipsos libros, quamquam ex
necessitate et metu temporum abolitos senatus consulto,
publicatis bonis servavit, habuit tulitque in exilium
7 exilii causam. Eadem quam iucunda, quam comis,
quam denique, quod paucis datum est, non minus
amabilis quam veneranda! Eritne, quam postea uxori-
bus nostris ostentare possimus? erit, a qua viri quo-
que fortitudinis exempla sumamus? quam sic cernen-
8 tes audientesque miremur ut illas, quae leguntur? Ac
mihi domus ipsa nutare convulsaque sedibus suis
ruitura supra videtur, licet adhuc posteros habeat.
Quantis enim virtutibus quantisque factis adsequen-
9 tur, ut haec non novissima occiderit? Me quidem
illud etiam adfligit et torquet, quod matrem eius, illam
(nihil possum inlustrius dicere) tantae feminae matrem,
rursus videor amittere, quam haec, ut reddit ac refert
nobis, sic auferet secum meque et novo pariter et
10 rescisso vulnere adficiet. Utramque colui, utramque
dilexi: utram magis, nescio, nec discerni volebant.
Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in ad-
versis. Ego solacium relegatarum, ego ultor reversarum;
non feci tamen paria atque eo magis hanc cupio ser-

---

2 non metu tantum *Dpra*, non tantum cura *M*. 4 vi-
surus Dpr. 33 solatium *Dpra*, socius M.

vari, ut mihi solvendi tempora supersint. In his eram 11
curis, cum scriberem ad te; quas si deus aliquis in
gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

XX.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Librum tuum legi et, quam diligentissime potui, 1
adnotavi, quae commutanda, quae eximenda arbitrarer.
Nam et ego verum dicere adsuevi et tu libenter audire.
Neque enim ulli patientius reprehenduntur, quam qui
maxime laudari merentur. Nunc a te librum meum 2
cum adnotationibus tuis expecto. O iucundas, o pul-
chras vices! quam me delectat, quod, si qua posteris
cura nostri, usquequaque narrabitur, qua concordia,
simplicitate, fide vixerimus! Erit rarum et insigne duos 3
homines aetate, dignitate propemodum aequales, non
nullius in litteris nominis (cogor enim de te quoque
parcius dicere, quia de me simul dico), alterum alterius
studia fovisse. Equidem adulescentulus, cum iam tu 4
fama gloriaque floreres, te sequi, tibi 'longo sed
proximus intervallo' et esse et haberi concupi-
scebam. Et erant multa clarissima ingenia; sed tu mihi
(ita similitudo naturae ferebat) maxime imitabilis,
maxime imitandus videbaris. Quo magis gaudeo, quod, 5
si quis de studiis sermo, una nominamur, quod de te
loquentibus statim occurro. Nec desunt, qui utrique 6
nostrum praeferantur. Sed nos, nihil interest mea quo
loco, iungimur; nam mihi primus, qui a te proximus.
Quin etiam in testamentis debes adnotasse; nisi quis
forte alterutri nostrum amicissimus, eadem legata et
quidem pariter accipimus. Quae omnia huc spectant, 7
ut invicem ardentius diligamus, cum tot vinculis nos
studia, mores, fama, suprema denique hominum iudicia
constringant. Vale.

---

14 et om. Dpr. 19 *Verg. Aen.* V 320.

XXI.

C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

1 Pareo, collega carissime, et infirmitati oculorum, ut
iubes, consulo. Nam et huc tecto vehiculo undique
inclusus quasi in cubiculo perveni et hic non stilo modo,
verum etiam lectionibus difficulter, sed abstineo solis-
2 que auribus studeo. Cubicula obductis velis opaca nec
tamen obscura facio. Cryptoporticus quoque adopertis
inferioribus fenestris tantum umbrae quantum luminis
3 habet. Sic paulatim lucem ferre condisco. Balineum
adsumo, quia prodest, vinum, quia non nocet, parcis-
4 sime tamen. Ita adsuevi, et nunc custos adest. Gal-
linam ut a te missam libenter accepi; quam satis acri-
bus oculis, quamquam adhuc lippus, pinguissimam vidi.
Vale.

XXII.

C. PLINIUS FALCONI SUO S.

1 Minus miraberis me tam instanter petisse, ut in
amicum meum conferres tribunatum, cum scieris, quis
ille qualisque. Possum autem iam tibi et nomen indi
2 care et describere ipsum, postquam polliceris. Est Cor-
nelius Minicianus, ornamentum regionis meae seu
dignitate seu moribus. Natus splendide abundat facul-
tatibus, amat studia, ut solent pauperes. Idem rectis-
simus iudex, fortissimus advocatus, amicus fidelissimus.
3 Accepisse te beneficium credes, cum propius inspexeris
hominem omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil
volo elatius de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Gaudeo quidem esse te tam fortem, ut Mediolani
occurrere Tironi possis, sed ut perseveres esse tam

14 lippis r ς a.

fortis, rogo, ne tibi contra rationem aetatis tantum
laboris iniungas. Quin immo denuntio, ut illum et
domi et intra domum atque etiam intra cubiculi limen
expectes. Etenim, cum a me ut frater diligatur, non 2
debet ab eo, quem ego parentis loco observo, exigere
officium, quod parenti suo remisisset. Vale.

XXIV.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

Ummidia Quadratilla paulo minus octogensimo aeta- 1
tis anno decessit usque ad novissimam valetudinem
viridis atque etiam ultra matronalem modum compacto
corpore et robusto. Decessit honestissimo testamento: 2
reliquit heredes ex besse nepotem, ex tertia parte
neptem. Neptem parum novi, nepotem familiarissime
diligo, adulescentem singularem nec iis tantum, quos
sanguine attingit, inter propinquos amandum. Ac pri- 3
mum conspicuus forma omnes sermones malignorum
et puer et iuvenis evasit intra quartum et vicensimum
annum maritus et, si deus adnuisset, pater. Vixit in
contubernio aviae delicatae severissime et tamen ob-
sequentissime. Habebat illa pantomimos fovebatque 4
effusius, quam principi feminae convenit. Hos Quadra-
tus non in theatro, non domi spectabat; nec illa exige-
bat. Audivi ipsam, cum mihi commendaret nepotis sui 5
studia, solere se ut feminam in illo otio sexus laxare
animum lusu calculorum, solere spectare pantomimos
suos: sed, cum factura esset alterutrum, semper se ne-
poti suo praecepisse abiret studeretque; quod mihi non
amore eius magis facere quam reverentia videbatur.
Miraberis, et ego miratus sum. Proximis sacerdotalibus 6
ludis productis in commissione pantomimis, cum simul
theatro ego et Quadratus egrederemur, ait mihi: 'Scis
me hodie primum vidisse saltantem aviae meae liber-

3 etiam *om.* *Dpr.* 22 convenit M, K., Merr., conveniret *Dpra, Otto, Muell.* 29 *cf.* *Iuven.* XIV 47. 32* scin ?

7 tum?' Hoc nepos. At hercule alienissimi homines in
honorem Quadratillae (pudet me dixisse honorem) per
adulationis officium in theatrum cursitabant, exultabant,
plaudebant, mirabantur ac deinde singulos gestus do-
minae cum canticis reddebant; qui nunc exiguissima
legata, theatralis operae corollarium, accipient ab
8 herede, qui non spectabat. Haec, quia soles, si quid
incidit novi, non invitus audire, deinde quia iucundum
est mihi, quod ceperam, gaudium scribendo retractare.
Gaudeo enim pietate defunctae, honore optimi iuvenis,
laetor etiam, quod domus aliquando C. Cassi, huius qui
Cassianae scholae princeps et parens fuit, serviet domino
9 non minori. Implebit enim illam Quadratus meus et dece-
bit rursusque ei pristinam dignitatem, celebritatem, glo-
riam reddet, cum tantus orator inde procedet, quantus iuris
ille consultus. Vale.

XXV.

C. PLINIUS RUFO SUO S.

1 O quantum eruditorum aut modestia aut quies
ipsorum operit ac subtrahit famae! At nos eos tantum
dicturi aliquid aut lecturi timemus, qui studia sua
proferunt, cum illi, qui tacent, hoc amplius praestent,
quod maximum opus silentio reverentur. Expertus
scribo, quod scribo.
2 Terentius Iunior equestribus militiis atque etiam
procuratione Narbonensis provinciae integerrime functus
recepit se in agros suos paratisque honoribus tran-
3 quillissimum otium praetulit. Hunc ego invitatus ho-
spitio ut bonum patrem familiae, ut diligentem agri-
colam intuebar de his locuturus, in quibus illum ver-
sari putabam; et coeperam, cum ille me doctissimo
4 sermone revocavit ad studia. Quam tersa omnia, quam
Latina, quam Graeca! Nam tantum utraque lingua

---

19 ips. aut quies codd., edd.,* aut quies ips. *ego.* 23 *cf. Prop. II 34, 3.* 32 tam latina *r*ς, qua Lat., qua Gr.? Muell.

valet, ut ea magis videatur excellere, qua cum maxime
loquitur. Quantum ille legit, quantum tenet! Athenis
vivere hominem, non in villa putes. Quid multa? auxit 5
sollicitudinem meam effecitque, ut illis, quos doctis-
simos novi, non minus hos seductos et quasi rusticos
verear. Idem suadeo tibi: sunt enim ut in castris sic 6
etiam in litteris nostris plures cultu pagano, quos
cinctos et armatos, et quidem ardentissimo ingenio, di-
ligentius scrutatus invenies. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Nuper me cuiusdam amici languor admonuit optimos 1
esse nos, dum infirmi sumus. Quem enim infirmum
aut avaritia aut libido sollicitat? Non amoribus servit, 2
non adpetit honores, opes neglegit et quantulumcum-
que ut relicturus satis habet. Tunc deos, tunc hominem
esse se meminit, invidet nemini, neminem miratur,
neminem despicit ac ne sermonibus quidem malignis
aut attendit aut alitur: balinea imaginatur et fontes.
Haec summa curarum, summa votorum, mollemque 3
in posterum et pinguem, si contingat evadere, hoc est
innoxiam beatamque destinat vitam. Possum ergo, quod 4
plurimis verbis, plurimis etiam voluminibus philosophi
docere conantur, ipse breviter tibi mihique praecipere,
ut tales esse sani perseveremus, quales nos futuros
profitemur infirmi. Vale.

XXVII.

C. PLINIUS SURAE SUO S.

Et mihi discendi et tibi docendi facultatem otium 1
praebet. Igitur perquam velim scire, esse phantasmata
et habere propriam figuram numenque aliquod putes an
inania et vana ex metu nostro imaginem accipere.

---

8 diligentius Dpςa, Otto, Muell., diligenter M r, K.

2 Ego ut esse credam, in primis eo ducor, quod audio
accidisse Curtio Rufo. Tenuis adhuc et obscurus ob-
tinenti Africam comes haeserat. Inclinato die spatia-
batur in porticu: offertur ei mulieris figura humana
grandior pulchriorque; perterrito Africam se futurorum
praenuntiam dixit; iturum enim Romam honoresque
gesturum atque etiam cum summo imperio in eandem
3 provinciam reversurum ibique moriturum. Facta sunt
omnia. Praeterea accedenti Carthaginem egredientique
nave eadem figura in litore occurrisse narratur. Ipse
certe implicitus morbo futura praeteritis, adversa se-
cundis auguratus spem salutis nullo suorum desperante
proiecit.
4 Iam illud nonne et magis terribile et non minus
5 mirum est, quod exponam, ut accepi? Erat Athenis
spatiosa et capax domus, sed infamis et pestilens. Per
silentium noctis sonus ferri et, si attenderes acrius,
strepitus vinculorum longius primo, deinde e proximo
reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie et
squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo;
cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebat-
6 que. Inde inhabitantibus tristes diraeque noctes per
metum vigilabantur; vigiliam morbus et crescente for-
midine mors sequebatur. Nam interdiu quoque, quam-
quam abscesserat imago, memoria imaginis oculis
inerrabat, longiorque causis timoris timor erat. Deserta
inde et damnata solitudine domus totaque illi monstro
relicta; proscribebatur tamen, seu quis emere seu quis
7 conducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas
philosophus Athenodorus, legit titulum auditoque pre-
tio, quia suspecta vilitas, percunctatus omnia docetur
ac nihilo minus, immo tanto magis conducit. Ubi coe-
pit advesperascere, iubet sterni sibi in prima domus
parte, poscit pugillares, stilum, lumen: suos omnes in

2 obsc. ⟨quaestori⟩ obt. *Momms. Herm. III 107 coll. Tac. ann. XI 21.* 26 inhaerebat *p a.* — timoris *om. M.* 27 soli-*tudini N. Heinsius in Ov. rem. 301.* 33 in *om.* M, K. I.

interiora dimittit, ipse ad scribendum animum, oculos,
manum intendit, ne vacua mens audita simulacra et
inanes sibi metus fingeret. Initio, quale ubique, silen- 8
tium noctis, dein concuti ferrum, vincula moveri. Ille
non tollere oculos, non remittere stilum, sed offirmare
animum auribusque praetendere. Tum crebrescere fra-
gor, adventare et iam ut in limine, iam ut intra limen
audiri. Respicit, videt agnoscitque narratam sibi effi-
giem. Stabat innuebatque digito similis vocanti. Hic 9
contra, ut paulum expectaret, manu significat rursus-
que ceris et stilo incumbit. Illa scribentis capiti cate-
nis insonabat. Respicit rursus idem quod prius innuen-
tem nec moratus tollit lumen et sequitur. Ibat illa 10
lento gradu quasi gravis vinculis. Postquam deflexit
in aream domus, repente dilapsa deserit comitem.
Desertus herbas et folia concerpta signum loco ponit.
Postero die adit magistratus, monet, ut illum locum 11
effodi iubeant. Inveniuntur ossa inserta catenis et
implicita, quae corpus aevo terraque putrefactum nuda
et exesa reliquerat vinculis: collecta publice sepeliun-
tur. Domus postea rite conditis manibus caruit. Et 12
haec quidem adfirmantibus credo; illud adfirmare aliis
possum:

Est libertus mihi non inlitteratus. Cum hoc minor
frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere
quendam in toro residentem admoventemque capiti
suo cultros atque etiam ex ipso vertice amputantem
capillos. Ubi inluxit, ipse circa verticem tonsus, capilli
iacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, et 13
rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in paeda-
gogio mixtus pluribus dormiebat: venerunt per fene-
stras (ita narrat) in tunicis albis duo cubantemque
detonderunt et, qua venerant, recesserunt. Hunc quo-

4 deinde *p r a*, *cf. ad VI 20, 12.* 7 advent. ac iam *Merr. ex a (cf. Classic. Review XVII 54).* 10 paululum *p a*, *cf. ad III 15, 4.* 24 Marcus *post* mihi *add. Catan.*, M. *post* inlitt. *Dp*, *tuetur Muell.*, *om.* rell.

que tonsum sparsosque circa capillos dies ostendit.
14 Nihil notabile secutum, nisi forte quod non fui reus,
futurus, si Domitianus, sub quo haec acciderunt, diu-
tius vixisset. Nam in scrinio eius datus a Caro de me
libellus inventus est; ex quo coniectari potest, quia
reis moris est summittere capillum, recisos meorum
capillos depulsi, quod inminebat, periculi signum fuisse.
15 Proinde rogo, eruditionem tuam intendas. Digna
res est, quam diu multumque consideres, ne ego qui-
16 dem indignus, cui copiam scientiae tuae facias. Licet
etiam utramque in partem, ut soles, disputes, ex altera
tamen fortius, ne me suspensum incertumque dimittas,
cum mihi consulendi causa fuerit, ut dubitare desinerem.
Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

1 Ais quosdam apud te reprehendisse, tamquam amicos
2 meos ex omni occasione ultra modum laudem. Agno-
sco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius
culpa benignitatis? Qui sunt tamen isti, qui amicos
meos melius norint? Sed, ut norint, quid invident
mihi felicissimo errore? Ut enim non sint tales, qua-
les a me praedicantur, ego tamen beatus, quod mihi
3 videntur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam
conferant; nec sunt parum multi, qui carpere amicos
suos iudicium vocant; mihi numquam persuadebunt, ut
meos amari a me nimium putem. Vale.

XXIX.

C. PLINIUS MONTANO SUO S.

1 Ridebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si le-
2 geris, quod nisi legeris, non potes credere. Est via

---

21 meos ⟨me⟩ melius *Momms., Muell.* 22 felicissimo errore *Ma,* felicissimo errorem *Dpr et ou Merrilli, v. ad II 20, 8.* 27 nimium putem (autem *M*) *Mra, K., Merr., nimis unquam putem Dpς, Muell.,* v. Hofacker p. 55 et 60.

Tiburtina intra primum lapidem (proxime adnotavi)
monimentum Pallantis ita inscriptum: 'Huic senatus
ob fidem pietatemque erga patronos ornamenta prae-
toria decrevit et sestertium centies quinquagies, cuius
honore contentus fuit.' Equidem numquam sum mira- 3
tus, quae saepius a fortuna quam a iudicio proficisce-
rentur; maxime tamen hic me titulus admonuit, quam
essent mimica et inepta, quae interdum in hoc caenum,
in has sordes abicerentur, quae denique ille furcifer
et recipere ausus est et recusare atque etiam ut mo-
derationis exemplum posteris prodere. Sed quid in- 4
dignor? Ridere satius, ne se magnum aliquid adeptos
putent, qui huc felicitate perveniunt, ut rideantur. Vale.

XXX.

C. PLINIUS GENITORI SUO S.

Torqueor, quod discipulum, ut scribis, optimae spei 1
amisisti, cuius et valetudine et morte impedita studia
tua quidni sciam, cum sis omnium officiorum obser-
vantissimus, cumque omnes, quos probas, effusissime
diligas! Me huc quoque urbana negotia persecuntur; 2
non desunt enim, qui me iudicem aut arbitrum fa-
ciant. Accedunt querellae rusticorum, qui auribus meis 3
post longum tempus suo iure abutuntur. Instat et
necessitas agrorum locandorum perquam molesta: adeo
rarum est invenire idoneos conductores. Quibus ex 4
causis precario studeo, studeo tamen; nam et scribo
aliquid et lego, sed, cum lego, ex comparatione sentio,
quam male scribam, licet tu mihi bonum animum
facias, qui libellos meos de ultione Helvidi orationi
Demosthenis κατὰ Μειδίου confers; quam sane, cum 5
componerem illos, habui in manibus, non ut aemula-
rer (improbum enim ac paene furiosum), sed tamen

---

9 in *add.* *Dpra*, *Muell.*, *om.* *M*, *K.* 18 quid nesciam *Dpra.* 21 faciunt *Dpr.* 32 furto simile *pro* furiosum *coniec. anonymus Philol. Anzeig.* XIII 559.

imitarer et sequerer, quantum aut diversitas ingeniorum, maximi et minimi, aut causae dissimilitudo pateretur. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

1 Claudius Pollio amari a te cupit dignus hoc ipso,
quod cupit, deinde, quod ipse te diligit. Neque enim
fere quisquam exigit istud, nisi qui facit. Vir alioqui
rectus, integer, quietus ac paene ultra modum, si quis
2 tamen ultra modum, verecundus. Hunc, cum simul
militaremus, non solum ut commilito inspexi. Praeerat
alae militari; ego iussus a legato consulari rationes
alarum et cohortium excutere ut magnam quorundam
foedamque avaritiam, neglegentiam parem ita huius
summam integritatem, sollicitam diligentiam inveni.
3 Postea promotus ad amplissimas procurationes nulla
occasione corruptus ab insito abstinentiae amore de-
flexit, numquam secundis rebus intumuit, numquam
officiorum varietate continuam laudem humanitatis
infregit eademque firmitate animi laboribus suffecit,
4 qua nunc otium patitur. Quod quidem paulisper cum
magna sua laude intermisit et posuit a Corellio nostro
ex liberalitate imperatoris Nervae emendis dividendis-
que agris adiutor adsumptus. Etenim qua gloria dignum
est summo viro in tanta eligendi facultate praecipue
5 placuisse! Idem quam reverenter, quam fideliter amicos
colat, multorum supremis iudiciis, in his Anni Bassi,
gravissimi civis, credere potes, cuius memoriam tam
grata praedicatione prorogat et extendit, ut librum de
vita eius (nam studia quoque sicut alias bonas artes
6 veneratur) ediderit. Pulchrum istud et raritate ipsa
probandum, cum plerique hactenus defunctorum me-
7 minerint, ut querantur. Hunc hominem adpetentissimum
tui, mihi crede, complectere, adprehende, immo et in-
vita ac sic ama, tamquam gratiam referas. Neque enim

obligandus, sed remunerandus est in amoris officio, qui prior coepit. Vale.

XXXII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Delector iucundum tibi fuisse Tironis mei adven- 1
tum; quod vero scribis oblata occasione proconsulis
plurimos manumissos, unice laetor. Cupio enim patriam
nostram omnibus quidem rebus augeri, maxime tamen
civium numero; id enim oppidis firmissimum ornamen-
tum. Illud etiam me, non ut ambitiosum, sed tamen 2
iuvat, quod adicis te meque et gratiarum actione et
laude celebratos; est enim, ut Xenophon ait, *ἥδι-
στον ἄκουσμα ἔπαινος*, utique si te mereri putes.
Vale.

XXXIII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Auguror, nec me fallit augurium, historias tuas in- 1
mortales futuras; quo magis illis (ingenue fatebor) in-
seri cupio. Nam, si esse nobis curae solet, ut facies 2
nostra ab optimo quoque artifice exprimatur, nonne
debemus optare, ut operibus nostris similis tui scriptor
praedicatorque contingat? Demonstro ergo, quam- 3
quam diligentiam tuam fugere non possit, cum sit in
publicis actis, demonstro tamen, quo magis credas
iucundum mihi futurum, si factum meum, cuius
gratia periculo crevit, tuo ingenio, tuo testimonio
ornaveris.

Dederat me senatus cum Herennio Senecione ad- 4
vocatum provinciae Baeticae contra Baebium Massam
damnatoque Massa censuerat, ut bona eius publice
custodirentur. Senecio, cum explorasset consules postu-
lationibus vacaturos, convenit me et 'Qua concordia'

---

12 *Xen. mem. II 1, 31, cf. Hier. I 14.* 23 non possit cum *sit in Ma,* non possum in *Dpr.*

inquit 'iniunctam nobis accusationem executi sumus,
hac adeamus consules petamusque, ne bona dissipare
5 sinant, quorum esse in custodia debent'. Respondi:
'Cum simus advocati a senatu dati, dispice, num
peractas putes partes nostras senatus cognitione finita.'
Et ille: 'Tu, quem voles, tibi terminum statues, cui
nulla cum provincia necessitudo nisi ex beneficio tuo
et hoc recenti; ipse et natus ibi et quaestor in ea fui.'
6 Tum ego: 'Si fixum tibi istud ac deliberatum, sequar
7 te, ut, si qua ex hoc invidia, non tantum tua.' Veni-
mus ad consules; dicit Senecio, quae res ferebat, ali-
qua subiungo. Vixdum conticueramus, et Massa questus
Senecionem non advocati fidem, sed inimici amaritu-
8 dinem implesse impietatis reum postulat. Horror om-
nium; ego autem 'Vereor' inquam, 'clarissimi consules,
ne mihi Massa silentio suo praevaricationem obiecerit,
quod non et me reum postulavit.' Quae vox et statim
9 excepta et postea multo sermone celebrata est. Divus
quidem Nerva (nam privatus quoque attendebat his,
quae recte in publico fierent) missis ad me gravissimis
litteris non mihi solum, verum etiam saeculo est gra-
tulatus, cui exemplum (sic enim scripsit) simile anti-
10 quis contigisset. Haec, utcumque se habent, notiora,
clariora, maiora tu facies; quamquam non exigo, ut
excedas actae rei modum. Nam nec historia debet
egredi veritatem, et honeste factis veritas sufficit. Vale.

---

2 dissipari (discip. *D*) *codd.* 19 iam *Dpr.*

C. PLINI CAECILI SECUNDI
EPISTULARUM
LIBER OCTAVUS.

I.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

Iter commode explicui, excepto quod quidam ex 1
meis adversam valetudinem ferventissimis aestibus con-
traxerunt. Encolpius quidem lector, ille seria nostra, 2
ille deliciae, exasperatis faucibus pulvere sanguinem
reiecit. Quam triste hoc ipsi, quam acerbum mihi,
si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit!
Quis deinde libellos meos sic leget, sic amabit? quem
aures meae sic sequentur? Sed di laetiora promittunt. 3
Stetit sanguis, resedit dolor. Praeterea continens ipse, nos
solliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas caeli, seces-
sus, quies tantum salutis quantum otii pollicentur. Vale.

II.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Alii in praedia sua proficiscuntur, ut locupletiores 1
revertantur, ego, ut pauperior. Vendideram vindemias
certatim negotiatoribus ementibus. Invitabat pretium,
et quod tunc et quod fore videbatur. Spes fefellit. 2
Erat expeditum omnibus remittere aequaliter, sed non
satis aequum. Mihi autem egregium in primis videtur
ut foris ita domi, ut in magnis ita in parvis, ut in
alienis ita in suis agitare iustitiam. Nam, si paria
peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, 3

11 si is, cui . . . gr., inh. *a*, *K.*, sit cui . . . gr. si inh. M, *si, cui . . . gr.*, is inh. *Otto*, *Muell.*

ne quis 'mihi non donatus abiret', partem octa-
vam pretii, quo quis emerat, concessi; deinde iis, qui
amplissimas summas emptionibus occupaverant, sepa-
ratim consului. Nam et me magis iuverant et maius
4 ipsi fecerant damnum. Igitur iis, qui pluris quam de-
cem milibus emerant, ad illam communem et quasi
publicam octavam addidi decumam eius summae, qua
5 decem milia excesserant. Vereor, ne parum expresserim:
apertius calculos ostendam. Si qui forte quindecim
milibus emerant, hi et quindecim milium octavam et
6 quinque milium decimam tulerunt. Praeterea, cum re-
putarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam ali-
quid, quosdam nihil reposuisse, nequaquam verum
arbitrabar, quos non aequasset fides solutionis, hos
7 benignitate remissionis aequari. Rursus ergo iis, qui
solverant, eius, quod solverant, decimam remisi. Per
hoc enim aptissime et in praeteritum singulis pro
cuiusque merito gratia referri, et in futurum omnes
cum ad emendum tum etiam ad solvendum allici
8 videbantur. Magno mihi seu ratio haec seu facilitas
stetit, sed fuit tanti. Nam regione tota et novitas
remissionis et forma laudatur. Ex ipsis etiam, quos
non una, ut dicitur, pertica, sed distincte gradatimque
tractavi, quanto quis melior et probior, tanto mihi
obligatior abiit expertus non esse apud me *ἐν δὲ
ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸν ἠδὲ καὶ ἐσθλόν*. Vale.

III.

C. PLINIUS SPARSO SUO S.

1 Librum, quem novissime tibi misi, ex omnibus meis
vel maxime placere significas. Est eadem opinio cuius-
2 dam eruditissimi. Quo magis adducor, ut neutrum falli
putem, quia non est credibile utrumque falli, et quia

1 *Verg. Aen. V 305.* 5 facerent *r.* 7 quae . . excesserat *a, Catan.* 15 aequari *a, K. II,* Muell., aequare *Mr, K. I.* 25 *Hom. I 319.*

tamen blandior mihi. Volo enim proxima quaeque ab-
solutissima videri et ideo iam nunc contra istum librum
faveo orationi, quam nuper in publicum dedi com-
municaturus tecum, ut primum diligentem tabellarium
invenero. Erexi expectationem tuam, quam vereor ne 3
destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen tam-
quam placituram (et fortasse placebit) expecta. Vale.

IV.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

Optime facis, quod bellum Dacicum scribere paras. 1
Nam quae tam recens, tam copiosa, tam lata, quae
denique tam poëtica et quamquam in verissimis rebus
tam fabulosa materia? Dices inmissa terris nova flu- 2
mina, novos pontes fluminibus iniectos, insessa castris
montium abrupta, pulsum regia, pulsum etiam vita
regem nihil desperantem; super haec actos bis trium-
phos, quorum alter ex invicta gente primus, alter no-
vissimus fuit. Una, sed maxima difficultas, quod haec 3
aequare dicendo arduum, immensum etiam tuo ingenio,
quamquam altissime adsurgat et amplissimis operibus
increscat. Non nullus et in illo labor, ut barbara et
fera nomina, in primis regis ipsius, Graecis versibus
non resultent. Sed nihil est, quod non arte curaque, si 4
non potest vinci, mitigetur. Praeterea, si datur Homero et
mollia vocabula et Graeca ad levitatem versus contra-
here, extendere, inflectere, cur tibi similis audentia,
praesertim non delicata, sed necessaria, negetur?
Proinde iure vatum invocatis dis et inter deos ipso, 5
cuius res, opera, consilia dicturus es, inmitte rudentes,
pande vela ac, si quando alias, toto ingenio vehere.
Cur enim non ego quoque poëtice cum poëta? Illud 6

---

3 foveo orationem ς. 11 late *M*, laeta *Gertz ad Sen. dial. VI 11, 1, Guenther*, alta *Eussner*. — *alterum* quae *om. M r, K. I.* 27 negetur *a, Merr.*, non detur M r, vulg. 28 deos ipso a., *Beroald., K. II, Merr.*, deos ipsos r, eos ipso M, K. I, Muell.

iam nunc paciscor: prima quaeque, ut absolveris,
mittito, immo etiam ante quam absolvas, sicut erunt
7 recentia et rudia et adhuc similia nascentibus. Re-
spondebis non posse perinde carptim [ut] contexta,
perinde inchoata placere ut effecta. Scio. Itaque et a
me aestimabuntur ut coepta, spectabuntur ut membra
extremamque limam tuam opperientur in scrinio nostro.
Patere hoc me super cetera habere amoris tui pignus,
8 ut ea quoque norim, quae nosse neminem velles. In
summa potero fortasse scripta tua magis probare, lau-
dare, quanto illa tardius cautiusque, sed ipsum te ma-
gis amabo, magis laudabo, quanto celerius et incautius
miseris. Vale.

V.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

1 Grave vulnus Macrinus noster accepit: amisit uxo-
rem singularis exempli, etiam si olim fuisset. Vixit
cum hac triginta novem annis sine iurgio, sine offensa.
Quam illa reverentiam marito suo praestitit, cum ipsa
summam mereretur! quot quantasque virtutes ex di-
2 versis aetatibus sumptas collegit et miscuit! Habet
quidem Macrinus grande solacium, quod tantum bonum
tam diu tenuit; sed hinc magis exacerbatur, quod ami-
sit. Nam fruendis voluptatibus crescit carendi dolor.
3 Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum ad-
mittere avocamenta et cicatricem pati possit, quam nihil
aeque ac necessitas ipsa et dies longa et satietas doloris
inducit. Vale.

VI.

C. PLINIUS MONTANO SUO S.

1 Cognovisse iam ex epistula mea debes adnotasse
me nuper monimentum Pallantis sub hac inscriptione:

---

2 mitte *a*. 4* carptim ⟨texta⟩ ut contexta *Ernestius*, *carptim* ⟨coniecta⟩ ut cont. *Leithäuser*, carptim contexta *ego Wien. Stud. XXIV p. 311, cf. VI 22, 2*; VIII 14, 16; *paneg. 25, 1*; *Sen. ep. 114, 17*. 12 magisque laud. M, K., Muell.

'Huic senatus ob fidem pietatemque erga patronos or-
namenta praetoria decrevit et sestertium centies quin-
quagies, cuius honore contentus fuit.' Postea mihi 2
visum est pretium operae ipsum senatus consultum
quaerere. Inveni tam copiosum et effusum, ut ille
superbissimus titulus modicus atque etiam demissus
videretur. Conferant se misceantque non dico illi
veteres, Africani, Achaici, Numantini, sed hi proximi,
Marii, Sullae, Pompeii, nolo progredi longius: infra
Pallantis laudes iacebunt. Urbanos, qui illa censuerunt, 3
putem an miseros? Dicerem urbanos, si senatum de-
ceret urbanitas; miseros, sed nemo tam miser est, ut
illa cogatur. Ambitio ergo et procedendi libido? Sed
quis adeo demens, ut per suum, per publicum dedecus
procedere velit in ea civitate, in qua hic esset usus
florentissimae dignitatis, ut primus in senatu laudare
Pallantem posset? Mitto, quod Pallanti servo praeto- 4
ria ornamenta offeruntur (quippe offeruntur a servis),
mitto, quod censent non exhortandum modo, verum
etiam compellendum ad usum aureorum anulorum (erat
enim contra maiestatem senatus, si ferreis praetorius
uteretur): levia haec et transeunda, illa memoranda, 5
quod nomine Pallantis senatus (nec expiata postea
curia est), Pallantis nomine senatus gratias agit Cae-
sari, quod et ipse cum summo honore mentionem eius
prosecutus esset et senatui facultatem fecisset testandi
erga eum benevolentiam suam. Quid enim senatui pul- 6
chrius, quam ut erga Pallantem satis gratus videretur?
Additur: 'Ut Pallas, cui se omnes pro virili parte ob-
ligatos fatentur, singularis fidei, singularis industriae
fructum meritissimo ferat.' Prolatos imperii fines, red-
ditos exercitus rei publicae credas. Adstruitur his:
'Cum senatui populoque Romano liberalitatis gratior 7

7 conf. se misceantque *a*, *K. II*, conferantque (conferuntque *r*) se *Mr*, conferant se *Catan.*, *K. I*, conf. misceantque se *Otto*, *Muell.* 14 ut aut per suum aut per *a*. 27 suam *om. Mr*, *K. I.*

repraesentari nulla materia possit, quam si abstinen-
tissimi fidelissimique custodis principalium opum facul-
tates adiuvare contigisset.' Hoc tunc votum senatus,
hoc praecipuum gaudium populi, haec liberalitatis
materia gratissima, si Pallantis facultates adiuvare
8 publicarum opum egestione contingeret. Iam quae se-
cuntur? Voluisse quidem senatum censere dandum ex
aerario sestertium centies quinquagies et, quanto ab
eius modi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto
impensius petere a publico parente, ut eum compelleret
9 ad cedendum senatui. Id vero deerat, ut cum Pallante
auctoritate publica ageretur, Pallas rogaretur, ut se-
natui cederet, ut illi superbissimae abstinentiae Caesar
ipse patronus, ipse advocatus esset, ne sestertium
centies quinquagies sperneret. Sprevit, quod solum
potuit tantis opibus publice oblatis adrogantius facere,
10 quam si accepisset. Senatus tamen id quoque similis
querenti laudibus tulit his quidem verbis: sed cum
princeps optimus parensque publicus rogatus a Pallante
eam partem sententiae, quae pertinebat ad dandum ei ex
aerario sestertium centies quinquagies, remitti voluisset,
testari senatum, etsi libenter ac merito hanc summam
inter reliquos honores ob fidem diligentiamque Pallanti
decernere coepisset, voluntati tamen principis sui, cui in
nulla re fas putaret repugnare, in hac quoque re ob-
11 sequi. Imaginare Pallantem velut intercedentem senatus
consulto moderantemque honores suos et sestertium
centies quinquagies ut nimium recusantem, cum prae-
12 toria ornamenta tamquam minus recepisset; imaginare
Caesarem liberti precibus vel potius imperio coram se-
natu obtemperantem (imperat enim libertus patrono,

6 sequuntur? vol. *Schaefer.*, sequuntur, vol. *vulg.* 14* ipse patronus ipse advocaretur *a*, ipse patr. advocaretur *vulg.*, ipse advocatus esset *M, K. (disp. II 9)*, ipse ădvocaretur *Otto 304* (*sed v. Holstein I p. 3 s. v.* advocatus), ipse patronus, ipse advocatus esset *ego, cf. I 9, 2.* 22 etsi r, K. *II*, et se *Ma*, *[et] se K. I.* 24 coepisset *Catan.*, K. II, coepisse Ma, K. I.

quem in senatu rogat); imaginare senatum usquequa-
que testantem merito libenterque se hanc summam
inter reliquos honores Pallanti coepisse decernere et
perseveraturum fuisse, nisi obsequeretur principis vo-
luntati, cui non esset fas in ulla re repugnare. Ita, ne
sestertium centies quinquagies Pallas ex aerario fer-
ret, verecundia ipsius, obsequio senatus opus fuit in
hoc praecipue non obsecuturi, si in ulla re putasset
fas esse non obsequi. Finem existimas? Mane dum et 13
maiora accipe: 'Utique, cum sit utile principis benigni-
tatem promptissimam ad laudem praemiaque meren-
tium inlustrari ubique et maxime iis locis, quibus in-
citari ad imitationem praepositi rerum eius curae pos-
sent, et Pallantis spectatissima fides atque innocentia
exemplo provocare studium tam honestae aemulationis
posset, ea, quae X. Kal. Februarias, quae proximae
fuissent, in amplissimo ordine optimus princeps reci-
tasset, senatusque consulta de iis rebus facta in aere
inciderentur, idque aes figeretur ad statuam loricatam
divi Iulii.' Parum visum tantorum dedecorum esse cu- 14
riam testem: delectus est celeberrimus locus, in quo
legenda praesentibus, legenda futuris proderentur.
Placuit aere signari omnes honores fastidiosissimi man-
cipii, quosque repudiasset quosque, quantum ad de-
cernentes pertinet, gessisset. Incisa et insculpta sunt
publicis aeternisque monimentis praetoria ornamenta
Pallantis sic quasi foedera antiqua, sic quasi sacrae
leges. Tanta principis, tanta senatus, tanta Pallantis 15
ipsius — quid dicam, nescio, ut si vellent in oculis
omnium figi Pallas insolentiam suam, patientiam Cae-
sar, humilitatem senatus! Nec puduit rationem turpi-
tudini obtendere, egregiam quidem pulchramque ratio-
nem, ut exemplo Pallantis praemiorum ad studium
aemulationis ceteri provocarentur. Ea honorum vilitas 16

29 ut si *Muell., cf. paneg.* 20, 4; 23, 6; al., ut a, K. 11, si *Mr,* quasi *K. I.*

erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur.
Inveniebantur tamen honesto loco nati, qui peterent
cuperentque, quod dari liberto, promitti servis videbant.
17 Quam iuvat, quod in tempora illa non incidi, quo-
rum sic me, tamquam illis vixerim, pudet! Non du-
bito similiter adfici te. Scio, quam sit tibi verus et
ingenuus animus: ideo facilius est, ut me, quamquam
indignationem quibusdam in locis fortasse ultra epistu-
lae modum extulerim, parum doluisse quam nimis
credas. Vale.

VII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

1 Neque ut magistro magister neque ut discipulo
discipulus (sic enim scribis), sed ut discipulo magister
(nam tu magister, ego contra; atque adeo tu in scho-
lam revocas, ego adhuc Saturnalia extendo) librum
2 misisti. Num potui longius hyperbaton facere atque
hoc ipso probare eum esse me, qui non modo ma-
gister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici?
Sumam tamen personam magistri exseramque in librum
tuum ius, quod dedisti, eo liberius, quod nihil ex meis
interim missurus sum tibi, in quo te ulciscaris. Vale.

VIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

1 Vidistine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum
(et puto nondum; alioqui narrasses mihi), vide, quem
2 ego (paenitet tarditatis) proxime vidi. Modicus collis
adsurgit antiqua cupresso nemorosus et opacus. Hunc
subter exit fons et exprimitur pluribus venis, sed im-
paribus, eluctatusque, quem facit, gurgitem lato gremio
patescit purus et vitreus, ut numerare iactas stipes et
3 relucentes calculos possis. Inde non loci devexitate,

---

6 *verus Beroald., K. II,* vivus *M r a, K. I.* 17 non potui *r a.*
25 Clitumnum M r a, K. I, Merr., Clitumni K. *II (disp. II 16), Muell.*
30 eluctatusque facit gurgitem qui *a*, K. disp. II 17, Merr.

sed ipsa sui copia et quasi pondere impellitur fons ad-
huc et iam amplissimum flumen atque etiam navium
patiens, quas obvias quoque et contrario nisu in di-
versa tendentes transmittit et perfert, adeo validus, ut
illa, qua properat ipse, quamquam per solum planum,
remis non adiuvetur, idem aegerrime remis contisque
superetur adversus. Iucundum utrumque per iocum 4
ludumque fluitantibus, ut flexerint cursum, laborem
otio, otium labore variare. Ripae fraxino multa, multa
populo vestiuntur, quas perspicuus amnis velut mer-
sas viridi imagine adnumerat. Rigor aquae certaverit
nivibus, nec color cedit. Adiacet templum priscum et 5
religiosum: stat Clitumnus ipse amictus ornatusque
praetexta; praesens numen atque etiam fatidicum in-
dicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura toti-
demque di. Sua cuique veneratio, suum nomen, qui-
busdam vero etiam fontes. Nam praeter illum quasi
parentem ceterorum sunt minores capite discreti; sed
flumini miscentur, quod ponte transmittitur. Is terminus 6
sacri profanique: in superiore parte navigare tantum, in-
fra etiam natare concessum. Balineum Hispellates, quibus
illum locum divus Augustus dono dedit, publice prae-
bent, praebent et hospitium. Nec desunt villae, quae
secutae fluminis amoenitatem margini insistunt. In summa 7
nihil erit, ex quo non capias voluptatem. Nam studebis
quoque; leges multa multorum omnibus columnis, om-
nibus parietibus inscripta, quibus fons ille deusque
celebratur. Plura laudabis, non nulla ridebis; quamquam
tu vero, quae tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

IX.

C. PLINIUS URSO SUO S.

Olim non librum in manus, non stilum sumpsi, 1
olim nescio, quid sit otium, quid quies, quid denique

1 inpellitur fons *Muell.*, inpellitur. Fons rell. 10 velut a, *ut M, K. I.* 23 et *om. M., K. I, v.* disp. II 17. 25 captes a.

illud iners quidem, iucundum tamen nihil agere, nihil
esse; adeo multa me negotia amicorum nec secedere
2 nec studere patiuntur. Nulla enim studia tanti sunt,
ut amicitiae officium deseratur, quod religiosissime
custodiendum studia ipsa praecipiunt. Vale.

X.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Quo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc
tristior audies neptem tuam abortum fecisse, dum se
praegnantem esse puellariter nescit ac per hoc quae-
dam custodienda praegnantibus omittit, facit omittenda.
Quem errorem magnis documentis expiavit in summum
2 periculum adducta. Igitur, ut necesse est graviter ac-
cipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitu-
tam, sic debes agere dis gratias, quod ita tibi in prae-
sentia pronepotes negaverunt, ut servarent neptem,
illos reddituri, quorum nobis spem certiorem haec
ipsa quamquam parum prospere explorata fecunditas
3 facit. Isdem nunc ego te quibus ipsum me hortor,
moneo, confirmo. Neque enim ardentius tu pronepotes
quam ego liberos cupio, quibus videor a meo tuoque
latere pronum ad honores iter et audita latius nomina
et non subitas imagines relicturus: nascantur modo
et hunc nostrum dolorem gaudio mutent! Vale.

XI.

C. PLINIUS HISPULLAE SUAE S.

1 Cum adfectum tuum erga fratris filiam cogito
etiam materna indulgentia molliorem, intellego prius
tibi, quod est posterius, nuntiandum, ut praesumpta
laetitia sollicitudini locum non relinquat. Quamquam
vereor, ne post gratulationem quoque in metum red-

---

3 sunt om. M, K. I. 12 detrimentis *Catan.* 21 videor *a meo B, Budaeus,* video a meo *a*, a om. M, K. I.

eas atque ita gaudeas periculo liberatam, ut simul,
quod periclitata sit, perhorrescas. Iam hilaris, iam 2
sibi, iam mihi reddita incipit refici transmissumque
discrimen convalescendo metiri. Fuit alioqui in summo
discrimine, impune dixisse liceat, fuit nulla sua culpa,
aetatis aliqua. Inde abortus et ignorati uteri triste
experimentum. Proinde, etsi non contigit tibi desi- 3
derium fratris amissi aut nepote eius aut nepte solari,
memento tamen dilatum magis istud quam negatum,
cum salva sit, ex qua sperari potest. Simul excusa
patri tuo casum, cui paratior apud feminas venia est.
Vale.

XII.

C. PLINIUS MINICIANO SUO S.

Hunc solum diem excuso: recitaturus est Titinius 1
Capito, quem ego audire nescio magis debeam an cupiam. Vir est optimus et inter praecipua saeculi ornamenta numerandus; colit studia, studiosos amat, fovet, provehit, multorum, qui aliqua componunt, portus, sinus, gremium, omnium exemplum, ipsarum denique litterarum iam senescentium reductor ac refor-
mator. Domum suam recitantibus praebet, auditoria 2
non apud se tantum benignitate mira frequentat; mihi certe, si modo in urbe, defuit numquam. Porro tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causa
referendae. An, si litibus tererer, obstrictum esse me 3
crederem obeunti vadimonia mea, nunc, quia mihi omne negotium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti, in quo obligari ego, ne
dicam solo, certe maxime possum? Quod si illi nullam 4
vicem, nulla quasi mutua officia deberem, sollicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo et maximo et in summa severitate dulcissimo vel honestate materiae.

2 *prius* iam *om. M, K. I,* hilaris iam, iam sibi *Cortius.* 11 est *om. M, K.* 19 multorumque qui *M, K. I.* 20 gremium *Schaefer, K. II, Muell.,* praemium *vulg.* 30 solo *Catan.,* soleo *Ma.*

Scribit exitus inlustrium virorum, in his quorundam
5 mihi carissimorum. Videor ergo fungi pio munere,
quorumque exequias celebrare non licuit, horum quasi
funebribus laudationibus seris quidem, sed tanto magis
veris interesse. Vale.

XIII.

C. PLINIUS GENIALI SUO S.

1 Probo, quod libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum a disertissimo viro discere,
quid laudandum, quid reprehendendum, simul ita in-
2 stitui, ut verum dicere adsuescas. Vides, quem sequi,
cuius debeas implere vestigia. O te beatum, cui contigit vivum atque idem optimum et coniunctissimum exemplar, qui denique eum potissimum imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit! Vale.

XIV.

C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

1 Cum sis peritissimus et privati iuris et publici, cuius pars senatorium est, cupio ex te potissimum audire, erraverim in senatu proxime necne, non ut in praeteritum (serum enim), verum ut in futurum, si
2 quid simile inciderit, erudiar. Dices: 'Cur quaeris,
quod nosse debebas?' Priorum temporum servitus ut aliarum optimarum artium sic etiam iuris senatorii
3 oblivionem quandam et ignorantiam induxit. Quotus
enim quisque tam patiens, ut velit discere, quod in usu non sit habiturus? Adde, quod difficile est tenere, quae acceperis, nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos et imperitos deprehendit; cuius dulcedine ac-
4 censi cogimur quaedam facere ante quam nosse. Erat
autem antiquitus institutum, ut a maioribus natu non

13 vivum *Gronovius*, unum *Ma*. 23 debebas *Gronov*., *debeas Ma*. 25 ignorantiam *B M*, *Budaeus*, *K*., ignorationem *a*, *Muell*.

auribus modo, verum etiam oculis disceremus, quae
facienda mox ipsi ac per vices quasdam tradenda mi-
noribus haberemus. Inde adulescentuli statim castren- 5
sibus stipendiis imbuebantur, ut imperare parendo,
duces agere, dum secuntur, adsuescerent; inde honores
petituri adsistebant curiae foribus et consilii publici
spectatores ante quam consortes erant. Suus cuique 6
parens pro magistro aut, cui parens non erat, maxi-
mus quisque et vetustissimus pro parente. Quae po-
testas referentibus, quod censentibus ius, quae vis
magistratibus, quae ceteris libertas, ubi cedendum, ubi
resistendum, quod silendi tempus, quis dicendi modus,
quae distinctio pugnantium sententiarum, quae exe-
cutio prioribus aliquid addentium, omnem denique
senatorium morem, quod fidissimum praecipiendi genus,
exemplis docebantur. At nos iuvenes fuimus quidem 7
in castris, sed cum suspecta virtus, inertia in pretio,
cum ducibus auctoritas nulla, nulla militibus verecundia,
nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta,
turbata atque etiam in contrarium versa, postremo
obliviscenda magis quam tenenda. Iidem prospeximus 8
curiam, sed curiam trepidam et elinguem, cum dicere,
quod velles, periculosum, quod nolles, miserum esset.
Quid tunc disci potuit, quid didicisse iuvit, cum se-
natus aut ad otium summum aut ad summum nefas
vocaretur et modo ludibrio, modo dolori retentus
numquam seria, tristia saepe censeret? Eadem mala 9
iam senatores, iam participes malorum multos per an-
nos vidimus tulimusque; quibus ingenia nostra in
posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breve 10
tempus (nam tanto brevius omne quanto felicius tem-
pus), quo libet scire, quid simus, libet exercere, quod
scimus. Quo iustius peto, primum ut errori, si quis
est error, tribuas veniam, deinde medearis scientia tua,

8 proximus *pro* maximus *Mommsen*. 15 fidelissimum *a, K. I. v. K. disp. II 17*. — percipiendi *Ma*. 33 scimus *Reifersch. Mus. Rhen. XV 636, K. II, Muell.*, sumus *vulg*. — erroris *a*.

cui semper fuit curae sic iura publica ut privata, sic
11 antiqua ut recentia, sic rara ut adsidua tractare. Atque ego arbitror illis etiam, quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus quaestionis, quod adfero ad te, aut non satis tritum aut etiam inexpertum fuisse. Hoc et ego excusatior, si forte sum lapsus, et tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est an didiceris.

12 Referebatur de libertis Afrani Dextri consulis incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio perempti. Hos alius ('Quis?' inquis; ego, sed nihil refert) post quaestionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diversitas erat, ut non
13 possent esse nisi singulae. Quid enim commune habet occidere et relegare? Non hercule magis quam relegare et absolvere; quamquam propior aliquanto est sententiae relegantis, quae absolvit, quam quae occidit (utraque enim ex illis vitam relinquit, haec adimit), cum interim, et qui morte puniebant, et qui relegabant, una sedebant et temporaria simulatione concordiae
14 discordiam differebant. Ego postulabam, ut tribus sententiis constaret suus numerus, nec se brevibus indutiis duae iungerent. Exigebam ergo, ut, qui capitali supplicio adficiendos putabant, discederent a relegante, nec interim contra absolventes mox dissensuri congregarentur, quia parvulum referret, an idem displiceret,
15 quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, servos supplicio adficiendos censuisset, coactum esse dividere sententiam, hunc autem, qui libertos morte multaret, cum relegante numerari. Nam, si oportuisset dividi sententiam unius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quem ad modum posset iungi sententia duorum tam diversa censentium.

---

18 absolverit a, solvit B, Budaeus.

Atque adeo permitte mihi sic apud te tamquam 16 ibi, sic peracta re tamquam adhuc integra rationem iudicii mei reddere, quaeque tunc carptim multis obstrepentibus dixi, nunc per otium iungere. Fingamus 17 tres omnino iudices in hanc causam datos esse, horum uni placuisse perire libertos, alteri relegari, tertio absolvi; utrumne sententiae duae collatis viribus novissimam periment, an separatim una quaeque tantundem quantum altera valebit, nec magis poterit cum secunda prima conecti quam secunda cum tertia? Igitur in 18 senatu quoque numerari tamquam contrariae debent, quae tamquam diversae dicuntur. Quodsi unus atque idem et perdendos censeret et relegandos, num ex sententia unius et perire possent et relegari? num denique omnino una sententia putaretur, quae tam diversa coniungeret? Quem ad modum igitur, cum alter 19 perdendos, alter censeat relegandos, videri potest una sententia, quia dicitur a duobus, quae non videretur una, si ab uno diceretur? Quid? lex non aperte docet dirimi debere sententias occidentis et relegantis, cum ita discessionem fieri iubet: 'Qui haec sentitis, in hanc partem, qui alia omnia, in illam partem ite, qua sentitis'? Examina singula verba et expende: 'qui haec sentitis', hoc est qui relegandos putatis, 'in hanc partem', id est in eam, in qua sedet, qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est non posse in eadem 20 parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. 'Qui alia omnia': animadvertis, ut non contenta lex dicere 'alia' addiderit 'omnia'. Num ergo dubium est alia omnia sentire eos, qui occidunt, quam qui relegant? 'In illam partem ite, qua sentitis': nonne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? non consul etiam, ubi quisque remanere, quo transgredi debeat, non tan-

17 perdendos *Guenther.*, puniendos codd., edd. 24 sentitis *Schaefer.*, censetis *Ma.*

tum sollemnibus verbis, sed manu gestuque demonstrat?
21 At enim futurum est ut, si dividantur sententiae inter-
ficientis et relegantis, praevaleat illa, quae absolvit.
Quid istud ad censentes? quos certe non decet omnibus
artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius.
Oportet tamen eos, qui *morte* puniunt, et qui rele-
gant, absolventibus primum, mox inter se comparari.
Scilicet, ut in spectaculis quibusdam sors aliquem se-
ponit ac servat, qui cum victore contendat, sic in se-
natu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina, et ex
duabus sententiis eam, quae superior extiterit, tertia
22 expectat. Quid, quod prima sententia comprobata ce-
terae perimuntur? Qua ergo ratione potest esse nunc
unus atque idem locus sententiarum, quarum nullus
23 est postea? Planius repetam. Nisi dicente sententiam
eo, qui relegat, illi, qui puniunt capite, initio statim
in alia discedant, frustra postea dissentient ab eo, cui
24 paulo ante consenserint. Sed quid ego similis docenti?
cum discere velim, an sententias dividi an iri in sin-
gulas oportuerit. Obtinui quidem, quod postulabam;
nihilo minus tamen quaero, an postulare debuerim.
Quem ad modum obtinui? Is, qui ultimum supplicium
sumendum esse censebat, nescio an iure, certe aequi-
tate postulationis meae victus omissa sententia sua
accessit releganti, veritus scilicet, ne, si dividerentur
sententiae, quod alioqui fore videbatur, ea, quae ab-
solvendos esse censebat, numero praevaleret. Etenim
longe plures in hac una quam in duabus singulis
25 erant. Tum illi quoque, qui auctoritate eius trahebtan-
tur, transeunte illo destituti reliquerunt sententiam
ab ipso auctore desertam secutique sunt quasi trans-
26 fugam, quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sen-
tentiis duae factae, tenuitque ex duabus altera tertia

---

6 morte *inser. Budaeus, cf. ad p. 219, 17.* 11 exierit *a, Budaeus, Otto.* 13 nunc *Schaefer., Muell.,* non *Ma, K.* *22 is qui a, Bud., Otto, Muell.,* is *om.* M, K.

expulsa, quae, cum ambas superare non posset, elegit, ab utra vinceretur. Vale.

XV.

C. PLINIUS IUNIORI SUO S.

Oneravi te tot pariter missis voluminibus, sed one- 1
ravi, primum quia exegeras, deinde quia scripseras
tam graciles istic vindemias esse, ut plane scirem tibi
vacaturum, quod vulgo dicitur, [librum] legere. Eadem 2
ex meis agellis nuntiantur. Igitur mihi quoque licebit scribere, quae legas, sit modo, unde chartae emi possint; quae si scabrae bibulaeve sint, aut non scribendum, aut necessario, quidquid scripserimus boni malive, delebimus. Vale.

XVI.

C. PLINIUS PATERNO SUO S.

Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, 1
et quidem iuvenum. Solacia duo nequaquam paria tanto dolori, solacia tamen, unum facilitas manumittendi (videor enim non omnino inmaturos perdidisse, quos iam liberos perdidi), alterum, quod permitto servis quoque quasi testamenta facere eaque ut legitima custodio. Mandant rogantque, quod visum; pareo ut 2
iussus. Dividunt, donant, relinquunt dumtaxat intra domum; nam servis res publica quaedam et quasi
civitas domus est. Sed, quamquam his solaciis ad- 3
quiescam, debilitor et frangor eadem illa humanitate, quae me, ut hoc ipsum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri. Nec ignoro alios eius modi casus nihil amplius vocare quam damnum eoque sibi magnos homines et sapientes videri. Qui an magni

---

8 librum *delet Otto Arch. f. lat. Lexik. VI 13.* 10 quae — 11 scribendum *om. B M, add. a, cf. K. II ad h. l.* et praef. p. XXXI. 13 *malive delebimus a, K. II,* mali videbimus M, ve del. K. I.

4 sapientesque sint, nescio, homines non sunt. Hominis
est enim adfici dolore, sentire, resistere tamen et so-
lacia admittere, non solaciis non egere.
5 Verum de his plura fortasse, quam debui, sed
pauciora, quam volui. Est enim quaedam etiam do-
lendi voluptas, praesertim si in amici sinu defleas,
apud quem lacrimis tuis vel laus sit parata vel venia.
Vale

XVII.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

1 Num istic quoque inmite et turbidum caelum? Hic
adsiduae tempestates et crebra diluvia. Tiberis alveum
2 excessit et demissioribus ripis alte superfunditur. Quam-
quam fossa, quam providentissimus imperator fecit,
exhaustus premit valles, innatat campis, quaque pla-
num solum, pro solo cernitur. Inde, quae solet flu-
mina accipere et permixta devehere, velut obvius si-
stere cogit atque ita alienis aquis operit agros, quos
3 ipse non tangit. Anio, delicatissimus amnium ideoque
adiacentibus villis velut invitatus retentusque, magna
ex parte nemora, quibus inumbratur, et fregit et ra-
puit; subruit montes et decidentium mole pluribus
locis clausus, dum amissum iter quaerit, impulit tecta
4 ac se super ruinas eiecit atque extulit. Viderunt,
quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehen-
dit, alibi divitum apparatus et gravem supellectilem,
alibi instrumenta ruris, ibi boves, aratra, rectores, hic
soluta et libera armenta atque inter haec arborum
truncos aut villarum trabes atque culmina varie late-
5 que fluitantia. Ac ne illa quidem malo vacaverunt,
ad quae non ascendit amnis. Nam pro amne imber

17 obv. retro cog. *a*, resistere cog. *Catan. codd.* 21 et fregit *a*, *K. II (disp. II 18)*, et *om. M*, *K. I.* 24 eiecit *BM*, *K. I*, evexit *a*, *K. II*, *Muell.* — viderunt hi quos *a.* 25 non depr. *a*, non *om. BM*, *K.* 29 atque culmina *a*, *K. II*, *Muell.*, *om. M*, *K. I.* 30 quidem loca malo *a*, *K. II.* 31 ad *a*, *K. II*, *Muell.*, *om. M*, *K. I.*

adsiduus et deiecti nubibus turbines, proruta opera,
quibus pretiosa rura cinguntur, quassata atque etiam
decussa mōnimenta. Multi eius modi casibus debilitati,
obruti, obtriti, et aucta luctibus damna.

Ne quid simile istic pro mensura periculi, vereor 6
teque rogo, si nihil tale, quam maturissime sollicitu-
dini meae consulas, sed et si tale, id quoque nunties.
Nam parvulum differt, patiaris adversa an expectes;
nisi quod tamen est dolendi modus, non est timendi.
Doleas enim, quantum scias accidisse, timeas, quan-
tum possit accidere. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS RUFINO SUO S.

Falsum est nimirum, quod creditur vulgo, testa- 1
menta hominum speculum esse morum, cum Domitius
Tullus longe melior apparuerit morte quam vita. Nam, 2
cum se captandum praebuisset, reliquit filiam heredem,
quae illi cum fratre communis, quia genitam fratre
adoptaverat. Prosecutus est nepotes plurimis iucundis-
simisque legatis, prosecutus etiam proneptem. In
summa omnia pietate plenissima ac tanto magis
inexpectata sunt. Ergo varii tota civitate sermones: 3
alii fictum, ingratum, inmemorem loquuntur seque
ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessio-
nibus produnt, ut qui de patre, avo, proavo quasi
de orbo querantur, alii contra hoc ipsum laudibus
ferunt, quod sit frustratus improbas spes hominum,
quos sic decipere pro moribus temporum prudentia
est. Addunt etiam non fuisse ei liberum alio testa-
mento mori; neque enim reliquisse opes filiae, sed

---

1 deiecti *a, K. I, Muell.*, deiectis *M, K. II.* 8 parvulum *a, K. II (disp. II 19),* paulum *M, K. I, cf. p. 218, 27.* 21 magis inexpectata *B, Cortius, K. I,* magis exspectata *M,* magis quoniam inexpectata *inepte prorsus ex a K. II et Muell.* 28 quos . . . . . prudentia est *a,* quod sic pro moribus temporum est *B M.*

4 reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Cur-
tilius Mancia perosus generum suum Domitium Luca-
num (frater is Tulli) sub ea condicione filiam eius,
neptem suam, instituerat heredem, si esset manu patris
emissa. Emiserat pater, adoptaverat patruus, atque ita
circumscripto testamento consors frater in patris po-
testatem emancipatam filiam adoptionis fraude revo-
5 caverat et quidem cum opibus amplissimis. Fuit alio-
qui fratribus illis quasi fato datum, ut divites fierent
invitissimis, a quibus facti sunt. Quin etiam Domi-
tius Afer, qui illos in nomen adsumpsit, reliquit te-
stamentum ante decem et octo annos nuncupatum
adeoque postea improbatum sibi, ut patris eorum
6 bona proscribenda curaverit. Mira illius asperitas, mira
felicitas horum: illius asperitas, qui numero civium
excidit, quem socium etiam in liberis habuit, felicitas
horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abs-
7 tulerat. Sed haec quoque hereditas Afri ut reliqua cum
fratre quaesita transmittenda erant filiae fratris, a quo
Tullus ex asse heres institutus praelatusque filiae fuerat,
ut conciliaretur. Quo laudabilius testamentum est,
quod pietas, fides, pudor scripsit, in quo denique om-
nibus adfinitatibus pro cuiusque officio gratia relata
8 est, relata et uxori. Accepit amoenissimas villas, ac-
cepit magnam pecuniam uxor optima et patientissima
ac tanto melius de viro merita, quanto magis est re-
prehensa, quod nupsit. Nam mulier natalibus clara,
moribus proba, aetate declivis, diu vidua, mater olim,
parum decore secuta matrimonium videbatur divitis
senis ita perditi morbo, ut esse taedio posset uxori,
9 quam iuvenis sanusque duxisset. Quippe omnibus mem-
bris extortus et fractus tantas opes solis oculis obibat
ac ne in lectulo quidem nisi ab aliis movebatur. Quin
etiam (foedum miserandumque dictu) dentes lavandos

6 patris a, Muell., fratris *M, K.* 10 invit. ⟨iis⟩ a *Muell.*
12 octo et decem a.

fricandosque praebebat. Auditum frequenter ex ipso,
cum quereretur de contumeliis debilitatis suae, digitos
se servorum suorum cotidie lingere. Vivebat tamen et 10
vivere volebat sustentante maxime uxore, quae culpam
inchoati matrimonii in gloriam perseverantia verterat.
Habes omnes fabulas urbis; nam sunt omnes fabu- 11
lae Tullus. Expectatur auctio. Fuit enim tam copio-
sus, ut amplissimos hortos eodem, quo emerat, die in-
struxerit plurimis et antiquissimis statuis: tantum illi
pulcherrimorum operum in horreis, quae neglegebat.
Invicem tu, si quid istic epistula dignum, ne gravare
scribere. Nam cum aures hominum novitate laetantur, 12
tum ad rationem vitae exemplis erudimur. Vale.

XIX.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Et gaudium mihi et solacium in litteris, nihilque 1
tam laetum, quod his laetius, tam triste, quod non per
has sit minus triste. Itaque et infirmitate uxoris et
meorum periculo, quorundam vero etiam morte turba-
tus ad unicum doloris levamentum studia confugi,
quae praestant, ut adversa magis intellegam, sed pa-
tientius feram. Est autem mihi moris, quod sum da- 2
turus in manus hominum, ante amicorum iudicio exa-
minare, in primis tuo. Proinde, si quando, nunc in-
tende libro, quem cum hac epistula accipies, quia
vereor, ne ipse ut tristis parum intenderim. Imperare
enim dolori, ut scriberem, potui, ut vacuo animo
laetoque, non potui. Porro ut ex studiis gaudium sic
studia hilaritate proveniunt. Vale.

XX.

C. PLINIUS GALLO SUO S.

Ad quae noscenda iter ingredi, transmittere mare 1
solemus, ea sub oculis posita neglegimus, seu quia ita

12 scribere *a* ς, *om. B M r, K., Stangl* 674. 20 confugio *a*. 25 *librum meum* quem *r*, in libr. m. quem ς, sed cf. V 3, 8.

natura comparatum, ut proximorum incuriosi longin-
qua sectemur, seu quod omnium rerum cupido langue-
scit, cum facilis occasio, seu quod differimus tamquam
saepe visuri, quod datur videre, quotiens velis cernere.
2 Quacumque de causa permulta in urbe nostra iuxta-
que urbem non oculis modo, sed ne auribus quidem
novimus, quae si tulisset Achaia, Aegyptus, Asia aliave
quaelibet miraculorum ferax commendatrixque terra,
3 audita, perlecta, lustrata haberemus. Ipse certe nuper,
quod nec audieram ante nec videram, audivi pariter
et vidi. Exegerat prosocer meus, ut Amerina praedia
sua inspicerem. Haec perambulanti mihi ostenditur
subiacens lacus nomine Vadimonis; simul quaedam
4 incredibilia narrantur. Perveni ad ipsum. Lacus est
in similitudinem iacentis rotae circumscriptus et undi-
que aequalis: nullus sinus, obliquitas nulla, omnia
dimensa, paria et quasi artificis manu cavata et excisa.
Color caerulo albidior, viridi[or et] pressior, sulpuris
odor saporque medicatus, vis, qua fracta solidantur.
Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos et flucti-
5 bus intumescat. Nulla in hoc navis (sacer enim), sed
innatant insulae herbidae omnes harundine et iunco,
quaeque alia fecundior palus ipsaque illa extremitas
lacus effert. Sua cuique figura ac modus; cunctis margo
derasus, quia frequenter vel litori vel sibi inlisae te-
runt teruntur que. Par omnibus altitudo, par levitas;
quippe in speciem carinae humili radice descendunt.
6 Haec ab omni latere perspicitur eadem, aqua pariter
suspensa et mersa. Interdum iunctae copulataeque et
continenti similes sunt, interdum discordantibus ventis
digeruntur, non numquam destitutae tranquillitate

---

18 viridior et pressior (preciosior *r*) *Mr*, *om.* virid. *a*, viridi pressior *? K. II (disp. II 19)*, *† add. Muell.*, *v. edition. meam a. 1904, II p. 80.* 22 herbidae . . . iunco *Mr*, herb. tectae *har. et iunc. ς*, herb. omn. har. et iunc. tectae *a*, *v. K. disp. II 20.* *24 ac K. II, ut a, K. I, Merr., cf. ad VI 16, 2*, vel Mrς, suus *? Muell.* *28 eadem aqua a, Muell.*, eademque M, K., Merr.

singulae fluitant. Saepe minores maioribus velut cum- 7
bulae onerariis adhaerescunt, saepe inter se maiores
minoresque quasi cursum certamenque desumunt; rur-
sus omnes in eundem locum adpulsae, qua steterunt,
promovent terram et modo hac, modo illa lacum red-
dunt auferuntque ac tum demum, cum medium tenuere,
non contrahunt. Constat pecora herbas secuta sic in 8
insulas illas ut in extremam ripam procedere solere
nec prius intellegere mobile solum, quam litori abrepta
quasi inlata et imposita circumfusum undique lacum
paveant, mox, quo tulerit ventus, egressa non magis
se descendisse sentire, quam senserint ascendisse. Idem 9
lacus in flumen egeritur, quod, ubi se paulisper oculis
dedit, specu mergitur alteque conditum meat ac, si
quid, antequam subduceretur, accepit, servat et profert.
Haec tibi scripsi, quia nec minus ignota quam mihi 10
nec minus grata credebam. Nam te quoque ut me nihil
aeque ac naturae opera delectant. Vale.

XXI.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Ut in vita sic in studiis pulcherrimum et huma- 1
nissimum existimo severitatem comitatemque miscere,
ne illa in tristitiam, haec in petulantiam excedat. Qua 2
ratione ductus graviora opera lusibus iocisque distinguo.
Ad hos proferendos et tempus et locum opportunissi-
mum elegi, utque iam nunc adsuescerent et ab otiosis
et in triclinio audiri, Iulio mense, quo maxime lites
interquiescunt, positis ante lectos cathedris amicos
collocavi. Forte accidit, ut eodem die mane in ad- 3
vocationem subitam rogarer, quod mihi causam prae-
loquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis ut in-
reverentem operis argueret, quod recitaturus, quamquam

4 eundem *om. M.* 6 tenuerunt *Burkhard.* 7 non trahuntur *Mr.* 10 quasi in rate posita *Mommsen.* 29 convocavi *Catan.*

et amicis et paucis, id est iterum amicis, foro et ne-
gotiis non abstinuissem. Addidi hunc ordinem me et in
scribendo sequi, ut necessitates voluptatibus, seria
iucundis anteferrem ac primum amicis, tum mihi scri-
4 berem. Liber fuit et opusculis varius et metris. Ita
solemus, qui ingenio parum fidimus, satietatis pericu-
lum fugere. Recitavi biduo. Hoc adsensus audientium
exegit. Et tamen, ut alii transeunt quaedam imputant-
que, quod transeant, sic ego nihil praetereo atque
etiam non praeterire me dico. Lego enim omnia,
ut omnia emendem, quod contingere non potest electa
5 recitantibus. At illud modestius et fortasse reverentius;
sed hoc simplicius et amantius. Amat enim, qui se sic
amari putat, ut taedium non pertimescat; et alioqui
quid praestant sodales, si conveniunt voluptatis suae
causa? Delicatus ac similis ignoto est, qui amici librum
6 bonum mavult audire quam facere. Non dubito cupere
te pro cetera mei caritate quam maturissime legere
hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum,
quae causa recitandi fuit; et tamen non nulla iam ex
eo nosti. Haec vel emendata postea vel, quod inter-
dum longiore mora solet, deteriora facta quasi nova
rursus et rescripta cognosces. Nam plerisque mutatis
ea quoque mutata videntur, quae manent. Vale.

XXII.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

1 Nostine hos, qui omnium libidinum servi sic alio-
rum vitiis irascuntur, quasi invideant, et gravissime
puniunt, quos maxime imitantur? cum eos etiam, qui
non indigent clementia ullius, nihil magis quam lenitas
2 deceat. Atque ego optimum et emendatissimum existimo,
qui ceteris ita ignoscit, tamquam ipse cotidie peccet,
3 ita peccatis abstinet, tamquam nemini ignoscat. Proinde

2 et a, K. II, Muell., om. Mr, K. I. 10 dico *Mr, K.*, testor *a, Otto, Muell.* 14 et *om. a.* 21 prius vel *om.* Mr, K. I.

hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitae genere tenea-
mus, ut nobis implacabiles simus, exorabiles istis etiam,
qui dare veniam nisi sibi nesciunt, mandemusque me-
moriae, quod vir mitissimus et ob hoc quoque maximus,
Thrasea, crebro dicere solebat: 'Qui vitia odit, homines
odit.' Quaeris fortasse, quo commotus haec scribam.
Nuper quidam — sed melius coram; quamquam ne 4
tunc quidem. Vereor enim, ne id, quod improbo, con-
sectari, carpere, referre huic, quod cum maxime prae-
cipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscumque, sileatur,
quem insignire exempli nihil, non insignire humanita-
tis plurimum refert. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

Omnia mihi studia, omnes curas, omnia avocamenta 1
exemit, excussit, eripuit dolor, quem ex morte Iuni
Aviti gravissimum cepi. Latum clavum in domo mea 2
induerat, suffragio meo adiutus in petendis honoribus
fuerat, ad hoc ita me diligebat, ita verebatur, ut me
formatore morum, me quasi magistro uteretur. Rarum 3
hoc in adulescentibus nostris. Nam quotus quisque
vel aetati alterius vel auctoritati ut minor cedit? Sta-
tim sapiunt, statim sciunt omnia, neminem verentur,
imitantur neminem atque ipsi sibi exempla sunt. Sed
non Avitus, cuius haec praecipua prudentia, quod alios
prudentiores arbitrabatur, haec praecipua eruditio, quod
discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid aut 4
de officiis vitae consulebat, semper ita recedebat ut

---

5 hom. ⟨non⟩ odit *Casaubon.* 7 nuper *om. a.* 9 eos sectari carpere fere (referre *a*) *M r a,* insectari, carp., ref. *Gronov.,* consectari, carp., ref. *Muell.; perperam olim tentavi* eos sectari, carpentem referre, *vide I 20, 18; VI 4, 3; VIII 9, 1; 14, 13; IX 20, 2; paneg. 53, 2; 3; cf. Kraut p. 40 'Der Infinitiv als Subjekt'.* 19 diligebat *M r, vulg.,* dilexerat *a, Muell. male conferens paneg. 63, 8* contempserant *(Seyff. Lael. p. 221).* 22 aetate a. v. auctoritate ς *a.*

melior factus, et erat factus vel eo, quod audierat, vel
5 quod omnino quaesierat. Quod ille obsequium Ser-
viano, exactissimo viro, praestitit! quem legatum tri-
bunus ita et intellexit et cepit, ut ex Germania in
Pannoniam transeuntem non ut commilito, sed ut
comes adsectatorque sequeretur. Qua industria, qua
modestia quaestor consulibus suis (et plures habuit)
non minus iucundus et gratus quam utilis fuit! Quo
discursu, qua vigilantia hanc ipsam aedilitatem, cui
praereptus est, petiit! quod vel maxime dolorem meum
6 exulcerat. Obversantur oculis cassi labores et infructuo-
sae preces et honor, quem meruit tantum; redit
animo ille latus clavus in penatibus meis sumptus,
redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi
7 sermones, illae consultationes. Adficior adulescentia
ipsius, adficior necessitudinum casu. Erat illi grandis
natu parens, erat uxor, quam ante annum virginem
acceperat, erat filia, quam paulo ante sustulerat. Tot
8 spes, tot gaudia dies unus in diversa convertit. Modo
designatus aedilis, recens maritus, recens pater intactum
honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pu-
pillam, ignaram cari patris reliquit. Accedit lacrimis
meis, quod absens et impendentis mali nescius pariter
aegrum, pariter decessisse cognovi, ne gravissimo do-
lori timore consuescerem. In tantis tormentis eram,
cum scriberem haec, scriberem sola; neque enim nunc
aliud aut cogitare aut loqui possum. Vale.

XXIV.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

1 Amor in te meus cogit, non ut praecipiam (neque enim praeceptore eges), admoneam tamen, ut, quae

19 diversa *a, Muell.*, adversa *M, K.* 22* ignaram avi patris *Mr, K. I,* ignaramque patris *a, Otto, Muell.,* ign. avi *ignaram patr. ς,* *ign.* [avi] p. *K. II,* ign. sui p. *Cortius,* ign. cari *p. ego.* 25 *timore a, Otto, Muell.*, tempore M, K., ipse *r.*

scis, teneas et observes aut res*pi*cias melius. Cogita te 2
missum in provinciam Achaiam, illam veram et meram
Graeciam, in qua primum humanitas, litterae, etiam
fruges inventae esse creduntur, missum ad ordinandum
statum liberarum civitatum, id est ad homines maxime
homines, ad liberos maxime liberos, qui ius a na-
tura datum virtute, meritis, amicitia, foedere denique
et religione tenuerunt. Reverere conditores deos et 3
numina deorum, reverere gloriam veterem et hanc
ipsam senectutem, quae in homine venerabilis, in ur-
bibus sacra. Sit apud te honor antiquitati, sit ingen-
tibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cuiusquam
dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex iactatione
decerpseris. Habe ante oculos hanc esse terram, quae 4
nobis miserit iura, quae leges non victis, sed petenti-
bus dederit, Athenas esse, quas adeas, Lacedaemonem
esse, quam regas; quibus reliquam umbram et residuum
libertatis nomen eripere durum, ferum, barbarum est.
Vides a medicis, quamquam in adversa valetudine 5
nihil servi ac liberi differant, mollius tamen liberos
clementiusque tractari. Recordare, quid quaeque civi-
tas fuerit, non ut despicias, quod esse desierit; absit
superbia, asperitas. Nec timueris contemptum. An 6
contemnitur, qui imperium, qui fasces habet, nisi hu-
milis et sordidus, et qui se primus ipse contemnit?
Male vim suam potestas aliorum contumeliis experitur,
male terrore veneratio adquiritur, longeque valentior
amor ad obtinendum, quod velis, quam timor. Nam
timor abit, si recedas, manet amor, ac sicut ille in
odium hic in reverentiam vertitur. Te vero etiam 7
atque etiam (repetam enim) meminisse oportet officii
tui titulum ac tibi ipsum interpretari, quale quantum-

1* aut scias melius *a, Catan., K. I, Otto, Muell.*, aut nescire mel. *M r, K. II*, aut respicias mel. *ego, v. p. 232, 15 sq., cf. paneg. 62, 9.* 3 in qua primum *M, vulg.*, ubi *a.* 6 qui *r a, K. II, Muell.*, quod *M, K. I.* 9 nomina *M, K. I.* 15 victis *M, vulg.*, invitis *r*, victa *a.* 24 nisi qui hum. *a*, Otto.

que sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam quid
8 ordinatione civilius, quid libertate pretiosius? Porro
quam turpe, si ordinatio eversione, libertas servitute
mutetur! Accedit, quod tibi certamen est tecum: onerat
te quaesturae tuae fama, quam ex Bithynia optimam
revexisti, onerat testimonium principis, onerat tribuna-
tus, praetura atque haec ipsa legatio quasi praemium
9 data. Quo magis nitendum est, ne in longinqua pro-
vincia quam suburbana, ne inter servientes quam liberos,
ne sorte quam iudicio missus, ne rudis et incognitus
quam exploratus probatusque humanior, melior, peritior
fuisse videaris, cum sit alioqui, ut saepe audisti, saepe le-
gisti, multo deformius amittere quam non adsequi laudem.
10 Haec velim credas, quod initio dixi, scripsisse me
admonentem, non praecipientem; quamquam praecipien-
tem quoque. Quippe non vereor, in amore ne modum
excesserim. Neque enim periculum est, ne sit nimium,
quod esse maximum debet. Vale.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

LIBER NONUS.

I.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

1 Saepe te monui, ut libros, quos vel pro te vel in
Plantam, immo et pro te et in illum (ita enim materia
cogebat) composuisti, quam maturissime emitteres,
quod nunc praecipue morte eius audita et hortor et

10 forte Mr. *24 prius* te *om. M.*

moneo. Quamvis enim legeris multis legendosque de- 2
deris, nolo tamen quemquam opinari defuncto demum
inchoatos, quos incolumi eo peregisti. Salva sit tibi 3
constantiae fama. Erit autem, ni notum aequis iniquis-
que fuerit non post inimici mortem scribendi tibi na-
tam esse fiduciam, sed iam paratam editionem morte
praeventam. Simul vitabis illud οὐχ ὁσίη φθιμέ-
νοισιν. Nam, quod de vivente scriptum, de vivente 4
recitatum est, in defunctum quoque tamquam viventem
adhuc editur, si editur statim. Igitur, si quid aliud in manibus, interim differ, hoc perfice, quod nobis, qui legimus, olim absolutum videtur. Sed iam videatur et tibi, cuius cunctationem nec res ipsa desiderat et temporis ratio praecidit. Vale.

II.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Facis iucunde, quod non solum plurimas epistulas 1
meas, verum etiam longissimas flagitas; in quibus par-
cior fui, partim quia tuas occupationes verebar, partim
quia ipse multum distringebar plerumque frigidis ne-
gotiis, quae simul et avocant animum et comminuunt.
Praeterea nec materia plura scribendi dabatur. Neque 2
enim eadem nostra condicio quae M. Tulli, ad cuius
exemplum nos vocas. Illi enim et copiosissimum in-
genium et par ingenio qua varietas rerum qua magnitudo
largissime suppetebat: nos quam angustis terminis 3
claudamur, etiam tacente me perspicis, nisi forte volu-
mus scholasticas tibi atque, ut ita dicam, umbraticas
litteras mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, 4
cum arma vestra, cum castra, cum denique cornua,

7 et simul *M, K. I.* — *Hom.* χ *412.* 8 de viv. recit. *a, K. II (disp. II 7), Muell., om. M D p r, K. I.* 11 int. diff. *M, K.*, diff. int. *D p r ς a, Muell.* 24 ingenium — 25 magnitudo *N. Heinsius in Valer. Flacc. Arg. V 85, K. II (disp. II 20), Muell.*, et par ingenio *om. M*, par *om. D p r ς*, *K. I*, ingen. et p. ing. materia *quanta* var. rer. quam magn. *a.*

5 tubas, sudorem, pulverem, soles cogitamus. Habes,
ut puto, iustam excusationem, quam tamen dubito an
tibi probari velim. Est enim summi amoris negare
veniam brevibus epistulis amicorum, quamvis scias
illis constare rationem. Vale.

III.

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

1 Alius aliud: ego beatissimum existimo, qui bonae
mansuraeque famae praesumptione perfruitur certus-
que posteritatis cum futura gloria vivit. Ac mihi nisi
praemium aeternitatis ante oculos, pingue illud altum-
2 que otium placeat. Etenim omnes homines arbitror
oportere aut inmortalitatem suam aut mortalitatem
cogitare, et illos quidem contendere, eniti, hos quie-
scere, remitti nec brevem vitam caducis laboribus fa-
tigare, ut video multos misera simul et ingrata ima-
3 gine industriae ad vilitatem sui pervenire. Haec ego
tecum, quae cotidie mecum, ut desinam mecum, si
dissenties tu; quamquam non dissenties, ut qui semper
clarum aliquid et inmortale meditere. Vale.

IV.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

1 Vererer, ne inmodicam orationem putares, quam
cum hac epistula accipies, nisi esset generis eius, ut
saepe incipere, saepe desinere videatur. Nam singulis
2 criminibus singulae velut causae continentur. Poteris
ergo, undecumque coeperis, ubicumque desieris, quae
deinceps sequentur, et quasi incipientia legere et quasi
cohaerentia meque in universitate longissimum, bre-
vissimum in partibus iudicare. Vale.

---

8 aliud MDpr, K., alium *a, Muell.* 20 meditere *M, meditare a, mediteris r.*

V.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Egregie facis (inquiro enim), et persevera, quod 1
iustitiam tuam provincialibus multa humanitate com-
mendas; cuius praecipua pars est honestissimum quem-
que complecti atque ita a minoribus amari, ut simul a
principibus diligare. Plerique autem, dum verentur, ne 2
gratiae potentium nimium impertire videantur, siniste-
ritatis atque etiam malignitatis famam consecuntur.
A quo vitio tu longe recessisti, scio, sed temperare 3
mihi non possum, quo minus laudem similis monenti,
quod eum modum tenes, ut discrimina ordinum digni-
tatumque custodias; quae si confusa, turbata, permixta
sunt, nihil est ipsa aequalitate inaequalius. Vale.

VI.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Omne hoc tempus inter pugillares ac libellos iu- 1
cundissima quiete transmisi. 'Quem ad modum' inquis
'in urbe potuisti?' Circenses erant, quo genere spectaculi
ne levissime quidem teneor. Nihil novum, nihil varium,
nihil, quod non semel spectasse sufficiat. Quo magis 2
miror tot milia virorum tam pueriliter identidem cu-
pere currentes equos, insistentes curribus homines vi-
dere. Si tamen aut velocitate equorum aut hominum
arte traherentur, esset ratio non nulla: nunc favent
panno, pannum amant, et, si in ipso cursu medioque
certamine hic color illuc, ille huc transferatur, studium
favorque transibit, et repente agitatores illos, equos
illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina,
relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilis- 3
sima tunica, mitto apud vulgus, quod vilius tunica, sed
apud quosdam graves homines; quos ego cum recor-

---

3 *persevero ra,* persevere *Boxhornius.*

dor in re inani, frigida adsidue tam insatiabiliter de-
sidere, capio aliquam voluptatem, quod hac voluptate
4 non capior. Ac per hos dies libentissime otium meum
in litteris conloco, quos alii otiosissimis occupationibus
perdunt. Vale.

VII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

1 Aedificare te scribis. Bene est: inveni patrocinium;
aedifico enim iam ratione, quia tecum. Nam hoc quo-
que non dissimile, quod ad mare tu, ego ad Larium
2 lacum. Huius in litore plures villae meae, sed duae
maxime ut delectant ita exercent. Altera imposita saxis
more Baiano lacum prospicit, altera aeque more Baiano
3 lacum tangit. Itaque illam tragoediam, hanc appellare
comoediam soleo, illam, quod quasi cothurnis, hanc,
quod quasi socculis sustinetur. Sua utrique amoenitas,
4 et utraque possidenti ipsa diversitate iucundior. Haec
lacu propius, illa latius utitur; haec unum sinum molli
curvamine amplectitur, illa editissimo dorso duos diri-
mit; illic recta gestatio longo limite super litus exten-
ditur, hic spatiosissimo xysto leniter inflectitur; illa
fluctus non sentit, haec frangit; ex illa possis despi-
cere piscantes, ex hac ipse piscari hamumque de cu-
biculo ac paene etiam de lectulo ut e navicula iacere.
Hae mihi causae utrique, quae desunt, adstruendi ob
5 ea, quae supersunt. Sed quid ego rationem tibi? apud
quem pro ratione erit idem facere. Vale.

VIII.

C. PLINIUS AUGURINO SUO S.

1 Si laudatus a te laudare te coepero, vereor, ne non
tam proferre iudicium meum quam referre gratiam

---

1 adsidua tam insatiabiliter *codd., vulg.,* adsidue t. ins. *Schaefer., adsituitate* tam insatiabili *Madv., Muell.* 21 leniter *Momms., K. II., Muell.,* leviter *vulg.* 27 cf. Iuven. *VI 223.*

videar. Sed, licet videar, omnia scripta tua pulcher-
rima existimo, maxime tamen illa, quae de nobis. Accidit 2
hoc una eademque de causa. Nam et tu, quae de ami-
cis, optime scribis, et ego, quae de me, ut optima lego.
Vale.

IX.

C. PLINIUS COLONO SUO S.

Unice probo, quod Pompei Quintiani morte tam 1
dolenter adficeris, ut amissi caritatem desiderio extendas, non ut plerique, qui tantum viventes amant seu potius amare se simulant ac ne simulant quidem, nisi quos florentes vident. Nam miserorum non secus ac defunctorum obliviscuntur. Sed tibi perennis fides tantaque in amore constantia, ut finiri nisi tua morte
non possit. Et hercule is fuit Quintianus, quem di- 2
ligi deceat ipsius exemplo. Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat amissos. Iam illa quanta probitas in ore, quanta in sermone cunctatio, quam pari libra gravitas comitasque! quod studium litterarum, quod iudicium! qua pietate cum dissimillimo patre vivebat! quam non obstabat illi, quo minus vir optimus videretur, quod erat optimus filius! Sed quid do-
lorem tuum exulcero? Quamquam sic amasti iuvenem, 3
ut hoc potius quam de illo sileri velis, a me praesertim, cuius praedicatione putas vitam eius ornari, memoriam prorogari ipsamque illam, qua est raptus, aetatem posse restitui. Vale.

X.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Cupio praeceptis tuis parere; sed aprorum tanta 1
penuria est, ut Minervae et Dianae, quas ais pariter

2 quae *a*, *Catan.*, *Muell.*, quod *p* ς, *om.* *M D r*, *K.* 16 deceat *M r a*, *vulg.*, liceat *D*, licebat *p* ς, decebat *Catan.*, *cf.* *I 2, 3; VI 21, 1; VIII 7, 2.* 17 illi *r* ς. 21 cum non r a, Pomp. *Laet.* 23 iuvenem *M D r*, viventem p ς a.

2 colendas, convenire non possit. Itaque Minervae tan-
tum serviendum est, delicate tamen ut in secessu et
aestate. In via plane non nulla leviora statimque de-
lenda ea garrulitate, qua sermones in vehiculo serun-
tur, extendi. His quaedam addidi in villa, cum aliud
non liberet. Itaque poëmata quiescunt, quae tu inter
3 nemora et lucos commodissime perfici putas. Oratiun-
culam unam, alteram retractavi; quamquam id genus
operis inamabile, inamoenum magisque laboribus ruris
quam voluptatibus simile. Vale.

XI.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

1 Epistulam tuam iucundissimam recepi eo maxime,
quod aliquid ad te scribi volebas, quod libris inseri
posset. Obveniet materia, vel haec ipsa, quam monstras,
vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula non nulla:
2 circumfer oculos, et occurrent. Bibliopolas Lugduni
esse non putabam ac tanto libentius ex litteris tuis
cognovi venditari libellos meos, quibus peregre manere
gratiam, quam in urbe collegerint, delector. Incipio
enim satis absolutum existimare, de quo tanta diver-
sitate regionum discreta hominum iudicia consentiunt.
Vale.

XII.

C. PLINIUS IUNIORI SUO S.

1 Castigabat quidam filium suum, quod paulo sumptuosius equos et canes emeret. Huic ego iuvene digresso: ‘Heus tu, numquamne fecisti, quod a patre corripi posset? fecisti, dico, non interdum facis, quod filius tuus, si repente pater ille, tu filius, pari gravitate re-

---

6 quiescent *M*, accrescent *Momms.* 13 recepi *Dpra*ς, accepi *M, K., vide Gierig. ad V 11 (12), 1; IX 17, 1; 28, 1; 35, 1.* 19 vend. ⟨ibi⟩ lib. *Momms.* 29 dico, *Muell.*, dico? *vulg., vide ad VII 6, 1.*

prehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur?
non hic in illo sibi, in hoc alius indulget?' Haec tibi 2
admonitus inmodicae severitatis exemplo pro amore
mutuo scripsi, ne quando tu quoque filium tuum
acerbius duriusque tractares. Cogita et illum puerum
esse et te fuisse atque ita hoc, quod es pater, utere,
ut memineris et hominem esse te et hominis patrem.
Vale.

XIII.

C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

Quanto studiosius intentiusque legisti libros, quos 1
de Helvidi ultione composui, tanto impensius postulas,
ut perscribam tibi, quaeque extra libros quaeque circa
libros, totum denique ordinem rei, cui per aetatem non
interfuisti.

Occiso Domitiano statui mecum ac deliberavi esse 2
magnam pulchramque materiam insectandi nocentes,
miseros vindicandi, se proferendi. Porro inter multa
scelera multorum nullum atrocius videbatur, quam
quod in senatu senator senatori, praetorius consulari,
reo iudex manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum 3
Helvidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo, qui
metu temporum nomen ingens paresque virtutes secessu
tegebat, fuerat cum Arria et Fannia, quarum
altera Helvidi noverca, altera mater novercae. Sed
non ita me iura privata ut publicum fas et indignitas
facti et exempli ratio incitabat. Ac primis quidem 4
diebus redditae libertatis pro se quisque inimicos suos,
dumtaxat minores, incondito turbidoque clamore postulaverat
simul et oppresserat. Ego et modestius
et constantius arbitratus immanissimum reum non
communi temporum invidia, sed proprio crimine urgere,
cum iam satis primus ille impetus defervisset

7 *cf. ad p. 120, 1.* 29 postulaverant s. et oppresserant *M, Muell.* 33 ille primus *Dpra, Merr.* — defervisset *Dpra, Otto* (defervuisset), *Muell.*, deferbuisset ς, defremuisset M, K., *sed cf. IX 16, 2.*

et languidior in dies ira ad iustitiam redisset, quam-
quam tum maxime tristis amissa nuper uxore, mitto
ad Anteiam (nupta haec Helvidio fuerat), rogo, ut
veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret.
5 Ut venit, 'destinatum est' inquam 'mihi maritum tuum
non inultum pati. Nuntia Arriae et Fanniae' (ab
exilio redierant), 'consule te, consule illas, an velitis
adscribi facto, in quo ego comite non egeo; sed non
ita gloriae meae faverim, ut vobis societate eius in-
6 videam'. Perfert Anteia mandata, nec illae morantur.
Opportune senatus intra diem tertium. Omnia ego
semper ad Corellium rettuli, quem providentissimum
aetatis nostrae sapientissimumque cognovi: in hoc
tamen contentus consilio meo fui veritus, ne vetaret;
erat enim cunctantior cautiorque. Sed non sustinui
inducere in animum, quo minus illi eodem die facturum
me indicarem, quod an facerem, non deliberabam, ex-
pertus usu de eo, quod destinaveris, non esse consu-
7 lendos, quibus consultis obsequi debeas. Venio in se-
natum, ius dicendi peto, dico paulisper maximo adsensu.
Ubi coepi crimen attingere, reum destinare, adhuc
tamen sine nomine, undique mihi reclamari. Alius:
'Sciamus, quis sit, de quo extra ordinem referas', alius:
'Quis est ante relationem reus?', alius: 'Salvi simus,
8 qui supersumus.' Audio imperturbatus, interritus: tan-
tum susceptae rei honestas valet, tantumque ad fiduciam
vel metum differt, nolint homines, quod facias, an non
probent. Longum est omnia, quae tunc hinc inde iacta
9 sunt, recensere. Novissime consul: 'Secunde, sententiae
loco dices, si quid volueris.' 'Permiseras' inquam,
'quod usque adhuc omnibus permisisti.' Resido; agun-
10 tur alia. Interim me quidam ex consularibus amicis
secreto curatoque sermone quasi nimis fortiter incau-

---

7 redibant *Mr.* 9 societate eius *M et ou Merrilli,* societate ius *D,* societatis ius *pr,* societatem eius *a, vide ad II 20, 8.* 28 facta *M.* 30 permiseris ς, *K. I, v. disp. II 21.*

teque progressum corripit, revocat, monet, ut desistam,
adicit etiam: 'Notabilem te futuris principibus fecisti'.
'Esto' inquam, 'dum malis.' Vix ille discesserat, rursus 11
alter: 'Quid audes? quo ruis? quibus te periculis obi-
cis? quid praesentibus confidis incertus futurorum?
lacessis hominem iam praefectum aerarii et brevi con-
sulem, praeterea qua gratia, quibus amicitiis fultum!'
Nominat quendam, qui tunc ad orientem amplissimum
et famosissimum exercitum non sine magnis dubiisque ru-
moribus obtinebat. Ad haec ego: 'Omnia praecepi 12
atque animo mecum ante peregi nec recuso, si ita
casus attulerit, luere poenas ob honestissimum factum, dum
flagitiosissimum ulciscor.' Iam censendi tempus. Dicit 13
Domitius Apollinaris, consul designatus, dicit Fabricius
Veiento, Fabius Postumius, Vettius Proculus, collega
Publici Certi, de quo agebatur, uxoris meae, quam
amiseram, vitricus, post hos Ammius Flaccus. Omnes
Certum nondum a me nominatum ut nominatum defen-
dunt crimenque quasi in medio relictum defensione
suscipiunt. Quae praeterea dixerint, non est necesse 14
narrare: in libris habes; sum enim cuncta ipsorum
verbis persecutus. Dicunt contra Avidius Quietus, Cor- 15
nutus Tertullus: Quietus, iniquissimum esse querellas
dolentium excludi, ideoque Arriae et Fanniae ius
querendi non auferendum, nec interesse, cuius ordinis
quis sit, sed quam causam habeat; Cornutus, datum se 16
a consulibus tutorem Helvidi filiae petentibus matre
eius et vitrico; nunc quoque non sustinere deserere
officii sui partes, in quo tamen et suo dolori modum
imponere et optimarum feminarum perferre modestissi-
mum adfectum; quas contentas esse admonere senatum

---

2 etiam not. me fut. princ. (*om.* fecisti) *M, K. I, Merr.* 9 et fam. *add. a, K. II, Muell., Merr., om. M D p r, K. I.* 10 *Verg. Aen. VI 105.* — percepi *D ς a.* 11 ante *om. r, Muell.* 15 Postumius (Posthuminus) *D p r a, Otto, Muell.,* Maximinus *M, K., Merr.* 16 uxoris meae *M r, K., Merr.,* u. autem m. *D p ς a, Otto, Muell.*

Publici Certi cruentae adulationis et petere, si poena
flagitii manifestissimi remittatur, nota certe quasi cen-
17 soria inuratur. Tum Satrius Rufus medio ambiguoque
sermone 'Puto' inquit 'iniuriam factam Publicio Certo,
si non absolvitur; nominatus est ab amicis Arriae et
Fanniae, nominatus ab amicis suis. Nec debemus sol-
liciti esse; iidem enim nos, qui bene sentimus de ho-
mine, iudicaturi sumus. Si innocens est, sicut et spero
et malo et, donec aliquid probetur, credo, poteritis
18 absolvere.' Haec illi, quo quisque ordine citabantur.
Venitur ad me. Consurgo, utor initio, quod in libro
est, respondeo singulis. Mirum, qua intentione, quibus
clamoribus omnia exceperint, qui modo reclamabant:
tanta conversio vel negotii dignitatem vel proventum
19 orationis vel actoris constantiam subsecuta est. Finio.
Incipit respondere Veiento: nemo patitur; obturbatur,
obstrepitur adeo quidem, ut diceret: 'Rogo, patres
conscripti, ne me cogatis implorare auxilium tribuno-
rum.' Et statim Murena tribunus: 'Permitto tibi, vir
clarissime Veiento, dicere.' Tunc quoque reclamatur.
20 Inter moras consul citatis nominibus et peracta disces-
sione mittit senatum ac paene adhuc stantem temptan-
temque dicere Veientonem reliquit. Multum ille de hac
(ita vocabat) contumelia questus est Homerico versu:
Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί.
21 Non fere quisquam in senatu fuit, qui non me com-
plecteretur, exoscularetur certatimque laude cumularet,
quod intermissum iam diu morem in publicum con-
sulendi susceptis propriis simultatibus reduxissem, quod
denique senatum invidia liberassem, qua flagrabat apud
ordines alios, quod severus in ceteros senatoribus solis
dissimulatione quasi mutua parceret.

22 Haec acta sunt absente Certo; fuit enim seu tale
aliquid suspicatus sive, ut excusabatur, infirmus. Et

8 iud. (ind. *r*) *Dprϛa, Merr.*, et iud. *M, K., Muell.* — *sic. et sp. Dpra, K., Merr.*, sic. sp. *M, Muell.* 23 relinquit *pa.* 25 *Hom. Θ 102.*

relationem quidem de eo Caesar ad senatum non re-
misit: obtinui tamen, quod intenderam; nam collega 23
Certi consulatum, successorem Certus accepit, plane-
que factum est, quod dixeram in fine: 'Reddat praemium sub optimo principe, quod a pessimo accepit.' Postea actionem meam, utcumque potui, recollegi, ad-
didi multa. Accidit fortuitum, sed non tamquam for- 24
tuitum, quod editis libris Certus intra paucissimos dies
implicitus morbo decessit. Audivi referentes hanc imagi- 25
nem menti eius, hanc oculis oberrasse, tamquam videret me sibi cum ferro inminere. Verane haec, adfirmare non ausim; interest tamen exempli, ut vera videantur.
Habes epistulam, si modum epistulae cogites, libris, 26
quos legisti, non minorem, sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

XIV.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Nec ipse tibi plaudis, et ego nihil magis ex fide quam de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio, nos certe meremur, ut sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum), sed studio et labore et reverentia posterorum. Pergamus modo itinere instituto, quod ut paucos in lucem famamque provexit ita multos e tenebris et silentio protulit. Vale.

XV.

C. PLINIUS FALCONI SUO S.

Refugeram in Tuscos, ut omnia ad arbitrium meum 1
facerem. At hoc ne in Tuscis quidem: tam multis undique rusticorum libellis et tam querulis inquietor, quos aliquanto magis invitus quam meos lego; nam
et meos invitus. Retracto enim actiunculas quasdam, 2

10 videret .... imminere *M, vulg.*, videret Helvidium respondere mihi (mihi *om. D*) *D p r a*.

quod post intercapedinem temporis et frigidum et
acerbum est. Rationes quasi absente me negleguntur.
3 Interdum tamen equum conscendo et patrem familiae
hactenus ago, quod aliquam partem praediorum, sed
pro gestatione percurro. Tu consuetudinem serva no-
bisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

XVI.

C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

1 Summam te voluptatem percepisse ex isto copio-
sissimo genere venandi non miror, cum historicorum
more scribas numerum iniri non potuisse. Nobis
venari nec vacat nec libet, non vacat, quia vindemiae
2 in manibus, non libet, quia exiguae. Devehimus
tamen pro novo musto novos versiculos tibique iucun-
dissime exigenti, ut primum videbuntur defervisse, mit-
temus. Vale.

XVII.

C. PLINIUS GENITORI SUO S.

1 Recepi litteras tuas, quibus quereris taedio tibi
fuisse quamvis lautissimam cenam, quia scurrae, cin-
2 aedi, moriones mensis inerrabant. Vis tu remittere
aliquid ex rugis? Equidem nihil tale habeo, habentes
tamen fero. Cur ergo non habeo? Quia nequaquam
me ut inexpectatum festivumve delectat, si quid molle
a cinaedo, petulans a scurra, stultum a morione pro-
3 fertur. Non rationem, sed stomachum tibi narro. At-
que adeo quam multos putas esse, quos ea, quibus ego
et tu capimur et ducimur, partim ut inepta, partim ut
molestissima offendant! Quam multi, cum lector aut
lyristes aut comoedus inductus est, calceos poscunt
aut non minore cum taedio recubant, quam tu ista
4 (sic enim appellas) prodigia perpessus es! Demus igi-

9 copiosissimo om. B. 13 devehemus a.

tur alienis oblectationibus veniam, ut nostris impetremus. Vale.

XVIII.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Qua intentione, quo studio, qua denique memoria 1
legeris libellos meos, epistula tua ostendit. Ipse igitur
exhibes negotium tibi, qui elicis et invitas, ut quam
plurima communicare tecum velim. Faciam, per partes 2
tamen et quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui
gratias ago, adsiduitate et copia turbem oneratamque
et quasi oppressam cogam pluribus singula, posteriori-
bus priora dimittere. Vale.

XIX.

C. PLINIUS RUSONI SUO S.

Significas legisse te in quadam epistula mea iussisse 1
Verginium Rufum inscribi sepulcro suo:

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam
imperium adseruit non sibi, sed patriae.

Reprehendis, quod iusserit, addis etiam melius rectius-
que Frontinum, quod vetuerit omnino monimentum
sibi fieri, meque ad extremum, quid de utroque sen-
tiam, consulis. Utrumque dilexi, miratus sum magis, 2
quem tu reprehendis, atque ita miratus, ut non puta-
rem satis umquam posse laudari, cuius nunc mihi
subeunda defensio est. Omnes ego, qui magnum ali- 3
quid memorandumque fecerunt, non modo venia, verum
etiam laude dignissimos iudico, si inmortalitatem, quam
meruere, sectantur victurique nominis famam supremis
etiam titulis prorogare nituntur. Nec facile quemquam 4
nisi Verginium invenio, cuius tanta in praedicando

6 *v. Hofacker p. 55.* 14 ep. VI 10. 16 Virg. Mrs. *25 laud. posse a, Merr.* 29 meruerunt Burkhard. 31 Virg. M.

5 verecundia quanta gloria ex facto. Ipse sum testis fa-
miliariter ab eo dilectus probatusque semel omnino
me audiente provectum, ut de rebus suis hoc unum
referret, ita secum aliquando Cluvium locutum: 'Scis,
Vergini, quae historiae fides debeatur; proinde, si quid
in historiis meis legis aliter, ac velles, rogo ignoscas.'
Ad hoc ille: 'Tune ignoras, Cluvi, ideo me fecisse,
quod feci, ut esset liberum vobis scribere, quae libuis-
6 set?' Age dum, hunc ipsum Frontinum in hoc ipso,
in quo tibi parcior videtur et pressior, comparemus.
Vetuit extrui monimentum, sed quibus verbis? 'Im-
pensa monimenti supervacua est; memoria nostri du-
rabit, si vita meruimus.' An restrictius arbitraris per
orbem terrarum legendum dare duraturam memoriam
suam quam uno in loco duobus versiculis signare, quod
7 feceris? Quamquam non habeo propositum illum re-
prehendendi, sed hunc tuendi; cuius quae potest apud
te iustior esse defensio quam ex conlatione eius, quem
8 praetulisti? Meo quidem iudicio neuter culpandus, quo-
rum uterque ad gloriam pari cupiditate, diverso
itinere contendit, alter, dum expetit debitos titulos,
alter, dum mavult videri contempsisse. Vale.

XX.

C. PLINIUS VENATORI SUO S.

1 Tua vero epistula tanto mihi iucundior fuit, quanto
longior erat, praesertim cum de libellis meis tota lo-
queretur; quos tibi voluptati esse non miror, cum om-
2 nia nostra perinde ac nos ames. Ipse cum maxime
vindemias graciles quidem, uberiores tamen, quam
expectaveram, colligo, si colligere est non numquam
decerpere uvam, torculum invisere, degustare de lacu
mustum, obrepere urbanis, qui nunc rusticis praesunt
meque notariis et lectoribus reliquerunt. Vale.

---

6 velis M, K., Merr., velles **Dpra**, Muell.

XXI.

C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

Libertus tuus, cui suscensere te dixeras, venit ad 1
me advolutusque pedibus meis tamquam tuis haesit.
Flevit multum, multum rogavit, multum etiam tacuit,
in summa fecit mihi fidem paenitentiae. Vere credo
emendatum, quia deliquisse se sentit. Irasceris, scio, 2
et irasceris merito, id quoque scio; sed tunc praecipua
mansuetudinis laus, cum irae causa iustissima est.
Amasti hominem et, spero, amabis: interim sufficit, ut 3
exorari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit, quod
exoratus excusatius facies. Remitte aliquid adulescen-
tiae ipsius, remitte lacrimis, remitte indulgentiae tuae.
Ne torseris illum, ne torseris etiam te; torqueris enim, 4
cum tam lenis irasceris. Vereor, ne videar non rogare,
sed cogere, si precibus eius meas iunxero; iungam
tamen tanto plenius et effusius, quanto ipsum acrius
severiusque corripui destricte minatus numquam me
postea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat,
tibi non idem; nam fortasse iterum rogabo, impetrabo
iterum: sit modo tale, ut rogare me, ut praestare te
deceat. Vale.

XXII.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Magna me sollicitudine adfecit Passenni Pauli va- 1
letudo et quidem plurimis iustissimisque de causis.
Vir est optimus, honestissimus, nostri amantissimus;
praeterea in litteris veteres aemulatur, exprimit, reddit,
Propertium in primis, a quo genus ducit, vera suboles
eoque simillima illi, in quo ille praecipuus. Si elegos 2
eius in manum sumpseris, leges opus tersum, molle,
iucundum et plane in Properti domo scriptum. Nuper
ad lyrica deflexit, in quibus ita Horatium ut in illis

---

13 tuae *om. Dpra.* 20 iter. rog., iter. imp. Dpra, Merr.
31 manus M, K. II, manum *a*, K. 1, Muell., manu Dpr.

illum alterum effingit: putes, si quid in studiis cogna-
tio valet, et huius propinquum. Magna varietas, magna
mobilitas: amat ut qui verissime, dolet ut qui impa-
tientissime, laudat ut qui benignissime, ludit ut qui
facetissime, omnia denique tamquam singula absolvit.
3 Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio non minus aeger
animo quam corpore ille, tandem illum, tandem me
recepi. Gratulare mihi, gratulare etiam litteris ipsis,
quae ex periculo eius tantum discrimen adierunt, quan-
tum ex salute gloriae consequentur. Vale.

XXIII.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

1 Frequenter agenti mihi evenit, ut centumviri, cum
diu se intra iudicum auctoritatem gravitatemque te-
nuissent, omnes repente quasi victi coactique consur-
2 gerent laudarentque; frequenter e senatu famam, qua-
lem maxime optaveram, rettuli: numquam tamen ma-
iorem cepi voluptatem quam nuper ex sermone Cor-
neli Taciti. Narrabat sedisse secum circensibus proximis
equitem Romanum. Hunc post varios eruditosque
sermones requisisse: 'Italicus es an provincialis?' Se
3 respondisse: 'Nosti me et quidem ex studiis.' Ad hoc
illum: 'Tacitus es an Plinius?' Exprimere non possum,
quam sit iucundum mihi, quod nomina nostra quasi
litterarum propria, non hominum, litteris redduntur, quod
uterque nostrum his etiam ex studiis notus, quibus
aliter ignotus est.

4 Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recum-
bebat mecum vir egregius, Fadius Rufinus, super eum
municeps ipsius, qui illo die primum venerat in urbem;

6 hoc ingenio *Dpra, Stangl, Muell.*, hoc ego ing. *Cortius, K.*, pro hoc aequo amico, pro hoc aequo ingenio *M.* 17 captaveram *M.* 19 secum circ. prox. equit. Rom. *Dpra, K. II, Muell., Merr.*, se cum quodam circ. prox. *M, K. I.* 27 aliter *a*, alter *MDpr.* 29 fadius *M*, fabius *Dpr*, fidius *a* (C. Fabius *Rufinus Lucillus ? Merr. coll. Bull. Ist. Arch.* 1870, p. 45).

cui Rufinus demonstrans me: 'Vides hunc?' Multa
deinde de studiis nostris, et ille: 'Plinius est' inquit.
Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. 5
An, si Demosthenes iure laetatus est, quod illum anus
Attica ita noscitavit: 'Οὗτός ἐστι Δημοσθένης', ego
celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego vero
et gaudeo et gaudere me dico. Neque enim vereor, ne 6
iactantior videar, cum de me aliorum iudicium, non
meum profero, praesertim apud te, qui nec ullius invides laudibus et faves nostris. Vale.

XXIV.

C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

Bene fecisti, quod libertum aliquando tibi carum reducentibus epistulis meis in domum, in animum recepisti. Iuvabit hoc te: me certe iuvat, primum quod te tam tractabilem video, ut in ira regi possis, deinde quod tantum mihi tribuis, ut vel auctoritati meae pareas vel precibus indulgeas. Igitur et laudo et gratias ago; simul in posterum moneo, ut te erroribus tuorum, etsi non fuerit, qui deprecetur, placabilem praestes. Vale.

XXV.

C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

Quereris de turba castrensium negotiorum et, tam- 1
quam summo otio perfruare, lusus et ineptias nostras
legis, amas, flagitas meque ad similia condenda non
mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere stu- 2
diorum non solum oblectationem, verum etiam gloriam
petere post iudicium tuum, viri eruditissimi, gravissimi
ac super ista verissimi. Nunc me rerum actus modice, 3
sed tamen distringit; quo finito aliquid earundem
Camenarum in istum benignissimum sinum mittam.

5 demonstravit *a*. 16 te tam tract. vulg., te talem *a*.
18 *prius* et *om. M, K. I.* 29 graviss., erudit. *a*, K. I.

Tu passerculis et columbulis nostris inter aquilas vestras dabis pennas, si tamen et sibi et tibi placebunt; si tantum sibi, continendos cavea nidove curabis. Vale.

XXVI.

C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

1 Dixi de quodam oratore saeculi nostri recto qui-
dem et sano, sed parum grandi et ornato, ut opinor,
2 apte: 'Nihil peccat, nisi quod nihil peccat.' Debet enim
orator erigi, attolli, interdum etiam effervescere, efferri
ac saepe accedere ad praeceps; nam plerumque altis
et excelsis adiacent abrupta. Tutius per plana, sed hu-
milius et depressius iter; frequentior currentibus quam
reptantibus lapsus, sed his non labentibus nulla, illis
3 non nulla laus, etiamsi labantur. Nam ut quasdam
artes ita eloquentiam nihil magis quam ancipitia com-
mendant. Vides, qui per funem in summa nituntur,
quantos soleant excitare clamores, cum iam iamque
4 casuri videntur. Sunt enim maxime mirabilia, quae
maxime inexpectata, maxime periculosa, utque Graeci
magis exprimunt, *παράβολα*. Ideo nequaquam par gu-
bernatoris est virtus, cum placido et cum turbato mari
vehitur: tunc admirante nullo inlaudatus, inglorius
subit portum; at, cum stridunt funes, curvatur arbor,
gubernacula gemunt, tunc ille clarus et dis maris
5 proximus. Cur haec? Quia visus es mihi in scriptis meis
adnotasse quaedam ut tumida, quae ego sublimia, ut
improba, quae ego audentia, ut nimia, quae ego plena
arbitrabar. Plurimum autem refert, reprehendenda ad-
6 notes an insignia. Omnis enim advertit, quod eminet
et extat; sed acri intentione diiudicandum est, inmo-
dicum sit an grande, altum an enorme. Atque, ut

---

2 *prius* et *om. M.* 20 inspectata *a,* expect. *Dpr,* inexpect. ϛ *(cf. p. 223, 22),* insperata *M, vulg.* 23 inglorius *Dpra, Otto, Muell.,* ingloriosus *M, K. (disp. II 22).* 26 cur *om. M, K. I (Haec quia cett.).*

Homerum potissimum attingam, quem tandem alterutram in partem potest fugere *Ἀμφὶ δὲ σάλπιγξεν μέγας οὐρανός· ἠέρι δ' ἔγχος ἐκέκλιτο* et totum illud *οὔτε θαλάσσης κῦμα τόσον βοᾷ*? Sed opus 7
est examine et libra, incredibilia sint haec et inania an magnifica et caelestia. Nec nunc ego me his similia aut dixisse aut posse dicere puto: non ita insanio; sed hoc intellegi volo, laxandos esse eloquentiae frenos, nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. 'At enim alia condicio oratorum, alia poëtarum.' 8
Quasi vero M. Tullius minus audeat! Quamquam hunc omitto; neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse, ille norma oratoris et regula, num se cohibet et comprimit, cum dicit illa notissima: *Ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες* et rursus *οὐ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ* et statim *οὐκ ἐκ μὲν θαλάττης τὴν Εὔβοιαν προβαλέσθαι πρὸ τῆς Ἀττικῆς*; et alibi: *Ἐγὼ δὲ οἶμαι μέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τοὺς θεοὺς ἐκεῖνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων*? Iam quid audentius illo pulcherrimo ac longissimo 9
excessu: *νόσημα γάρ*? Quid haec breviora superioribus, sed audacia paria: *Τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν*? Ex eadem nota *ὅταν δὲ ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις ὥσπερ οὗτος ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε.* Simile his *ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις* et ibidem *σὺ τὸν εἰς ταῦτα ἔλεον προδέδωκας, Ἀριστόγειτον, μᾶλλον δ' ἀνῄρηκας ὅλως. μὴ δή, πρὸς οὓς αὐτὸς ἔχωσας λιμέ-*

2 *Hom. Φ 388.* 4 *Hom. E 356.* 5 libra, inquid, incr. *M, K. I,* libra, inquam, incr. *Cortius.* 14 *Dem. XVIII 296.* 15 *ibid. 299.* 17 *ibid. 301.* 18 *Dem. IV 49.* 21 ac longissimo *om. Dpϛ, K. I, Muell.* 22 *Dem. XIX 259.* 23* pari *D,* pariter *? cf. ad Trai. 58 (66), 8; 63 (13); paneg. 30, 5; 78, 4; al. — Dem. XVIII 136.* 25 Dem. II 9. 28 Dem. *XXV 28.* 29 *ibid. 84.*

νας καὶ προβόλων ἐνέπλησας, πρὸς τούτους ὁρμίζου. Et dixerat: Τούτῳ δ' οὐδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντα ἀπόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα. Et deinceps: Δέδοικα, μὴ δόξητέ τισι τὸν ἀεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδοτριβεῖν, nec satis: Οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα ὑμῖν οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοῖς μοσχεύητε, ad hoc: Εἰ δὲ κάπηλός ἐστι πονηρίας καὶ παλιγκάπηλος καὶ μεταβολεύς et mille talia, ut praeteream, quae ab
10 Aeschine θαύματα, non ῥήματα vocantur. In contrarium incidi: dices hunc quoque ob ista culpari. Sed vide, quanto maior sit, qui reprehenditur, ipso reprehendente et maior ob haec quoque; in aliis enim vis,
11 in his granditas eius elucet. Num autem Aeschines ipse his, quae in Demosthene carpebat, abstinuit? Χρὴ γὰρ τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον· ὅταν δὲ ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος, ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ. Alio loco: Ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ ψηφίσματι. Iterum alio: Ἀλλ' ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἀκροάσει εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τοὺς παρανό-
12 μους λόγους. Quod adeo probavit, ut repetat: Ἀλλ' ὥσπερ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις εἰς τὸν τοῦ πράγματος αὐτὸν δρόμον εἰσελαύνετε. Iam illa custoditius pressiusque: Σὺ δὲ ἑλκοποιεῖς, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέ-
13 οντα, et alia? Expecto, ut quaedam ex hac epistula ut illud 'gubernacula gemunt' et 'dis maris proximus' isdem notis quibus ea, de quibus scribo,

2 *Dem. XXV 76.* 4 *ibid. 7.* 7 *ibid. 48.* 9 *ibid. 46.* 12 *Aesch. Ctes. 167.* 15 ob hoc quoque *a*, ob haec *pς*, *Muell.*, ob hoc *D*, ob haec quoque *K.* 17 *Aesch. Ctes. 16. — Δεῖ pro Χρὴ K. I.* 20 *ibid. 101.* 21 ἐν τῷ φωτί *K. I.* 22 *ibid. 206.* 24 *Aesch. Timarch. 176.* 26 custoditius a, *K. II*, *Muell.*, commodius *Dpς*, *K. I.* 27 *Aesch. Ctes.* 208, 253. 29 ut om. rς.

confodias; intellego enim me, dum veniam prioribus peto, in illa ipsa, quae adnotaveras, incidisse. Sed confodias licet, dum modo iam nunc destines diem, quo et de illis et de his coram exigere possimus. Aut enim tu me timidum aut ego te temerarium faciam. Vale.

XXVII.

C. PLINIUS PATERNO SUO S.

Quanta potestas, quanta dignitas, quanta maiestas, 1
quantum denique numen sit historiae, cum frequenter alias tum proxime sensi. Recitaverat quidam verissimum librum partemque eius in alium diem reservaverat.
Ecce amici cuiusdam orantes obsecrantesque, ne re- 2
liqua recitaret. Tantus audiendi, quae fecerint, pudor, quibus nullus faciendi, quae audire erubescunt. Et ille quidem praestitit, quod rogabatur: sinebat fides; liber tamen ut factum ipsum manet, manebit legeturque semper tanto magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad cognoscenda, quae differuntur. Vale.

XXVIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Post longum tempus epistulas tuas, sed tres pariter 1
recepi, omnes elegantissimas, amantissimas, et quales a te venire, praesertim desideratas, oportebat. Quarum una iniungis mihi iucundissimum ministerium, ut ad Plotinam, sanctissimam feminam, litterae tuae perferantur.
Perferentur. Eadem commendas Popilium Artemisium. 2
Statim praestiti, quod petebat. Indicas etiam modicas te vindemias collegisse. Communis haec mihi tecum, quamquam in diversissima parte terrarum, querella est.
Altera epistula nuntias multa te nunc dictare, nunc 3
scribere, quibus nos tibi repraesentes. Gratias ago; agerem magis, si me illa ipsa, quae scribis aut dictas,

26 ut *om. Dpr,* *Muell.*

legere voluisses. Et erat aequum ut te mea ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium quam ad me per-
4 tinerent. Polliceris in fine, cum certius de vitae nostrae ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitivum rei familiaris statimque ad nos evolaturum, qui iam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo possis.
5 Tertia epistula continebat esse tibi redditam orationem pro † Clario, eamque visam uberiorem, quam dicente me, audiente te fuerit. Est uberior; multa enim postea inserui. Adicis alias te litteras curiosius scriptas misisse; an acceperim, quaeris. Non accepi et accipere gestio. Proinde prima quaque occasione mitte adpositis quidem usuris, quas ego (num parcius possum?) centesimas computabo. Vale.

XXIX.

C. PLINIUS RUSTICO SUO S.

1 Ut satius est unum aliquid insigniter facere quam plurima mediocriter, ita plurima mediocriter, si non possis unum aliquid insigniter. Quod intuens ego variis me studiorum generibus, nulli satis confisus, experior.
2 Proinde, cum hoc vel illud leges, ita singulis veniam ut non singulis dabis. An ceteris artibus excusatio in numero, litteris durior lex, in quibus difficilior effectus est? Quid autem ego de venia quasi ingratus? Nam, si ea facilitate proxima acceperis qua priora, laus potius speranda quam venia obsecranda est. Mihi tamen sufficit venia. Vale.

XXX.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

1 Laudas mihi et frequenter praesens et nunc per epistulas Nonium tuum, quod sit liberalis in quosdam:

3 finem *a*. 5 evolaturum *pa*, *K. II*, *Muell.*, advol. *Drς*, *K. I.* 8 pro Clario *a*, pro Clanio ς, proclamo *Dr*, pro Damo *p*, pro C. Lanio *Sichard. in marg.* 11 et *a*, eas *pr.* 17 est *rςa*, *Muell.*, *om. K. cum Dp.* 25 haec proxima *a*. 27 venia *suff. vulg.*, *suff.* venia *Hofacker p.* 48 et 55.

et ipse laudo, si tamen non in hos solos. Volo enim
eum, qui sit vere liberalis, tribuere patriae, propinquis,
adfinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus, non ut
isti, qui iis potissimum donant, qui donare maxime
possunt. Hos ego viscatis hamatisque muneribus non 2
sua promere puto, sed aliena corripere. Sunt ingenio
simili, qui, quod huic donant, auferunt illi famamque
liberalitatis avaritia petunt. Primum est autem suo esse 3
contentum, deinde, quos praecipue scias indigere, sustentantem
foventemque orbe quodam socialitatis ambire.
Quae cuncta si facit iste, usquequaque laudandus est, si 4
unum aliquid, minus quidem, laudandus tamen: tam
rarum est etiam imperfectae liberalitatis exemplar. Ea
invasit homines habendi cupido, ut possideri magis quam
possidere videantur. Vale.

XXXI.

C. PLINIUS SARDO SUO S.

Postquam a te recessi, non minus tecum, quam 1
cum ad te fui. Legi enim librum tuum identidem repetens
ea maxime (non enim mentiar), quae de me
scripsisti, in quibus quidem percopiosus fuisti. Quam
multa, quam varia, quam non eadem de eodem nec
tamen diversa dixisti! Laudem pariter et gratias agam? 2
Neutrum satis possum et, si possem, timerem, ne arrogans
esset ob ea laudare, ob quae gratias agerem.
Unum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora visa,
quanto iucundiora, et tanto iucundiora, quanto laudabiliora erant. Vale.

XXXII.

C. PLINIUS TITIANO SUO S.

Quid agis, quid acturus es? Ipse vitam iucundissimam, id est otiosissimam, vivo. Quo fit, ut

10 societatis *a, K. I, v. disp. II 21,* sodalitates *Mommsen.* 12 aliquod *a, Catan.* 18 tecum ⟨sum⟩ *Muell.* 19 ad te *D p, Muell., Hofacker p. 44 adn.,* apud te *r ς a, K. II.* 27 v. *Hofacker p. 55.* 31 *cf. Hofacker* p. 58. 32 vivo om. D p.

scribere longiores epistulas nolim, velim legere, illud tamquam delicatus, hoc tamquam otiosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis aut curiosius otiosis. Vale.

XXXIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

1 Incidi in materiam veram, sed simillimam fictae
dignamque isto laetissimo, altissimo planeque poëtico
ingenio, incidi autem, dum super cenam varia miracula
hinc inde referuntur. Magna auctori fides: tametsi
quid poëtae cum fide? Is tamen auctor, cui bene vel
2 historiam scripturus credidisses. Est in Africa Hippo-
nensis colonia mari proxima. Adiacet navigabile sta-
gnum: ex hoc in modum fluminis aestuarium emergit,
quod vice alterna, prout aestus aut repressit aut im-
3 pulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis
hic aetas piscandi, navigandi atque etiam natandi studio
tenetur, maxime pueri, quos otium lususque sollicitat.
His gloria et virtus altissime provehi: victor ille,
qui longissime ut litus ita simul natantes reliquit.
4 Hoc certamine puer quidam audentior ceteris in ulte-
riora tendebat. Delphinus occurrit et nunc praecedere
puerum, nunc sequi, nunc circumire, postremo subire,
deponere, iterum subire trepidantemque perferre pri-
mum in altum, mox flectit ad litus redditque terrae
5 et aequalibus. Serpit per coloniam fama: concurrere
omnes, ipsum puerum tamquam miraculum aspicere,
interrogare, audire, narrare. Postero die obsident litus,
prospectant mare et si quid est mari simile. Natant
pueri, inter hos ille, sed cautius. Delphinus rursus ad
tempus, rursus ad puerum. Fugit ille cum ceteris.

---

9 *v. Plin. nat. hist. IX 26.* — autoris *a.* 12 adiacet ei nav. *a, Merr.* 28 marino sim. *coni. anonym. Philol. Anz. XIII 559 (cf. Quintil. inst. or. V 10, 61), sed v. edit. meam a. 1904, II p. 87.* 30 fugit ille *a, K. II, Muell., Merr.,* fugit *venit puer fugit* ille *Dp,* venit ille fugit *rς,* venit. Fugit ille *K. I, v. disp. II 23.*

Delphinus, quasi invitet, revocet, exilit, mergitur vari-
osque orbes implicat expeditque. Hoc altero die, hoc 6
tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari
subiret timendi pudor. Accedunt et adludunt et appel-
lant, tangunt etiam pertrectantque praebentem. Crescit
audacia experimento. Maxime puer, qui primus ex-
pertus est, adnatat nanti, insilit tergo, fertur referturque,
agnosci se, amari putat, amat ipse; neuter timet, neuter
timetur; huius fiducia, mansuetudo illius augetur. Nec 7
non alii pueri dextra laevaque simul eunt hortantes
monentesque. Ibat una (id quoque mirum) delphinus
alius, tantum spectator et comes. Nihil enim simile
aut faciebat aut patiebatur, sed alterum illum ducebat,
reducebat ut puerum ceteri pueri. Incredibile, tam 8
verum tamen quam priora, delphinum gestatorem col-
lusoremque puerorum in terram quoque extrahi solitum
harenisque siccatum, ubi incaluisset, in mare revolvi.
Constat Octavium Avitum, legatum proconsulis, in litus 9
educto religione prava superfudisse unguentum, cuius
illum novitatem odoremque in altum refugisse nec
nisi post multos dies visum languidum et maestum,
mox redditis viribus priorem lasciviam et solita mini-
steria repetisse. Confluebant omnes ad spectaculum 10
magistratus, quorum adventu et mora modica res pu-
blica novis sumptibus atterebatur. Postremo locus
ipse quietem suam secretumque perdebat: placuit oc-
culte interfici, ad quod coibatur. Haec tu qua mise- 11
ratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles! Quam-
quam non est opus adfingas aliquid aut adstruas;
sufficit, ne ea, quae sunt vera, minuantur. Vale.

1 invitet et revoc. *D p r ς, K. I, Otto.* 2 implicitat *a, K. I, Merr.* 5 praebentem ⟨se⟩ *Momms., sed v. Leithäuser p. 20.* 7 adnatat nanti *a, Merr.,* adnatanti (-andi *D*) *D p r ς,* adnatat *K. II (disp. II 23), Muell.,* adnatantis *Sichard.* 8 se amari *a, K. I, Merr.,* se et am. *rell.* 14 reducebat *a, Otto, Merr.,* reducebatque *vulg.* 20* odoremque ⟨aspernatum⟩ in altum ref. ? *K.,* odoremque inad⟨sue⟩tum ref. ? 23 ad sp. omn. *a, Merr.*

XXXIV.

C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

1 Explica aestum meum: audio me male legere, dumtaxat versus; orationes enim commode, sed tanto minus versus. Cogito ergo recitaturus familiaribus amicis experiri libertum meum. Hoc quoque familiare, quod elegi non bene, sed melius, scio, lecturum, si tamen
2 non fuerit perturbatus. Est enim tam novus lector quam ego poëta. Ipse nescio, quid illo legente interim faciam, sedeam defixus et mutus et similis otioso an, ut quidam, quae pronuntiabit, murmure, oculis, manu prosequar. Sed puto me non minus male saltare quam legere. Iterum dicam, explica aestum meum vereque rescribe, num sit melius pessime legere quam ista vel non facere vel facere. Vale.

XXXV.

C. PLINIUS ATRIO SUO S.

1 Librum, quem misisti, recepi et gratias ago. Sum tamen hoc tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, cum alioqui validissime cupiam. Sed eam reverentiam cum litteris ipsis tum scriptis tuis debeo, ut sumere illa nisi vacuo animo inreligiosum putem.
2 Diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Est tamen aliquis modus, primum quod nimia cura deterit magis quam emendat, deinde quod nos a recentioribus revocat simulque nec absolvit priora et inchoare posteriora non patitur. Vale.

---

4 commode, sed *a, K. II,* commodius, sed *K. I,* commodis et *D,* commodius et *pr.* 7 sed mel. scio lect. *rϛa, cf. e. c. IX 21, 2 et 3,* sit mel. lect. *Dp,* sed melius lecturum *edd.*, sed ⟨me⟩ mel. l. *Boot.* 10 *prius* et *om. Dpr, K. I.* 17 Atrio *D,* Appio *pr,* Oppio *a,* Attio *? K.*, Satrio *? Stangl, cf. infra ind. nom. s. v. Satrius* Rufus.

XXXVI.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quaeris, quem ad modum in Tuscis diem aestate dis- 1
ponam. Evigilo, cum libuit, plerumque circa horam
primam, saepe ante, tardius raro. Clausae fenestrae
manent; mire enim silentio et tenebris ab iis, quae
avocant, abductus et liber et mihi relictus non oculos
animo, sed animum oculis sequor, qui eadem quae
mens vident, quotiens non vident alia. Cogito, si 2
quid in manibus, cogito ad verbum scribenti emen-
dantique similis nunc pauciora, nunc plura, ut vel
difficile vel facile componi tenerive potuerunt. Nota-
rium voco et die admisso, quae formaveram, dicto;
abit rursusque revocatur rursusque dimittitur. Ubi 3
hora quarta vel quinta (neque enim certum dimen-
sumque tempus), ut dies suasit, in xystum me vel
cryptoporticum confero, reliqua meditor et dicto. Ve-
hiculum ascendo. Ibi quoque idem quod ambulans
aut iacens; durat intentio mutatione ipsa refecta.
Paulum redormio, dein ambulo, mox orationem Grae-
cam Latinamve clare et intente non tam vocis causa
quam stomachi lego; pariter tamen et illa firmatur.
Iterum ambulo, ungor, exerceor, lavor. Cenanti mihi, 4
si cum uxore vel paucis, liber legitur; post cenam
comoedia aut lyristes; mox cum meis ambulo, quorum
in numero sunt eruditi. Ita variis sermonibus vespera
extenditur, et quamquam longissimus dies cito con-
ditur. Non numquam ex hoc ordine aliqua mutantur; 5
nam, si diu iacui vel ambulavi, post somnum demum
lectionemque non vehiculo, sed, quod brevius, quia
velocius, equo gestor. Interveniunt amici ex proximis
oppidis partemque diei ad se trahunt interdumque

14 remittitur *a*, *Merr.* 20 deinde *pr*, *v. ad p. 162, 10.* 24 sic cum *a.* 25 comoedia *pra*, comoediam *D*, comoedi ς *(cf. III 1, 9)*, comoedus *Sichard.* (cf. p. 262, 9), v. ad I 15, 2 et *V 3, 2.* 27 cito *ra*ς, bene D p. 30 quia vel. *a*, quod vel. Dpr

6 lasso mihi opportuna interpellatione subveniunt. Venor
aliquando, sed non sine pugillaribus, ut, quamvis
nihil ceperim, non nihil referam. Datur et colonis,
ut videtur ipsis, non satis temporis, quorum mihi
agrestes querellae litteras nostras et haec urbana
opera commendant. Vale.

XXXVII.

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

1 Nec tuae naturae est translaticia haec et quasi pu-
blica officia a familiaribus amicis contra ipsorum com-
modum exigere, et ego te constantius amo, quam ut
verear, ne aliter, ac velim, accipias, nisi te kalendis
statim consulem videro, praesertim cum me necessitas
locandorum praediorum *in* plures annos ordinatura
detineat, in qua mihi nova consilia sumenda sunt.
2 Nam priore lustro, quamquam post magnas remissiones,
reliqua creverunt: inde plerisque nulla iam cura mi-
nuendi aeris alieni, quod desperant posse persolvi; ra-
piunt etiam consumuntque, quod natum est, ut qui
3 iam putent se non sibi parcere. Occurrendum ergo
augescentibus vitiis et medendum est. Medendi una
ratio, si non nummo, sed partibus locem ac deinde
ex meis aliquos operis exactores, custodes fructibus
ponam. Et alioqui nullum iustius genus reditus, quam
4 quod terra, caelum, annus refert. At hoc magnam
fidem, acres oculos, numerosas manus poscit. Experi-
undum tamen et quasi in veteri morbo quaelibet mu-
5 tationis auxilia temptanda sunt. Vides, quam non
delicata me causa obire primum consulatus tui diem
non sinat; quem tamen hic quoque ut praesens votis,
gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

1 lassato *a*, *Merr.* 14* ⟨in⟩ pl. ann. (*an* pl. ⟨in⟩ ann. ?) *Muell.* — *Velim:* ⟨in⟩ pl. a. ordinaturum detineat, in quo (= qua *in re*). *25 at hoc Catan.*, ad hoc *D p r a*.

XXXVIII.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Ego vero Rufum nostrum laudo, non quia tu, ut ita facerem, petisti, sed quia est ille dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiae amor ipsius adiecit: iudicavi tamen; neque enim soli iudicant, qui maligne legunt. Vale.

XXXIX.

C. PLINIUS MUSTIO SUO S.

Haruspicum monitu reficienda est mihi aedes Cereris 1
in praediis in melius et in maius, vetus sane et angusta,
cum sit alioqui stato die frequentissima. Nam idibus 2
Septembribus magnus e regione tota coit populus,
multae res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa
redduntur; sed nullum in proximo suffugium aut imbris aut solis. Videor ergo munifice simul religioseque 3
facturus, si aedem quam pulcherrimam extruxero, addidero porticus [aedi], illam ad usum deae, has ad hominum. Velim ergo emas quattuor marmoreas columnas, cuius tibi videbitur generis, emas marmora, quibus
solum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel fa- 4
ciendum vel emendum ipsius deae signum, quia antiquum illud e ligno quibusdam sui partibus vetustate
truncatum est. Quantum ad porticus, nihil interim 5
occurrit, quod videatur istinc esse repetendum, nisi tamen ut formam secundum rationem loci scribas. Neque enim possunt circumdari templo: nam solum templi hinc flumine et abruptissimis ripis, hinc via
cingitur. Est ultra viam latissimum pratum, in quo 6
satis apte contra templum ipsum porticus explicabuntur; nisi quid tu melius inveneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

---

17 aedi, quam *pro* aedem quam ς. 18* aedi, quod tenent *editores, eieci cum* ς. 27 possum circumdare D p r ς.

XL.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

1 Scribis pergratas tibi fuisse litteras meas, quibus
cognovisti, quem ad modum in Tuscis otium aestatis
exigerem. Requiris, quid ex hoc in Laurentino hieme
2 permutem. Nihil, nisi quod meridianus somnus ex-
imitur, multumque de nocte vel ante vel post diem
sumitur, et, si agendi necessitas instat, quae frequens
hieme, non iam comoedo vel lyristae post cenam lo-
cus, sed illa, quae dictavi, identidem retractantur, ac
3 simul memoriae frequenti emendatione proficitur. Habes
aestate, hieme consuetudinem; nunc addas huc licet
ver et autumnum, quae inter hiemem aestatemque
media, ut nihil de die perdant, de nocte parvulum
adquirunt. Vale.

---

11 prospicitur *Mommsen.* 12 consuetudinem *codd., edd.,* consuetum ordinem *? Muell. coll. p. 259, 28.* — non addas huc *D p r a ς,* nunc a. h. *K. I (cf. supra p. 182, 5),* addas huc (*del.* non) *e coniectura Lectii Casaubon. et ex 'membranis' suis Modius novant. lect. 12 Grut. lamp. V p. 40, Catan., K. II,* colligas hinc *Momms., † add. Muell.*

C. PLINI CAECILI SECUNDI

EPISTULARUM

AD TRAIANUM IMPERATOREM

CUM EIUSDEM RESPONSIS

LIBER

INDEX SIGLORUM.

B exemplar bibliothecae Bodleianae, saec. XV/XVI, ab Hardeio repertum (vide editionis a. 1889 praef. p. 68 sqq., cf. *Journ. of Philology* XVII p. 95 sqq.).

A Hieronymi Avanti editio princeps a. 1502, continens epistulas 41—121.

a Aldi Manuti editio a. 1508, **a**[2] eiusdem Aldi editio altera a. 1518.

Cat. I. M. Catanaei editio altera a. 1518.

Or. I. C. Orelli editio a. 1833.

Lectiones Keili aa. 1853 et 1870 *(K.)*, Hardei a. 1889 *(Hard.)*, Merrilli a. 1903 *(Merr.)*, C. F. W. Muelleri a. 1903 *(Muell.)*, aliorum suis locis adscriptae sunt.

C. PLINI CAECILI SECUNDI
EPISTULARUM
AD TRAIANUM IMPERATOREM
CUM EIUSDEM RESPONSIS
LIBER.

I.

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Tua quidem pietas, imperator sanctissime, optaverat, 1
ut quam tardissime succederes patri; sed di inmor-
tales festinaverunt virtutes tuas ad gubernacula rei
publicae, quam susceperas, admovere. Precor ergo, 2
ut tibi et per te generi humano prospera omnia, id
est digna saeculo tuo, contingant. Fortem te et hi-
larem, imperator optime, et privatim et publice opto.

II.

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Exprimere, domine, verbis non possum, quantum 1
mihi gaudium attuleris, quod me dignum putasti iure
trium liberorum. Quamvis enim Iuli Serviani, optimi
viri tuique amantissimi, precibus iudulseris, tamen
etiam ex rescripto intellego libentius hoc ei te prae-
stitisse, quia pro me rogabat. Videor ergo summam 2
voti mei consecutus, cum inter initia felicissimi prin-
cipatus tui probaveris me ad peculiarem indulgentiam
tuam pertinere; eoque magis liberos concupisco, quos

habere etiam illo tristissimo saeculo volui, sicut potes
3 duobus matrimoniis meis credere. Sed di melius, qui
omnia integra bonitati tuae reservarunt; malui hoc
potius tempore me patrem fieri, quo futurus essem et
securus et felix.

III A. [XX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Ut primum me, domine, indulgentia vestra promovit
ad praefecturam aerarii Saturni, omnibus advocationi-
bus, quibus alioqui numquam eram promiscue functus,
renuntiavi, ut toto animo delegato mihi officio vacarem.
2 Qua ex causa, cum patronum me provinciales optassent
contra Marium Priscum, et petii veniam huius muneris
et impetravi. Sed, cum postea consul designatus cen-
suisset agendum nobiscum, quorum erat excusatio re-
cepta, ut essemus in senatus potestate pateremurque
nomina nostra in urnam conici, convenientissimum esse
tranquillitati saeculi tui putavi praesertim tam mode-
3 ratae voluntati amplissimi ordinis non repugnare. Cui
obsequio meo opto ut existimes constare rationem, cum
omnia facta dictaque mea probare sanctissimis moribus
tuis cupiam.

III B. [XXI.]

TRAIANUS PLINIO.

Et civis et senatoris boni partibus functus es obsequium amplissimi ordinis, quod iustissime exigebat, praestando. Quas partes impleturum te secundum susceptam fidem confido.

IV. [III.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Indulgentia tua, imperator optime, quam plenissimam experior, hortatur me, ut audeam tibi etiam pro

---

3 malui a, K. I, Hard., maluere *Ernestius, Merr.*, maluerunt *K. II.*

amicis obligari; inter quos sibi vel praecipuum locum
vindicat Voconius Romanus, ab ineunte aetate condi-
scipulus et contubernalis meus. Quibus ex causis et 2
a divo patre tuo petieram, ut illum in amplissimum
ordinem promoveret. Sed hoc votum meum bonitati
tuae reservatum est, quia mater Romani liberalitatem
sestertii quadragiens, quod conferre se filio codicillis
ad patrem tuum scriptis professa fuerat, nondum satis
legitime peregerat; quod postea fecit admonita a nobis.
Nam et fundos emancipavit et cetera, quae in eman- 3
cipatione implenda solent exigi, consummavit. Cum sit 4
ergo finitum, quod spes nostras morabatur, non sine
magna fiducia subsigno apud te fidem pro moribus
Romani mei, quos et liberalia studia exornant et eximia
pietas, qua et hanc ipsam matris liberalitatem et statim
patris hereditatem et adoptionem a vitrico meruit.
Auget haec et natalium et paternarum facultatum 5
splendor; quibus singulis multum commendationis ac-
cessurum etiam ex meis precibus indulgentiae tuae
credo. Rogo ergo, domine, ut me exoptatissimae mihi 6
gratulationis compotem facias et honestis, ut spero,
adfectibus meis praestes, ut non in me tantum, verum
et in amico gloriari iudiciis tuis possim.

V. [IV]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Proximo anno, domine, gravissima valetudine us- 1
que ad periculum vitae vexatus iatralipten adsumpsi;
cuius sollicitudini et studio tuae tantum indulgentiae
beneficio referre gratiam parem possum. Quare rogo 2
des ei civitatem Romanam. Est enim peregrinae con-
dicionis manumissus a peregrina. Vocatur ipse Har-
pocras, patronam habuit Thermuthin Theonis, quae iam

---

7 quadragiens *B, Budaeus, Hard.*, quadringenties *vulg.*
15 *prius* et *om. a, K. I, Hard.*

pridem defuncta est. Item rogo des ius Quiritium libertis Antoniae Maximillae, ornatissimae feminae, Hediae et † Antoniae Harmeridi; quod a te petente patrona peto.

VI. [XXII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Ago gratias, domine, quod et ius Quiritium liber-
tis necessariae mihi feminae et civitatem Romanam
Harpocrati, iatraliptae meo, sine mora indulsisti. Sed,
cum annos eius et censum, sicut praeceperas, ederem,
admonitus sum a peritioribus debuisse me ante ei
Alexandrinam civitatem impetrare, deinde Romanam,
2 quoniam esset Aegyptius. Ego autem, quia inter
Aegyptios ceterosque peregrinos nihil interesse crede-
bam, contentus fueram hoc solum scribere tibi, esse
eum a peregrina manumissum patronamque eius iam
pridem decessisse. De qua ignorantia mea non queror;
per quam stetit, ut tibi pro eodem homine saepius
obligarer. Rogo itaque, ut beneficio tuo legitime frui
possim, tribuas ei et Alexandrinam civitatem et Ro-
manam. Annos eius et censum, ne quid rursus indul-
gentiam tuam moraretur, libertis tuis, quibus iusseras,
misi.

VII. [XXIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Civitatem Alexandrinam secundum institutionem principum non temere dare proposui. Sed, cum Harpocrati, iatraliptae tuo, iam civitatem Romanam impetraveris, huic quoque petitioni tuae negare non sustineo. Tu, ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis, ut epistulam tibi ad Pompeium Plantam, praefectum Aegypti, amicum meum, mittam.

---

3 [Antoniae] Harm. K. II, Agathemeridi *Momms.* 14 esse eum *B in marg., Hard.,* etsi eum *A,* eum scilicet *a,* vulg.

VIII. [XXIV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum divus pater tuus, domine, et oratione pulcher- 1
rima et honestissimo exemplo omnes cives ad munifi-
centiam esset cohortatus, petii ab eo, ut statuas prin-
cipum, quas in longinquis agris per plures successiones
traditas mihi, quales acceperam, custodiebam, permit-
teret in municipium transferre adiecta sua statua. Quod 2
quidem ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat;
ego statim decurionibus scripseram, ut adsignarent
solum, in quo templum pecunia mea extruerem; illi
in honorem operis ipsius electionem loci mihi obtule-
rant. Sed primum mea, deinde patris tui valetudine, 3
postea curis delegati a vobis officii retentus, nunc vi-
deor commodissime posse in rem praesentem excurrere.
Nam et menstruum meum kalendis Septembribus
finitur, et sequens mensis complures dies feriatos
habet. Rogo ergo ante omnia permittas mihi opus, 4
quod inchoaturus sum, exornare et tua statua, deinde,
ut hoc facere quam maturissime possim, indulgeas
commeatum. Non est autem simplicitatis meae dissimu- 5
lare apud bonitatem tuam obiter te plurimum col-
laturum utilitatibus rei familiaris meae. Agrorum enim,
quos in eadem regione possideo, locatio, cum alioqui
CCCC excedat, adeo non potest differri, ut proximam
putationem novus colonus facere debeat. Praeterea
continuae sterilitates cogunt me de remissionibus co-
gitare; quarum rationem nisi praesens inire non pos-
sum. Debebo ergo, domine, indulgentiae tuae et pieta- 6
tis meae celeritatem et status ordinationem, si mihi
ob utraque haec dederis commeatum triginta dierum.
Neque enim angustius tempus praefinire possum, cum
et municipium et agri, de quibus loquor, sint ultra
centesimum et quinquagesimum lapidem.

---

8 quod quidem *K. I, Hard.*, quodque B a, quod cum Gruter., quod *K. II, Muell., Merr.*

IX. [XXV.]

TRAIANUS PLINIO.

Et multas *tuas* et omnes publicas causas petendi commeatus reddidisti; mihi autem vel sola voluntas tua suffecisset. Neque enim dubito te, ut primum potueris, ad tam districtum officium reversurum. Statuam poni mihi a te eo, quo desideras loco, quamquam eius modi honorum parcissimus, tamen patior, ne impedisse cursum erga me pietatis tuae videar.

X. [V.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Exprimere, domine, verbis non possum, quanto me
gaudio adfecerint epistulae tuae, ex quibus cognovi te
Harpocrati, iatraliptae meo, et Alexandrinam civitatem
tribuisse, quamvis secundum institutionem principum
non temere eam dare proposuisses. Esse autem Har-
2 pocran ***νομοῦ Μεμφίτου*** indico tibi. Rogo ergo, indul-
gentissime imperator, ut mihi ad Pompeium Plantam,
praefectum Aegypti, amicum tuum, sicut promisisti,
epistulam mittas. Obviam iturus, quo maturius, domine,
exoptatissimi adventus tui gaudio frui possim, rogo
permittas mihi quam longissime occurrere tibi.

XI. [VI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Proxima infirmitas mea, domine, obligavit me Po-
stumio Marino medico; cui parem gratiam referre bene-
ficio tuo possum, si precibus meis ex consuetudine
2 bonitatis tuae indulseris. Rogo ergo, ut propinquis eius
des civitatem, Chrysippo Mithridatis uxorique Chry-

---

3 tuas *add. Stangl coll. II 16, 4,* et multas et [omnes] *publ. (an* multas et privatas et publ. *?) K. II,* et ⟨privatas⟩ *mult. et omnes Cat., K. I, Hard.* 17 μεμφύτου *a,* Μεμφιτικοῦ *Henr. Steph., K. I, Hard.*

sippi, Stratonicae Epigoni, item liberis eiusdem Chrysippi, Epigono et Mithridati, ita ut sint in patris potestate, utque iis in libertos servetur ius patronorum. Item rogo indulgeas ius Quiritium L. Satrio Abascanto et P. Caesio Phosphoro et Anchariae Soteridi; quod a te volentibus patronis peto.

XII. [VII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Scio, domine, memoriae tuae, quae est bene fa- 1
ciendi tenacissima, preces nostras inhaerere. Quia tamen in hoc quoque indulsisti, admoneo simul et impense rogo, ut Accium Suram praetura exornare digneris,
cum locus vacet. Ad quam spem alioqui quietissimum 2
hortatur et natalium splendor et summa integritas in paupertate et ante omnia felicitas temporum, quae bonam conscientiam civium tuorum ad usum indulgentiae tuae provocat et attollit.

XIII. [VIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum sciam, domine, ad testimonium laudemque morum meorum pertinere tam boni principis iudicio exornari, rogo dignitati, ad quam me provexit indulgentia tua, vel auguratum vel septemviratum, quia vacant, adicere digneris, ut iure sacerdotii precari deos pro te publice possim, quos nunc precor pietate privata.

XIV. [IX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Victoriae tuae, optime imperator, maximae, pulcherrimae, antiquissimae et tuo nomine et rei publicae gratulor deosque inmortales precor, ut omnes cogita-

---

5 Anchariae *Momms. ind.*, Panchariae vulg. 24 vacat a.

tiones tuas tam laetus sequatur eventus, ut virtutibus tantis gloria imperii et novetur et augeatur.

XV. [XXVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Quia confido, domine, ad curam tuam pertinere, nuntio tibi me Ephesum cum omnibus meis *ὑπὲρ Μαλέαν* navigasse quamvis contrariis ventis retentum. Nunc destino partim orariis navibus, partim vehiculis provinciam petere. Nam sicut itineri graves aestus ita continuae navigationi etesiae reluctantur.

XVI. [XXVII.]

TRAIANUS PLINIO.

Recte renuntiasti, mi Secunde carissime. Pertinet enim ad animum meum, quali itinere *in* provinciam pervenias. Prudenter autem constituis interim navibus, interim vehiculis uti, prout loca suaserint.

XVII A. [XXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Sicut saluberrimam navigationem, domine, usque
Ephesum expertus ita inde, postquam vehiculis iter
facere coepi, gravissimis aestibus atque etiam febricu-
2 lis vexatus Pergami substiti. Rursus, cum transissem
in orarias naviculas, contrariis ventis retentus aliquanto
tardius, quam speraveram, id est XV kal. Octobres,
Bithyniam intravi. Non possum tamen de mora queri,
cum mihi contigerit, quod erat auspicatissimum, na-
3 talem tuum in provincia celebrare. Nunc rei publi-
cae Prusensium impendia, reditus, debitores excutio;
quod ex ipso tractatu magis ac magis necessarium in-
tellego. Multae enim pecuniae variis ex causis a pri-

---

6 *cf. Otto Sprichw. p. 206 sq.* 7 retentum. Nunc *Henr. Steph., K. II, Hard., Muell.,* navigasse. Quamvis contr. vent. *retentus, nunc Ba, K. I.* 14 in add. *Cat.*

vatis detinentur; praeterea quaedam minime legi-
timis sumptibus erogantur. Haec tibi, domine, in 4
ipso ingressu meo scripsi.

XVII B.

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Quinto decimo kalendas Octobres, domine, provin-
ciam intravi, quam in eo obsequio, in ea erga te fide,
quam de genere humano mereris, inveni. Dispice, 5
domine, an necessarium putes mittere huc men-
sorem. Videntur enim non mediocres pecuniae posse
revocari a curatoribus operum, si mensurae fideliter
aguntur. Ita certe prospicio ex ratione Prusensium,
quam cum maxime tracto.

XVIII. [XXIX.]

TRAIANUS PLINIO.

Cuperem sine querella corpusculi tui et tuorum 1
pervenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter
ab Epheso ei navigationi fuisset, quam expertus us-
que illo eras. Quo autem die pervenisses in Bithyniam, 2
cognovi, Secunde carissime, litteris tuis. Provinciales,
credo, prospectum sibi a me intellegent. Nam et tu
dabis operam, ut manifestum sit illis electum te esse,
qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem 3
in primis tibi rerum publicarum excutiendae sunt;
nam et esse eas vexatas satis constat. Mensores vix
etiam iis operibus, quae aut Romae aut in proximo
fiunt, sufficientes habeo; sed in omni provincia in-
veniuntur, quibus credi possit, et ideo non deerunt
tibi, modo velis diligenter excutere.

---

12 agantur *a, Hard.* 18 ei *Cat.*, et *B,* ut *a.* 23 eos[dem] mei *K. II,* eos domini ? *Muell. cruce addita.* 27 sufficientes *B, sufficienter a.*

XIX. [XXX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Rogo, domine, consilio me regas haesitantem, utrum
per publicos civitatum servos, quod usque adhuc factum,
an per milites adservare custodias debeam. Vereor
enim, ne et per servos publicos parum fideliter custo-
diantur, et non exiguum militum numerum haec cura
2 distringat. Interim publicis servis paucos milites ad-
didi. Video tamen periculum esse, ne id ipsum utris-
que neglegentiae causa sit, dum communem culpam
hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.

XX. [XXXI.]

TRAIANUS PLINIO.

Nihil opus est, mi Secunde carissime, ad continendas custodias plures commilitones converti. Perseveremus in ea consuetudine, quae isti provinciae est, ut per publicos servos custodiantur. Etenim, ut fideliter hoc faciant, in tua severitate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est, ne, si permisceantur servis publicis milites, mutua inter se fiducia neglegentiores sint; sed et illud haereat nobis, quam paucissimos milites a signis avocandos esse.

XXI. [XXXII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Gavius Bassus, praefectus orae Ponticae, et reverentissime et officiosissime, domine, venit ad me et compluribus diebus fuit mecum, quantum perspicere potui, vir egregius et indulgentia tua dignus. Cui ego notum feci praecepisse te, ut ex cohortibus, quibus me praeesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione uno. Respondit non suf-

---

11 regere a, regerere ⟨se⟩ p. *Muell.* 25 Gabius *a, K. I, Hard., item p. 275, 6 et infra ad* Trai. 86 a (18).

ficere sibi hunc numerum, idque se scripturum tibi. Hoc in causa fuit, quo minus statim revocandos putarem, quos habet supra numerum.

XXII. [XXXIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Et mihi scripsit Gavius Bassus non sufficere sibi eum militum numerum, qui ut daretur illi, mandatis meis complexus sum. Cui quae rescripsissem, ut notum haberes, his litteris subici iussi. Multum interest, res poscat an homines iure ut*i* latius velint. Nobis autem utilitas demum spectanda est, et, quantum fieri potest, curandum, ne milites a signis absint.

XXIII. [XXXIV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Prusenses, domine, balineum habent et sordidum et 1
vetus. Id itaque indulgentia tua restituere desiderant. Ego tamen aestimans novum fieri debere videor mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia, 2
ex qua fiat, primum ea, quam revocare a privatis et exigere iam coepi, deinde quam ipsi erogare in oleum soliti parati sunt in opus balinei conferre; quod alioqui et dignitas civitatis et saeculi tui nitor postulat.

XXIV. [XXXV.]

TRAIANUS PLINIO.

Si instructio novi balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere,

---

10 res p. an homines imperare l. v. *Cat.*, te p. an h. in se ut l. v. *B a*, tempus p. an h. iure uti l. v. *Or.*, in tempus p. an hoc munere uti l. v. *K. prob. Hard.*, *† add. Muell.* 16 id .... desiderant *om. B, Hard., add. a.* 17* ego tam. aest. nov. f. deb. videris *a; K. et Muell. lacunam inter* aest. *et* nov. *indicant;* ego t. aest. n f. d. videor (*similiter* indulgere *ad Trai. 108* [109], 2) *ego coll. ep. III 3, 5 et paneg. 67, 1*; idque tam inutile aestimant, ut *novum* fieri debeat, quod videris *Hard.*

modo ne quid ideo aut intribuatur aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

XXV. [X.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Servilius Pudens legatus, domine, VIII kal. Decembres Nicomediam venit meque longae expectationis sollicitudine liberavit.

XXVI. [XI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Rosianum Geminum, domine, artissimo vinculo mecum tua in me beneficia iunxerunt. Habui enim illum quaestorem in consulatu. Mei sum observantissimum expertus. Tantam mihi post consulatum reverentiam praestat et publicae necessitudinis pignera privatis
2 cumulat officiis. Rogo ergo, ut ipse apud te pro dignitate eius precibus meis faveas, cui et, si quid mihi credis, indulgentiam tuam dabis. Dabit ipse operam, ut in iis, quae ei mandaveris, maiora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quod spero tibi et integritatem eius et probitatem et industriam non solum ex eius honoribus, quos in urbe sub oculis tuis gessit,
3 verum etiam ex commilitio esse notissimam. Illud unum, quod propter caritatem eius nondum mihi videor satis plene fecisse, etiam atque etiam facio teque, domine, rogo, gaudere me exornata quaestoris mei dignitate, id est per illum mea, quam maturissime velis.

XXVII. [XXXVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Maximus, libertus et procurator tuus, domine, praeter decem beneficiarios, quos adsignari a me Gemel-

---

12 consulatu, mei summe obs. *a, K. I.*   26 mea *a*[2], *meum Ba.*

lino, optimo viro, iussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites sex. Tres interim, sicut inveneram, in ministerio eius relinquendos existimavi, praesertim cum ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quin etiam tutelae causa, quia ita desiderabat, addidi duos equites. In futurum, quid servari velis, rogo rescribas.

XXVIII. [XXXVII.]

TRAIANUS PLINIO.

Nunc quidem proficiscentem ad comparationem frumentorum Maximum, libertum meum, recte militibus instruxisti. Fungebatur enim et ipse extraordinario munere. Cum ad pristinum actum reversus fuerit, sufficient illi duo a te dati milites et totidem a Virdio Gemellino, procuratore meo, quem adiuvat.

XXIX. [XXXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Sempronius Caelianus, egregius iuvenis, repertos 1
inter tirones duos servos misit ad me; quorum ego
supplicium distuli, ut te conditorem disciplinae mili-
taris firmatoremque consulerem de modo poenae. Ipse 2
enim dubito ob hoc maxime, quod, ut iam dixerant
sacramento militari, ita nondum distributi in numeros
erant. Quid ergo debeam sequi, rogo, domine, scribas,
praesertim cum pertineat ad exemplum.

XXX. [XXXIX.]

TRAIANUS PLINIO.

Secundum mandata mea fecit Sempronius Caelianus 1
mittendo ad te eos, de quibus cognosci oportebit, an

---

2 milites, ex his interim, sicut inveneram *B a*, *lacunam indicat K.*, milites sex. Tris interim, sic. inv. Momms. prob. *Hard.* 23 sacr. ita nond. B, sacr. militar i nond. a.

capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem,
voluntarii se obtulerint an lecti sint vel etiam vicarii
2 dati. Lecti *si* sunt, inquisitio peccavit; si vicarii dati,
penes eos culpa est, qui dederunt; si ipsi, cum haberent
condicionis suae conscientiam, venerunt, animadverten-
dum in illos erit. Neque enim multum interest, quod
nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies,
quo primum probati sunt, veritatem ab iis originis
suae exegit.

XXXI. [XL.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Salva magnitudine tua, domine, descendas oportet
ad meas curas, cum ius mihi dederis referendi ad te,
2 de quibus dubito. In plerisque civitatibus, maxime
Nicomediae et Nicaeae, quidam vel in opus damnati
vel in ludum similiaque his genera poenarum publi-
corum servorum officio ministerioque funguntur atque
etiam ut publici servi annua accipiunt. Quod ego cum
audissem, diu multumque haesitavi, quid facere deberem.
3 Nam et reddere poenae post longum tempus plerosque
iam senes et, quantum adfirmatur, frugaliter modeste-
que viventes nimis severum arbitrabar, et in publicis
officiis retinere damnatos non satis honestum putabam;
eosdem rursus a re publica pasci otiosos inutile, non
4 pasci etiam periculosum existimabam. Necessario ergo
rem totam, dum te consulerem, in suspenso reliqui.
Quaeres fortasse, quem ad modum evenerit, ut poenis, in
quas damnati erant, exsolverentur: et ego quaesivi, sed
nihil comperi, quod adfirmare tibi possim. Ut decreta,
quibus damnati erant, proferebantur, ita nulla moni-
5 menta, quibus liberati probarentur. Erant tamen, qui
dicerent deprecantes iussu proconsulum legatorumve
dimissos. Addebat fidem, quod credibile erat neminem
hoc ausum sine auctore.

---

3 si add. Cat. 7 dies pro quo α.

XXXII. [XLI.]

TRAIANUS PLINIO.

Meminerimus idcirco te in istam provinciam mis- 1
sum, quoniam multa in ea emendanda apparuerunt.
Erit autem hoc vel maxime corrigendum, quod, qui
damnati ad poenam erant, non modo ea sine auctore,
ut scribis, liberati sunt, sed etiam in condicionem
proborum ministrorum retrahuntur. Qui igitur intra 2
hos proximos decem annos damnati nec ullo idoneo
auctore liberati sunt, hos oportebit poenae suae reddi;
si qui vetustiores invenientur et senes [ante annos decem
damnati], distribuamus illos in ea ministeria, quae non
longe a poena sint. Solent enim eius modi ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones
viarum et vicorum dari.

XXXIII. [XLII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum diversam partem provinciae circumirem, Ni- 1
comediae vastissimum incendium multas privatorum
domos et duo publica opera quamquam via interiacente,
Gerusian et Iseon, absumpsit. Est autem latius sparsum 2
primum violentia venti, deinde inertia hominum, quos
satis constat otiosos et inmobiles tanti mali spectatores
perstitisse; et alioqui nullus usquam in publico sipo,
nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia
compescenda. Et haec quidem, ut iam praecepi, parabuntur. Tu, domine, dispice, an instituendum putes colle- 3
gium fabrorum dumtaxat hominum CL. Ego attendam,
ne quis nisi faber recipiatur neve iure concesso in
aliud utatur; nec erit difficile custodire tam paucos.

---

4 apparuerint *a, K. I, Hard.* 11 ante . . damnati *ut glossema del. Guenther.* 21 Isson *B a*, Isaeon *Cat.* 24 sipho *K. I, Hard., sed cf. ep. V 6, 23*; 36. 26 parabantur *B a.* 30 utantur *Momms., K. II, Hard.*

XXXIV. [XLIII.]

TRAIANUS PLINIO.

1 Tibi quidem secundum exempla complurium in mentem venit posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui. Sed meminerimus provinciam istam et praecipue eam civitatem eius modi factionibus esse vexatam. Quodcumque nomen ex quacumque causa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, *nefariae*
2 *sodalitates* hetaeriaeque brevi fient. Satius itaque est comparari ea, quae ad coërcendos ignes auxilio esse possint, admonerique dominos praediorum, ut et ipsi inhibeant, ac, si res poposcerit, adcursu populi ad hoc uti.

XXXV. [XLIV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Sollemnia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, et suscepimus, domine, pariter et solvimus precati deos, ut velint ea semper solvi semperque signari.

XXXVI. [XLV.]

TRAIANUS PLINIO.

Et solvisse vos cum provincialibus dis inmortalibus vota pro mea salute et incolumitate et nuncupasse libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex litteris tuis.

XXXVII. [XLVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 In aquae ductum, domine, Nicomedenses impenderunt HS. |XXX| CCCXXIX, qui imperfectus adhuc relictus et destructus etiam est; rursus in alium

---

6 eas civitates . . . . vexatas *a, K. I, Hard.* 8* *lacunam a K. indicatam explere tentavi:* hetaeriae quae breves f. *B a,* h. quamvis breves f. *Cat.,* ἑταιρίαι ἑταῖροιque brevi f. *Or.,* *hetaeriae aeque brevi f. Lightfoot prob. Hard. et Merr.* 29 et *destr. etiam B, Hard.,* ac etiam destr. *a*, atque etiam destr. *vulg.*

ductum erogata sunt $\overline{CC}$. Hoc quoque relicto novo im-
pendio est opus, ut aquam habeant, qui tantam pecu-
niam male perdiderunt. Ipse perveni ad fontem puris- 2
simum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio
temptatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana
civitatis et humilia perveniat. Manent adhuc paucissimi
arcus: possunt et erigi quidam lapide quadrato, qui ex
superiore opere detractus est; aliqua pars, ut mihi vi-
detur, testaceo opere peragenda erit, id enim et facilius
et vilius. Sed in primis necessarium est mitti a te 3
vel aquilegem vel architectum, ne rursus eveniat, quod
accidit. Ego illud unum adfirmo, et utilitatem operis
et pulchritudinem saeculo tuo esse dignissimam.

XXXVIII. [XLVII.]

TRAIANUS PLINIO.

Curandum est, ut aqua in Nicomedensem civitatem perducatur. Vere credo te ea, qua debebis, diligentia hoc opus adgressurum. Sed medius fidius ad eandem diligentiam tuam pertinet inquirere, quorum vitio ad hoc tempus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint, ne, dum inter se gratificantur, et inchoaverint aquae ductus et reliquerint. Quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

XXXIX. [XLVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Theatrum, domine, Nicaeae maxima iam parte con- 1
structum, imperfectum tamen, sestertium, ut audio
(neque enim ratio operis excussa est) amplius centies
hausit: vereor ne frustra. Ingentibus enim rimis de- 2
sedit et hiat, sive in causa solum umidum et molle,

---

9 peragenda *B*, agenda *a*, *cf. p. 282, 8; 284, 9.* 22 quidquid *Schaefer., K II.* 28 operis *Muell. prob. K. II et Hard.*, plus *B a*, *del. K. I*, penitus *Schaefer.*, prorsus Or. 29 desedit *B*, *Hard.*, descendit *a*, discedit Gruter.

sive lapis ipse gracilis et putris: dignum est certe de-
liberatione, sitne faciendum an sit relinquendum an
etiam destruendum. Nam fulturae ac substructiones,
quibus subinde suscipitur, non tam firmae mihi quam
3 sumptuosae videntur. Huic theatro ex privatorum pol-
licitationibus multa debentur, ut basilicae circa, ut por-
ticus supra caveam. Quae nunc omnia differuntur
4 cessante eo, quod ante peragendum est. Iidem Nicae-
enses gymnasium incendio amissum ante adventum
meum restituere coeperunt longe numerosius laxiusque,
quam fuerat, et iam aliquantum erogaverunt, periculum
est, ne parum utiliter; incompositum enim et sparsum
est. Praeterea architectus sane aemulus eius, a quo
opus inchoatum est, adfirmat parietes quamquam
viginti et duos pedes latos imposita onera sustinere
non posse, quia sint caemento medii farti nec testaceo
5 opere praecincti. Claudiopolitani quoque in depresso
loco, inminente etiam monte ingens balineum defo-
diunt magis quam aedificant, et quidem ex ea pecunia,
quam buleutae additi beneficio tuo aut iam obtulerunt
6 ob introitum aut nobis exigentibus conferunt. Ergo,
cum timeam, ne illic publica pecunia, hic, quod est
omni pecunia pretiosius, munus tuum male collocetur,
cogor petere a te, non solum ob theatrum, verum etiam
ob haec balinea mittas architectum dispecturum, utrum
sit utilius post sumptum, qui factus est, quoquo modo
consummare opera, ut inchoata sunt, an, quae viden-
tur emendanda, corrigere, quae transferenda, transferre,
ne, dum servare volumus, quod impensum est, male
impendamus, quod addendum est.

XL. [XLIX.]

TRAIANUS PLINIO.

1 Quid oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum apud Nicaeenses est, in re praesenti optime deliberabis

---

2 *perficiendum vel* efficiendum Guenther., cf. ad p. 281, 9.

et constitues. Mihi sufficiet indicari, cui sententiae
accesseris. Tunc autem a privatis exigi opera tibi cu-
rae sit, cum theatrum, propter quod illa promissa sunt,
factum erit. Gymnasiis indulgent Graeculi; ideo for- 2
sitan Nicaeenses maiore animo constructionem eius
adgressi sunt: sed oportet illos eo contentos esse, quod
possit illis sufficere. Quid Claudiopolitanis circa ba- 3
lineum, quod parum, ut scribis, idoneo loco inchoave-
runt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi de-
esse non possunt. Nulla provincia est, quae non peritos
et ingeniosos homines habeat; modo ne existimes bre-
vius esse ab urbe mitti, cum ex Graecia etiam ad
nos venire soliti sint.

XLI. [L.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Intuenti mihi et fortunae tuae et animi magnitu- 1
dinem convenientissimum videtur demonstrare opera
non minus aeternitate tua quam gloria digna quantum-
que pulchritudinis tantum utilitatis habitura. Est in 2
Nicomedensium finibus amplissimus lacus. Per hunc
marmora, fructus, ligna, materiae et sumptu modico et
labore usque ad viam navibus, inde magno labore,
maiore impendio vehiculis ad mare devehuntur. *Itaque
lacum mari committere adnituntur.* Sed hoc opus multas
manus poscit. At eae porro non desunt. Nam et in
agris magna copia est hominum et maxima in civitate,
certaque spes omnes libentissime adgressuros opus
omnibus fructuosum. Superest, ut tu libratorem vel 3
architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter

2 opera ctum theatrum *B* (opera censeo cum ? *Nettleship, an* opera tempus cum ? *Hard. Journ. of Philol. XVII 102*). 7 illis *Cat., K. II,* illi *Ba, K. I,* tibi *Momms.* 17 demonstrare *Cat., K. II, Muell.,* demonstrari *A, K. I, Hard.* 23 *Lacunam explere tentavi Ernestio duce, qui voluit* Itaque mari committere cupiunt, *cf. p. 284,* 13 et infra ad Trai. 61 (69), 1. 24 *sed hoc opus Cat.,* hoc op. sed *a,* hoc opus A, cf. ep. IX 37, 4.

exploret, sitne lacus altior mari, quem artifices regionis
huius quadraginta cubitis altiorem esse contendunt.
4 Ego per eadem loca invenio fossam a rege percussam,
sed incertum, utrum ad colligendum umorem circum-
iacentium agrorum an ad committendum flumini
lacum; est enim imperfecta. Hoc quoque dubium,
intercepto rege mortalitate an desperato operis effectu.
5 Sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum pro tua
gloria) incitor et accendor, ut cupiam peragi a te,
quae tantum coeperant reges.

XLII. [LI.]

TRAIANUS PLINIO.

Potest nos sollicitare lacus iste, ut committere illum mari velimus; sed plane explorandum est diligenter, ne, si inmissus in mare fuerit, totus effluat, certe, quantum aquarum et unde accipiat. Poteris a Calpurnio Macro petere libratorem, et ego hinc aliquem tibi peritum eius modi operum mittam.

XLIII. [LII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Requirenti mihi Byzantiorum rei publicae impendia,
quae maxima fecit, indicatum est, domine, legatum ad
te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti,
2 eique dari nummorum duodena milia. Memor ergo
propositi tui legatum quidem retinendum, psephisma
autem mittendum putavi, ut simul et sumptus levaretur
3 et impleretur publicum officium. Eidem civitati im-
putata sunt terna milia, quae viatici nomine annua
dabantur legato eunti ad eum, qui Moesiae praeest,
4 publice salutandum. Haec ego in posterum circum-
cidenda existimavi. Te, domine, rogo, ut, quid sentias,

15 *immissus Ba*, dimiss. *A*, *K. II*, *Muell.*, demiss. *Cat.*, *K. I*, *Hard.* 22 facit *Cat.*, K. I, Hard.

rescribendo aut consilium meum confirmare aut errorem emendare digneris.

XLIV. [LIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Optime fecisti, Secunde carissime, duodena ista Byzantiis, quae ad salutandum me in legatum impendebantur, remittendo. Funge*n*tur his partibus, etsi solum psephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis et Moesiae praeses, si minus illum sumptuose coluerint.

XLV. [LIV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Diplomata, domine, quorum dies praeteriit, an omnino observari et quam diu velis, rogo scribas meque haesitatione liberes. Vereor enim, ne in alterutram partem ignorantia lapsus aut inlicita confirmem aut necessaria impediam.

XLVI. [LV.]

TRAIANUS PLINIO.

Diplomata, quorum praeteritus est dies, non debent esse in usu. Ideo inter prima iniungo mihi, ut per omnes provincias ante mittam nova diplomata, quam desiderari possint.

XLVII. [LVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum vellem, domine, Apameae cognoscere publicos 1
debitores et reditum et impendia, responsum est mihi cupere quidem universos, ut a me rationes coloniae legerentur, numquam tamen esse lectas ab ullo proconsulum; habuisse privilegium et vetustissimum morem

7* funge⟨n⟩tur *ego, cf. p. 266, 25,* fungetur *B a, Hard.,* perpetuo *A, lacunam indicant K., Muell.* 8 solum eorum pseph. *a.* 13 praeterita omn. *A a*, praeterita an omn. *Cat.*, *praeteriit an omn. Or.*

2 arbitrio suo rem publicam administrare. Exegi, ut,
quae dicebant quaeque recitabant, libello complecterentur;
quem tibi, qualem acceperam, misi, quamvis intellegerem
pleraque ex illo ad id, de quo quaeritur,
3 non pertinere. Te rogo, ut mihi praeire digneris,
quid me putes observare debere. Vereor enim, ne
aut excessisse aut non implesse officii mei partes
videar.

XLVIII. [LVII.]

TRAIANUS PLINIO.

1 Libellus Apamenorum, quem epistulae tuae iunxeras,
remisit mihi necessitatem perpendendi, qualia essent,
propter quae videri volunt eos, qui pro consulibus
hanc provinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectatione
rationum suarum, cum, ipse ut eas inspiceres, non
2 recusaverint. Remuneranda est igitur probitas eorum,
ut iam nunc sciant hoc, quod inspecturus es, ex mea
voluntate salvis, quae habent, privilegiis esse facturum.

XLIX. [LVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Ante adventum meum, domine, Nicomedenses priori
foro novum adicere coeperunt, cuius in angulo est aedes
vetustissima Matris Magnae aut reficienda aut transferenda
ob hoc praecipue, quod est multo depressior
2 opere eo, quod cum maxime surgit. Ego cum quaererem,
num esset aliqua lex dicta templo, cognovi alium
hic, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice
ergo, domine, an putes aedem, cui nulla lex dicta est,
salva religione posse transferri; alioqui commodissimum
est, si religio non impedit.

---

1 administrandi *? Wilde p. 61, adn. 6.* 5 praeire ***Ba,*** *Hard.*, praecipere *A, K., Muell.* 14* *velim* istam *pro* hanc, *cf. ad p. 102, 7 et p. 279, 3; 280, 5; 284, 13 al., sed vide ad Trai. 117 (118).* 15 ipse ut *A, K., Hard.*, ipsum te ut *a, tu ipse quominus ? Muell. cruce addita.*

L. [LIX.]

TRAIANUS PLINIO.

Potes, mi Secunde carissime, sine sollicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, aedem Matris deum transferre in eam, quae est accommodatior; nec te moveat, quod lex dedicationis nulla reperitur, cum solum peregrinae civitatis capax non sit dedicationis, quae fit nostro iure.

LI. [XII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Difficile est, domine, exprimere verbis, quantam per- 1
ceperim laetitiam, quod et mihi et socrui meae praestitisti, ut adfinem eius Caelium Clementem in hanc
provinciam transferres. Ex illo enim [et] mensuram 2
beneficii tui penitus intellego, cum tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar, cui referre gratiam parem ne audeo quidem, quamvis maxime poscam. Itaque ad vota confugio deosque precor, ut iis, quae in me adsidue confers, non indignus existimer.

LII. [LX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Diem, domine, quo servasti imperium, dum suscipis, quanta mereris laetitia, celebravimus precati deos, ut te generi humano, cuius tutela et securitas saluti tuae innisa est, incolumem florentemque praestarent. Praeivimus et commilitonibus ius iurandum more sollemni, eadem provincialibus certante pietate iurantibus.

---

14 enim et *vulg.*, etenim *Guenther.*, et *del. a, K., Hard., Muell.* 17* max. poscam *ego,* maxime (Maximo *a*) possim *A a,* max. debeam *Cat.;* ne gaudio quidem quamvis maximo possum *Momms.* 27 certant *A*, certante Momms., vulg., cf. ad *Trai. 100 (101),* certatim *Beroald.*, K. I, cf. ad Trai. 86b (18), 2

LIII. [LXI.]

TRAIANUS PLINIO.

Quanta religione et laetitia commilitones cum provincialibus te praeeunte diem imperii mei celebraverint, libenter, mi Secunde carissime, cognovi litteris tuis.

LIV. [LXII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Pecuniae publicae, domine, providentia tua et ministerio nostro et iam exactae sunt et exiguntur; quae vereor ne otiosae iaceant. Nam et praediorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est, nec inveniuntur, qui velint debere rei publicae, praesertim
2 duodenis assibus, quanti a privatis mutuantur. Dispice ergo, domine, numquid minuendam usuram ac per hoc idoneos debitores invitandos putes, et, si nec sic reperiuntur, distribuendam inter decuriones pecuniam, ita ut recte rei publicae caveant; quod quamquam invitis et recusantibus minus acerbum erit leviore usura constituta.

LV. [LXIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Et ipse non aliud remedium dispicio, mi Secunde carissime, quam ut quantitas usurarum minuatur, quo facilius pecuniae publicae collocentur. Modum eius ex copia eorum, qui mutuabuntur, tu constitues. Invitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex iustitia nostrorum temporum.

---

5 agnovi *A*. 14 duodenis assibus *Aa*, *deleri volunt Ernestius et Hard.*, usuris assibus *Salmasius et Gronovius*. 17 ne sic *Aa*, nec sic *Or.*, *K. I*, *Hard.*, *Merr.*, *cf. ep. II 2, 2; IX 2, 2; paneg. 16, 3; 73, 3; 86, 3;* ne sic ⟨quidem⟩ *Cat.*, *K. II (disp. II 13)*, *Muell.*

LVI. [LXIV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Summas, domine, gratias ago, quod inter maximas 1
occupationes *in* iis, de quibus te consului, me quoque
regere dignatus es; quod nunc quoque facias rogo.
Adiit enim me quidam indicavitque adversarios suos a 2
Servilio Calvo, clarissimo viro, in triennium relegatos
in provincia morari: illi contra ab eodem se restitu-
tos adfirmaverunt edictumque recitaverunt. Qua *ex* causa
necessarium credidi rem integram ad te referre. Nam, 3
sicut mandatis tuis cautum est, ne restituam ab alio
aut a me relegatos, ita de iis, quos alius et relegaverit
et restituerit, nihil comprehensum est. Ideo tu, domine,
consulendus fuisti, quid observare me velles tam her-
cule de his quam de illis, qui in perpetuum relegati
nec restituti in provincia deprehenduntur. Nam haec 4
quoque species incidit in cognitionem meam. Est enim
adductus ad me in perpetuum relegatus *a* Iulio Basso
proconsule. Ego, quia sciebam acta Bassi rescissa da-
tumque a senatu ius omnibus, de quibus ille aliquid
constituisset, ex integro agendi, dumtaxat per biennium,
interrogavi hunc, quem relegaverat, an adisset do-
cuissetque proconsulem. *Negavit.* Per quod effectum 5
est, ut te consulerem, reddendum eum poenae suae an
gravius aliquid et quid potissimum constituendum pu-
tares et in hunc et in eos, si qui forte in simili con-
dicione invenirentur. Decretum Calvi et edictum, item
decretum Bassi his litteris subieci.

LVII. [LXV.]

TRAIANUS PLINIO.

Quid in persona eorum statuendum sit, qui a P. 1
Servilio Calvo proconsule in triennium relegati et mox

4 in *add. Ernestius.* 9 ex *add. K. II, cf. V 8, 11; ad Trai. 64 (14); 68 (73).* 15 de his quam de illis α, Hard., *Muell.*, quam de iis (his *A*) *A*, K. 18 a add. Cat. 19 dictumque *A.* 23 negavit *add.* Cat.

eiusdem edicto restituti in provincia remanserunt,
proxime tibi rescribam, cum causas eius facti a Calvo
2 requisiero. Qui a Iulio Basso in perpetuum relegatus
est, cum per biennium agendi facultatem habuerit, si
existimabat se iniuria relegatum, neque id fecerit atque
in provincia morari perseverarit, vinctus mitti ad prae-
fectos praetorii mei debet. Neque enim sufficit eum
poenae suae restitui, quam contumacia elusit.

LVIII. [LXVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Cum citarem iudices, domine, conventum inchoatu-
rus, Flavius Archippus vacationem petere coepit ut
2 philosophus. Fuerunt, qui dicerent non modo liberan-
dum eum iudicandi necessitate, sed omnino tollendum
de iudicum numero reddendumque poenae, quam fractis
3 vinculis evasisset. Recitata est sententia Veli Pauli
proconsulis, qua probabatur Archippus crimine falsi dam-
natus in metallum: ille nihil proferebat, quo restitutum
se doceret; adlegabat tamen pro restitutione et libellum
a se Domitiano datum et epistulas eius ad honorem suum
pertinentes et decretum Prusensium. Addebat his et
tuas litteras scriptas sibi, addebat et patris tui edictum
et epistulam, quibus confirmasset beneficia a Domitiano
4 data. Itaque, quamvis eidem et alia crimina adplicaren-
tur, nihil decernendum putavi, donec te consulerem de
eo, quod mihi constitutione tua dignum videbatur.
Ea, quae sunt utrimque recitata, his litteris subieci.

EPISTULA DOMITIANI AD TERENTIUM MAXIMUM.

5 Flavius Archippus philosophus impetravit a me, ut
agrum ei ad C̄ circa Prusiadem, patriam suam, emi

13 non modo *a, Muell.*, non *K.*, *Hard.* 24 et alia *Madvigius, cf. infra ep. 60 (68), p. 292, 19,* talia *vulg.* 30 ad C̄ *B, Hard.,* DC *a;* ut agrum ei adderem circa Prusiadam (Prusiam *Cat., Prusiadem Cellar.*) patriam suam tam uberem *A, K. II, Muell. cruce addita.*

iuberem, cuius reditu suos alere posset. Quod ei praestari volo. Summam expensam liberalitati meae feres.

EIUSDEM AD L. APPIUM MAXIMUM.

Archippum philosophum, bonum virum et profes- 6
sioni suae etiam moribus respondentem, commendatum habeas velim, mi Maxime, et plenam ei humanitatem tuam praestes in iis, quae verecunde a te desideraverit.

EDICTUM DIVI NERVAE.

Quaedam sine dubio, Quirites, ipsa felicitas tempo- 7
rum edicit, nec expectandus est in iis bonus princeps, quibus illum intellegi satis est, cum hoc sibi civium meorum spondere possit vel non admonita persuasio, me securitatem omnium quieti meae praetulisse, ut et nova beneficia conferrem et ante me concessa servarem.
Ne tamen aliquam gaudiis publicis adferat haesitationem 8
vel eorum, qui impetraverunt, diffidentia vel eius memoria, qui praestitit, necessarium pariter credidi ac laetum obviam dubitantibus indulgentiam meam mit-
tere. Nolo existimet quisquam, quod alio principe vel 9
privatim vel publice consecutus *sit*, ideo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat. Sint, si rata, et certa, nec gratulatio ullius instauratis egeat precibus, quem fortuna imperii vultu meliore respexit. Me novis beneficiis vacare patiantur et ea demum sciant roganda esse, quae non habent.

EPISTULA EIUSDEM AD TULLIUM IUSTUM.

Cum rerum omnium ordinatio, quae prioribus tem- 10
poribus inchoatae consummatae sunt, observanda sit, tum epistulis etiam Domitiani standum est.

---

10 spectandus *vulg.*, expectandus *Vonckius obss. misc. c. 15 p. 91, cf. infra v. 18, Muell.* — bonus *vulg.*, novus Madv., *Muell.* 21 sint, si rata, et *B*, sint rata et vulg. 22 egeat *Beroald., K., Hard.*, eget *A*, Muell.

LIX. [LXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Flavius Archippus per salutem tuam aeternitatemque petit a me, ut libellum, quem mihi dedit, mitterem tibi. Quod ego sic roganti praestandum putavi, ita tamen, ut missurum me notum accusatrici eius facerem, a qua et ipsa acceptum libellum his epistulis iunxi, quo facilius velut audita utraque parte dispiceres, quid statuendum putares.

LX. [LXVIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Potuit quidem ignorasse Domitianus, in quo statu esset Archippus, cum tam multa ad honorem eius pertinentia scriberet; sed meae naturae accommodatius est credere etiam statui eius subventum interventu principis, praesertim cum etiam statuarum ei honor totiens decretus sit ab iis, qui *non* ignorabant, quid de illo Paulus proconsul pronuntiasset. Quae tamen, mi Secunde carissime, non eo pertinent, ut, si quid illi novi criminis obicitur, minus de eo audiendum putes. Libellos Furiae Primae accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistulae tuae iunxeras, legi.

LXI. [LXIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Tu quidem, domine, providentissime vereris, ne commissus flumini atque ita mari lacus effluat; sed ego in re praesenti invenisse videor, quem ad modum huic
2 periculo occurrerem. Potest enim lacus fossa usque ad flumen adduci nec tamen in flumen emitti, sed relicto *quasi* margine contineri pariter et dirimi. Sic con-

---

17 non add. Ernestius. 28 cuniculo pro periculo A.

sequemur, ut nec vacuetur flumini mixtus et sit perinde,
ac si misceatur. Erit enim facile per illam brevissimam
terram, quae interiacebit, advecta fossa onera trans-
ponere in flumen. Quod ita fiet, si necessitas coget, et, 3
spero, non coget. Est enim et lacus ipse satis altus
et nunc in contrariam partem flumen emittit, quod
interclusum inde et, quo volumus, aversum sine ullo
detrimento lacus tantum aquae, quantum nunc portat,
effundet. Praeterea per id spatium, per quod fossa fa-
cienda est, incidunt rivi; qui si diligenter colligantur,
augebunt illud, quod lacus dederit. Enimvero, si pla- 4
ceat fossam longius ducere et altius pressam mari
aequare nec in flumen, sed in ipsum mare emittere,
repercussus maris servabit et reprimet, quidquid e lacu
veniet. Quorum si nihil nobis loci natura praestaret,
expeditum tamen erat cataractis aquae cursum tem-
perare. Verum et haec et alia multo sagacius con- 5
quiret explorabitque librator, quem plane, domine,
debes mittere, ut polliceris. Est enim res digna et
magnitudine tua et cura. Ego interim Calpurnio Macro,
clarissimo viro, auctore te scripsi, ut libratorem quam
maxime idoneum mitteret.

LXII. [LXX.]

TRAIANUS PLINIO.

Manifestum est, mi Secunde carissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum, cum tam multa provisa habeas, per quae nec periclitetur exhauriri et magis in usu nobis futurus sit. Elige igitur id, quod praecipue res ipsa suaserit. Calpurnium Macrum credo facturum, ut te libratore instruat, neque provinciae istae his artificibus carent.

---

1 vacuetur *Madv., Muell.,* vacuari videatur *K. II,* vacuo videatur *A a,* vicino videatur *Cat., K. I, Hard.* 11 dein vero *pro* enimvero *Momms.* 12 altius *Gierig., Madv.,* artius *vulg.* 25 est *a, om. K. I.* 28 usu *Cat., K. II,* usus *A, K. I, Hard.*

LXIII. [XIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Scripsit mihi, domine, Lycormas, libertus tuus, ut, si qua legatio a Bosporo venisset urbem petitura, usque in adventum suum retineretur. Et legatio quidem, dumtaxat in eam civitatem, in qua ipse sum, nulla adhuc venit, sed venit tabellarius Sauromatae regis, quem ego usus opportunitate, quam mihi casus obtulerat, cum tabellario, qui Lycormam ex itinere praecessit, mittendum putavi, ut posses *et* ex Lycormae et ex regis epistulis pariter cognoscere, quae fortasse pariter scire deberes.

LXIV. [XIV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Rex Sauromates scripsit mihi esse quaedam, quae deberes quam maturissime scire. Qua ex causa festinationem tabellarii, quem ad te cum epistulis misit, diplomate adiuvi.

LXV. [LXXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Magna, domine, et ad totam provinciam pertinens
quaestio est de condicione et alimentis eorum, quos
2 vocant θρεπτούς. In qua ego auditis constitutionibus
principum quia nihil inveniebam aut proprium aut
universale, quod ad Bithynos referretur, consulendum
te existimavi, quid observari velles; neque enim putavi
posse me in eo, quod auctoritatem tuam posceret,
3 exemplo esse contentum. Recitabatur autem apud me
edictum, quod dicebatur divi Augusti, ad Asiam

---

7 regis, quem ego *Schaefer., K. II, Muell.*, cuius ego *A*, quem ego *a, K. I, Hard.* 10 <et> ex L. et ex *Muell.*, ex L. et ex *a, K. I, Hard.*, et L. et *K. II*, ex L. et *A*. 25 ferretur *A, K. I*, feretur *a*. 26 enim *add. a, K. I*. 29 Anniam *A a, Cat., K., Muell., Merr.*, Achaiam Momms., Asiam Hard., *cf. Dio Cass. LIV 7.*

pertinens; recitatae et epistulae divi Vespasiani ad Lacedaemonios et divi Titi ad eosdem [ad Achaeos] et Domitiani ad Avidium Nigrinum et Armenium Brocchum proconsules, item ad Lacedaemonios; quae ideo tibi non misi, quia et parum emendata et quaedam non certae fidei videbantur, et quia vera et emendata in scriniis tuis esse credebam.

LXVI. [LXXII.]

TRAIANUS PLINIO.

Quaestio ista, quae pertinet ad eos, qui liberi nati 1
expositi, deinde sublati a quibusdam et in servitute educati sunt, saepe tractata est, nec quicquam invenitur in commentariis eorum principum, qui ante me fuerunt, quod ad omnes provincias sit constitutum.
Epistulae sane sunt Domitiani ad Avidium Nigrinum 2
et Armenium Brocchum, quae fortasse debeant observari: sed inter eas provincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia; et ideo nec adsertionem denegandam iis, qui ex eius modi causa in libertatem vindicabuntur, puto, neque ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum.

LXVII. [XV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Legato Sauromatae regis, cum sua sponte Nicaeae, 1
ubi me invenerat, biduo substitisset, longiorem moram faciendam, domine, non putavi, primum quod incertum adhuc erat, quando libertus tuus Lycormas venturus esset, deinde quod ipse proficiscebar in diversam provinciae partem ita officii necessitate exigente. Haec 2
in notitiam tuam perferenda existimavi, quia proxime

2 et Achaeos *B, Budaeus, del. Hard.*, Acheos *A, del. K. II et Merr.*, dein ad Ach. *a*, ⟨et⟩ ad Ach. *Muell.* 17 non *a*, praeterita *Momms.*, intermissa *Or.;* observari: sed intra e. pr., de qu. rescr., inter quas non est Bith.? K. prob. Hard. et Merr. *20 et pro* neque *Wilde p. 47.*

scripseram petisse Lycormam, ut legationem, si qua venisset a Bosporo, usque in adventum suum retinerem. Quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit, praesertim cum epistulae Lycormae, quas detinere, ut ante praedixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum antecessurae viderentur.

LXVIII. [LXXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Petentibus quibusdam, ut sibi reliquias suorum aut propter iniuriam vetustatis aut propter fluminis incursum aliaque his similia quocumque secundum exemplum proconsulum transferre permitterem, quia sciebam in urbe nostra ex eius modi causa collegium pontificum adiri solere, te, domine, maximum pontificem consulendum putavi, quid observare me velis.

LXIX. [LXXIV.]

TRAIANUS PLINIO.

Durum est iniungere necessitatem provincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas iustas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum, qui isti provinciae praefuerunt, et ut causa cuique, ita aut permittendum aut negandum.

LXX. [LXXV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Quaerenti mihi, domine, Prusae ubi posset balineum, quod indulsisti, fieri, placuit locus, in quo fuit aliquando domus, ut audio, pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur, ut foedissima facies civitatis ornetur, atque etiam ut ipsa civitas amplietur nec ulla

---

11 quocumque ego Wien. Stud. XXV 312, cf. infra v. 20 et p. 293, 7,* quaecumque *vulg.* 22 et ut ? K. *II,* et ex *Cat., K. I, Hard.,* ex *Muell.*

aedificia tollantur, sed, quae sunt vetustate sublapsa,
relaxentur in melius. Est autem huius domus condicio 2
talis: Legaverat eam Claudius Polyaenus Claudio Caesari iussitque in peristylio templum ei fieri, reliqua [ex domo] locari. Ex ea reditum aliquandiu civitas percepit; deinde paulatim partim spoliata, partim neglecta cum peristylio domus tota collapsa est, ac iam paene nihil ex ea nisi solum superest; quod tu, domine, sive donaveris civitati sive venire iusseris, propter opportuni-
tatem loci pro summo munere accipiet. Ego, si per- 3
miseris, cogito in area vacua balineum collocare, eum autem locum, in quo aedificia fuerunt, exedra et porticibus amplecti tibique consecrare, cuius beneficio
elegans opus dignumque nomine tuo fiet. Exemplar 4
testamenti, quamquam mendosum, misi tibi; ex quo cognosces multa Polyaenum in eiusdem domus ornatum reliquisse, quae ut domus ipsa perierunt, a me tamen, in quantum potuerit, requirentur.

LXXI. [LXXVI.]

TRAIANUS PLINIO.

Possumus apud Prusenses area ista cum domo collapsa, quam vacare scribis, *ad* extructionem balinei uti. Illud tamen parum expressisti, an aedes in peristylio Claudio facta esset. Nam, si facta est, licet collapsa sit, religio eius occupavit solum.

LXXII. [LXXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Postulantibus quibusdam, ut de agnoscendis liberis restituendisque natalibus et secundum epistulam Domitiani scriptam Minicio Rufo et secundum exempla proconsulum ipse cognoscerem, respexi ad senatus

---

2 reparentur *a*. 4 iusseratque Cat. — ex domo del. K. II. *13 tibique B*, quae tibi *A*, atque tibi a. 22 ad add. Cat.

consultum pertinens ad eadem genera causarum, quod de iis tantum provinciis loquitur, quibus proconsules praesunt; ideoque rem integram distuli, dum *tu*, domine, praeceperis, quid observare me velis.

LXXIII. [LXXVIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Si mihi senatus consultum miseris, quod haesitationem tibi fecit, aestimabo, an debeas cognoscere de agnoscendis liberis et natalibus suis restituendis.

LXXIV. [XVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Appuleius, domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi quendam nomine Callidromum, cum detineretur a Maximo et Dionysio pistoribus, quibus operas suas locaverat, confugisse ad tuam statuam perductumque ad magistratus indicasse servisse aliquando Laberio Maximo captumque a Susago in Moesia et a Decibalo muneri missum Pacoro, Parthiae regi, pluribusque annis in ministerio eius fuisse, deinde
2 fugisse atque ita in Nicomediam pervenisse. Quem ego perductum ad me, cum eadem narrasset, mittendum ad te putavi; quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam sibi — habentem imaginem Pacori et
3 quibus ornatus fuisset — subtractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut glebulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est anulo meo, cuius est aposphragisma quadriga.

---

3 tu *add. Cat.* 9 suis *a, K. II, Hard.*, veris *A, K. I, Muell.* 16 servisse ⟨se⟩ *Muell.* 23 et quibus ⟨insignibus⟩ *orn. Cat., et cuius* orn. *Or.*, cum aliis quibus orn. *Momms.*, ab *iis, quibus locatus ? Muell. cruce addita.*

LXXV. [LXXIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Iulius, domine, Largus ex Ponto nondum mihi visus 1
ac ne auditus quidem (scilicet iudicio tuo credidit)
dispensationem quandam mihi erga te pietatis suae
ministeriumque mandavit. Rogavit enim testamento, ut 2
hereditatem suam adirem cerneremque ac deinde praeceptis quinquaginta milibus nummum reliquum omne Heracleotarum et Tianorum civitatibus redderem, ita ut esset arbitrii mei, utrum opera facienda, quae honori tuo consecrarentur, putarem an instituendos quinquennales agonas, qui Traiani appellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimavi ob hoc maxime, ut dispiceres, quid eligere debeam.

LXXVI. [LXXX.]

TRAIANUS PLINIO.

Iulius Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriae eius faciat, secundum cuiusque loci condicionem ipse dispice et, quod optimum existimaveris, id sequere.

LXXVII. [LXXXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Providentissime, domine, fecisti, quod praecepisti 1
Calpurnio Macro, clarissimo viro, ut legionarium centurionem Byzantium mitteret. Dispice, an etiam Iulio- 2
politanis simili ratione consulendum putes, quorum civitas, cum sit perexigua, onera maxima sustinet tantoque graviores iniurias, quanto est infirmior, patitur. Quidquid autem Iuliopolitanis praestiteris, id 3

---

4 credit *Aa.* 7 perceptis *Aa.* 12 appellentur a, *Beroald.* 19* *velim* facias, *cf. v.* 20 et *supra v.* 10. 20 *optimum Ba,* potissimum *A., K.,* Muell. 29 est B a, et A, K.

etiam toti provinciae proderit. Sunt enim in capite Bithyniae plurimisque per eam commeantibus transitum praebent.

LXXVIII. [LXXXII.]

TRAIANUS PLINIO.

1 Ea condicio est civitatis Byzantiorum confluente
undique in eam commeantium turba, ut secundum con-
suetudinem praecedentium temporum honoribus eius
praesidio centurionis legionarii consulendum habuerimus.
2 *Si* Iuliopolitanis succurrendum eodem modo putaveri-
mus, onerabimus nos exemplo; plures enim, et quanto
infirmiores erunt, idem petent. *Idem* fiduciam diligentiae
tuae habeo, ut credam te omni ratione id acturum, ne
3 sint obnoxii iniuriis. Si qui autem se contra disciplinam
meam gesserint, statim coërceantur; aut, si plus ad-
miserint, quam ut in re praesenti satis puniantur, si
milites erunt, legatis eorum, quod deprehenderis, notum
facies aut, si in urbem versus venturi erunt, mihi scribes.

LXXIX. [LXXXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Cautum est, domine, Pompeia lege, quae Bithynis
data est, ne quis capiat magistratum neve sit in senatu
minor annorum triginta. Eadem lege conprehensum
est, ut, qui ceperint magistratum, sint in senatu.
2 Secutum est dein edictum divi Augusti, quo per-
misit minores magistratus ab annis XXV capere.
3 Quaeritur ergo, an, qui minor triginta annorum gessit

10 si *add. Cat.* 11* enim et . . . idem petent *B, Hard.*, petent *om. A, Stangl, lacunam indicant K. II, Muell.;* enim tanto magis eadem requirent, quanto infirmiores erunt *a;* enim, et . . . idem petent. ⟨Idem⟩ *ego, cf. paneg. 41, 1.* 13 tuae *om. A a, add. Cat., K. I, Hard., v. Stangl p. 674.* 18* *pro* versus *(vide Hard., qui confert dissimilia) malim* in ius *ut paneg. 36, 3 (v. Wien. Stud. XXV 312).* 26 ab annis XXII *vulg.*, ab *annis V Nipperd. 'Die leges ann.'* p. 15 n., *item infra* p. *301, 24, ab annis XXV Merr. Class. Rev.* XVII 54, cf. Dig. 50, 4, 11.

magistratum, possit a censoribus in senatum legi, et, si potest, an ii quoque, qui non gesserint, possint per eandem interpretationem ab ea aetate senatores legi, a qua illis magistratum gerere permissum est; quod alioqui factitatum adhuc et esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius honestorum hominum liberos
quam e plebe in curiam admitti. Ego a destinatis 4
censoribus, quid sentirem, interrogatus eos quidem, qui minores triginta annis gessissent magistratum, putabam posse in senatum et secundum edictum Augusti et secundum legem Pompeiam legi, quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis triginta permisisset, lex senatorem esse voluisset, qui gessisset magistratum.
De iis autem, qui non gessissent, quamvis essent aetatis 5
eiusdem cuius illi, quibus gerere permissum est, haesitabam; per quod effectum est, ut te, domine, consulerem, quid observari velles. Capita legis, tum edictum Augusti litteris subieci.

LXXX. [LXXXIV.]

TRAIANUS PLINIO.

Interpretationi tuae, mi Secunde carissime, idem existimo hactenus edicto divi Augusti novatam esse legem Pompeiam, ut magistratum quidem capere possent ii, qui non minores XXV annorum essent, et, qui cepissent, in senatum cuiusque civitatis pervenirent. Ceterum non capto magistratu eos, qui minores triginta annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cuiusque non existimo legi posse.

LXXXI. [LXXXV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum Prusae ad Olympum, domine, publicis nego- 1
tiis intra hospitium eodem die exiturus vacarem,

1 magistratus *A, K. I, Hard.* 2 an ex iis qui quoque n. g. possit quis per *a*. 3 senator *Aa*. 21 idem ex. *Ba*, *Cat.*, ut ex. *A*. 24 XXII *vulg.*, V Nipperd., XXV Mert. ut *p. 300, 26.* 25 accepissent *a*.

Asclepiades magistratus indicavit appellatum me a
Claudio Eumolpo. Cum Cocceianus Dion in bule ad-
signari civitati opus, cuius curam egerat, vellet, tum
Eumolpus adsistens Flavio Archippo dixit exigendam
esse a Dione rationem operis, ante quam rei publicae
2 traderetur, quod aliter fecisset, ac debuisset. Adiecit
etiam esse in eodem positam tuam statuam et cor-
pora sepultorum, uxoris Dionis et filii, postulavitque,
3 ut cognoscerem pro tribunali. Quod cum ego me pro-
tinus facturum dilaturumque profectionem dixissem, ut
longiorem diem ad instruendam causam darem, utque
4 in alia civitate cognoscerem, petiit. Ego me auditurum
Nicaeae respondi. Ubi cum consedissem cogniturus,
idem Eumolpus tamquam adhuc parum instructus di-
lationem petere coepit, contra Dion, ut audiretur,
5 exigere. Dicta sunt utrimque multa, etiam de causa.
Ego cum dandam dilationem et *te* consulendum existi-
marem in re ad exemplum pertinenti, dixi utrique
parti, ut postulationum suarum libellos darent. Vole-
bam enim te ipsorum potissimum verbis ea, quae
6 erant proposita, cognoscere. Et Dion quidem se datu-
rum dixit, at Eumolpus respondit complexurum se libello,
quae rei publicae peteret, ceterum, quod ad sepultos
pertineret, non accusatorem se, sed advocatum Flavi
Archippi, cuius mandata pertulisset. Archippus, cui
Eumolpus sicut Prusiade adsistebat, dixit se libellum
daturum. At nec Eumolpus nec Archippus quam*quam*
plurimis diebus expectati adhuc mihi libellos dede-

4 adsistens *Cat., K. I, Hard., cf. infra v. 26,* adsistente *a, Beroald., K. II, Muell.,* absistente *A.* 7 eodem *K. II, Hard.,* aedem *A,* aede *Beroald., K. I,* eodem opere *a, Muell.* 14 [si] adhuc *K.,* si *om. a, Hard., Muell.,* scilicet adh. *Stangl.* 17 et ⟨te⟩ cons. *Schaefer., K. I, Hard.,* et cons. te *K. II,* te cons. *Stangl,* ad te cons. *Muell.* 22 at *Stangl,* et *vulg., K. II, om. Cat., K. I, Hard.* 25 cui Eumolpus *B a, K. I, Hard.,* qui Eumolpus *A,* qui Eumolpo *Beroald., K. II, Muell.* 27 at *Schaefer., Hard., ita A a, Muell.,* interim? *K.* — quam⟨quam⟩ *K. II, Muell.,* quam *vulg.* 28 expectati *a,* expectatis *vulg.*

runt; Dion dedit, quem huic epistulae iunxi. Ipse in 7
re praesenti fui et vidi tuam quoque statuam in
bibliotheca positam, id autem, in quo dicuntur sepulti
filius et uxor Dionis, in area collocatum, quae porti-
cibus includitur. Te, domine, rogo, ut me in hoc prae- 8
cipue genere cognitionis regere digneris, cum alioqui
magna sit expectatio, ut necesse est in ea re, quae et
in confessum venit et exemplis defenditur.

LXXXII. [LXXXVI.]

TRAIANUS PLINIO.

Potuisti non haerere, mi Secunde carissime, circa 1
id, de quo me consulendum existimasti, cum proposi-
tum meum optime nosses non ex metu nec terrore
hominum aut criminibus maiestatis reverentiam nomini
meo adquirere. Omissa ergo ea quaestione, quam non 2
admitterem, etiam si exemplis adiuvaretur, ratio potius
operis effecti sub cura Cocceiani Dionis excutiatur, cum et
utilitas civitatis exigat nec aut recuset Dion aut debeat
recusare.

LXXXIII. [LXXXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Rogatus, domine, a Nicaeensibus publice per ea, quae mihi et sunt et debent esse sanctissima, id est per aeternitatem tuam salutemque, ut preces suas ad te perferrem, fas non putavi negare acceptumque ab iis libellum huic epistulae iunxi.

LXXXIV. [LXXXVIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Nicaeensibus, qui intestatorum civium suorum concessam vindicationem bonorum a divo Augusto adfir-

8 nec exempl. *Momms.* 15 adquirere *K. II, cf. Kraut p. 40,* adquiri *A, K. I, Hard.,* adquirendi *Madv., Muell.* 16 potius *de Winterfeld, Muell.,* totius *vulg.* 18 civitatis *Ba,* ei litis *A;* ei⟨us finem⟩ litis exigat nec aut rec. D. aut debeat ⟨accusator (*vel* Eumolpus)⟩ rec. Winterf. 30 ⟨sibi⟩ vind. *Momms.*

mant, debebis vacare contractis omnibus personis ad idem negotium pertinentibus, adhibitis Virdio Gemellino et Epimacho, liberto meo, procuratoribus, ut aestimatis etiam iis, quae contra dicuntur, quod optimum credideritis, statuatis.

LXXXV. [XVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Maximum, libertum et procuratorem tuum, domine, per omne tempus, quo fuimus una, probum et industrium et diligentem ac sicut rei tuae amantissimum ita disciplinae tenacissimum expertus libenter apud te testimonio prosequor ea fide, quam tibi debeo.

LXXXVI A. [XVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Gavium Bassum, domine, praefectum orae Ponticae, integrum, probum, industrium atque inter ista reverentissimum mei expertus voto pariter et suffragio prosequor ea fide, quam tibi debeo.

LXXXVI B. [XVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Fabium Valentem instructum commilitio tuo valde probo; cuius disciplinae debet, quod indulgentia tua dignus est. Apud me et milites et pagani, a quibus iustitia eius et humanitas penitus inspecta est, certatim ei qua privatim qua publice testimonia perhibuerunt.

---

8 meum *pro* tuum *A*. 15 Gabium *a, K. I,* Galbium *A, cf. ad p. 274, 25.* — Ponti *A a*. 18 '*Novae epistulae initium recte constituerat Cat. in prima editione*' *K. II, Muell., Hard.* 21 Fabium Valentem . . . valde probo *B, Cat.*[1], *Hard.;* debeo *(v. 18):* quam ea quae speret instr. comm. tuo *A;* debeo quam abunde ea, quae speret instructum *a;* debeo, quem abunde conspexi instructum *Cat.*[2]; *lacunam indic. K. et Muell., v. Hard. edition. p. 200 et Journ. of Philol. XVII 108, cf. Wilde p. 116 sqq.* 25 *pertrib. A a, K., Muell.,* retrib. *Cat.*, perhib. *Hard., cf. paneg. 95, 1.*

Quod in notitiam tuam perfero ea fide, quam tibi debeo.

LXXXVII. [XIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Nymphidium Lupum, domine, primipilarem com- 1
militonem habui, cum ipse tribunus essem, ille prae-
fectus: inde familiariter diligere coepi. Crevit postea
caritas ipsa mutuae vetustate amicitiae. Itaque et 2
quieti eius inieci manum et exegi, ut me in Bithynia
consilio instrueret. Quod ille amicissime et otii et
senectutis ratione postposita et iam fecit et facturus
est. Quibus ex causis necessitudines eius inter meas 3
numero, filium in primis, Nymphidium Lupum, iuvenem
probum, industrium et egregio patre dignissimum,
suffecturum indulgentiae tuae, sicut primis eius ex-
perimentis cognoscere potes, cum praefectus cohortis
plenissimum testimonium meruerit Iuli Ferocis et Fusci
Salinatoris, clarissimorum virorum. Meum gaudium
meamque gratulationem filii honore *rogo* contineas.

LXXXVIII. [LXXXIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Opto, domine, et hunc natalem et plurimos alios quam felicissimos agas aeternaque laude florentem virtutis tuae gloriam [quam] incolumis et fortis aliis super alia operibus augeas.

LXXXIX. [XC.]

TRAIANUS PLINIO.

Agnosco vota tua, mi Secunde carissime, quibus precaris, ut plurimos et felicissimos natales florente statu rei publicae nostrae agam.

19* honore ⟨rogo⟩ contineas *ego [vide infra v. 25* augebis *Aa pro* augeas, *cf. ad Trai. 5 (4), 2; 27 (36); 29 (38)*, 2; 45 ⟨54⟩ *al.]*, honore continebis *B*, *Cat.*, Hard., h. continebo K., h. con*tinerent Aa*, honores continuent Gesner., honores complebunt *? Muell.* 24 quam *Aa*, et *Cat.* 25 augebis Aa.

XC. [XCI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Sinopenses, domine, aqua deficiuntur; quae videtur et bona et copiosa ab sexto decimo miliario posse perduci. Est tamen statim ab capite paulo amplius mille passibus locus suspectus et mollis, quem ego interim explorari modico impendio iussi, an recipere
2 et sustinere opus possit. Pecunia curantibus nobis contracta non deerit, si tu, domine, hoc genus operis et salubritati et amoenitati valde sitientis coloniae indulseris.

XCI. [XCII.]

TRAIANUS PLINIO.

Ut coepisti, Secunde carissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquae ductus possit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modo et viribus suis adsequi potest, cum plurimum ea res et salubritati et voluptati eius collatura sit.

XCII. [XCIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Amisenorum civitas libera et foederata beneficio indulgentiae tuae legibus suis utitur. In hac datum mihi libellum ad eranos pertinentem his litteris subieci, ut tu, domine, dispiceres, quid et quatenus aut permittendum aut prohibendum putares.

XCIII. [XCIV.]

TRAIANUS PLINIO.

Amisenos, quorum libellum epistulae tuae iunxeras, si legibus istorum, quibus beneficio foederis utuntur,

6 passibus *a, K. I, Hard., om. A,* passuum *Cat., K. II.* 18 id vir. *Cat.,* et vir. suis ipsa id ads. *a,* ipsa vir. *? Muell.* *24 mihi publice* libellum *a.* 30 istorum *vulg.,* ipsorum *Or., Madv., Muell.*

concessum est eranum habere, possumus, quo minus habeant, non impedire, eo facilius, si tali collatione non ad turbas et ad inlicitos coetus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. In ceteris civitatibus, quae nostro iure obstrictae sunt, res huius modi prohibenda est.

XCIV. [XCV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Suetonium Tranquillum, probissimum, honestissi- 1
mum, eruditissimum virum, et mores eius secutus et
studia iam pridem, domine, in contubernium adsumpsi
tantoque magis diligere coepi, quanto nunc propius
inspexi. Huic ius trium liberorum necessarium faciunt 2
duae causae; nam et iudicia amicorum promeretur et
parum felix matrimonium expertus est impetrandumque a bonitate tua per nos habet, quod illi fortunae
malignitas denegavit. Scio, domine, quantum bene- 3
ficium petam, sed peto a te, cuius in omnibus desideriis meis indulgentiam experior. Potes enim colligere, quanto opere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

XCV. [XCVI.]

TRAIANUS PLINIO.

Quam parce haec beneficia tribuam, utique, mi Secunde carissime, haeret tibi, cum etiam in senatu adfirmare soleam non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi et dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo ea condicione, qua adsuevi, referri in commentarios meos iussi.

---

10 intuitus ? *Muell.* 12 nunc *de Winterfeld*, *Muell.*, tunc *Guenther*, hunc *vulg.*, *del. K. II.* 19 meis plenissimam indulgentiam *a.*

XCVI. [XCVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Sollemne est mihi, domine, omnia, de quibus du-
bito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunc-
tationem meam regere vel ignorantiam instruere?
Cognitionibus de Christianis interfui numquam: ideo
nescio, quid et quatenus aut puniri soleat aut quaeri.
2 Nec mediocriter haesitavi, sitne aliquod discrimen
aetatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus
differant, detur paenitentiae venia, an ei, qui omnino
Christianus fuit, desisse non prosit, nomen ipsum, si
flagitiis careat, an flagitia cohaerentia nomini punian-
tur. Interim *in* iis, qui ad me tamquam Christiani
3 deferebantur, hunc sum secutus modum. Interrogavi
ipsos, an essent Christiani. Confitentes iterum ac ter-
tio interrogavi supplicium minatus: perseverantes duci
iussi. Neque enim dubitabam, qualecumque esset, quod
faterentur, pertinaciam certe et inflexibilem obstinatio-
4 nem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiae, quos,
quia cives Romani erant, adnotavi in urbem remitten-
dos. Mox ipso tractatu, ut fieri solet, diffundente se
5 crimine plures species inciderunt. Propositus est li-
bellus sine auctore multorum nomina continens. Qui
negabant esse se Christianos aut fuisse, cum praeeunte
me deos appellarent et imagini tuae, quam propter hoc
iusseram cum simulacris numinum adferri, ture ac vino
supplicarent, praeterea male dicerent Christo, quorum
nihil posse cogi dicuntur, qui sunt re vera Christiani,
6 dimittendos esse putavi. Alii ab indice nominati esse
se Christianos dixerunt et mox negaverunt; fuisse qui-
dem, sed desisse, quidam ante triennium, quidam ante

---

5 instruere *a, K. II,* extruere *A, K. I,* excutere *Beroald.* *10* deturne *a.* 11 ipsum etiam si *a.* 13 in *add. Cat.* *18 pervicaciam a.* 28 cogi posse *a.* 31 quidam ante *trienn. om. K. I, Hard., sed v. Arnold* p. 54, adn.

plures annos, non nemo etiam ante viginti. *Hi* quoque
omnes et imaginem tuam deorumque simulacra vene-
rati sunt et Christo male dixerunt. Adfirmabant autem 7
hanc fuisse summam vel culpae suae vel erroris, quod
essent soliti stato die ante lucem convenire carmenque
Christo quasi deo dicere secum invicem seque sacra-
mento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta,
ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fal-
lerent, ne depositum appellati abnegarent. Quibus
peractis morem sibi discedendi fuisse rursusque coeundi
ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium;
quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo
secundum mandata tua hetaerias esse vetueram. Quo 8
magis necessarium credidi ex duabus ancillis, quae
ministrae dicebantur, quid esset veri, et per tor-
menta quaerere. Nihil aliud inveni quam super-
stitionem pravam, inmodicam. Ideo dilata cogni-
tione ad consulendum te decucurri. Visa est enim 9
mihi res digna consultatione, maxime propter peri-
clitantium numerum. Multi enim omnis aetatis,
omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in
periculum et vocabuntur. Neque civitates tantum,
sed vicos etiam atque agros superstitionis istius con-
tagio pervagata est; quae videtur sisti et corrigi
posse. Certe satis constat prope iam desolata templa 10
coepisse celebrari, et sacra sollemnia diu intermissa
repeti pastumque venire victimarum, cuius adhuc
rarissimus emptor inveniebatur. Ex quo facile est
opinari, quae turba hominum emendari possit, si sit
paenitentiae locus.

---

1 viginti quoque. Omnes et *A a, K. I;* viginti quinque. Omnes qui *Rittershusius, Hard.* (*sed hic* et *pro* qui); viginti. ⟨Hi⟩ quoque omnes et *K. II, Lightfoot, Merr., Muell.* 10 coeundi *om. A, K. I.* 16 quaerere. Sed nihil *a.* 22 neque enim civ. *a.* 24 corripi *Gronov.* 27 passimque venire victimas, quarum *a, Muell.,* pastumque (passumq. A) ven. victimarum, cuius *B A, Beroald., K., Hard.,* Merr.

XCVII. [XCVIII.]

TRAIANUS PLINIO.

1 Actum, quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi
2 certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt; si deferantur et arguantur, puniendi sunt, ita tamen, ut, qui negaverit se Christianum esse idque re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando dis nostris, quamvis suspectus in praeteritum, veniam ex paenitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli *in* nullo crimine locum habere debent. Nam et pessimi exempli nec nostri saeculi est.

XCVIII. [XCIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Amastrianorum civitas, domine, et elegans et ornata habet inter praecipua opera pulcherrimam eandemque longissimam plateam; cuius a latere per spatium omne porrigitur nomine quidem flumen, re vera cloaca foedissima ac sicut turpis inmundissimo aspectu ita
2 pestilens odore taeterrimo. Quibus ex causis non minus salubritatis quam decoris interest eam contegi; quod fiet, si permiseris, curantibus nobis, ne desit *usque*quaque pecunia operi tam magno quam necessario.

XCIX. [C.]

TRAIANUS PLINIO.

Rationis est, mi Secunde carissime, contegi aquam istam, quae per civitatem Amastrianorum fluit, si intecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit, curaturum te secundum diligentiam tuam certum habeo.

---

10 praet. fuerit, ven. *a.* 12 in *add. Gierig.* 23* ⟨usque-⟩ *quaque ego [vide ad Trai. 18 (29), 3; 24 (35); 38 (47); 43 (52); cf. ep. I 7, 5; VII 12, 5;* 20, 2; VIII 6, 12; *IX 30, 4]*, quoque *displicuit et Gierigio, † add.* Muell.

C. [CI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Vota, domine, priore anno nuncupata alacres laetique persolvimus novaque rursus certante commilitonum et provincialium pietate suscepimus precati deos, ut te remque publicam florentem et incolumem ea benignitate servarent, quam super magnas plurimasque virtutes praecipua sanctitate, obsequio, deorum honore meruisti.

CI. [CII.]

TRAIANUS PLINIO.

Solvisse vota dis inmortalibus te praeeunte pro mea incolumitate commilitones cum provincialibus laetissimo consensu et in futurum nuncupasse libenter, mi Secunde carissime, cognovi litteris tuis.

CII. [CIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Diem, quo in te tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebravimus commendantes dis imperii tui auctoribus et vota publica et gaudia.

CIII. [CIV.]

TRAIANUS PLINIO.

Diem imperii mei debita laetitia et religione commilitonibus et provincialibus praeeunte te celebratum libenter cognovi litteris tuis.

CIV. [CV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Valerius, domine, Paulinus excepto Paulino ius Latinorum suorum mihi reliquit; ex quibus rogo tribus

---

3 priore anno *Momms.*, *Hard.*, priorum annorum vulg. 4 curante *A a*, *sed cf. p.* 287, 27. 29 Paulino B A, uno a.

interim ius Quiritium des. Vereor enim, ne sit inmodicum pro omnibus pariter invocare indulgentiam tuam, qua debeo tanto modestius uti, quanto pleniorem experior. Sunt autem, pro quibus peto, C. Valerius Astraeus, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper.

CV. [CVI.]

TRAIANUS PLINIO.

Cum honestissime iis, qui apud fidem tuam a Valerio Paulino depositi sunt, consultum velis mature per me, iis interim, quibus nunc petisti, dedisse me ius Quiritium referri in commentarios meos iussi idem facturus in ceteris, pro quibus petieris.

CVI. [CVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Rogatus, domine, a. P. Accio Aquila, centurione cohortis sextae equestris, ut mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro statu filiae suae implorat, durum putavi negare, cum scirem, quantam soleres militum precibus patientiam humanitatemque praestare.

CVII. [CVIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Libellum P. Acci Aquilae, centurionis cohortis sextae equestris, quem mihi misisti, legi; cuius precibus motus dedi filiae eius civitatem Romanam. Libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

CVIII. [CIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Quid habere iuris velis et Bithynas et Ponticas civitates in exigendis pecuniis, quae illis vel ex loca-

---

5 Aper *B a, K. I, Hard.*, Axer *A*, † *add. K. II et Muell.* 9 velis mature per me, iis *Beroald., K. I, Hard.;* velis, matura *per me. Iis K. II, Muell.* 16 cohortis III campestris *coni. Mommsen. coll. inscr. ed. Henzen n.* 5443.

tionibus vel ex venditionibus aliisve causis debeantur,
rogo, domine, rescribas. Ego inveni a plerisque pro-
consulibus concessam iis protopraxian, eamque pro lege
valuisse. Existimo tamen tua providentia constituen- 2
dum aliquid et sanciendum, per quod utilitatibus
eorum in perpetuum consulatur. Nam, quae sunt ab
illis instituta, sint licet sapienter indulta, brevia tamen
et infirma sunt, nisi illis tua contingit auctoritas.

CIX. [CX.]

TRAIANUS PLINIO.

Quo iure uti debeant Bithynae vel Ponticae civitates in iis pecuniis, quae ex quaque causa rei publicae debebuntur, ex lege cuiusque animadvertendum est. Nam, sive habent privilegium, quo ceteris creditoribus anteponantur, custodiendum est, sive non habent, in iniuriam privatorum id dari a me non oportebit.

CX. [CXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Ecdicus, domine, Amisenorum civitatis petebat apud 1
me a Iulio Pisone denariorum circiter quadraginta
milia donata ei publice ante viginti annos bule et
ecclesia consentiente utebaturque mandatis tuis, quibus
eius modi donationes vetantur. Piso contra plurima se 2
in rem publicam contulisse ac prope totas facultates
erogasse dicebat. Addebat etiam temporis spatium
postulabatque, ne id, quod pro multis et olim accepisset, cum eversione reliquae dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimavi, ut te, domine, consulerem, quid sequendum putares.

---

3 *cf. CIG. 4957.* 8 contingat *a, Cat.* 22 utebaturque *Cat.,* utebanturque *A,* nitebaturque editio Basileensis.

CXI. [CXII.]

TRAIANUS PLINIO.

Sicut largitiones ex publico fieri mandata prohibent, ita, ne multorum securitas subruatur, factas ante aliquantum temporis retractari atque in inritum vindicari non oportet. Quidquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cuiusque loci quam pecuniae publicae consultum volo.

CXII. [CXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Lex Pompeia, domine, qua Bithyni et Pontici
utuntur, eos, qui in bulen a censoribus leguntur, dare
pecuniam non iubet; sed ii, quos indulgentia tua
quibusdam civitatibus super legitimum numerum ad-
icere permisit, et singula milia denariorum et bina in-
2 tulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul eos etiam,
qui a censoribus legerentur, dumtaxat in paucissimis
3 civitatibus aliud aliis iussit inferre. Superest ergo, ut
ipse dispicias, an in omnibus civitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutae legentur, debeant pro introitu dare. Nam, quod in perpetuum mansurum est, a te constitui decet, cuius factis dictisque debetur aeternitas.

CXIII. [CXIV.]

TRAIANUS PLINIO.

Honorarium decurionatus omnes, qui in quaque civitate Bithyniae decuriones fiunt, inferre debeant necne, in universum a me non potest statui. Id ergo, quod semper tutissimum est, sequendam cuiusque civitatis

---

19 aliud alios Or., aliud ⟨in⟩ aliis *Guenther*. **21 legentur** *Schaefer., K. II, Muell.*, leguntur vulg.

legem puto, sed adversus eos, qui inviti fiunt decuriones, id existimo acturum, ut praestantior ceteris praeferatur.

CXIV. [CXV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Lege, domine, Pompeia, permissum Bithynicis civi- 1
tatibus adscribere sibi, quos vellent, cives, dum ne
quem earum civitatum, quae sunt in Bithynia. Eadem
lege sancitur, quibus de causis e senatu a censoribus
eiciantur. Inde me quidam ex censoribus consulendum 2
putaverunt, an eicere deberent eum, qui esset alterius
civitatis. Ego, quia lex sicut adscribi civem alienum 3
vetabat, ita eici e senatu ob hanc causam non iubebat, praeterea, quod adfirmabatur mihi in omni civitate plurimos esse buleutas ex aliis civitatibus, futurumque ut multi homines multaeque civitates concuterentur ea parte legis, quae iam pridem consensu quodam exolevisset, necessarium existimavi consulere te, quid servandum putares. Capita legis his litteris subieci.

CXV. [CXVI.]

TRAIANUS PLINIO.

Merito haesisti, Secunde carissime, quid a te rescribi oporteret censoribus consulentibus, an *manere deberent*

1* sed adversus *B*, scilicet adv. *A a*. — acturum *(sc.* te, *cf. p. 22, 1 et vide Kraut p. 10)*, ut praestantior *(cf. paneg. 88, 6)* cet. praef. *ego (vide ad Trai. 79 [83], 3; paneg. 62, 2; cf. ad Trai. 38 [47]; 78 [82], 2; 99 [100]; Wien. Stud. XXV 313 et edition. meam a. 1904, II p. 107 sq.);* acturos ut praefatio cet. praef. *A*, acturos: ut erogatio cet. praef. *a*, *Cat.*, acturos, ut praestatio cet. proferatur *Or.*, *alii alia, † add. K. et Muell.* 7 dum civitatis non sint alienae, sed suarum quisque matrum civitatium *a*. 10 eiciantur, inter quas nihil de cive alieno cavetur. Inde *a*. 14 quod *Beroald.*, *K.*, *Hard.*, quibus *A*, a quibusdam *Cat.*, quia ab aliquibus *a*, quia a quibusdam *Muell.* 16 ea p. l. quae *a*, *Hard.*, si revocaretur ea pars legis quae *Cat.*, eaque pars legis iam pr. *Beroald.*, ea p. l. cum iam pr. *Or.*, cum ea pars leg. iam pr. *K. I, lacunam indic.* K. II, Muell. 23 *Lacunam explevit Hard.* duce Cat., qui voluit manere possent.

in senatu aliarum civitatum, eiusdem tamen provinciae cives. Nam et legis auctoritas et longa consuetudo usurpata contra legem in diversum movere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit, ut ex praeterito nihil moveremus, sed manerent quamvis contra legem adsciti quarumcumque civitatum cives, in futurum autem lex Pompeia observaretur; cuius vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

CXVI. [CXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Qui virilem togam sumunt vel nuptias faciunt vel ineunt magistratum vel opus publicum dedicant, solent totam bulen atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare binosque denarios vel singulos dare. Quod
2 an celebrandum et quatenus putes, rogo scribas. Ipse enim, sicut arbitror, praesertim ex sollemnibus causis, concedendas iussisti invitationes, at vereor, ne ii, qui mille homines, interdum etiam plures vocant, modum excedere et in speciem dianomes incidere videantur.

CXVII. [CXVIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Merito vereris, ne in speciem dianomes incidat invitatio, quae et in numero modum excedit et quasi per corpora, non viritim singulos ex notitia ad sollemnes sportulas contrahit. Sed ego ideo prudentiam tuam elegi, ut formandis istius provinciae moribus ipse moderareris et ea constitueres, quae ad perpetuam eius provinciae quietem essent profutura.

---

5 moveremus *Beroald., Hard.,* novaremus *a,* noveremus *A.* 18 concedendum iussisti invitationes *B, Budaeus, correxit Hard.,* concedendum ius invitationis *Scheffer., K. II, Muell., Merr., alii alia.* 28 *[formandis] Wilde.*

CXVIII. [CXIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Athletae, domine, ea, quae pro iselasticis certami- 1
nibus constituisti, deberi sibi putant statim ex eo die,
quo sunt coronati; nihil enim referre, quando sint patriam
invecti, sed quando certamine vicerint, ex quo invehi
possint. Ego contrascribo 'iselastici nomine': itaque
temporum eorum vehementer addubitem an sit potius
id [tempus], quo εἰσήλασαν, intuendum. Iidem obsonia 2
petunt pro eo agone, qui a te iselasticus factus est,
quamvis vicerint, ante quàm fieret. Aiunt enim con-
gruens esse, sicut non detur sibi pro iis certaminibus,
quae esse iselastica, postquam vicerunt, desierunt, ita
pro iis dari, quae esse coeperunt. Hic quoque non 3
mediocriter haereo, ne cuiusquam retro habeatur ratio,
dandaque, quae tunc, cum vincerent, non debebantur.
Rogo ergo, ut dubitationem meam regere, id est bene-
ficia tua interpretari ipse digneris.

CXIX. [CXX.]

TRAIANUS PLINIO.

Iselasticum tunc primum mihi videtur incipere deberi, cum quis in civitatem suam ipse εἰσήλασεν. Obsonia eorum certaminum, quae iselastica esse placuit mihi, si ante iselastica non fuerunt, retro non debentur. Nec proficere pro desiderio athletarum potest, quod eorum, quae postea iselastica non esse constitui, quam vicerant, accipere desierunt. Mutata enim con-

---

7 contrascribo *A a*, *Or.*, *Hard.*, *cf. inscript. Or. 3208* (ἀντιγραφεύς). 8* itaque ⟨temporum⟩ eorum *ego*, itaque eorum *A a*, ita ut *Beroald.*, *Hard.* 9* tempus *eieci*; *K. prob. Muell.*: ego contra servo iselastici nomine data; quo fit, ut veh. add. an sit p. id tempus, *alii alia.* 12 non detur *K.*, *Muell.*, non datur *a*, nunc detur *Or.*, non dentur *Schaefer.*, *Hard.* 15* ne *vulg.*, *velim* an, *dissimilia confert Hard. edition. p. 234.* 26 non esse *Schaefer.*, non lege *A a.* 27 vicerant Schaefer., K., Muell., *vincerent Cat.*, qui ierant *A a*, vicerunt Hard. — desierant Hard.

dicione certaminum nihilo minus, quae ante perceperant, non revocantur.

CXX. [CXXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Usque in hoc tempus, domine, neque cuiquam diplomata commodavi neque in rem ullam nisi tuam misi. Quam perpetuam servationem meam quaedam necessi-
2 tas rupit. Uxori enim meae audita morte avi volenti ad amitam suam excurrere usum eorum negare durum putavi, cum talis officii gratia in celeritate consisteret, sciremque te rationem itineris probaturum, cuius causa erat pietas. Haec tibi scripsi, quia mihi parum gratus fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc unum quoque me debere indulgentiae tuae, quod fiducia eius quasi consulto te non dubitavi facere, quem si consuluissem, sero fecissem.

CXXI. [CXXII.]

TRAIANUS PLINIO.

Merito habuisti, Secunde carissime, fiduciam animi mei nec dubitandum fuisset, si expectasses, donec me consuleres, an iter uxoris tuae diplomatibus, quae officio tuo dedi, adiuvandum esset, cum apud amitam suam uxor tua deberet etiam celeritate gratiam adventus sui augere.

---

1 perceperant *B a, Hard.*, peregerant *K., Muell.* 7 observationem *Cat.* 11 te *om. A, K.* 14 unum quoque *Cat., K. I,* unum quod *a,* uno quod *A,* uno quoque *Beroald.,* novum quoque *Or., Hard.,* quoque *Gesner., K. II, Merr., Muell.* 15 quasi consulto te *B a, Merr.,* qua inconsulto te *A,* quamvis inc. te *Or.,* quamquam inc. te *K., Hard., Muell.* — quem *A a, Cat., Merr.,* quod *B, Hard.,* quae *K., Muell.* 20 nec (non *Cat.*) dubitandum fuisse (fuisset *B a, sc.* de animo meo) si expectasses (expectasset *A*) *B A a, Beroald., Cat., K. I;* nec dub. fuit ⟨tibi facere quae sero fecisses⟩, si expectasses *Momms., K. II;* quae dubitanda fuisset, si expectasses *Hard.,* nec fuit *tibi expectandum Merr. (cf. Class. Review XVII 55), sed vide supra ep. I 14, 3 et II 4, 1.*

C. PLINI CAECILI SECUNDI

PANEGYRICUS

TRAIANO IMPERATORI DICTUS

INDEX SIGLORUM.

M Baehrensi codicum aut omnium aut optimorum consensus *(Archetypus Maguntinus)*.

A codex Universitatis Upsaliensis 18, saec. XV; contulerunt Baehrens et Strömberg.

B codex Venetus Marcianus·43. 436, saec. XV; Baehr.

B' codex Barberinianus VIII 88, saec. XV; contulit Suster.

C consensus Baehrensi librorum **m**, **r**, **u**:
- **m** codex Monacensis 756 } saec. XV; Baehr.
- **r** codex Vaticanus Reginensis 1475 } saec. XV; Baehr.
- **u** codex Vindobonensis 48 } saec. XV; Baehr.

M' codex Venetus Marcianus 12 cl. XI, saec. XV, contin. capp. 43—95 (inde a verbis *donavit pater tuus*); Sust.

O codex Vaticanus Ottobonianus 1215, saec. XV; post Susterum denuo contuli.

R fragmenta codicis rescripti Ambrosiani ord. sup. *E* 147, saec. VII/VIII, contin. capp. 7 sq. *(uterque optimus — tumultus fuisset)*, 78—80 *(verecundiae — principis atque)*, 85 sq. *(amicos — et ille qui)*; ipse denuo contuli.

V codex Vaticanus lat. 1776, saec. XV; Baehr.

W codex Vaticanus lat. 1775, saec. XV, post Baehr. denuo inspexi.
w eiusdem corrector.

ς Baehrensi codices interpolati, sive unus sive omnes.

edd. editiones antiquae, sive omnes sive complures, veluti Ioannis Cuspiniani a. 1513 *(Cusp.)*, Iusti Lipsi a. 1604 *(Lips.)*, aliorum; nostrorum temporum editiones, Keili aa. 1853 et 1870 *(K.)*, Baehrensi a. 1874 *(Baehr.)*, C. F. W. Muelleri a. 1903 *(Muell.)* passim adhibitae sunt.

C. PLINI CAECILI SECUNDI

PANEGYRICUS

TRAIANO IMPERATORI DICTUS.

Bene ac sapienter, patres conscripti, maiores insti- 1
tuerunt ut rerum agendarum ita dicendi initium a pre-
cationibus capere, quod nihil rite, nihil providenter
homines sine deorum inmortalium ope, consilio, honore
auspicarentur. Qui mos cui potius quam consuli aut 2
quando magis usurpandus colendusque est, quam cum
imperio senatus, auctoritate rei publicae ad agendas
optimo principi gratias excitamur? Quod enim prae- 3
stabilius est aut pulchrius munus deorum quam castus
et sanctus et dis simillimus princeps? Ac, si adhuc 4
dubium fuisset, forte casuque rectores terris an aliquo
numine darentur, principem tamen nostrum liqueret
divinitus constitutum. Non enim occulta potestate fa- 5
torum, sed ab Iove ipso coram ac palam repertus est,
electus quippe inter aras et altaria eodemque loci,
quem deus ille tam manifestus ac praesens quam cae-
lum ac sidera insedit. Quo magis aptum piumque est 6
te, Iuppiter optime, antea conditorem, nunc conser-
vatorem imperii nostri, precari, ut mihi digna consule,
digna senatu, digna principe contingat oratio, utque
omnibus, quae dicentur a me, libertas, fides, veritas

---

6 caperent *w.* 17 repertus electus est quippe B' M O. *21 post* optime *add.* maxime ς.

constet, tantumque a specie adulationis absit gratiarum
actio mea, quantum abest a necessitate.

2 Equidem non consuli modo, sed omnibus civibus
enitendum reor, ne quid de principe nostro ita dicant,
2 ut idem illud de alio dici potuisse videatur. Quare
abeant ac recedant voces illae, quas metus exprimebat:
nihil quale ante dicamus; nihil enim quale antea pa-
timur; nec eadem de principe quae prius praedicemus:
3 neque enim eadem quae prius secreto loquimur. Dis-
cernatur orationibus nostris diversitas temporum, et
ex ipso genere gratiarum agendarum intellegatur, cui,
quando sint actae. Nusquam ut deo, nusquam ut
numini blandiamur; non enim de tyranno, sed de cive,
4 non de domino, sed de parente loquimur. Et hoc ma-
gis excellit atque eminet, quod unum ille se ex nobis
putat nec minus hominem se quam hominibus prae-
5 esse meminit. Intellegamus ergo bona nostra dignos-
que nos illis usu probemus atque identidem cogitemus,
nisi si maius principibus praestemus obsequium, qui
6 servitute civium quam qui libertate laetantur. Et
populus quidem Romanus dilectum principum servat,
quantoque paulo ante concentu formosum alium, hunc
fortissimum personat, quibusque aliquando clamoribus
gestum alterius et vocem, huius pietatem, abstinentiam,
7 mansuetudinem laudat. Quid? nos ipsi divinitatem
principis nostri an humanitatem, temperantiam, facili-
tatem, ut amor et gaudium tulit, celebrare universi
solemus? Iam quid tam civile, tam senatorium quam
illud additum a nobis 'Optimi' cognomen? quod

---

8 principe palam quae . . . . eadem secreto quae prius loqu. *Suster e codd. dett.* 15 ille quod unum *Baehr., v. Reiffersch. mus. Rhen. XVI 17 n. 2.* 16 se *vulg.*, esse *Baehr.*, esse se *? Muell.* 18* cogitemus si *codd., tenent K. II, Kraut p. 27 coll. ep. V 8, 3,* cog. ⟨quam sit indignum⟩ si *Cusp., K. I, Baehr.*, cog. ⟨quam sit non congruens⟩ si *Stangl*, cog. ⟨quam ei videamur ingrati⟩ si *Sust.*, cogitemus (sc. bona nostra, *cf. ep. V 5, 4*), *⟨nisi⟩ si (cf. Pan. Lat. Baehr.* p. 99, 4 al.) ego.

peculiare huius et proprium arrogantia priorum prin-
cipum fecit. Enimvero quam commune, quam ex 8
aequo, quod felices nos, felicem illum praedicamus al-
ternisque votis 'Haec faciat, haec audiat' quasi non
dicturi, nisi fecerit, comprecamur! Ad quas ille voces
lacrimis etiam ac multo pudore suffunditur. Agnoscit
enim sentitque sibi, non principi dici.

Igitur, quod temperamentum omnes in illo subito **3**
pietatis calore servamus, hoc singuli quoque medita-
tique teneamus sciamusque nullum esse neque sincerius
neque acceptius genus gratiarum, quam quo illas ac-
clamationes aemulemur, quae fingendi non habent tem-
pus. Quantum ad me pertinet, laborabo, ut orationem 2
meam ad modestiam principis moderationemque sub-
mittam, nec minus considerabo, quid aures eius pati
possint, quam quid virtutibus debeatur. Magna et in- 3
usitata principis gloria, cui gratias acturus non tam
vereor, ne me in laudibus suis parcum quam ne
nimium putet. Haec me cura, haec difficultas sola 4
circumstat; nam merenti gratias agere facile est, patres
conscripti. Non enim periculum est, ne, cum loquar
de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat, cum
de frugalitate, luxuriam, cum de clementia, crudelita-
tem, cum de liberalitate, avaritiam, cum de benignitate,
livorem, cum de continentia, libidinem, cum de labore,
inertiam, cum de fortitudine, timorem. Ac ne illud 5
quidem vereor, ne gratus ingratusve videar, prout satis
aut parum dixero. Animadverto enim etiam deos
ipsos non tam accuratis adorantium precibus quam
innocentia et sanctitate laetari, gratioremque existimari,
qui delubris eorum puram castamque mentem quam
qui meditatum carmen intulerit. Sed parendum est **4**
senatus consulto, quo ex utilitate publica placuit, ut
consulis voce sub titulo gratiarum agendarum boni

3 eum *Bornecque p. 225.* 7 sentitque *om. O W.* 11 quo *Baehr.,* quod *codd.* 12 aemuletur Cusp., 'fort. recte' Muell. *21 periclum Bornecque p. 214.*

principes, quae facerent, recognoscerent, mali, quae
2 facere deberent. Id nunc eo magis sollemne ac ne-
cessarium est, quod parens noster privatas gratiarum
actiones cohibet et comprimit intercessurus etiam
publicis, si permitteret sibi vetare, quod senatus iube-
3 ret. Utrumque, Caesar Auguste, moderate, et quod
alibi tibi gratias agi non sinis, et quod hic sinis.
Non enim a te ipsi tibi honor iste, sed agentibus
habetur. Cedis adfectibus nostris, nec nobis munera
tua praedicare, sed audire tibi necesse est.

4 Saepe ego mecum, patres conscripti, tacitus agitavi,
qualem quantumque esse oporteret, cuius dicione nu-
tuque maria, terrae, pax, bella regerentur; cum interea
fingenti formantique mihi principem, quem aequata
dis inmortalibus potestas deceret, numquam voto sal-
tem concipere succurrit similem huic, quem videmus.
5 Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace; alium
toga, sed non et arma honestarunt; reverentiam ille
terrore, alius amorem humilitate captavit; ille quaesi-
tam domi gloriam in publico, hic in publico partam
domi perdidit; postremo adhuc nemo extitit, cuius vir-
6 tutes nullo vitiorum confinio laederentur. At principi
nostro quanta concordia quantusque concentus omnium
laudum omnisque gloriae contigit! Ut nihil severitati
eius hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil maie-
7 stati humanitate detrahitur! Iam firmitas, iam pro-
ceritas corporis, iam honor capitis et dignitas oris, ad
hoc aetatis indeflexa maturitas nec sine quodam mu-
nere deum festinatis senectutis insignibus ad augendam
maiestatem ornata caesaries nonne longe lateque prin-
5 cipem ostentant? Talem esse oportuit, quem non bella
civilia nec armis oppressa res publica, sed pax et
2 adoptio et tandem exorata terris numina dedissent. An
fas erat nihil differre inter imperatorem, quem homines

24 nil *Bornecque p. 214.* 28 indeflexa *M, K., Muell., inflexa Beroald.,* indefessa *Patarol.,* indevexa *Momms.,* indefecta *Baehr.*

et quem di fecissent? quorum quidem in te, Caesar
Auguste, iudicium et favor tunc statim, cum ad exer-
citum proficiscereris, et quidem inusitato *signo* eno-
tuit. Nam ceteros principes aut largus cruor hostiarum 3
aut sinister volatus avium consulentibus nuntiavit, tibi
ascendenti de more Capitolium quamquam non id agen-
tium civium clamor ut iam principi occurrit, siquidem 4
omnis turba, quae limen insederat, ad ingressum tuum
foribus reclusis illa quidem, ut tunc arbitrabatur, deum,
ceterum, ut docuit eventus, te consalutavit imperatorem.
Nec aliter a cunctis omen acceptum est. Nam ipse 5
intellegere nolebas; recusabas enim imperare, recusabas,
quod bene erat imperaturi. Igitur cogendus fuisti. 6
Cogi porro non poteras nisi periculo patriae et nuta-
tione rei publicae. Obstinatum enim tibi non suscipere
imperium, nisi servandum fuisset. Quare ego illum 7
ipsum furorem motumque castrensem reor extitisse,
quia magna vi magnoque terrore modestia tua vincenda
erat. Ac, sicut maris caelique temperiem turbines 8
tempestatesque commendant, ita ad augendam pacis
tuae gratiam illum tumultum praecessisse crediderim.
Habet has vices condicio mortalium, ut adversa ex 9
secundis, ex adversis secunda nascantur. Occultat
utrorumque semina deus, et plerumque bonorum malo-
rumque causae sub diversa specie latent. Magnum **6**
quidem illud saeculo dedecus, magnum rei publicae
vulnus impressum est: imperator et parens generis
humani obsessus, captus, inclusus, ablata mitissimo
seni servandorum hominum potestas ereptumque prin-
cipi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogitur.
Si tamen haec sola erat ratio, quae te publicae salutis 2
gubernaculis admoveret, prope est, ut exclamem tanti
fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, ut tu cor-

---

2 studium *pro* iudicium *Baehr. prob. Burkh., sed cf. e. c. infra cap. 94, 4.* 3 inusitato enotuit (*vel.* innot.) *codd.*, inus. ⟨signo⟩ enot. *Sust.*, i. omine enot. K. prob. Burkh., i. omine *notuit Baehr.*, *inus.* indicio enot. K. I. 23 nasc. ς, nosc. rell.

rector emendatorque contingeres, inductum pessimum
exemplum, ut optimum opponeretur, postremo coactus
princeps, quos nolebat, occidere, ut daret principem,
3 qui cogi non posset. Olim tu quidem adoptari me-
rebare; sed nescissemus, quantum tibi deberet imperium,
si ante adoptatus esses. Expectatum est tempus, quo
liqueret non tam accepisse te beneficium quam dedisse.
Confugit in sinum tuum concussa res publica, ruens
imperium super imperatorem imperatoris tibi voce
4 delatum est. Imploratus adoptione et accitus es, ut
olim duces magni a peregrinis externisque bellis ad
opem patriae ferendam revocari solebant. Ita filius ac
parens uno eodemque momento rem maximam invicem
praestitistis: ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti.
5 Solus ergo ad hoc aevi pro munere tanto paria acci-
piendo fecisti, immo ultro dantem obligasti; communi-
cato enim imperio sollicitior tu, ille securior factus est.

7 O novum atque inauditum ad principatum iter! Non
te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena utili-
2 tas, alienus timor principem fecit. Videaris licet, quod
est amplissimum, consecutus inter homines, felicius
tamen erat illud, quod reliquisti: sub bono principe
3 privatus esse desisti. Adsumptus es in laborum cu-
rarumque consortium, nec te prospera et laeta stationis
istius, sed aspera et dura ad capessendam eam com-
pulerunt: suscepisti imperium, postquam alium suscepti
4 paenitebat. Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat,
cognatio, nulla necessitudo, nisi quod uterque optimus
erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adopta-
tus es non ut prius alius atque alius in gratiam uxoris.
Adscivit enim te filium non vitricus, sed princeps,
eodemque animo divus Nerva pater tuus factus est,
5 quo erat omnium. Nec decet aliter filium adsumi, si
adsumatur a principe. An senatum populumque Ro-

---

8 ruens O W et Keili A c d, K., ruensque *cett.* 21 inter *hom. consec. Sust. ex suo apographo* U.

manum, exercitus, provincias, socios transmissurus uni
successorem e sinu uxoris accipias summaeque potesta-
tis heredem tantum intra domum tuam quaeras? non
totam per civitatem circumferas oculos et hunc tibi
proximum, hunc coniunctissimum existimes, quem
optimum, quem dissimillimum inveneris? Imperaturus 6
omnibus eligi debet ex omnibus; non enim servulis
tuis dominum, ut possis esse contentus quasi necessa-
rio herede, sed principem civibus daturus es imperator.
Superbum istud et regium, nisi adoptes eum, quem
constet imperaturum fuisse, etiamsi non adoptasses.
Fecit hoc Nerva nihil interesse arbitratus, genuerit an 7
elegerit, si perinde sine iudicio adoptentur liberi ac
nascuntur; nisi quod tamen aequiore animo ferunt
homines, quem princeps parum feliciter genuit, quam
quem male elegit. Sedulo ergo vitavit hunc casum 8
nec modo iudicia hominum, sed deorum etiam in
consilium adsumpsit. Itaque non in cubiculo, sed in
templo, nec ante genialem torum, sed ante pulvinar
Iovis optimi maximi adoptio peracta est, qua tandem
non servitus nostra, sed salus et libertas et secu-
ritas fundabatur. Sibi enim gloriam illam di vin- 2
dicaverunt: horum opus illud, horum imperium. Nerva
tantum fuit minister atque is, qui adoptabat, tam
paruit quam tu, qui adoptabaris. Adlata erat ex
Pannonia laurea id agentibus dis, ut invicti im-
peratoris exordium victoriae insigne decoraret. Hanc 3

---

12 nil *Bornecque p. 214.* — genuerit an elegerit (elegeris *R*) *B' C O R*, genueris an elegeris *cett.* 17 iudicium *R, K. II (ind. Halens. p. XII), Baehr., Muell.*, iudicia *ex suo A K. I, Sust.*, iudicio *plerique codd.* 18 non *A B' O R, K. II, Sust., Muell.*, non tu *M*, non tum *Baehr.*, non tua *Burkh.*, tui non *Schaefer., K. I.* 24* fuit minister ut qui adoptaret *B' O R, item cett. codd., sed pro* ut qui *plerique* utque qui *v.* utrique qui *v.* uterque qui; *Baehr.:* minister fuit adiutorque: qui ⟨cum⟩ adoptaret; *Burkh. prob. Muell.:* m. f. adiutorque: cum adopt.; *K.:* m. f. et qui adoptabat *?; ego:* m. f. atque is qui adoptabat, cf. p. 326, 27 *et infra cap. 39, 3 et 89, 2; alii alia.*

imperator Nerva in gremio Iovis collocarat, cum
repente solito maior et augustior advocata contione
hominum deorumque te filium sibi, hoc est unicum
4 auxilium fessis rebus, adsumpsit. Inde quasi depositi
imperii qua securitate qua gloria laetus (nam quan-
tulum refert, deponas an partiaris imperium? nisi quod
difficilius hoc est), non secus ac praesenti tibi innixus,
tuis umeris se patriamque sustentans tua iuventa, tuo
5 robore invaluit. Statim consedit omnis tumultus. Non
adoptionis opus istud, sed adoptati fuit; atque adeo
temere fecerat Nerva, si adoptasset alium. Oblitine
sumus, ut nuper post adoptionem non desierit seditio,
sed coeperit? Inritamentum istud irarum et fax tumul-
6 tus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, ut
dare posset imperium imperator, qui reverentiam
amiserat, auctoritate eius effectum, cui dabatur? Simul
filius, simul Caesar, mox imperator et consors tribu-
niciae potestatis et omnia pariter et statim factus es, quae
proxime parens verus tantum in alterum filium contulit.

9 Magnum hoc tuae moderationis indicium, quod non
solum successor imperii, sed particeps etiam sociusque
placuisti. Nam successor, etiamsi nolis, habendus est,
2 non est habendus socius, nisi velis. Credentne posteri
patricio et consulari et triumphali patre genitum, cum
fortissimum, amplissimum, amantissimum sui exerci-
tum regeret, imperatorem non ab exercitu factum?
eidem, cum Germaniae praesideret, Germanici nomen
hinc missum? nihil ipsum, ut imperator fieret, agi-
3 tasse, nihil fecisse, nisi quod meruit et paruit? Paru-
isti enim, Caesar, et ad principatum obsequio per-
venisti, nihilque magis a te subiecto animo factum est,
quam quod imperare coepisti iam Caesar, iam impe-
rator, iam Germanicus, absens et ignarus et post tanta
4 nomina, quantum ad te pertinet, privatus. Magnum

20 iudicium *Baehr.* 31 subiecti animo *B'MO, K. I, Muell., subiecti animi Cat., K. II,* subiecto animo ς, *Baehr., cf. infra cap. 35, 4; 47, 4; 50, 4.*

videretur, si dicerem 'Nescisti te imperatorem futurum':
eras imperator et esse te nesciebas. Ut vero ad te
fortunae tuae nuntius venit, malebas quidem hoc esse,
quod fueras, sed non erat liberum. An non obseque-
reris principi civis, legatus imperatori, filius patri?
Ubi deinde disciplina, ubi mos a maioribus traditus, 5
quodcumque imperator munus iniungeret, aequo animo
paratoque subeundi? Quid enim, si provincias ex pro-
vinciis, ex bellis bella mandaret? *Adparet* eodem illo uti
iure, cum ad imperium te vocet, quo sit usus, cum ad
exercitum miserit, nihilque interesse, ire legatum an
redire principem iubeat, nisi quod maior sit obsequii
gloria in eo, quod quis minus velit. Augebat aucto- **10**
ritatem iubentis in summum discrimen auctoritas eius
adducta, utque magis parendum imperanti putares, ef-
ficiebatur eo, quod ab aliis minus parebatur. Ad hoc 2
audiebas senatus populique consensum: non unius
Nervae iudicium illud, illa electio fuit. Nam, qui ubi-
que sunt homines, hoc idem votis expetebant: ille
tantum iure principis occupavit primusque fecit, quod
facturi omnes erant. Nec hercule tanto opere cunctis
factum placeret, nisi placuisset, ante quam fieret. At 3
quo, di boni, temperamento potestatem tuam fortu-
namque moderatus es! Imperator tu titulis et imagi-
nibus et signis, ceterum modestia, labore, vigilantia
dux et legatus et miles, cum iam tua vexilla, tuas
aquilas magno gradu anteires neque aliud tibi ex illa
adoptione quam filii pietatem, filii obsequium addereres
longamque huic nomini aetatem, longam gloriam pre-
carere. Iam te providentia deorum primum in locum 4
provexerat, tu adhuc in secundo resistere atque etiam
senescere optabas: privatus tibi videbaris, quam diu

---

9 Eodem illum (illo *M*) uti *Duebner., K. 1;* eodem illum uti iure ⟨posse putes⟩ *Cuspin. (item Cat., sed* illo *pro* illum); ⟨adparet⟩ eodem illo u. i. *Haupt Herm. VI 26;* ⟨claret⟩ eodem illum *(sed v. Kraut p. 10)* u. i. *Baehr.; cf.* Bornecque p. 208 et 232. 10 te *vocet Baudius, Baehr., Bornecque* p. 208 et 233, revocet *vulg.*

imperator et alius esset. Audita sunt vota tua, sed in
quantum optimo illi et sanctissimo seni utile fuit,
quem di ideo caelo vindicaverunt, ne quid post illud
5 divinum et inmortale factum mortale faceret. Deberi
quippe maximo operi hanc venerationem, ut novissimum
esset, auctoremque eius statim consecrandum, ut quan-
doque inter posteros quaereretur, an illud iam deus
6 fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens,
quam quia tuus. Ingens gloria ingensque fama; cum
abunde expertus esset, quam bene umeris tuis sederet
imperium, tibi terras, te terris reliquit eo ipso carus om-
nibus ac desiderandus, quod prospexerat, ne desideraretur.
11 Quem tu lacrimis primum, ita ut filium decuit, mox
templis honestasti non imitatus illos, qui hoc idem, sed
alia mente fecerunt. Dicavit caelo Tiberius Augustum,
sed ut maiestatis crimen induceret, Claudium Nero, sed
ut inrideret, Vespasianum Titus, Domitianus Titum, sed
2 ille, ut dei filius, hic, ut frater videretur. Tu sideribus
patrem intulisti non ad metum civium, non in contu-
meliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum
3 credis. Minus est hoc, cum fit ab iis, qui et sese deos
putant. Sed et licet illum turibus, aris, pulvinaribus,
flamine colas, non alio tamen magis deum et facis et
probas, quam quod ipse talis es. In principe enim,
qui electo successore fato concessit, una eademque cer-
4 tissima divinitatis fides est bonus successor. Num ergo
tibi ex inmortalitate patris aliquid arrogantiae acces-
sit, num hos proximos divinitate parentum desides ac
superbos potius quam illos veteres et antiquos aemu-
laris, qui hoc ipsum imperium *condiderunt?* Quod

---

1 ⟨non⟩ sunt *Schnelle.* 3 ideo *Baehr.*, dii de *B'MO*, de *del. vulg.* 22 et *add. A, Bornecque p. 219.* — turis *A*, *om. rell.*, turibus *Baehr. p. XXI.* 29 aemuleris *Muell. ex M*, aemularis *vulg.* 30* *lacunam explere tentavi coll. Tac. Agr. 39;* ipsum imperium quoniam (*vel* quam) imperatoris (*vel* imperium) cuius *codd.;* ipsum imperium ⟨peperere, quod modo hostes invaserant contempserantque⟩, cuius *Catan.*, *alii alia*, '*sed plura etiam quam quae ab editoribus addita* sunt, excidisse videntur' K.

iam *derisui hostibus erat, quamdiu* imperator is,
cuius pulsi fugatique non aliud maius habebatur in-
dicium, quam quod triumpharet. Ergo sustulerant ani- 5
mos et iugum excusserant nec iam nobiscum de sua
libertate, sed de nostra servitute certabant ac ne indu-
tias quidem nisi aequis condicionibus inibant legesque,
ut acciperent, dabant. At nunc rediit omnibus terror **12**
et metus et votum imperata faciendi. Vident enim Ro-
manum ducem unum ex illis veteribus et priscis, quibus
imperatorium nomen addebant contecti caedibus campi
et infecta victoriis maria. Accipimus obsides ergo, non 2
emimus nec ingentibus damnis immensisque muneribus
paciscimur, ut vicerimus. Rogant, supplicant: largimur,
negamus, utrumque ex imperii maiestate. Agunt gra-
tias, qui impetraverunt, non audent queri, quibus ne-
gatum est. An audeant, qui sciant te adsedisse fero- 3
cissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum
illis, difficillimum nobis, cum Danubius ripas gelu
iungit duratusque glacie ingentia tergo bella transportat,
cum ferae gentes non telis magis quam suo caelo, suo
sidere armantur? Sed, ubi in proximo tu, non secus 4
ac si mutatae temporum vices essent, illi quidem lati-
bulis suis clausi tenebantur, nostra agmina percursare
ripas et aliena occasione, si permitteres, uti ultroque
hiemem suam barbaris inferre gaudebant.

Haec tibi apud hostes veneratio. Quid? apud mi- **13**
lites quam admirationem quem ad modum comparasti?
cum tecum inediam, tecum ferrent sitim, cum in illa
meditatione campestri militaribus turmis imperatorium
pulverem sudoremque misceres, nihil a ceteris nisi ro-
bore ac praestantia *diversus* libero Marte nunc eminus
tela vibrares, nunc vibrata susciperes, alacer virtute
militum et laetus, quotiens aut cassidi tuae aut clipeo
gravior ictus incideret (laudabas quippe ferientes hor- 2

---

3 quam quod *B, cod. Livinei, Baehr.*, quam si *vulg.* 29 velitatione *Momms.* 31 diversus *add. Baehr.*, dispar, *differens, distans all.*

tabarisque, ut auderent, et audebant iam), cum specta-
tor moderatorque ineuntium certamina virorum arma
componeres, tela temptares ac, si quod durius accipienti
3 videretur, ipse vibrares. Quid cum solacium fessis,
aegris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria,
nisi commilitonum ante lustrasses, nec requiem corpori
4 nisi post omnes dare. Hac mihi admiratione dignus
imperator *vix* videretur, si inter Fabricios et Scipiones
et Camillos talis esset; tunc enim illum imitationis
5 ardor semperque melior aliquis accenderet. Postquam
vero studium armorum a manibus ad oculos, ad volup-
tatem a labore translatum est, postquam exercitationi-
bus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis
aut civica, sed Graeculus magister adsistit, quam magnum
est unum ex omnibus patrio more, patria virtute lae-
tari et sine aemulo, sine exemplo secum certare, secum
contendere ac, sicut imperare solum, ita solum esse,
qui debeat imperare!

14 Non incunabula haec tibi, Caesar, et rudimenta,
cum puer admodum Parthica lauro gloriam patris au-
geres nomenque Germanici iam tum mererere, cum fe-
rociam superbiamque Parthorum ex proximo auditus
magno terrore cohiberes Rhenumque et Euphratem ad-
mirationis tuae societate coniungeres? cum orbem ter-
rarum non pedibus magis quam laudibus peragrares
apud eos semper maior et clarior, quibus postea con-
2 tigisses? Et necdum imperator, necdum dei filius eras.
Germaniam *Hispaniam*que cum plurimae gentes ac prope
infinita vastitas interiacentis soli tum Pyrenaeus, Alpes
immensique alii montes, nisi his comparentur, muniunt

---

1 spectator moderatorque ς, spectatorque *B' M*, sp. laudatorque (*v.* exhortatorque) *Sust.* 8 vix *add. Muell.*, non *dett. codd.*, *K. I*, nec mihi adm. *K. II*, haut m. adm. *Baehr.*, ⟨minus⟩ dignus *Momms.*, *Burkh.*, hac mihi adm. d. imp. vid., si .... esset? *Schnelle*, hac. m. adm. ⟨in⟩dignus *Sust.*, *cf. Novak ZfdöG. XLII (1891) p. 1068.* 22 barbarorum pro Parth. *Schwarz.*, *K. I.* 28 Hispaniam *add. K.*

dirimuntque. Per hoc omne spatium cum legiones 3
duceres seu potius (tanta velocitas erat) raperes, non
vehiculum umquam, non equum respexisti. Levis hic,
non subsidium itineris, sed decus [et cum] subseque-
batur, ut cuius nullus tibi usus, nisi cum die stativorum
proximum campum alacritate discursus pulvere attol-
leres. Initium laboris mirer an finem? Multum est, 4
quod perseverasti, plus tamen, quod non timuisti, ne
perseverare non posses. Nec dubito, quin ille, qui te 5
inter illa Germaniae bella ab Hispania usque ut vali-
dissimum praesidium exciverat, iners ipse alienisque
virtutibus tunc quoque invidus imperator, cum ope
earum indigeret, tantam admirationem tui non sine
quodam timore conceperit, quantam ille genitus Iove
post saevos labores duraque imperia regi suo indomitus
semper indefessusque referebat, cum aliis super alias
expeditionibus itinere illo dignus invenireris. Tribunus **15**
vero disiunctissimas terras teneris adhuc annis viri fir-
mitate lustrasti iam tunc praemonente fortuna, ut diu
penitusque perdisceres, quae mox praecipere deberes.
Neque enim prospexisse castra brevemque militiam 2
quasi transisse contentus ita egisti tribunum, ut dux
esse statim posses nihilque discendum haberes tempore
docendi: cognovisti per stipendia decem mores gentium, 3
regionum situs, opportunitates locorum et diversam
aquarum caelique temperiem ut patrios fontes patri-
umque sidus ferre consuesti. Quotiens equos, quotiens
emerita arma mutasti! Veniet ergo tempus, quo posteri 4
visere visendumque tradere minoribus suis gestient,
quis sudores tuos hauserit campus, quae refectiones

---

4 et cum *M,* et tamen *w,* et cum ceteris *edd. antiquiss., K. I,* et tutamen *Baehr. (cf. Verg. Aen. V 262),* et ornamentum *? K. II,* te tantum *Schnelle,* equitatum *? Muell.,* et lumen *Stangl (Georges*[7] *s. v.* decus *I 1 β),* et comes *(cf. ep. VIII 23, 5) Suster., del. ut glossema* (et cum = *equum*) *Haupt Herm. V 26.* 10 inter ipsa *A.* 22 transilisse *Arntzen,* K. II, Baehr. — dux esse *W, K. II,* esse dux *B B' O V,* K. I, Baehr.

tuas arbores, quae somnum saxa praetexerint, quod
denique tectum magnus hospes impleveris, ut tunc ipsi
tibi ingentium ducum sacra vestigia isdem in locis
5 monstrabantur. Verum haec olim; in praesentia quidem,
quisquis paulo vetustior miles, hic te commilitone cen-
setur. Quotus enim quisque, cuius tu non ante com-
milito quam imperator? Inde est, quod prope omnes
nomine appellas, quod singulorum fortia facta comme-
moras; nec habent adnumeranda tibi pro re publica
vulnera, quibus statim et laudator et testis contigisti.
16 Sed tanto magis praedicanda est moderatio tua, quod
innutritus bellicis laudibus pacem amas nec, quia vel
pater tibi triumphalis vel adoptionis tuae die dicata
Capitolino Iovi laurus, idcirco ex occasione omni quaeris
2 triumphos. Non times bella nec provocas. Magnum
est, imperator Auguste, magnum est stare in Danubii
ripa, si transeas, certum triumphi nec decertare cupere
cum recusantibus; quorum alterum fortitudine, alterum
3 moderatione efficitur. Nam, ut ipse nolis pugnare,
moderatio, fortitudo tua praestat, ut neque hostes tui
velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non mimi-
cos currus nec falsae simulacra victoriae, sed impera-
torem veram ac solidam gloriam reportantem tranquilli-
tatem et tam confessa hostium obsequia, ut vincendus
4 nemo fuerit. Pulchrius hoc omnibus triumphis. Neque
enim umquam nisi ex contemptu imperii nostri factum
5 est, ut vinceremus. Quodsi quis barbarus rex eo insolen-
tiae furorisque processerit, ut iram tuam indignationemque
mereatur, ne ille, sive interfuso mari seu fluminibus im-
mensis seu praecipiti monte defenditur, omnia haec tam
prona tamque cedentia virtutibus tuis sentiet, ut subsedisse
montes, flumina exaruisse, interceptum mare inlatasque
sibi non esse classes nostras, sed terras ipsas arbitretur.
17 Videor iam cernere non spoliis provinciarum et
extorto sociis auro, sed hostilibus armis captorumque

---

34 videor iam ⟨mihi⟩ cernere *vel* videor intueri *Bornecque p. 218.*

regum catenis triumphum gravem, videor ingentia du- 2
cum nomina nec indecora nominibus corpora noscitare,
videor intueri immanibus ausis barbarorum onusta fer-
cula et sua quemque facta vinctis manibus sequentem,
mox ipsum te sublimem instantemque curru domitarum
gentium tergo, ante currum autem clipeos, quos ipse
perfoderis. Nec tibi opima defuerint, si quis regum 3
venire in manus audeat nec modo telorum tuorum, sed
oculorum etiam minarumque coniectum toto campo
totoque exercitu opposito perhorrescat. Meruisti proxima 4
moderatione, ut, quandocumque te vel inferre vel pro-
pulsare bellum coëgerit imperii dignitas, non ideo vicisse
videaris, ut triumphares, sed triumphare, quia viceris.

Aliud ex alio mihi occurrit. Quam speciosum est 18
enim, quod disciplinam castrorum lapsam, extinctam
refovisti depulso prioris saeculi malo, inertia et con-
tumacia et dedignatione parendi! Tutum est reveren- 2
tiam, tutum caritatem mereri, nec ducum quisquam
aut non amari a militibus aut amari timet, et inde
offensae pariter gratiaeque securi instant operibus, ad-
sunt exercitationibus, arma, moenia, viros aptant. Quippe 3
non is princeps, qui sibi inminere, sibi intendi putet,
quod in hostes paretur; quae persuasio fuit illorum,
qui, hostilia cum facerent, timebant. Iidem ergo tor-
pere militaria studia nec animos modo, sed et corpora
ipsa languescere, gladios etiam incuria hebetari retun-
dique gaudebant. Duces porro nostri non tam regum
exterorum quam suorum principum insidias nec tam
hostium quam commilitonum manus ferrumque metue-
bant. Est haec natura sideribus, ut parva et exilia 19
validiorum exortus obscuret: similiter imperatoris ad-
ventu legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen maior 2

---

4 fata *cod. Venetus Schwarzii.* 5 curru inst. *Heumann., Baehr.* 15 extinctamque *e deterr. codd. K.,* et ext. *Baehr., sed vide Kraut p. 44 sq.* 19 et inde *B' M O,* exinde *Baehr.,* [et] inde *K. II, Burkh., Sust., sed v.* Bornecque p. 209 et 233. *20 gratiaeque pariter C, ? Bornecque.*

omnibus quidem eras, sed sine ullius deminutione maior: eandem auctoritatem praesente te quisque quam absente retinebat; quin etiam plerisque ex eo reverentia acces-
3 serat, quod tu quoque illos reverebare. Itaque perinde summis atque infimis carus sic imperatorem commilitonemque miscueras, ut studium omnium laboremque et tamquam exactor intenderes et tamquam particeps
4 sociusque relevares. Felices illos, quorum fides et industria non per internuntios et interpretes, sed ab ipso te nec auribus tuis, sed oculis probabantur! Consecuti sunt, ut absens quoque de absentibus nemini magis quam tibi crederes.

20 Iam te civium desideria revocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriae. Iter inde placidum
2 ac modestum et plane a pace redeuntis. Nec vero ego in laudibus tuis ponam, quod adventum tuum non pater quisquam, non maritus expavit: adfectata aliis castitas, tibi ingenita et innata interque ea, quae imputare non
3 possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium; annona quae ceteris; ad hoc comitatus accinctus et parens. Diceres magnum aliquem ducem ac te potissimum ad exercitus ire: adeo nihil aut certe parum intererat inter imperatorem factum et
4 futurum. Quam dissimilis nuper alterius principis transitus! si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abact*ib*us hospitium exsereret, omniaque dextra laevaque perusta et attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Persuadendum provinciis
5 erat illud iter Domitiani fuisse, non principis. Itaque non tam pro tua gloria quam pro utilitate communi edicto subiecisti, quid in utrumque vestrum esset im-

---

21 parcus *Cuspin., Baehr.* 26* abactus (abacto *O*) hospitium exereret *(A B C, Haupt Herm. V 27) vel* execeret *vel* exerceret *codd.*, abactus hospitium exederet *Baehr.*, abactus hospitum exerceret *antiq. edd.*, *K.*, abactus ⟨pecorum post⟩ hospitium exerceret *Novak*, abact⟨ib⟩us hospitium exsereret ego, *cf. p. 212,20; 329,28; Suet. Tib. 33; Lagergreen p. 124.* 28 inciderint *Schwarz., Baehr.*

pensum. Adsuescat imperator cum imperio calculum
ponere; sic exeat, sic redeat tamquam rationem reddi-
turus; edicat, quid absumpserit. Ita fiet, ut non absu- 6
mat, quod pudeat edicere. Praeterea futuri principes,
velint nolint, sciant: tanti *iter* tuum constat, propositisque
duobus exemplis meminerint perinde coniecturam de
moribus suis homines esse facturos, prout hoc vel illud
elegerint.

Nonne his tot tantisque meritis novos aliquos ho- **21**
nores, novos titulos merebare? At tu etiam patris pa-
triae recusabas. Quam longa nobis cum modestia tua
pugna, quam tarde vicimus! Nomen illud, quod alii 2
primo statim principatus die ut imperatoris et Caesaris
receperunt, tu usque eo distulisti, donec tu quoque,
beneficiorum tuorum parcissimus aestimator, iam te
mereri fatereris. Itaque soli omnium contigit tibi, ut 3
pater patriae esses, ante quam fieres. Eras enim in
animis, in iudiciis nostris, nec publicae pietatis intererat,
quid vocarere, nisi quod ingrata sibi videbatur, si te
imperatorem potius vocaret et Caesarem, cum patrem
experiretur. Quod quidem nomen qua benignitate, qua 4
indulgentia exerces! ut cum civibus tuis quasi cum liberis
parens vivis! ut reversus imperator, qui privatus exieras,
agnoscis, agnosceris! Eosdem nos, eundem te putas,
par omnibus et hoc tantum ceteris maior, quod melior.

Ac primum quidem qui dies ille, quo expectatus **22**
desideratusque urbem tuam ingressus es! Iam hoc
ipsum, quod ingressus es, quam mirum laetumque!
Nam priores invehi et importari solebant, non dico
quadriiugo curru et albentibus equis, sed umeris ho-
minum, quod arrogantius erat. Tu sola corporis pro- 2

---

5 tanti tuum (tantum *C*) constat *codd.*, † *ponunt K. et Muell.*, iter *add. Rittershusius*, tanti <sua itinera constare debere, quanti> tuum c. *Baehr.*, tanti tuum constit<isse iter> *Novak, alii alia, cf. infra cap. 65, 1.* 26 quidem qui dies *Schwarz., Baehr.*, quidem *vel* quid vel qui dies (K.) codd. 28 *quomodo Baehr., sed v.* Burkh. p. 170.

ceritate elatior aliis et excelsior non de patientia nostra
quendam triumphum, sed de superbia principum egisti.
Ergo non aetas quemquam, non valetudo, non sexus
retardavit, quo minus oculos insolito spectaculo impleret.
3 Te parvuli noscere, ostentare iuvenes, mirari senes,
aegri quoque neglecto medentium imperio ad conspe-
ctum tui quasi ad salutem sanitatemque prorepere. Inde
alii se satis vixisse te viso, te recepto, alii nunc magis
esse vivendum praedicabant. Feminas etiam tunc fecun-
ditatis suae maxima voluptas subiit, cum cernerent, cui
4 principi cives, cui imperatori milites peperissent. Vi-
deres referta tecta ac laborantia ac ne eum quidem
vacantem locum, qui non nisi suspensum et instabile
vestigium caperet, oppletas undique vias angustumque
tramitem relictum tibi, alacrem hinc atque inde popu-
5 lum, ubique par gaudium paremque clamorem: tam
aequalis ab omnibus ex adventu tuo laetitia percepta
est, quam omnibus venisti; quae tamen ipsa cum in-
gressu tuo crevit ac prope in singulos gradus adaucta
23 est. Gratum erat cunctis, quod senatum osculo exci-
peres, ut dimissus osculo fueras, gratum, quod equestris
ordinis decora honore nominum sine monitore signares,
gratum, quod tanto tumultu clientibus salutatis
2 quasdam familiaritatis notas adderes, gratius tamen,
quod sensim et placide, et qantum respectantium turba
pateretur, incederes, quod occursantium populus te quo-
que, te immo maxime artaret, quod primo statim die
3 latus tuum crederes omnibus. Neque enim stipatus sa-
tellitum manu, sed circumfusus undique nunc senatus,
nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequen-
tiae genus invaluisset, silentes quietosque lictores tuos
subsequebare; nam milites nihil a plebe habitu, tran-
4 quillitate, modestia differebant. Ubi vero coepisti Ca-

16* *ego interpunxi, v. ad p. 47, 1; 345, 4.* 23* tanto *tumultu ego, cf. ep. VII 6, 9; paneg. 76, 7;* tantum ultro *codd., tantum* ⟨*non*⟩ ultro *Lipsius*, tantum⟨num⟩ ultro *Cat.*, tantum ⟨*tum non*⟩ ultro *Livin.*

pitolium ascendere, quam laeta omnibus adoptionis
tuae recordatio, quam peculiare gaudium eorum, qui
te primi eodem loco salutaverant imperatorem! Quin
etiam deum ipsum *patrem* tuum praecipuam voluptatem
operis sui percepisse crediderim: ut quidem isdem vestigiis 5
institisti quibus parens tuus ingens illud deorum pro-
laturus arcanum, quae circumstantium gaudia, quam
recens clamor, quam similis illi diei, qui hunc genuit
dies! ut plena altaribus, angusta victimis cuncta, ut in
unius salutem collata omnium vota, cum sibi se ac
liberis suis intellegerent precari, quae pro te precaren-
tur! Inde tu in palatium quidem, sed eo vultu, ea 6
moderatione, ut si privatam domum peteres; ceteri ad
penates suos quisque iteraturus gaudii fidem, ubi nulla
necessitas gaudendi est.

Onerasset alium eius modi introitus, tu cotidie ad- **24**
mirabilior et melior, talis denique, quales alii principes
futuros se tantum pollicentur. Solum ergo te commen-
dat augetque temporis spatium. Iunxisti enim ac mis-
cuisti res diversissimas, securitatem olim imperantis et
incipientis pudorem. Non tu civium amplexus ad pedes 2
tuos deprimis nec osculum manu reddis: manet impe-
ratori quae prius oris humanitas. Incedebas pedibus,
incedis; laetabaris labore, laetaris, eademque illa omnia
circa te, nihil *in* ipso te fortuna mutavit. Liberum est 3
ingrediente per publicum principe subsistere, occurrere,
comitari, praeterire: ambulas inter nos, non quasi con-

---

4 ipsum tuum *codd.*, patrem *add. Beroald., K. II, Baehr., Muell.*, ipsum tum *Livin.*, ipsum tunc *K. I.* 5 ut quidem *codd., K.*, utque dein *Baehr.*, utque *Burkh.* 8 illi diei qui h. gen. dies *Livin.*, illi dies qui h. gen. diem *codd., K.*, illi qui h. gen. dies *Haupt Herm. V 27*, illi dies qui hunc genuit *Baehr.* 23 quae prius *A, Baehr. p. XXII.* 24 eademque (eodemque) illa omnia (omnia illa) *codd.*, eadem quae omnia illa *Gesn., K. I*, eademque illa quae omnia *K. II*, eadem illa quae omnia *Baehr.*, eademque alia omnia *Muell.* 25 nihil ipsum *Livin., Baehr.*, nihil ⟨in⟩ ipso *Lipsius, Gesner.*, C. Schenkl, Muell. 27* non *quasi ⟨non⟩ Baehr.* — conniveas ? sed cf. p. 332, 26 et 346, 10.

tingas, et copiam tui, non ut imputes, facis. Haeret
lateri tuo, quisquis accessit, finemque sermoni suus
4 cuique pudor, non tua superbia facit. Regimur quidem
a te et subiecti tibi, sed quem ad modum legibus sumus.
Nam et illae cupiditates nostras libidinesque mode-
rantur, nobiscum tamen et inter nos versantur. Emines,
excellis ut honor, ut potestas, quae super homines
5 quidem, hominum sunt tamen. Ante te principes fa-
stidio nostri et quodam aequalitatis metu usum pedum
amiserant. Illos ergo umeri cervicesque servorum super
ora nostra, te fama, te gloria, te civium pietas, te li-
bertas super ipsos principes vehunt; te ad sidera tollit
humus ista communis et confusa principis vestigia.

25 Nec vereor, patres conscripti, ne longior videar, cum
sit maxime optandum, ut ea, pro quibus aguntur prin-
cipi gratiae, multa sint; quae quidem reverentius fuerit
integra inlibataque cogitationibus vestris reservari quam
carptim breviterque perstringi, quia fere sequitur, ut
illa quidem, de quibus taceas, tanta, quanta sunt, esse
2 videantur: nisi vero leviter attingi placet locuple-
tatas tribus datumque congiarium populo et datum
totum, cum donativi partem milites accepissent. An
mediocris animi est his potius repraesentare, quibus
magis negari potest? quamquam in hac quoque di-
versitate aequalitatis ratio servata est. Aequati sunt
enim populo milites eo, quod partem, sed priores, po-
pulus militibus, quod posterior, sed totum statim ac-
3 cepit. Enimvero qua benignitate divisum est, quantae-
que curae tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuae
fieret! Datum est his, qui post edictum tuum in lo-
cum erasorum subditi fuerant, aequatique sunt ceteris
4 illi etiam, quibus non erat promissum. Negotiis aliquis,

2 sermonis *Baehr., sed cf. p. 82, 14; 144, 9.* 10 Hos *Bornecque p. 216.* 12 super priores princ. *Baehr.*, super illos *pr. C. Schenkl*, super ipsos ⟨illos⟩ pr. *Burkh.* 19 ⟨haut⟩ tanta *Baehr., sed v. Burkh.* p. 166, non videantur *Novak ZfdöG. 1891, p. 1068, alii alia.* 30 datum et (vel etiam) iis Schwelle.

valetudine alius, hic mari, ille fluminibus distinebatur:
expectatus est, provisumque, ne quis aeger, ne quis
occupatus, ne quis denique longe fuisset, veniret quis-
que, cum vellet, veniret quisque, cum posset. Magni- 5
ficum, Caesar, et tuum disiunctissimas terras munificen-
tiae ingenio velut admovere immensaque spatia libe-
ralitate contrahere, intercedere casibus, occursare for-
tunae atque omni opi adniti, ne quis e plebe Romana
dante congiarium te hominem se magis sentiret fuisse
quam civem.

Adventante congiarii die observare principis egres- **26**
sum in publicum, insidere vias examina infantium fu-
turusque populus solebat. Labor parentibus erat osten-
tare parvulos impositosque cervicibus adulantia verba
blandasque voces edocere: reddebant illi, quae mone- 2
bantur, ac plerique irritis precibus surdas principis
aures obstrepebant ignarique, quid rogassent, quid non
impetrassent, donec plane scirent, differebantur. Tu ne 3
rogari quidem sustinuisti et, quamquam laetissimum
oculis tuis esset conspectu Romanae sobolis impleri,
omnes tamen, ante quam te viderent adirentve, recipi,
incidi iussisti, ut iam inde ab infantia parentem publi-
cum munere educationis experirentur, crescerent de tuo,
qui crescerent tibi, alimentisque tuis ad stipendia tua
pervenirent, tantumque omnes uni tibi, quantum pa-
rentibus suis quisque deberet. Recte, Caesar, quod spem 4
Romani nominis sumptibus tuis suscipis. Nullum est
enim magno principe inmortalitatemque merituro im-
pendii genus dignius, quam quod erogatur in posteros.
Locupletes ad tollendos liberos ingentia praemia et 5
pares poenae adhortantur, pauperibus educandi una
ratio est bonus princeps. Hic fiducia sui procreatos 6
nisi larga manu fovet, auget, amplectitur, occasum im-
perii, occasum rei publicae accelerat frustraque pro-

2 ne quis occupatus, ne quis aeger *Schnelle.* 16 atqui *Baehr.*, at *Gesner.* 17 erogassent C. Schenkl. 31 abhort. *W, coart. B,* cohort. *B'*, *Baehr.*

ceres plebe neglecta ut desectum corpore caput nuta-
7 turumque instabili pondere tuetur. Facile est coniectare,
quod perceperis gaudium, cum te parentum, liberorum,
senum, infantium, [puerorum] clamor exciperet. Haec pri-
ma parvulorum civium vox aures tuas imbuit, quibus tu
daturus alimenta hoc maximum praestitisti, ne rogarent.

27 Super omnia est tamen, quod talis es, ut sub te
liberos tollere libeat, expediat. Nemo iam parens filio
nisi fragilitatis humanae vices horret, nec inter insana-
biles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem
est educandi incitamentum tollere liberos in spem ali-
mentorum, in spem congiariorum, maius tamen in spem
2 libertatis, in spem securitatis. Atque adeo nihil largiatur
princeps, dum nihil auferat, non alat, dum non occi-
dat; nec deerunt, qui filios concupiscant. Contra lar-
giatur et auferat, alat et occidat: ne ille id tant*um* brevi
tempore effecerit, ut omnes non posterorum modo, sed
3 sui parentumque paeniteat. Quocirca nihil magis in
tua [tota] liberalitate laudaverim, quam quod congiarium
das de tuo, alimenta de tuo, neque a te liberi civium
ut ferarum catuli sanguine et caedibus nutriuntur;
4 quodque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi,
quod nemini est ereptum, locupletatisque tam multis
pauperiorem esse factum principem tantum; quamquam
ne hunc quidem. Nam, cuius est, quidquid est omnium,
tantum ipse quantum omnes habet.

28 Alio me vocat numerosa gloria tua. Alio autem?
quasi vero iam satis veneratus miratusque sim, quod
tantam pecuniam profudisti, non ut flagitii tibi con-
scius ab insectatione eius averteres famam, nec ut tri-

---

1 defectum *mell. codd., K. I.* 4 puerorum *om. A, del. Baehr. p. XXII,* puerorum, ⟨puellarum⟩ *Sauppe Phil. XXX 134.* 16* id tantum *ego, cf. p. 337, 25,* in tam *vel* vitam *codd.,* etiam *Schwarz., K. I,* iam *Gesner., K. II,* quam *Buchner,* mihi iam *Baehr.,* ita *Behr., Schnelle,* miseriam *Burkh.,* idem *Muell., del. Novak.* 19 tota *M, vulg.,* om. B', tua om. O, tua tuta *Baehr., cf. Burkh. p. 172.*

stes hominum maestosque sermones laetiore materia
detineres. Nullam congiario culpam, nullam alimentis 2
crudelitatem redemisti, nec tibi bene faciendi fuit causa,
ut, quae male feceras, impune fecisses. Amor impendio
isto, non venia quaesita est, populusque Romanus obli-
gatus a tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti 3
enim congiarium gaudentibus gaudens securusque se-
curis; quodque antea principes ad odium sui leniendum
tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam inno-
cens populo dedisti, quam populus accepit. Paulo 4
minus, patres conscripti, quinque milia ingenuorum
fuerunt, quae liberalitas principis nostri conquisivit,
invenit, adscivit. Hi subsidium bellorum, ornamentum 5
pacis publicis sumptibus aluntur patriamque non ut
patriam tantum, verum ut altricem amare condiscunt,
ex his castra, ex his tribus replebuntur, ex his quando-
que nascentur, quibus alimentis opus non sit. Dent 6
tibi, Caesar, aetatem di, quam mereris, serventque
animum, quem dederunt: et quanto maiorem infantium
turbam iterum atque iterum videbis incidi! Augetur enim 7
cotidie et crescit, non quia cariores parentibus liberi, sed
quia principi cives. Dabis congiaria, si voles, praestabis
alimenta, si voles: illi tamen propter te nascuntur.

Instar ego perpetui congiarii reor adfluentiam an- **29**
nonae. Huius aliquando cura Pompeio non minus ad-
didit gloriae quam pulsus ambitus campo, exactus hostis
mari, oriens triumphis occidensque lustratus. Nec vero 2
ille civilius quam parens noster auctoritate, consilio,
fide reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, lito-
ribus mare [litora mari] reddidit diversasque gentes ita
commercio miscuit, ut, quod genitum esset usquam,
id apud omnes natum esse videretur. Nonne cernere 3
datur, ut sine ullius iniuria omnis usibus nostris annus

---

20 videbis *B'COW, K. I e suis ABcd,* iubebis *BV, Livin., K. II, Baehr., Muell.* 29 ⟨itinerib. terras⟩, itin. terris *Momms.* 30 [litora mari] Schnelle, [litoribus mare] Suster. *32 nonne* ⟨nunc⟩ cern. *Schnelle.*

exuberet? Quippe non ut ex hostico raptae periturae-
que in horreis messes nequiquam quiritantibus sociis
4 auferuntur. Devehunt ipsi, quod terra genuit, quod
sidus aluit, quod annus tulit, nec novis indictionibus
5 pressi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus, quid-
quid videtur emere. Inde copiae, inde annona, de qua
inter licentem vendentemque conveniat, inde hic sa-
tietas nec fames usquam.

30 Aegyptus alendis augendisque seminibus ita gloriata
est, ut nihil imbribus caeloque deberet, siquidem proprio
semper amne perfusa nec alio genere aquarum solita
pinguescere, quam quas ipsa devexerat, tantis segetibus
induebatur, ut cum feracissimis terris quasi numquam
2 cessura certaret. Haec inopina siccitate usque in iniuriam
sterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alveo sese
ac languide extulerat ingentibus ille quidem tunc quoque
3 fluminibus, fluminibus tamen conferendus. Hinc pars
magna terrarum mergi repararique amne consueta alto
pulvere incanduit, frustraque tunc Aegyptus nubila optavit
caelumque respexit, cum ipse fecunditatis parens con-
tractior et exilior isdem ubertatem eius anni angustiis
4 quibus abundantiam suam cohibuisset. Neque enim
solum vagus ille, cum expanditur, amnis intra usurpa-
ta semper collium *valla* substiterat atque haeserat, sed
supino etiam ac detinenti solo non placido se mollique
lapsu refugum abstulerat necdum satis umentes terras

---

6 iubetur emere *Livin.*, videtur ei e re *? Baehr.*, venditur *Stangl.* 14 ad iniur. *ex suis Ac K.* 17 fluminibus tamen *om. B' O, quare alterum* fluminibus *deleri iubet Suster, sed cf. p. 340, 8.* 19 frustra *vulg.*, frustraque *A, Bornecque p. 215 et 233.* 21 anni *vulg.*, *om. Baehr.*, ubertatis eius ang. *mell. codd.* 23* expandatur *e suis codd. Baehr., correxit w.* — usurpata semper (semper *om. O et Keili Ac*) collium *codd., vulg.*, valla *addidi coll. Cic. Pis. 33, 81* Alpium vallum, *vide etiam supra ep. VIII 17*, usurpata semper vallium *Baehr.*, usurpatam [semper] saepem collium *Madv. prob. Muell.* 25 detinenti *vulg.*, *clementi K. I*, non detinenti solo plac. *Baehr.*, declivi *Muell.* 26 refugus *Baehr.*

addiderat arentibus. Igitur inundatione, id est ubertate, 5
regio fraudata sic opem Caesaris invocavit, ut solet
amnem suum; nec longius illi adversorum fuit spatium,
quam dum nuntiat: tam velox, Caesar, potentia tua
est tamque in omnia pariter intenta bonitas et accincta,
ut tristius aliquid saeculo tuo passis ad remedium sa-
lutemque sufficiat, ut scias. Omnibus equidem gentibus **31**
fertiles annos gratasque terras precor; crediderim tamen
per hunc Aegypti statum tuas fortunam vires experiri
tuamque vigilantiam spectare voluisse. Nam, cum
omnia secunda ubique merearis, nonne manifestum est,
si quid adversi cadat, tuis laudibus tuisque virtutibus
materiam campumque praesterni, cum secunda felices,
adversa magnos probent? Percrebruerat antiquitus ur- 2
bem nostram nisi opibus Aegypti ali sustentarique non
posse. Superbiebat ventosa et insolens natio, quod
victorem quidem populum pasceret tamen, quodque in
suo flumine, in suis navibus vel abundantia nostra vel
fames esset. Refudimus Nilo suas copias: recepit fru- 3
menta, quae miserat, deportatasque messes revexit.
Discat igitur Aegyptus credatque experimento non ali-
menta se nobis, sed tributa praestare, sciat se non esse
populo Romano necessariam et tamen serviat. Post 4
haec, si volet, Nilus amet alveum suum et fluminis
modum servet: nihil hoc ad urbem ac ne ad Aegyptum
quidem, nisi ut inde navigia inania et vacua et similia
redeuntibus, hinc plena et onusta, et qualia solent venire,
mittantur, conversoque munere maris hinc potius venti
ferentes et brevis cursus optentur. Mirum, Caesar, vi- 5
deretur, si desidem Aegyptum cessantemque Nilum
non sensisset urbis annona; quae tuis opibus, tua cura
usque illuc redundavit, ut simul probaretur et nos
Aegypto posse et nobis Aegyptum carere non posse.
Actum erat de fecundissima gente, si libera fuisset; 6

1 indeque ubert. *Baehr., sed v. Burkh. p. 173.* 4* *ego interpunxi, v. ad p. 47, 1; 338, 16.* 11 sec. ubiq. W, K. 1 *ex Ac, Bornecque p. 214* et 233, ubiq. sec. vulg.

pudebat sterilitatis insolitae nec minus erubescebat fame, qua torquebatur, cum pariter a te necessitatibus eius pudorique subventum est. Stupebant agricolae plena horrea, quae non ipsi refersissent, quibus de campis illa subvecta messis, quave in Aegypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo nec maligna tellus, et obsequens Nilus Aegypto quidem saepe, sed gloriae nostrae numquam largior fluxit.

32 Quam nunc iuvat provincias omnes in fidem nostram dicionemque venisse, postquam contigit princeps, qui terrarum fecunditatem nunc huc, nunc illuc, ut tempus et necessitas posceret, transferret referretque, qui diremptam mari gentem ut partem aliquam populi
2 plebisque Romanae aleret ac tueretur! Et caelo quidem numquam benignitas tanta, ut omnes simul terras ubertet foveatque: hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat, hic, si non fecunditatem, at bona fecunditatis importat, hic alternis commeatibus orientem occidentemque conectit, ut, quae ferunt quaeque expetunt, omnes gentes discant invicem, capiant, quanto libertate discordi servientibus sit utilius unum
3 esse, cui serviant. Quippe discretis quidem bonis omnium sua cuiusque ad singulos mala, sociatis autem atque permixtis singulorum mala ad neminem, ad omnes omnium bona pertinent. Sed, sive terris divinitas quaedam sive aliquis amnibus genius, et solum illud et flumen ipsum precor, ut hac principis benignitate contentum molli gremio semina recondat, multiplicata
4 restituat. Non quidem reposcimus fenus: putet tamen

---

2 quam *B B' V, vulg., cf. Suster Riv. di filol. XVII p. 528.* 6 *vide Hofacker p. 55.* 7 Nilus: ⟨is⟩ Aeg. *Baehr.* 19 ferunt quaeque expetunt opes (omnes *B'O, Puteol.*) gentes disc. inv. cap. *codd.*, feruntur quaeq. expetuntur opes inv. cap. gent. et disc. *K. II,* ferunt quaeq. exportant orae, inv. cap. gent. discant⟨que⟩ *Baehr.*, ferunt quaeq. expet. omn. gent. inv. cap. et disc. *Schwarz., Muell., alii alia, cf. infra cap. 62, 4, vide Suster l. l.* 21 libertati *Gesner., Haupt., Baehr., Muell.*, libertate *M, K., Bornecque p. 225.* — libertate disc. ruentibus Momms.

esse solvendum fallacemque unius anni fidem omnibus
annis omnibusque postea saeculis tanto magis, quia
non exigimus, excuset.
Satis factum qua civium qua sociorum utilitatibus. **33**
Visum est spectaculum inde non enerve nec fluxum,
nec quod animos virorum molliret et frangeret, sed
quod ad pulchra vulnera contemptumque mortis accen-
deret, cum in servorum etiam noxiorumque corporibus
amor laudis et cupido victoriae cerneretur. Quam deinde 2
in edendo liberalitatem, quam iustitiam exhibuit omni
adfectione aut intactus aut maior! Impetratum est,
quod postulabatur, oblatum, quod non postulabatur.
Institit ultro et, ut concupisceremus, admonuit, ac sic
quoque plura inopinata, plura subita. Iam quam libera 3
spectantium studia, quam securus favor! Nemini im-
pietas, ut solebat, obiecta, quod odisset gladiatorem,
nemo e spectatore spectaculum factus miseras voluptates
unco et ignibus expiavit. Demens ille verique honoris 4
ignarus, qui crimina maiestatis in harena colligebat ac
se despici et contemni, nisi etiam gladiatores eius ve-
neraremur, sibi male dici in illis, suam divinitatem,
suum numen violari interpretabatur, cumque se idem
quod deos, idem gladiatores quod se putabat. At tu, **34**
Caesar, quam pulchrum spectaculum pro illo nobis exe-
crabili reddidisti! Vidimus delatorum iudicium quasi
grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi, non
iter, sed templum, sed forum insederant; nulla iam te-
stamenta secura, nullus status certus; non orbitas, non
liberi proderant. Auxerat hoc malum parti*cipu*m avaritia: 2
advertisti oculos atque ut ante castris ita postea pacem
foro reddidisti; excidisti intestinum malum et provida
severitate cavisti, ne fundata legibus civitas eversa le-

---

28 nullius *Cusp., Baehr.* 29* partim *vel* partum *vel* parcum *codd.*, principum *vulg., K. I, lacunam indicant K. II, Baehr., Muell.*, parti⟨cipu⟩m *(i. e.* principum, *quos hic perstringi iure suspicabantur editores antiqui, v. infra cap. 43; Suet. Domit. c. 12) ego, cf. cap. 50, 1.*

3 gibus videretur. Licet ergo cum fortuna tum libera-
litas tua visenda nobis praebuerit, ut praebuit, nunc
ingentia robora virorum et pares animos, nunc imma-
nitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam, nunc
secretas illas et arcanas ac sub te primum communes
opes, nihil tamen gratius, nihil saeculo dignius, quam
quod contigit desuper intueri delatorum supina ora re-
4 tortasque cervices. Agnoscebamus et fruebamur, cum
velut piaculares publicae sollicitudinis victimae supra
sanguinem noxiorum ad lenta supplicia gravioresque
5 poenas ducerentur. Congesti sunt in navigia raptim
conquisita ac tempestatibus dediti: abirent, fugerent
vastatas delationibus terras, ac, si quem fluctus ac pro-
cellae scopulis reservassent, hic nuda saxa et inhospi-
tale litus incoleret, ageret duram et anxiam vitam re-
lictaque post tergum totius generis humani securitate
35 maereret. Memoranda facies, delatorum classis permissa
omnibus ventis coactaque vela tempestatibus pandere
iratosque fluctus sequi, quoscumque in scopulos detu-
lissent. Iuvabat prospectare statim a portu sparsa na-
vigia et apud illud ipsum mare agere principi gratias,
qui clementia sua salva ultionem hominum terrarum-
2 que dis maris commendasset. Quantum diversitas tem-
porum posset, tum maxime cognitum est, cum isdem
quibus antea cautibus innocentissimus quisque tunc
nocentissimus adfigeretur, cumque insulas omnes, quas
modo senatorum, iam delatorum turba compleret; quos
quidem non in praesens tantum, sed in aeternum re-
3 pressisti mille poenarum indagine inclusos. Ereptum
alienas pecunias eunt, perdant, quas habent; expellere
penatibus gestiunt, suis exturbentur neque ut antea
exsanguem illam et ferream frontem nequiquam con-
vulnerandam praebeant punctis et notas suas rideant,
sed expectent paria praemio damna nec maiores spes

---

6 nil Bornecque p. 207. 11 Congesti . . . . dediti *aut post terras v. 13 colloc. aut del.* iubet Haasius misc. phil. V 7 sqq.

quam metus habeant timeantque, quantum timebantur.
Ingenti quidem animo divus Titus securitati nostrae 4
ultionique prospexerat ideoque numinibus aequatus est:
sed quanto tu quandoque dignior caelo, qui tot res
illis adiecisti, propter quas illum deum fecimus! Id hoc
magis arduum fuit, quod imperator Nerva te filio,
te successore dignissimus perquam magna quaedam
edictis Titi adstruxerat nihilque reliquisse nisi tibi
videbatur, qui tam multa excogitasti, ut si ante te
nihil esset inventum; quae singula quantum tibi gra-
tiae dispensata adiecissent! At tu simul omnia pro- 5
fudisti, ut sol et dies non parte aliqua, sed statim
totus nec uni aut alteri, sed omnibus in commune
profertur.

Quam iuvat cernere aerarium silens et quietum, et **36**
quale ante delatores erat! Nunc templum illud, nunc
vere decus, non spoliarium civium cruentarumque prae-
darum saevum receptaculum ac toto in orbe terrarum
adhuc locus unus, in quo optimo principe boni malis
impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque 2
ex publica utilitate convulsum, nec poena cuiquam re-
missa, sed addita est ultio, solumque mutatum, quod
iam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non 3
eadem severitate fiscum qua aerarium cohibes: immo
tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quam de
publico credis. Dicitur actori atque etiam procuratori
tuo: 'In ius veni, sequere ad tribunal.' Nam tribunal 4
quoque excogitatum principatui est par ceteris, nisi illud
litigatoris amplitudine metiaris. Sors et urna fisco iu-
dicem adsignat; licet reicere, licet exclamare: 'Hunc
nolo, timidus est et bona saeculi parum intellegit;

---

6 imperialis N. *A*, imperator ⟨talis⟩ N. *Baehr. p. XXII, Muell.*, talis *om. rell.* 8 edicti *A*, edictis *Baehr. p. XXII, Muell.*, edicto *vulg.* 17 decus *solus B′, cf. cap. 14, 3; 83, 5;* deus *cett., K. I,* aedes *Gron., K. II, Baehr., Muell.,* dei sedes *Schwarz.,* deūm *Stangl,* thesaurus ? Ammon Bl. f. d. bayer. *Gw. XLI 73, sed v. Bornecque* p. 222 et 233.

illum volo, qui Caesarem fortiter amat.' Eodem foro
utuntur principatus et libertas; quae praecipua tua
gloria est, saepius vincitur fiscus, cuius mala causa
5 numquam est nisi sub bono principe. Ingens hoc me-
ritum, maius illud, quod eos procuratores habes, ut
plerumque cives tui non alios iudices malint. Liberum
est autem discrimini suo locum eligere. Neque enim
ullam necessitatem muneribus tuis addis, ut qui scias
hanc esse beneficiorum principalium summam, si illis
et non uti licet.

37 Onera imperii pleraque vectigalia institui ut pro
utilitate communi ita singulorum *cum* iniuriis coëgerunt.
His vicesima reperta est, tributum tolerabile et facile
2 heredibus dumtaxat extraneis, domesticis grave. Itaque
illis irrogatum est, his remissum, videlicet quod mani-
festum erat, quanto cum dolore laturi seu potius non
laturi homines essent destringi aliquid et abradi bonis,
quae sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate
meruissent, quaeque numquam ut aliena et speranda,
sed ut sua semperque possessa ac deinceps proximo
3 cuique transmittenda cepissent. Haec mansuetudo legis
veteribus civibus servabatur: novi, seu per Latium in
civitatem seu beneficio principis venissent, nisi simul
cognationis iura impetrassent, alienissimi habebantur,
4 quibus coniunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium
vertebatur in gravissimam iniuriam, civitasque Romana
instar erat odii et discordiae et orbitatis, cum carissima
5 pignora salva ipsorum pietate distraheret. Invenieban-
tur tamen, quibus tantus amor nominis nostri inesset,

---

1 nolo *B Vr u et Susteri M² R V¹ V³, Sauppe Phil. XXX 136, Sust.* — quia *B' C O et Keili B, K. I, Muell.* 2 quae *codd., K. I, Sust.,* quae⟨que⟩ *Lips., K. II, Baehr., Muell.* 3 saepe *Stangl e Keili A d.* 7 discrimini suo locum eligere *Madv., Muell.,* discriminis 'nolo (volo *B B' V W*) eum eligere' *vulg.* 12 ita ⟨sine⟩ sing. iniur. *Madv., Muell.,* sing. ⟨cum⟩ iniur. *Baehr.* — cogerent his *vel* cogerentur his *codd.,* coegerunt *(coegere Baehr.).* His (In his *K. II*) *Cat., K. II, Baehr., Muell., v. Burkh. p. 174,* coegere. Inter ista Schnelle.

ut Romanam civitatem non vicesimae modo, verum
etiam adfinitatum damno bene compensari putarent;
sed iis maxime debebat gratuita contingere, a quibus
tam magno aestimabatur. Igitur pater tuus sanxit, ut, 6
quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis perve-
nisset ad matrem, etiamsi cognationum iura non rece-
pissent, cum civitatem adipiscerentur, eius vicesimam
ne darent. Eandem inmunitatem in paternis bonis 7
filio tribuit, si modo reductus esset in patris potesta-
tem, ratus improbe et insolenter ac paene impie his
nominibus inseri publicanum, nec sine piaculo quodam
sanctissimas necessitudines velut intercedente vicesima
scindi, nullum tanti esse vectigal, quod liberos ac pa-
rentes faceret extraneos. Hactenus ille, parcius fortasse, **38**
quam decuit optimum principem, sed non parcius quam
optimum patrem, qui adoptaturus hoc quoque parentis
indulgentissimi fecit, quod delibasse quaedam seu po-
tius demonstrasse contentus largam ac prope intactam
bene faciendi materiam filio reservavit. Statim ergo 2
muneri eius liberalitas tua adstruxit, ut, quem ad modum
in patris filius, sic in hereditate filii pater esset in-
munis nec eodem momento, quo pater esse desisset,
hoc quoque amitteret, quod fuisset. Egregie, Caesar, 3
quod lacrimas parentum vectigales esse non pateris.
Bona filii pater sine deminutione possideat, nec socium
hereditatis accipiat, qui non habet luctus; nemo recen-
tem et attonitam orbitatem ad computationem vocet
cogatque patrem, quid reliquerit filius, scire. Augeo, 4
patres conscripti, principis munus, cum ostendo libe-
ralitati eius inesse rationem. Ambitio enim et iactantia
et effusio et quidvis potius quam liberalitas existimanda
est, cui ratio non constat. Dignum ergo, imperator, 5
mansuetudine tua minuere orbitatis iniurias nec pati
quemquam filio amisso insuper adfici alio dolore. Sic

---

16 optimum *ante* adoptaturus *inserunt vulgo* Cataneo *auctore, improb. Schnelle et Muell.*

quoque abunde misera res est pater filio solus heres:
6 quid si coheredem non a filio accipiat? Adde, quod,
cum divus Nerva sanxisset, ut in paternis bonis liberi
necessitate vicesimae solverentur, congruens erat ean-
dem inmunitatem parentes in liberorum bonis obtinere.
7 Cur enim posteris amplior honor quam maioribus ha-
beretur, curve non retro quoque recurreret aequitas
[non] eadem? Tu quidem, Caesar, illam exceptionem
removisti, si modo filius in potestate patris fuisset,
intuitus, opinor, vim legemque naturae, quae semper
in dicione parentum esse liberos iussit nec uti inter
pecudes sic inter homines potestatem et imperium va-
39 lentioribus dedit. Nec vero contentus primum cogna-
tionis gradum abstulisse vicesimae secundum quoque
exemit cavitque, ut in sororis bonis frater et contra in
fratris soror, utque avus et avia in neptis nepotisque,
2 et invicem illi servarentur inmunes. His quoque, quibus
per Latium civitas Romana patuisset, idem indulsit
omnibusque inter se cognationum iura commisit simul
et pariter et more naturae, quae priores principes a
singulis rogari gestiebant non tam praestandi animo
3 quam negandi. Ex quo intellegi potest, quantae beni-
gnitatis, quanti spiritus fuerit sparsas atque, ut ita
dicam, laceras gentilitates colligere atque conectere et
quasi renasci iubere, deferre, quod negabatur, atque id
praestare cunctis, quod saepe singuli non impetrassent,
postremo ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasi-
ones, tam numerosam obligandi imputandique materiam.
4 Indignum, credo, ei visum ab homine peti, quod di
dedissent. Soror estis et frater, avus et nepotes: quid
est ergo, cur rogetis, ut sitis? Vobis estis, qui*bus* pro

---

7 aequitas? ⟨an⟩ non eadem? *Baehr.* 19 permisit *Schwarz.*, concessit *K. II.* 30 soror *Livin.*, *K. I*, *Baehr.*, *Muell.*, sorores *codd.*, *K. II.* 31* vobis estis qui *codd.*, vob. estis. Quid? *K. I*, vob. estis. Quippe *K. II*, vobis ⟨ad⟩est is qui *Baehr.*, Testis vobis est is, qui ? *Muell.*, vobis estis, qui⟨bus⟩ *ego; recte interpr. est Lipsius:* 'et estis fratres *et vobis estis, non fisco.*'

cetera sua moderatione non minus invidiosum putat
dare hereditatem quam auferre. Laeti ergo adite ho- 5
nores, capessite civitatem; neminem hoc necessitudini-
*bu*s abruptum velut truncum amputatumque destituet;
isdem omnes quibus ante pignoribus, sed honestiores
perfruentur.

Ac ne remotioris quidem iamque deficientis adfini-
tatis gradus a qualibet quantitate vicesimam ut prius
inferre cogentur. Statuit enim communis omnium pa-
rens summam, quae publicanum pati posset. Carebit **40**
onere vicesimae parva et exilis hereditas et, si ita gra-
tus heres volet, tota sepulcro, tota funeri serviet; nemo
observator, nemo castigator adsistet. Cuicumque modica
pecunia ex hereditate alicuius obvenerit, securus habeat
quietusque possideat. Ea lex vicesimae dicta est, ut 2
ad periculum eius perveniri nisi opibus non possit.
Conversa est iniquitas in gratulationem, iniuria in vo-
tum: optat heres, ut vicesimam debeat. Additum est, 3
ut, qui eius modi ex causis in diem edicti vicesimam
deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At
in praeteritum subvenire ne di quidem possunt: tu
tamen subvenisti cavistique, ut desineret quisque de-
bere, quod non esset postea debiturus, id est effecisti,
ne malos principes habuissemus. Quo ingenio, si na- 4
tura pateretur, quam libenter tot spoliatis, tot trucidatis
sanguinem et bona refudisses! Vetuisti exigi, quod de- 5
beri non tuo saeculo coeperat. Alius ut contumaci-
bus irasceretur tarditatemque solvendi dupli vel etiam
quadrupli irrogatione multaret, tu nihil referre in-
iquitatis existimas, exigas, quod deberi non oportuerit,
an constituas, ut debeatur.

---

3 necessitudini⟨bu⟩s *Madvig., Muell.,* necessitudinis *vulg.* 7 remotioris *A, Baehr. p. XXII,* remotius *vel* remotus *cett. codd.* 8 ut prius *A, om. cett.* 9 cogetur *dett. codd.* 10 careb. honore onere *V,* careb. hoc oneroso onere *Bornecque p. 212.* 28 vel etiam *A, edd. ant., Baehr., Muell.,* vel et M, K. 29 nil *Bornecque p. 214.*

41 Feres, Caesar, curam et sollicitudinem consularem.
Nam mihi cogitanti eundem te collationes remisisse,
donativum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores
abegisse, vectigalia temperasse, interrogandus videris,
satisne computaveris imperii reditus. An tantas vires
habet frugalitas principis, ut tot impendiis, tot eroga-
2 tionibus sola sufficiat? Nam quid est causae, cur aliis
quidem, cum omnia raperent et rapta retinerent, ut si
nihil rapuissent, nihil retinuissent, defuerint omnia, tibi,
cum tam multa largiaris et nihil auferas, ut si nihil
3 largiaris et auferas *omnia*, omnia supersint? Numquam
principibus defuerunt, qui fronte tristi et gravi super-
cilio utilitatibus fisci contumaciter adessent. Et erant
principes ipsi sua sponte avidi et rapaces, et qui ma-
gistris non egerent; plura tamen semper a nobis contra
nos didicerunt. Sed ad tuas aures cum ceteris omni-
bus tum vel maxime avaris adulationibus obstructus
4 est aditus. Silent ergo et quiescunt, et, postquam non
est, cui suadeatur, qui suadeant, non sunt. Quo evenit,
ut, cum plurimum tibi pro tuis, plus tamen pro nostris
moribus debeamus.

42 Locupletabant et fiscum et aerarium non tam Vo-
coniae et Iuliae leges quam maiestatis singulare et
unicum crimen eorum, qui crimine vacarent. Huius tu
metum penitus sustulisti contentus magnitudine, qua
nulli magis caruerunt, quam qui sibi maiestatem vin-
2 dicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obse-
quium servis: verentur et parent et dominos habent.
3 Non enim iam servi nostri principis amici, sed nos
sumus, nec pater patriae alienis se mancipiis cariorem
quam civibus suis credit. Omnes accusatore domestico
liberasti unoque salutis publicae signo illud, ut sic
dixerim, servile bellum sustulisti. In quo non minus

---

9 nihil retinuissent *A, Livin., Sust., Muell., om. vulg.* 10 ut *si nih. larg.* et auf. *A B B' V, Baehr., om. C W, K.* 11 omnia *duplic. Schwarz.* 31 domest. accus. Bornecque p. 209.

servis quam dominis praestitisti; nos enim securos,
illos bonos fecisti. Non vis in te ea laudari, nec for- 4
tasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus
principem illum in capita dominorum servos subornantem monstrantemque crimina, quae tamquam delata puniret, magnum et inevitabile ac totiens cuique experiendum malum, quotiens quisque similes principi servos haberet.

In eodem genere ponendum est, quod testamenta **43**
nostra secura sunt, nec unus omnium, nunc quia scriptus, nunc quia non scriptus, heres. Non tu falsis, non tu iniquis tabulis advocaris. Nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit, nec, quia offendit
alius, nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab 2
amicis, ab ignotis praeteriris, nihil inter privatum et principem interest, nisi quod nunc a pluribus amaris;
nam et plures amas. Tene, Caesar, hunc cursum, et 3
probabitur experimento, sitne feracius et uberius non ad laudem modo, sed ad pecuniam principi, si herede
illo homines mori velint, quam si cogantur. Donavit 4
pater tuus multa, *multa* et ipse donasti. Cesserit parum gratus: manent tamen hi, qui bonis eius *fruantur*, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. Nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus
facit. Sed quis ante te laudem istam pecuniae prae- 5
tulit? quotus quisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo? Nonne ut regum ita Caesarum munera illitos cibis hamos,

---

1 hos *edd. antiq., K. I.* 2 in te ea *K. II, Baehr., Muell.*, interea *(K. I) vel* in terra *codd.* 15 nihil *W, Keili A, Bornecque p. 213 et 233,* nihilque *vulg.* 17 et ⟨tu⟩ plures *? Muell.* 18 probabitur *A, Cuspin., K., Muell.,* probetur *B B' V, Baehr.,* probiter *C O W.* 21 multa *duplic. Ernestius, Baehr., Muell.* — cesserit parum gratus *codd., K.,* decess. p. gr. *Madv. (sed vide Tac. hist. II 55, cf. Wölfflin. Philol. XXVI 116),* cesserint p. gratis *Livin., Baehr.,* ceperit p. gratus *Lips., † add. Muell.* 22 hi qui bonis eius ⟨fruantur⟩ *Cat.* (fruuntur *K. I*), h. q. bonis eius † *K. II, Muell.,* aeque in bonis eius Momms., digni bonis eis Baehr.

opertos praeda laqueos aemulabantur, cum privatis facultatibus velut hausta et multiplicata retro secum, quidquid attigerant, referrent?

44 Quam utile est ad usum secundorum per adversa
venisse! Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quae
tunc erat innocentium vita. Scis et expertus es, quanto
opere detestentur malos principes, etiam qui malos fa-
ciunt. Meministi, quae optare nobiscum, quae sis queri
2 solitus. Iam privato iudicio principem geris, meliorem
immo te praestas, quam tibi alium precabare. Itaque
sic imbuti sumus, ut, quibus erat summa votorum me-
lior pessimo princeps, iam non possimus nisi optimum
3 ferre. Nemo est ergo tam tui, tam ignarus sui, ut
locum istum post te concupiscat. Facilius est, ut esse
4 aliquis successor tuus possit, quam ut velit. Quis enim
curae tuae molem sponte subeat? quis comparari tibi
non reformidet? Expertus et ipse es, quam sit onero-
sum succedere bono principi, et adferebas excusationem
5 adoptati. An parva pronaque sunt ad aemulandum,
quod nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salva
est omnibus vita et dignitas vitae, nec iam consideratus
6 ac sapiens, qui aetatem in tenebris agit. Eadem quippe
sub principe virtutibus praemia quae in libertate, nec
bene factis tantum ex conscientia merces. Amas con-
stantiam civium et erectos ac vividos animos non ut
7 alii contundis ac deprimis, sed foves et attollis. Pro-
dest bonos esse, cum sit satis abundeque, si non nocet;
his honores, his sacerdotia, his provincias offers, hi
amicitia tua, hi iudicio florent. Acuuntur isto integri-

---

2 *post* velut *add.* fautores *Baehr.* — hausta *vulg.*, aucta *Livin.*, *Baehr.*, *Muell.* — implicata *Schwarz. e cod. Veneto*, amplificata *Gruter.* 9 iam *Madv.*, *Muell.*, nunc *Livin.*, nam *vulg.* — privati *Lips.*, *Baehr.* 10* quam *(sic vulg.) vel* quem *vel* que *codd.*, *velim* quam ⟨qualem⟩. 19 adoptanti *Keili A*, *Schwarz.*, *fort. recte.* 20 rependit, salva — *22* agit? *K. II.* 22 et sap. *A.* 25* et erectos *ego*, et rectos *A W*, *Baehr. p. XXIII*, rectosque *cett. codd.*, erectosque Wassius, Stangl, *cf. e. c. ep. III 5, 5.* — *vividos* ς, invidos *B C V M'*, mundos O W. 27 v. Hofacker p. 58.

esse solvendum fallacemque unius anni fidem omnibus
annis omnibusque postea saeculis tanto magis, quia
non exigimus, excuset.
Satis factum qua civium qua sociorum utilitatibus. 33
Visum est spectaculum inde non enerve nec fluxum,
nec quod animos virorum molliret et frangeret, sed
quod ad pulchra vulnera contemptumque mortis accen-
deret, cum in servorum etiam noxiorumque corporibus
amor laudis et cupido victoriae cerneretur. Quam deinde 2
in edendo liberalitatem, quam iustitiam exhibuit omni
adfectione aut intactus aut maior! Impetratum est,
quod postulabatur, oblatum, quod non postulabatur.
Institit ultro et, ut concupisceremus, admonuit, ac sic
quoque plura inopinata, plura subita. Iam quam libera 3
spectantium studia, quam securus favor! Nemini im-
pietas, ut solebat, obiecta, quod odisset gladiatorem,
nemo e spectatore spectaculum factus miseras voluptates
unco et ignibus expiavit. Demens ille verique honoris 4
ignarus, qui crimina maiestatis in harena colligebat ac
se despici et contemni, nisi etiam gladiatores eius ve-
neraremur, sibi male dici in illis, suam divinitatem,
suum numen violari interpretabatur, cumque se idem
quod deos, idem gladiatores quod se putabat. At tu, 34
Caesar, quam pulchrum spectaculum pro illo nobis exe-
crabili reddidisti! Vidimus delatorum iudicium quasi
grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi, non
iter, sed templum, sed forum insederant; nulla iam te-
stamenta secura, nullus status certus; non orbitas, non
liberi proderant. Auxerat hoc malum parti*cipu*m avaritia: 2
advertisti oculos atque ut ante castris ita postea pacem
foro reddidisti; excidisti intestinum malum et provida
severitate cavisti, ne fundata legibus civitas eversa le-

---

28 nullius *Cusp., Baehr.* 29* partim *vel* partum *vel* parcum *codd.*, principum *vulg.*, *K. I*, *lacunam indicant K. II*, *Baehr.*, *Muell.*, parti⟨cipu⟩m *(i. e.* principum, quos hic perstringi *iure suspicabantur editores antiqui*, v. infra cap. 43; Suet. Domit. *c. 12) ego, cf. cap. 50, 1.*

3 gibus videretur. Licet ergo cum fortuna tum libera-
litas tua visenda nobis praebuerit, ut praebuit, nunc
ingentia robora virorum et pares animos, nunc imma-
nitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam, nunc
secretas illas et arcanas ac sub te primum communes
opes, nihil tamen gratius, nihil saeculo dignius, quam
quod contigit desuper intueri delatorum supina ora re-
4 tortasque cervices. Agnoscebamus et fruebamur, cum
velut piaculares publicae sollicitudinis victimae supra
sanguinem noxiorum ad lenta supplicia gravioresque
5 poenas ducerentur. Congesti sunt in navigia raptim
conquisita ac tempestatibus dediti: abirent, fugerent
vastatas delationibus terras, ac, si quem fluctus ac pro-
cellae scopulis reservassent, hic nuda saxa et inhospi-
tale litus incoleret, ageret duram et anxiam vitam re-
lictaque post tergum totius generis humani securitate
35 maereret. Memoranda facies, delatorum classis permissa
omnibus ventis coactaque vela tempestatibus pandere
iratosque fluctus sequi, quoscumque in scopulos detu-
lissent. Iuvabat prospectare statim a portu sparsa na-
vigia et apud illud ipsum mare agere principi gratias,
qui clementia sua salva ultionem hominum terrarum-
2 que dis maris commendasset. Quantum diversitas tem-
porum posset, tum maxime cognitum est, cum isdem
quibus antea cautibus innocentissimus quisque tunc
nocentissimus adfigeretur, cumque insulas omnes, quas
modo senatorum, iam delatorum turba compleret; quos
quidem non in praesens tantum, sed in aeternum re-
3 pressisti mille poenarum indagine inclusos. Ereptum
alienas pecunias eunt, perdant, quas habent; expellere
penatibus gestiunt, suis exturbentur neque ut antea
exsanguem illam et ferream frontem nequiquam con-
vulnerandam praebeant punctis et notas suas rideant,
sed expectent paria praemio damna nec maiores spes

6 nil *Bornecque p. 207.* 11 Congesti .... dediti *aut post terras v. 13 colloc. aut del. iubet* Haasius misc. phil. V 7 sqq.

quam metus habeant timeantque, quantum timebantur.
Ingenti quidem animo divus Titus securitati nostrae 4
ultionique prospexerat ideoque numinibus aequatus est:
sed quanto tu quandoque dignior caelo, qui tot res
illis adiecisti, propter quas illum deum fecimus! Id hoc
magis arduum fuit, quod imperator Nerva te filio,
te successore dignissimus perquam magna quaedam
edictis Titi adstruxerat nihilque reliquisse nisi tibi
videbatur, qui tam multa excogitasti, ut si ante te
nihil esset inventum; quae singula quantum tibi gra-
tiae dispensata adiecissent! At tu simul omnia pro- 5
fudisti, ut sol et dies non parte aliqua, sed statim
totus nec uni aut alteri, sed omnibus in commune
profertur.

Quam iuvat cernere aerarium silens et quietum, et **36**
quale ante delatores erat! Nunc templum illud, nunc
vere decus, non spoliarium civium cruentarumque prae-
darum saevum receptaculum ac toto in orbe terrarum
adhuc locus unus, in quo optimo principe boni malis
impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque 2
ex publica utilitate convulsum, nec poena cuiquam re-
missa, sed addita est ultio, solumque mutatum, quod
iam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non 3
eadem severitate fiscum qua aerarium cohibes: immo
tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quam de
publico credis. Dicitur actori atque etiam procuratori
tuo: 'In ius veni, sequere ad tribunal.' Nam tribunal 4
quoque excogitatum principatui est par ceteris, nisi illud
litigatoris amplitudine metiaris. Sors et urna fisco iu-
dicem adsignat; licet reicere, licet exclamare: 'Hunc
nolo, timidus est et bona saeculi parum intellegit;

---

6 imperialis N. *A*, imperator ⟨talis⟩ N. *Baehr. p. XXII, Muell.*, talis *om. rell.* 8 edicti *A*, edictis *Baehr. p. XXII, Muell.*, edicto *vulg.* 17 decus *solus B', cf. cap. 14, 3; 83, 5*; deus *cett., K. I*, aedes *Gron., K. II*, Baehr., Muell., dei sedes *Schwarz.*, deūm *Stangl*, thesaurus ? Ammon Bl. f. d. bayer. *Gw. XLI 73, sed v. Bornecque* p. 222 et 233.

illum volo, qui Caesarem fortiter amat.' Eodem foro utuntur principatus et libertas; quae praecipua tua gloria est, saepius vincitur fiscus, cuius mala causa
5 numquam est nisi sub bono principe. Ingens hoc meritum, maius illud, quod eos procuratores habes, ut plerumque cives tui non alios iudices malint. Liberum est autem discrimini suo locum eligere. Neque enim ullam necessitatem muneribus tuis addis, ut qui scias hanc esse beneficiorum principalium summam, si illis et non uti licet.

37 Onera imperii pleraque vectigalia institui ut pro utilitate communi ita singulorum *cum* iniuriis coëgerunt. His vicesima reperta est, tributum tolerabile et facile
2 heredibus dumtaxat extraneis, domesticis grave. Itaque illis irrogatum est, his remissum, videlicet quod manifestum erat, quanto cum dolore laturi seu potius non laturi homines essent destringi aliquid et abradi bonis, quae sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate meruissent, quaeque numquam ut aliena et speranda, sed ut sua semperque possessa ac deinceps proximo
3 cuique transmittenda cepissent. Haec mansuetudo legis veteribus civibus servabatur: novi, seu per Latium in civitatem seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis iura impetrassent, alienissimi habebantur,
4 quibus coniunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in gravissimam iniuriam, civitasque Romana instar erat odii et discordiae et orbitatis, cum carissima
5 pignora salva ipsorum pietate distraheret. Inveniebantur tamen, quibus tantus amor nominis nostri inesset,

---

1 nolo *B Vr u et Susteri* M^2 *R* V^1 V^3, *Sauppe Phil. XXX 136, Sust.* — quia *B' C O et Keili B, K. I, Muell.* 2 quae *codd., K. I, Sust.*, quae⟨que⟩ *Lips., K. II, Baehr., Muell.* 3 saepe *Stangl e Keili A d.* 7 discrimini suo locum eligere *Madv., Muell.*, discriminis 'nolo (volo *B B' V W*) eum eligere' *vulg.* 12 ita ⟨sine⟩ sing. iniur. *Madv., Muell.*, sing. ⟨cum⟩ iniur. *Baehr.* — cogerent his *vel* cogerentur his *codd.*, coegerunt (coegere *Baehr.*). His (In his *K. II*) Cat., K. II, Baehr., Muell., *v. Burkh. p. 174,* coegere. Inter ista Schnelle.

ut Romanam civitatem non vicesimae modo, verum
etiam adfinitatum damno bene compensari putarent;
sed iis maxime debebat gratuita contingere, a quibus
tam magno aestimabatur. Igitur pater tuus sanxit, ut, 6
quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis perve-
nisset ad matrem, etiamsi cognationum iura non rece-
pissent, cum civitatem adipiscerentur, eius vicesimam
ne darent. Eandem inmunitatem in paternis bonis 7
filio tribuit, si modo reductus esset in patris potesta-
tem, ratus improbe et insolenter ac paene impie his
nominibus inseri publicanum, nec sine piaculo quodam
sanctissimas necessitudines velut intercedente vicesima
scindi, nullum tanti esse vectigal, quod liberos ac pa-
rentes faceret extraneos. Hactenus ille, parcius fortasse, **38**
quam decuit optimum principem, sed non parcius quam
optimum patrem, qui adoptaturus hoc quoque parentis
indulgentissimi fecit, quod delibasse quaedam seu po-
tius demonstrasse contentus largam ac prope intactam
bene faciendi materiam filio reservavit. Statim ergo 2
muneri eius liberalitas tua adstruxit, ut, quem ad modum
in patris filius, sic in hereditate filii pater esset in-
munis nec eodem momento, quo pater esse desisset,
hoc quoque amitteret, quod fuisset. Egregie, Caesar, 3
quod lacrimas parentum vectigales esse non pateris.
Bona filii pater sine deminutione possideat, nec socium
hereditatis accipiat, qui non habet luctus; nemo recen-
tem et attonitam orbitatem ad computationem vocet
cogatque patrem, quid reliquerit filius, scire. Augeo, 4
patres conscripti, principis munus, cum ostendo libe-
ralitati eius inesse rationem. Ambitio enim et iactantia
et effusio et quidvis potius quam liberalitas existimanda
est, cui ratio non constat. Dignum ergo, imperator, 5
mansuetudine tua minuere orbitatis iniurias nec pati
quemquam filio amisso insuper adfici alio dolore. Sic

---

16 *optimum ante* adoptaturus *inserunt vulgo Cataneo auctore, improb. Schnelle et Muell.*

quoque abunde misera res est pater filio solus heres:
6 quid si coheredem non a filio accipiat? Adde, quod,
cum divus Nerva sanxisset, ut in paternis bonis liberi
necessitate vicesimae solverentur, congruens erat ean-
dem inmunitatem parentes in liberorum bonis obtinere.
7 Cur enim posteris amplior honor quam maioribus ha-
beretur, curve non retro quoque recurreret aequitas
[non] eadem? Tu quidem, Caesar, illam exceptionem
removisti, si modo filius in potestate patris fuisset,
intuitus, opinor, vim legemque naturae, quae semper
in dicione parentum esse liberos iussit nec uti inter
pecudes sic inter homines potestatem et imperium va-
39 lentioribus dedit. Nec vero contentus primum cogna-
tionis gradum abstulisse vicesimae secundum quoque
exemit cavitque, ut in sororis bonis frater et contra in
fratris soror, utque avus et avia in neptis nepotisque,
2 et invicem illi servarentur inmunes. His quoque, quibus
per Latium civitas Romana patuisset, idem indulsit
omnibusque inter se cognationum iura commisit simul
et pariter et more naturae, quae priores principes a
singulis rogari gestiebant non tam praestandi animo
3 quam negandi. Ex quo intellegi potest, quantae beni-
gnitatis, quanti spiritus fuerit sparsas atque, ut ita
dicam, laceras gentilitates colligere atque conectere et
quasi renasci iubere, deferre, quod negabatur, atque id
praestare cunctis, quod saepe singuli non impetrassent,
postremo ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasi-
ones, tam numerosam obligandi imputandique materiam.
4 Indignum, credo, ei visum ab homine peti, quod di
dedissent. Soror estis et frater, avus et nepotes: quid
est ergo, cur rogetis, ut sitis? Vobis estis, qui*bus* pro

7 aequitas? ⟨an⟩ non eadem? *Baehr.* 19 permisit *Schwarz.*, concessit *K. II.* 30 soror *Livin.*, *K. I*, *Baehr.*, *Muell.*, sorores *codd.*, *K. II.* 31* vobis estis qui *codd.*, vob. estis. Quid? *K. I*, vob. estis. Quippe *K. II*, vobis ⟨ad⟩est is qui *Baehr.*, Testis vobis est is, qui ? *Muell.*, vobis estis, qui⟨bus⟩ *ego; recte interpr. est Lipsius:* 'et estis fratres et vobis estis, non *fisco.*'

cetera sua moderatione non minus invidiosum putat
dare hereditatem quam auferre. Laeti ergo adite ho- 5
nores, capessite civitatem; neminem hoc necessitudini-
bus abruptum velut truncum amputatumque destituet;
isdem omnes quibus ante pignoribus, sed honestiores
perfruentur.

Ac ne remotioris quidem iamque deficientis adfini-
tatis gradus a qualibet quantitate vicesimam ut prius
inferre cogentur. Statuit enim communis omnium pa-
rens summam, quae publicanum pati posset. Carebit **40**
onere vicesimae parva et exilis hereditas et, si ita gra-
tus heres volet, tota sepulcro, tota funeri serviet; nemo
observator, nemo castigator adsistet. Cuicumque modica
pecunia ex hereditate alicuius obvenerit, securus habeat
quietusque possideat. Ea lex vicesimae dicta est, ut 2
ad periculum eius perveniri nisi opibus non possit.
Conversa est iniquitas in gratulationem, iniuria in vo-
tum: optat heres, ut vicesimam debeat. Additum est, 3
ut, qui eius modi ex causis in diem edicti vicesimam
deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At
in praeteritum subvenire ne di quidem possunt: tu
tamen subvenisti cavistique, ut desineret quisque de-
bere, quod non esset postea debiturus, id est effecisti,
ne malos principes habuissemus. Quo ingenio, si na- 4
tura pateretur, quam libenter tot spoliatis, tot trucidatis
sanguinem et bona refudisses! Vetuisti exigi, quod de- 5
beri non tuo saeculo coeperat. Alius ut contumaci-
bus irasceretur tarditatemque solvendi dupli vel etiam
quadrupli irrogatione multaret, tu nihil referre in-
iquitatis existimas, exigas, quod deberi non oportuerit,
an constituas, ut debeatur.

---

3 necessitudini⟨bu⟩s *Madvig., Muell.*, necessitudinis *vulg.* 7 remotioris *A, Baehr. p. XXII*, remotius *vel* remotus *cett. codd.* 8 ut prius *A, om. cett.* 9 cogetur *dett. codd.* 10 careb. honore onere *V*, careb. hoc oneroso onere Bornecque p. 212. 28 *vel etiam A, edd. ant., Baehr.*, Muell., vel et M, K. 29 nil *Bornecque p. 214.*

41 Feres, Caesar, curam et sollicitudinem consularem.
Nam mihi cogitanti eundem te collationes remisisse,
donativum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores
abegisse, vectigalia temperasse, interrogandus videris,
satisne computaveris imperii reditus. An tantas vires
habet frugalitas principis, ut tot impendiis, tot eroga-
2 tionibus sola sufficiat? Nam quid est causae, cur aliis
quidem, cum omnia raperent et rapta retinerent, ut si
nihil rapuissent, nihil retinuissent, defuerint omnia, tibi,
cum tam multa largiaris et nihil auferas, ut si nihil
3 largiaris et auferas *omnia*, omnia supersint? Numquam
principibus defuerunt, qui fronte tristi et gravi super-
cilio utilitatibus fisci contumaciter adessent. Et erant
principes ipsi sua sponte avidi et rapaces, et qui ma-
gistris non egerent; plura tamen semper a nobis contra
nos didicerunt. Sed ad tuas aures cum ceteris omni-
bus tum vel maxime avaris adulationibus obstructus
4 est aditus. Silent ergo et quiescunt, et, postquam non
est, cui suadeatur, qui suadeant, non sunt. Quo evenit,
ut, cum plurimum tibi pro tuis, plus tamen pro nostris
moribus debeamus.

42 Locupletabant et fiscum et aerarium non tam Vo-
coniae et Iuliae leges quam maiestatis singulare et
unicum crimen eorum, qui crimine vacarent. Huius tu
metum penitus sustulisti contentus magnitudine, qua
nulli magis caruerunt, quam qui sibi maiestatem vin-
2 dicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obse-
quium servis: verentur et parent et dominos habent.
3 Non enim iam servi nostri principis amici, sed nos
sumus, nec pater patriae alienis se mancipiis cariorem
quam civibus suis credit. Omnes accusatore domestico
liberasti unoque salutis publicae signo illud, ut sic
dixerim, servile bellum sustulisti. In quo non minus

9 nihil retinuissent *A, Livin., Sust., Muell., om. vulg.* 10 ut si nih. larg. et auf. *A B B' V*, Baehr., om. C W, K. 11 omnia *duplic. Schwarz.* 31 domest. accus. Bornecque p. 209.

servis quam dominis praestitisti; nos enim securos,
illos bonos fecisti. Non vis in te ea laudari, nec for- 4
tasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus
principem illum in capita dominorum servos subornan-
tem monstrantemque crimina, quae tamquam delata
puniret, magnum et inevitabile ac totiens cuique expe-
riendum malum, quotiens quisque similes principi ser-
vos haberet.

In eodem genere ponendum est, quod testamenta 43
nostra secura sunt, nec unus omnium, nunc quia scriptus,
nunc quia non scriptus, heres. Non tu falsis, non tu
iniquis tabulis advocaris. Nullius ad te iracundia, nul-
lius impietas, nullius furor confugit, nec, quia offendit
alius, nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab 2
amicis, ab ignotis praeteriris, nihil inter privatum et
principem interest, nisi quod nunc a pluribus amaris;
nam et plures amas. Tene, Caesar, hunc cursum, et 3
probabitur experimento, sitne feracius et uberius non
ad laudem modo, sed ad pecuniam principi, si herede
illo homines mori velint, quam si cogantur. Donavit 4
pater tuus multa, *multa* et ipse donasti. Cesserit parum
gratus: manent tamen hi, qui bonis eius *fruantur*,
nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. Nam libera-
litatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus
facit. Sed quis ante te laudem istam pecuniae prae- 5
tulit? quotus quisque principum ne id quidem in pa-
trimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo? Nonne
ut regum ita Caesarum munera illitos cibis hamos,

---

1 hos *edd. antiq., K. I.* 2 in te ea *K. II, Baehr., Muell.,* interea *(K. I) vel* in terra *codd.* 15 nihil *W, Keili A, Bornecque p. 213 et 233,* nihilque *vulg.* 17 et ⟨tu⟩ plures *? Muell.* 18 probabitur *A, Cuspin., K., Muell.,* probetur *B B′ V, Baehr.,* probiter *C O W.* 21 multa *duplic. Ernestius, Baehr., Muell.* — cesserit parum gratus *codd., K.,* decess. p. gr. *Madv. (sed vide Tac. hist. II 55, cf. Wölfflin. Philol. XXVI 116),* cesserint p. gratis *Livin., Baehr.,* ceperit p. gratus *Lips.,* † add. Muell. 22 hi *qui bonis eius* ⟨fruantur⟩ *Cat.* (fruuntur K. I), h. q. bonis eius † *K. II, Muell.,* aeque in bonis eius Momms., digni bonis eis Baehr.

opertos praeda laqueos aemulabantur, cum privatis fa-
cultatibus velut hausta et multiplicata retro secum,
quidquid attigerant, referrent?

44 Quam utile est ad usum secundorum per advers
venisse! Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quae
tunc erat innocentium vita. Scis et expertus es, quanto
opere detestentur malos principes, etiam qui malos fa-
ciunt. Meministi, quae optare nobiscum, quae sis queri
2 solitus. Iam privato iudicio principem geris, meliorem
immo te praestas, quam tibi alium precabare. Itaque
sic imbuti sumus, ut, quibus erat summa votorum me-
lior pessimo princeps, iam non possimus nisi optimum
3 ferre. Nemo est ergo tam tui, tam ignarus sui, ut
locum istum post te concupiscat. Facilius est, ut esse
4 aliquis successor tuus possit, quam ut velit. Quis enim
curae tuae molem sponte subeat? quis comparari tibi
non reformidet? Expertus et ipse es, quam sit onero-
sum succedere bono principi, et adferebas excusationem
5 adoptati. An parva pronaque sunt ad aemulandum,
quod nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salva
est omnibus vita et dignitas vitae, nec iam consideratus
6 ac sapiens, qui aetatem in tenebris agit. Eadem quippe
sub principe virtutibus praemia quae in libertate, nec
bene factis tantum ex conscientia merces. Amas con-
stantiam civium et erectos ac vividos animos non ut
7 alii contundis ac deprimis, sed foves et attollis. Pro-
dest bonos esse, cum sit satis abundeque, si non nocet;
his honores, his sacerdotia, his provincias offers, hi
amicitia tua, hi iudicio florent. Acuuntur isto integri-

2 *post* velut *add.* fautores *Baehr.* — hausta *vulg.*, aucta *Livin.*, *Baehr.*, *Muell.* — implicata *Schwarz. e cod. Veneto*, amplificata *Gruter.* 9 iam *Madv.*, *Muell.*, nunc *Livin.*, nam *vulg.* — privati *Lips.*, *Baehr.* 10* quam *(sic vulg.) vel* quem *vel* que *codd.*, *velim* quam ⟨qualem⟩. 19 adoptanti *Keili A*, *Schwarz.*, *fort. recte.* 20 rependit, salva — *22* agit? *K. II.* 22 et sap. *A.* 25* et erectos *ego*, et rectos *A W*, *Baehr.* p. *XXIII*, rectosque *cett. codd.*, erectosque Wassius, Stangl, cf. e. c. ep. III 5, 5. — *vividos* ς, invidos *B C V M'*, mundos O W. 27 v. Hofacker p. 58

tatis et industriae pretio similes, dissimiles alliciuntur;
nam praemia [bonorum malorumque] bonos ac malos
faciunt. Pauci adeo ingenio valent, ut non turpe ho- 8
nestumque, prout bene aut secus cessit, expetant fugi-
antve; ceteri, ubi laboris inertiae, vigilantiae somno,
frugalitatis luxuriae merces datur, eadem ista, quibus
alios artibus adsecutos vident, consectantur, qualesque
sunt illi, tales esse et videri volunt et, dum volunt, fiunt.

Et priores quidem principes excepto patre tuo, **45**
praeterea uno aut altero (et nimis dixi), vitiis potius
civium quam virtutibus laetabantur, primum quod in
alio sua quemque natura delectat, deinde quod patien-
tiores servitutis arbitrabantur, quos non deceret esse
nisi servos. Horum in sinum omnia congerebant, bonos 2
autem otio ac situ abstrusos et quasi sepultos non nisi
delationibus et periculis in lucem ac diem proferebant.
Tu amicos ex optimis, et hercule aequum est esse 3
eos carissimos bono principi, qui invisissimi malo
fuerint. Scis, ut sunt diversa natura dominatio et prin-
cipatus, ita non aliis esse principem gratiorem, quam
qui maxime dominum graventur. Hos ergo provehis 4
et ostentas quasi specimen et exemplar, quae tibi secta
vitae, quod hominum genus placeat; et ideo non cen-
suram adhuc, non praefecturam morum recepisti, quia
tibi beneficiis potius quam remediis ingenia nostra ex-
periri placet. Et alioqui nescio an plus moribus con-
ferat princeps, qui bonos esse patitur, quam qui cogit.
Flexibiles quamcumque in partem ducimur a principe 5

2* bonor. malorumq. *inclusi ut glossema,* [malorumque] bonos ec malis *Baehr.*, n. pr. b. plerumque bonos et *(= etiam)* malos f. *Suster.* 5 somni *O, Baehr.* 10 altero nec nim. *Baehr.* 11 primum quod — *13* arbitrabantur *om. B V, Bornecque p. 210 et 233.* 12 deinde *Ald., K. II (disp. I 14), Baehr., Muell.,* denique *codd.,* ... denique *K. I.* 17 *post* optimis *add.* sumis *Baehr., Muell.,* legis *Cat., K. I* (optimis * *K. II*), *om. codd., v. Lagergreen p. 41 sqq., Kraut p. 47.* 18 invisissimi *Baehr. p. XXIII, Suster., Stangl, Muell.,* in nuis (superscr. z) si in A *(vide Strömberg Eranos II 46),* invisi vulg.

atque, ut ita dicam, sequaces sumus. Huic enim cari, huic probati esse cupimus, quod frustra speraverint dissimiles, eoque obsequii continuatione pervenimus, ut prope omnes [homines] unius moribus vivamus. Porro non tam sinistre constitutum est, ut, qui malum
6 principem possumus, bonum non possimus imitari. Perge modo, Caesar, et vim effectumque censurae tuum propositum, tui actus obtinebunt. Nam vita principis censura est eaque perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur, nec tam imperio nobis opus est quam exemplo. Quippe infidelis recti magister est metus. Melius homines exemplis docentur, quae in primis hoc in se boni habent, quod adprobant, quae praecipiunt,
46 fieri posse. Et quis terror valuisset efficere, quod reverentia tui effecit? Obtinuit aliquis, ut spectaculum pantomimorum populus Romanus tolli pateretur, sed
2 non obtinuit, ut vellet: rogatus es tu, quod cogebat alius, coepitque esse beneficium, quod necessitas fuerat. Neque enim a te minore concentu, ut tolleres pantomimos, quam a patre tuo, ut restitueret, exactum est.
3 Utrumque recte; nam et restitui oportebat, quos sustulerat malus princeps, et tolli restitutos. In iis enim, quae a malis bene fiunt, hic tenendus est modus, ut
4 adpareat auctorem displicuisse, non factum. Idem ergo populus ille, aliquando scaenici imperatoris spectator et plausor, nunc in pantomimis quoque aversatur et
5 damnat effeminatas artes et indecora saeculo studia. Ex quo manifestum est principum disciplinam capere etiam vulgus, cum rem, si ab uno fiat, severissimam fecerint omnes. Macte hac gravitatis gloria, Caesar, qua consecutus es, ut, quod antea vis et imperium, nunc mores
6 vocarentur. Castigaverunt vitia sua ipsi, qui castigari merebantur, iidemque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de severitate tua queritur, et libe-

---

1 *v. Hofacker p. 58.* 4 [homines] *Schaefero auct. K. II, Muell.*, hominis *Baehr.* 29 a bono *Baehr.*

rum est queri. Sed, cum ita comparatum sit, ut de 7
nullo minus principe querantur homines, quam de quo
maxime licet, tuo in saeculo nihil est, quo non omne
hominum genus laetetur et gaudeat. Boni provehuntur, 8
mali, qui est tranquillissimus status civitatis, nec timent
nec timentur. Vitiorum paenitentiam expectas, mederis
erroribus, sed implorantibus, omnibusque, quos bonos
facis, hanc adstruis laudem, ne coëgisse videaris.

Quid? vitam, quid? mores iuventutis quam princi- 47
paliter formas! quem honorem dicendi magistris, quam
dignationem sapientiae doctoribus habes! ut sub te
spiritum et sanguinem et patriam receperunt studia!
quae priorum temporum immanitas exiliis puniebat,
cum sibi vitiorum omnium conscius princeps inimicas
vitiis artes non odio magis quam reverentia relegaret.
At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. 2
Praestas enim, quaecumque praecipiunt, tantumque eas
diligis, quantum ab illis probaris. An quisquam studia 3
humanitatis professus non cum omnia tua tum vel in
primis laudibus ferat admissionum tuarum facilitatem?
Magno quidem animo parens tuus hanc ante vos prin- 4
cipes arcem publicarum aedium nomine inscripserat,
frustra tamen, nisi adoptasset, qui habitare ut in pu-
blicis posset. Quam bene cum titulo isto moribus tuis 5
convenit, quamque omnia sic facis, tamquam non alius
inscripserit! Quod enim forum, quae templa tam re-
serata? Non Capitolium ipsaque illa adoptionis tuae
sedes magis publica, magis omnium. Nullae obices,
nulli contumeliarum gradus superatisque iam mille li-
minibus ultra semper aliqua dura et obstantia. Magna 6
ante te, magna post te, iuxta te tamen maxima quies:
tantum ubique silentium, tam altus pudor, ut ad par-
vos penates et larem angustum ex domo principis mo-
destiae et tranquillitatis exempla referantur. Ipse autem 48
ut excipis omnes, ut expectas! ut magnam partem

---

6 *vitior. paen.* expect. *add. A,* Cuspin., Muell., om. rell.

dierum inter tot imperii curas quasi per otium trans-
igis! Itaque non albi et attoniti nec ut periculum
capitis adituri tardi ad te, sed securi et hilares, cum
2 commodum est, convenimus. Et, admittente principe,
interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis
necessarium teneat: excusati semper tibi nec umquam
excusandi sumus. Scis enim sibi quemque praestare,
quod te videat, quod frequentet, ac tanto liberalius ac
3 diutius voluptatis huius copiam praebes. Nec salutatio-
nes tuas fuga et vastitas sequitur: remoramur, resi-
stimus ut in communi domo, quam nuper illa imma-
nissima belua plurimo terrore munierat, cum velut
quodam specu inclusa nunc propinquorum sanguinem
lamberet, nunc se ad clarissimorum civium strages
4 caedesque proferret. Obversabantur foribus horror et
minae et par metus admissis et exclusis: ad hoc ipse
occursu quoque visuque terribilis; superbia in fronte,
ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore impu-
5 dentia multo rubore suffusa. Non adire quisquam, non
adloqui audebat tenebras semper secretumque captantem
nec umquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi ut
49 solitudinem faceret. Ille tamen, quibus sibi parietibus
et muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum
et insidias et ultorem scelerum deum inclusit. Dimovit
perfregitque custodias poena angustosque per aditus et
obstructos non secus ac per apertas fores et invitantia
limina inrupit; longeque tunc illi divinitas sua, longe
arcana illa cubilia saevique secessus, in quos timore et
2 superbia et odio hominum agebatur. Quanto nunc tu-

---

2 albi *Madv., Stangl,* alii *codd., K.,* alienati *Muell.,* anxii (*vel* pallidi) *? K. prob. Baehr.,* pavidi *? Suster.,* sollicitii *Schnelle.* 3 tardi ad te *Lips., Baehr., Muell.,* tarditate *codd., vulg.* — hilares ⟨et⟩ cum *? K. prob. Baehr.* 4 sin adm. *Baehr., sed idem* et adm. princ. ⟨si⟩ *praef. p. XXIII, Muell., cf. Burkh. p. 175,* principes *A,* si *om. vulg., K. recte, cf. cap. 25, 4; 66, 4; al.* 11 in communi in domo *Schnelle.*

tior, quanto securior eadem domus, postquam erus non
crudelitatis, sed amoris excubiis, non solitudine et clau-
stris, sed civium celebritate defenditur! Ecquid ergo 3
discimus experimento fidissimam esse custodiam prin-
cipis ipsius innocentiam? Haec arx inaccessa, hoc inex-
pugnabile munimentum, munimento non egere. Frustra
se terrore succinxerit, qui saeptus caritate non fuerit;
armis enim arma irritantur. Num autem serias tantum 4
partes dierum in oculis nostris coetuque consumis? non
remissionibus tuis eadem frequentia eademque illa so-
cialitas interest? non tibi semper in medio cibus sem- 5
perque mensa communis? non ex convictu nostro mutua
voluptas? non provocas reddisque sermones? non ipsum
tempus epularum tuarum, cum frugalitas contrahat,
extendit humanitas? Non enim ante medium diem 6
distentus solitaria cena spectator adnotatorque convivis
tuis inmines nec ieiunis et inanibus plenus ipse et
ructans non tam adponis quam obicis cibos, quos de-
digneris attingere, aegreque perpessus superbam illam
convictus simulationem rursus te ad clandestinam ga-
neam occultumque luxum refers. Ergo non aurum nec 7
argentum nec exquisita ingenia cenarum, sed suavitatem
tuam iucunditatemque miramur, quibus nulla satietas
adest, quando sincera omnia et vera et ornata gravi-
tate. Neque enim aut peregrinae superstitionis mini- 8
steria aut obscaena petulantia mensis principis ober-
rat, sed benigna invitatio et liberales ioci et stu-
diorum honor. Inde tibi parcus et brevis somnus,
nullumque amore nostri tempus angustius, quam quod
sine nobis agis.

Sed, cum rebus tuis ut participes perfruamur, quae **50**
habemus ipsi, quam propria, quam nostra sunt! Non
enim exturbatis prioribus dominis omne stagnum, omnem
lacum, omnem etiam saltum immensa possessione

---

1 erus *Lips., Baehr., Muell.*, eius codd. mell., del. vulg.
5 innoc. ipsius *Baehr. Mus. Rhen.* XXX 465.

circumvenis, nec unius oculis flumina, montes, maria
2 deserviunt. Est, quod Caesar non suum videat, tandemque imperium principis quam patrimonium maius est. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quae priores principes occupabant, non ut ipsi fruerentur,
3 sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque nobilium inmigrant pares domini, nec iam clarissimorum virorum receptacula habitatore servo teruntur aut foeda
4 vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas aedes deterso situ auctas ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modo, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem, quo extructa sunt, animo ab interitu vindicare. Muta quidem illa et anima carentia sentire tamen et laetari videntur, quod niteant, quod frequententur, quod ali-
5 quando coeperint esse domini scientis. Circumfertur sub nomine Caesaris tabula ingens rerum venalium, quas *rap*uit detestanda avaritia illius, qui tam multa concupiscebat, cum haberet supervacua tam multa. Tum exitialis erat apud principem huic laxior domus, illi
6 amoenior villa; nunc princeps in haec eadem dominos quaerit, ipse inducit; ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud numquam nisi Caesaris sub-
7 urbanum licemur, emimus, implemus. Tanta benignitas principis, tanta securitas temporum est, ut ille nos principalibus rebus existimet dignos, nos non timeamus, quod esse digni videmur. Nec vero emendi tantum civibus tuis copiam praebes, sed amoenissima quaeque largiris et donas, ista, inquam, donas, in quae electus, in quae adoptatus es: transfers, quod iudicio accepisti, ac nihil magis tuum credis, quam quod per amicos habes.

---

1 montes *unus A (Strömberg Eranos II 47), cf. supra p. 334, 32,* fontes *rell. codd., edd. omnes.* 18* quas ⟨rap⟩uit *ego, cf. p. 354, 8,* quod sit *M,* quod fit *M',* quo fit *Perizon., K., Baehr.,* quo sit *Liv., Muell.,* quod fecit *Gierig.* 20 latior *Baehr.* 22 hos (*vel* eos) pro illos Bornecque p. 209.

Idem tam parcus in aedificando quam diligens in 51
tuendo. Itaque non ut ante immanium transvectione
saxorum urbis tecta quatiuntur; stant securae domus
nec iam templa nutantia. Satis est tibi nimiumque, cum
successeris frugalissimo principi: magnum *est* reicere 2
aliquid et amputare ex his, quae princeps tamquam
necessaria reliquit. Praeterea pater tuus usibus suis
detrahebat, quae fortuna imperii dederat, tu tuis, quae
pater. At quam magnificus in publicum es! Hinc por- 3
ticus, inde delubra occulta celeritate properantur, ut
non consummata, sed tantum commutata videantur.
Hinc immensum latus circi templorum pulchritudinem
provocat, digna populo victore gentium sedes nec minus
ipsa visenda, quam quae ex illa spectabuntur, visenda 4
autem cum cetera specie, tum quod aequatus plebis ac
principis locus, siquidem per omne spatium una facies,
omnia continua et paria, nec magis proprius spectanti
Caesari suggestus quam propria, quae spectet. Licebit 5
ergo te civibus tuis invicem contueri; dabitur non cu-
biculum principis, sed ipsum principem cernere in pu-
blico, in populo sedentem, populo, cui locorum quinque
milia adiecisti. Auxeras enim numerum eius congiarii
facilitate maioremque in posterum suscipi liberalitatis
tuae fide iusseras.

Horum unum si praestitisset alius, iam dudum illi 52
radiatum caput et media inter deos sedes auro staret,
aut ebore augustioribusque aris et grandioribus victimis
invocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, 2
tibi maximus honor excubare pro templis postibusque
praetexi. Sic fit, ut *tibi* di summum inter homines

5* magnum ⟨est⟩ *ego, cf. e. c. cap. 56, 4 et 7,* magnum ⟨vero⟩ *Baehr.* — reicere *vulg.*, recidere *Gronov., Baehr., Muell.* 17 spectandi Caesaris *codd.*, spectanti Caesari *Gesner.* 19 te civ. tuis inv. *B C M' W*, te *om. V*, tibi et civ. tuis inv. *Baehr.*, civ. tuis et inv. *Kroll diss. Vrat. 1891 thes. 9, nihil mutat Schnelle,* civ. tuis te inv. *K.*, Muell. 30 di ⟨tibi⟩ K. II, *Baehr.*

3 fastigium servent, cum deorum ipse non adoptes. Ita-
que tuam statuam in vestibulo Iovis optimi maximi
unam alteramve et hanc aeream cernimus. At paulo
ante aditus omnes, omnes gradus totaque area hinc
auro, hinc argento relucebat seu potius polluebatur,
cum incesti principis statuis permixta deorum simula-
4 cra sorderent. Ergo istae quidem aereae et paucae
manent manebuntque quam diu templum ipsum, illae
autem *aureae* et innumerabiles strage et ruina publico
gaudio litaverunt. Iuvabat illidere solo superbissimos
vultus, instare ferro, saevire securibus, ut si singulos
5 ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans
gaudii seraeque laetitiae, quin instar ultionis videretur
cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces
horrendasque imagines obiectas excoctasque flammis,
ut ex illo terrore et minis in usum hominum ac vo-
6 luptates ignibus mutarentur. Simili reverentia, Caesar,
non apud genium tuum bonitati tuae gratias agi, sed
apud numen Iovis optimi maximi pateris: illi debere
nos, quidquid tibi debeamus, illius, quod bene facias,
7 muneris esse, qui te dedit. Ante quidem ingentes ho-
stiarum greges per Capitolinum iter magna sui parte
velut intercepti devertere via cogebantur, cum saevis-
simi domini atrocissima effigies tanto victimarum cruore
coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat.
53 Omnia, patres conscripti, quae de aliis principibus
a me aut dicuntur aut dicta sunt, eo pertinent, ut
ostendam, quam longa consuetudine corruptos depra-
vatosque mores principatus parens noster reformet et
corrigat. Alioquin nihil non parum grate sine com-
2 paratione laudatur. Praeterea hoc primum erga opti-

---

1 adoptes *M', Lips., K. I,* adeptus *cett. codd.,* adpetas *Livin., K. II, Baehr.,* adfectes *? Livin., scr. Muell.* 9 aureae *add. Cat.* — str. ac ruina *B V, Baehr., v. Muell. ad edit. suae p. 49, 23.* 15 flammis excoctasque *K. II, Baehr.* 21 *v. Hofacker p. 58.* — ante⟨a⟩ *Bornecque* p. *213.* 30 ⟨et⟩ alioquin *Livin., Baehr.,* (alioqui) *K. II.*

mum imperatorem piorum civium officium est, insequi
dissimiles. Neque enim satis amarit bonos principes,
qui malos [satis] non oderit. Adice, quod imperatoris 3
nostri non aliud amplius ac diffusius meritum est, quam
quod insectari malos principes tutum est. An excidit 4
dolori nostro modo vindicatus Nero? Permitteret, credo,
famam vitamque eius carpi, qui mortem ulciscebatur,
nec ut in se dicta interpretaretur, quae de simillimo
dicerentur. Quare ego vero, Caesar, muneribus tuis 5
omnibus comparo, multis antepono, quod licet nobis
et in praeteritum de malis imperatoribus cotidie vindicari
et futuros sub exemplo praemonere nullum locum,
nullum esse tempus, quo funestorum principum manes
a posterorum execrationibus conquiescant. Quo con- 6
stantius, patres conscripti, et dolores nostros et gaudia
proferamus, laetemur his, quibus fruimur, ingemiscamus
illis, quae patiebamur. Simul utrumque faciendum est
sub bono principe. Hoc secreta nostra, hoc sermones,
hoc ipsae gratiarum actiones agant meminerintque sic
maxime laudari incolumem imperatorem, si priores
secus meriti reprehendantur. Nam, cum malos principes
posteri tacent, manifestum est eadem facere praesentem.
Ecquis iam locus miserae adulationis manebat ignarus, 54
cum laudes imperatorum ludis etiam et commissionibus
celebrarentur, saltarentur atque in omne ludibrium effeminatis
vocibus, modis, gestibus frangerentur? Sed
illud indignum, quod eodem tempore in senatu et in
scaena, ab histrione et a consule laudabantur. Tu procul 2

---

3 satis *del. Madvigius.* 6 *sqq. aliquid corruptum putat Bornecque p. 225.* 9 ego te *vel* ergo te *codd.*, te *del. K. I*, ego ⟨in⟩ te *Baehr.*, circa te *Schnelle*, ego hoc *Suster.*, equidem *? Muell. cruce addita*, ego vero *K. II, cf. supra p. 107, 14.* 16 laetemur h. q. fruimur *add. A, Cuspin., K. I tamq. insiticium, Baehr., tuetur Sust. e suo apographo U, om. K. II.* 21 malos principes *Baehr., Muell.*, malo principe *codd.*, de malo pr. *vulg.* 23 ecquis *Cuspin., Stangl, Muell.*, et quis *vulg.* 25 saltarentque atque C, saltarenturque atque *Baehr.*

a tui cultu ludicras artes removisti. Seria ergo te car-
mina honorque aeternus annalium, non haec brevis et
pudenda praedicatio colit; quin etiam tanto maiore
consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent,
3 quanto magis de te scaenae silebunt. Sed quid ego
istud admiror, cum eos quoque honores, qui tibi a
nobis offeruntur, aut delibare parcissime aut omnino
soleas recusare? Nihil ante tam vulgare, tam parvum
in senatu agebatur, ut non laudibus principum inmo-
rarentur, quibuscumque censendi necessitas accidisset.
4 De ampliando numero gladiatorum aut de instituendo
collegio fabrorum consulebamur et quasi prolatis im-
perii finibus nunc ingentes arcus excessurosque tem-
plorum fastigium titulos, nunc menses etiam nec hos
singulos nomini Caesarum dicabamus. Patiebantur illi
5 et, quasi meruissent, laetabantur. At nunc quis nostrum
tamquam oblitus eius, de quo refertur, censendi officium
principis honore consumit? Tuae moderationis laus
haec constantia nostra est. Tibi obsequimur, quod in
curiam non ad certamen adulationum, sed ad usum
munusque iustitiae convenimus hanc simplicitati tuae
veritatique gratiam relaturi, ut te, quae vis, velle, quae
6 non vis, nolle credamus. Incipimus inde, desinimus
ibi, a quo incipi, in quo desini sub alio principe non
posset. Nam plerosque ex decretis honoribus et alii
non receperunt; nemo ante tantus fuit, ut crederetur
7 noluisse decerni; quod ego titulis omnibus speciosius
reor, quando non trabibus aut saxis nomen tuum, sed
55 monimentis aeternae laudis inciditur. Ibit in saecula
fuisse principem, cui florenti et incolumi numquam
2 nisi modici honores, saepius nulli decernerentur. Et
sane, si velimus cum priorum temporum necessitate
certare, vincemur; ingeniosior est enim ad excogitandum
3 simulatio veritate, servitus libertate, metus amore. Si-
mul, cum iam pridem novitas omnis adulatione con-

---

26 te post ante *add. Livin.*, K. II, Baehr., Muell., om. codd.

sumpta sit, non alius erga te novus honor superest,
quam si aliquando de te tacere audeamus. Age, si 4
quando pietas nostra silentium rupit et verecundiam
tuam vicit, quae qualiaque aut decernimus nos aut tu
non recusas! ut adpareat non superbia et fastidio te
amplissimos honores repudiare, qui minores non dedi-
gneris. Pulchrius hoc, Caesar, quam si recusares omnes; 5
nam recusare omnes ambitionis, moderatio est eligere
parcissimos. Quo temperamento et nobis et aerario
consulis, nobis quidem, quod omni liberas suspicione,
aerario autem, quod sumptibus eius adhibes modum,
ut qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus.
Stant igitur effigies tuae, quales olim ob egregia in 6
rem publicam merita privatis dicabantur; visuntur eadem
e materia Caesaris statuae qua Brutorum, qua Camillo-
rum. Nec discrepat causa. Illi enim reges hostemque 7
victorem moenibus depulerunt, hic regnum ipsum, quae-
que alia captivitas gignit, arcet ac summovet sedemque
obtinet principis, ne sit locus domino. Ac mihi intu- 8
enti sapientiam tuam minus mirum videtur, quod mor-
tales istos caducosque titulos aut depreceris aut tem-
peres; scis enim, ubi vera principis, ubi sempiterna
sit gloria, ubi sint honores, in quos nihil flammis, nihil
senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim et 9
statuas, aras etiam templaque demolitur et obscurat
oblivio, neglegit carpitque posteritas: contra contemptor
ambitionis et infinitae potestatis domitor ac frenator
animus ipsa vetustate florescit nec ab ullis magis lau-
datur, quam quibus minime necesse est. Praeterea, ut
quisque factus est princeps, extemplo fama eius, incer-
tum bona an mala, ceterum aeterna est. Non ergo 10

---

8 moderatio est *AB'CM'OW, K.*, moderationis est (est *om. B*) *BV, Baehr., Muell.* 9 aerario — *10* suspicione *add. w et Keili Ad.* 19 dom. loc. *vulg.*, loc. dom. *Hofacker p. 48.* 23 ubi sint *vulg.*, hi (ii) sint (sunt) *codd.*, gloria. Hi sinceri *Baehr.* 29 Praeterea — 31 aeterna est AB'M'O, *Cusp., K. I tamq. insitic., Muell.*, om. rell. codd., K. II, Baehr.

perpetua principi fama, quae invitum manet, sed bona
concupiscenda est; ea porro non imaginibus et statuis,
11 sed virtute ac meritis prorogatur. Quin etiam leviora
haec, formam principis figuramque, non aurum melius
vel argentum quam favor hominum exprimat teneatque.
Quod quidem prolixe tibi cumulateque contingit, cuius
laetissima facies et amabilis vultus in omnium civium
ore, oculis, animo sedet.

56 Adnotasse vos credo, patres conscripti, iam dudum
me non eligere, quae referam. Propositum est enim
mihi principem laudare, non principis facta. Nam laudabilia multa etiam mali faciunt, ipse laudari nisi optimus non potest. Quare non alia maior, imperator auguste, gloria tua, quam quod agentibus tibi gratias
2 nihil velandum est, nihil omittendum. Ecquid est enim
in principatu tuo, quod cuiusquam praedicatio vel transsilire vel praetervehi debeat? Quod momentum, quod immo temporis punctum aut beneficio sterile aut vacuum laude? Non omnia eius modi, ut is optime te laudasse videatur, qui narraverit fidelissime? Quo fit, ut prope in immensum diffundatur oratio mea, et nec-
3 dum de biennio loquor. Quam multa dixi de moderatione, et quanto plura adhuc restant! ut illud, quod secundum consulatum recepisti, quia princeps et pater deferebat. At, postquam ad te imperii summam et cum omnium rerum tum etiam tui potestatem di transtulerunt, tertium consulatum recusasti, cum agere tam bo-
4 num consulem posses. Magnum est differre honorem,
gloriam maius. Gestum consulatum mirer an non receptum? gestum non in hoc urbis otio et intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gentes, ut illi solebant, quibus erat moris paludamento mutare praetextam ignotasque
5 terras victoria sequi. Pulchrum imperio, gloriosum tibi,
cum te socii atque amici sua in patria, suis in sedibus

---

1 invita eum *Baehr.* 15 omittendum est quid *C M' V W*, *om. est B B' O*, omittendum. Ecquid *Livin.*, *Baehr.*, *Muell.*, *omittendum* est. Quid *vulg.*

adierunt. Decora facies, consulis multa post saecula tri- 6
bunal viridi caespite extructum nec fascium tantum, sed
pilorum signorumque honore circumdatum. Augebant
maiestatem praesidentis diversi postulantium habitus ac
dissonae voces raraque sine interprete oratio. Magni- 7
ficum est civibus iura, quid hostibus reddere! speciosum
certam fori pacem, quid immanes campos sella curuli
victorisque vestigio premere, inminere minacibus ripis
tutum quietumque, spernere barbaros fremitus hostilem-
que terrorem non armorum magis quam togarum osten-
tatione compescere! Itaque non te apud imagines, sed 8
ipsum praesentem audientemque consalutabant impe-
ratorem, nomenque, quod alii domitis hostibus, tu
contemptis merebare.

Haec laus acti consulatus, illa dilati, quod adhuc **57**
initio principatus ut iam exsatiatus honoribus et ex-
pletus consulatum recusasti, quem novi imperatores de-
stinatum aliis in se transferebant. Fuit etiam, qui in 2
principatus sui fine consulatum, quem dederat ipse,
magna ex parte iam gestum extorqueret et raperet. Hoc
ergo honore, quem et incipientes principes et desinentes
adeo concupiscunt, ut auferant, tu otioso ac vacante
privatis cessisti. Invidiosusne erat aut tibi tertius con- 3
sulatus aut principi primus? Nam secundum imperator
quidem, sub imperatore tamen inisti, nihilque imputari
in eo vel honori potest vel exemplo nisi obsequium.
Ita vero, quae civitas quinquies atque etiam sexies 4
consules vidit, non illos, qui expirante iam libertate
per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis
et absentibus in rura sua consulatus ferebantur, in hac
civitate tertium consulatum princeps generis humani
ut praegravem recusasti? Tantone Papiriis etiam et 5
Quintiis moderatior Augustus et Caesar et pater patriae?
At illos res publica ciebat. Quid? te non eadem res

16 exsatiatus *A, Cuspin., Baehr.* p. XXIV, *Muell.*, excusatus *cett. codd., K.,* excuratus *Baehr.* in contextu.

publica, non senatus, non consulatus ipse, qui sibi tuis
58 umeris attolli et augescere videtur? Non te ad exem-
plar eius voco, qui continuis consulatibus fecerat lon-
gum quendam et sine discrimine annum: iis te confero,
quos certum est, quotiens consules fuerunt, non sibi
praestitisse. Erat in senatu ter consul, cum tu tertium
2 consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verecun-
diae tuae consensus noster indixerat, ut princeps totiens
consul esses quotiens senator tuus: nimia modestia
3 istud etiam privatus recusasses. An consularis viri tri-
umphalisque filius, cum tertio consul creatur, ascendit?
non debitum hoc illi, non vel sola generis claritate
promeritum? Contigit ergo privatis aperire annum
fastosque reserare, et hoc quoque redditae libertatis
indicium fuit, quod consul alius quam Caesar esset. Sic
exactis regibus coepit liber annus, sic olim servitus
4 pulsa privata fastis nomina induxit. Miseros ambitionis,
qui ita consules semper ut semper principes erant!
Quamquam non tam ambitio quam livor et malignitas
videri potest omnes annos possidere summumque illud
purpurae decus non nisi praecerptum praefloratumque
5 transmittere. Tuam vero magnanimitatem an modestiam
an benignitatem prius mirer? Magnanimitatis fuit ex-
petito semper honore abstinere, modestiae cedere, be-
nignitatis per alios frui.

59 Sed iam tempus est te ipsi consulatui praestare, ut
maiorem eum suscipiendo gerendoque facias. Nam
saepius recusare ambiguam ac potius illam interpreta-
tionem habet, tamquam minorem putes. Tu quidem
ut maximum recusasti; sed hoc persuadere nemini po-
2 teris, nisi aliquando et non recusaveris. Cum arcus,
cum tropaea, cum statuas deprecaris, tribuenda est ve-
recundiae tuae venia; illa enim sane tibi dicantur. Nunc
vero postulamus, ut futuros principes doceas inertiae

---

19 tam amb. quam *Keili* cod. Mediol., *Baehr.*, *Muell.*, non *amb. magis* (*om.* magis *M* M' O) quam cett. codd., K.

renuntiare, paulisper delicias differre, paulisper et saltem
ad brevissimum tempus ex illo felicitatis somno velut
excitari, induere praetextam, quam, cum dare possent,
occuparint, ascendere curulem, quam detineant, esse
denique, quod concupierint, nec ideo tantum velle con-
sules fieri, ut fuerint. Gessisti alterum consulatum, 3
scio; illum exercitibus, illum provinciis, illum etiam
exteris gentibus poteris imputare, non potes nobis.
Audimus quidem te omne munus consulis obisse, sed
audimus; diceris iustissimus, humanissimus, patientissi-
mus fuisse, sed diceris. Aequum est aliquando nos iu-
dicio nostro, oculis nostris, non famae semper et ru-
moribus credere. Quousque absentes de absente gaude- 4
bimus? Liceat experiri, an aliquid superbiae tibi ille
ipse secundus consulatus attulerit. Multum in commu-
tandis moribus hominum medius annus valet, in prin-
cipum plus. Didicimus quidem, cui virtus aliqua con- 5
tingat, omnes inesse, cupimus tamen experiri, an nunc
quoque una eademque res sit bonus consul et bonus
princeps. Nam praeter id, quod est arduum, duas eas- 6
que summas simul capere potestates, tum inest utrique
non nulla diversitas, cum principem quam *simillimum
esse privato, consulem quam* dissimillimum deceat.

Atque ego video proximo anno consulatus recusandi **60**
hanc praecipuam fuisse rationem, quod eum absens
gerere non poteras. Sed iam urbi votisque publicis
redditus quid est, in quo magis sis approbaturus, quae
quantaque fuerint, quae desiderabamus? Parum est, ut
in curiam venias, nisi et convocas, ut intersis senatui,

---

3 excitari *A, Livin., Baehr., Muell.*, excitati *B' M O*, excitatos *M'* ς, *K.* 5 concupierint *e suo d K. II, Baehr., Muell.*, concupierunt *M, K. I.* 11 *v. Hofacker p. 58.* 17 didicimus *A, Cuspin., Baehr., Muell.*, dicimus *rell. codd., K.* 20 duas — *21* potestates *Cuspin. et Suster. e suo apographo U,* duas easq. summ. p. sim. cap. *A, Baehr. p. XXIV, Muell.*, d. easq. sim. cap. pot. summ. *rell. codd., K.*, d. simul cap. pot. easque summ. *Baehr. in contextu.* 22 sim. esse pr. cons. quam add. Cusp., *om. K. II.* 29 *sq.* convoces — praesideas — perroges w, K.

nisi et praesides, ut censentes audias, nisi et perrogas.
2 Vis illud augustissimum consulum aliquando tribunal
maiestati suae reddere? ascende. Vis constare reveren-
tiam magistratibus, legibus auctoritatem, modestiam
3 postulantibus? accipe. Quod enim interesset rei publicae,
si privatus esses, consulem te haberet tantum an et
senatorem, hoc nunc scito interesse, principem te ha-
4 beat tantum an et consulem. His tot tantisque rationi-
bus quamquam multum reluctata verecundia principis
nostri tandem tamen cessit. At quem ad modum cessit?
Non se ut privatis, sed ut privatos sibi pares faceret.
5 Recepit enim tertium consulatum, ut daret. Noverat
moderationem hominum, noverat pudorem, qui non sus-
tinerent tertio consules esse nisi cum ter consule.
Bellorum istud sociis olim, periculorum consortibus,
parce tamen, tribuebatur, quod tu singularibus viris ac
de te quidem bene ac fortiter, sed in toga meritis
6 praestitisti. Utriusque cura, utriusque vigilantia ob-
strictus es, Caesar. Sed in principe rarum ac prope
insolitum est, ut se putet obligatum aut, si putet, amet.
Debes ergo, Caesar, et solvis et, cum ter consules facis,
non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus
videris; quin etiam perquam modica quaedam civium
7 merita fortunae tuae viribus in maius extollis. Efficis
enim, ut tantum tibi quisque praestitisse videatur,
quantum a te recepit. Quid isti benignitati precer, nisi
ut semper obliges, obligeris incertumque facias, utrum
magis expediat civibus tuis debere tibi an praestitisse?

61 Equidem illum antiquum senatum contueri videbar,
cum ter consule adsidente tertio consulem designatum

---

2 tribun. aliq. *K. II, Baehr.* 5* postulatibus *Baehr.* — accipe (*sc.* consulatum) *ego, cf. e. c. p. 376, 22,* adire *codd.,* adi *vulg.,* audi *Lips., K. II,* adside *Baehr.,* ades *Schwarz.,* adtende *? K.,* adnitere *Schnelle,* adsiste *? Suster.* 7 *v. Hofacker p. 55.* 15 olim ⟨ut⟩ peric. *Baehr.* 17 in toga mer. praest. *A, Livin., K. II, Baehr., Muell.,* praest. in t. mer. *cett. codd., K. I.* 21 et cum *Gruter., K. II, Baehr.,* Muell., sed cum codd., *vulg.* *26 recepit A, K. II, Baehr.,* Muell., recipit M, K.

rogari sententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantus-
que tu! Accidit quidem, ut corpora quamlibet ardua 2
et excelsa procerioribus admota decrescant, item ut al-
tissimae civium dignitates collatione fastigii tui quasi
deprimantur, quantoque propius ad magnitudinem tuam
ascenderint, tantum etiam a sua descendisse videantur.
Illos tamen tu, quamquam non potuisti tibi aequare, 3
cum velles, adeo in edito collocasti, ut tantum super
ceteros quantum infra te cernerentur. Si unius tertium 4
consulatum eundem in annum in quem tuum contu-
lisses, ingentis animi specimen haberetur. Ut enim fe-
licitatis est, quantum velis, posse, sic magnitudinis velle,
quantum possis. Laudandus quidem et ille, qui consu- 5
latum tertium meruit, sed magis, sub quo meruit: magnus
memorandusque, qui tantum praemium cepit, sed maior,
qui capienti dedit. Quid, quod duos pariter tertio con- 6
sulatu, duos collegii tui sanctitate decorasti? ut sit
nemini dubium hanc tibi praecipuam causam fuisse
extendendi consulatus tui, ut duorum consulatus amplec-
teretur collegamque te non uni daret. Uterque nuper 7
consulatum alterum gesserat a patre tuo: *at* idem quanto
minus quam a te datum! utriusque adhuc oculis paulo
ante dimissi fasces oberrabant, utriusque sollemnis ille
lictorum et praenuntius clamor auribus insederat, cum
rursus curulis rursusque purpura; ut olim, cum hostis
in proximo et in summum discrimen adducta res pu-
blica expertum honoribus virum posceret, non consu-
latus hominibus isdem, sed iidem homines consulatibus
reddebantur. Tanta tibi bene faciendi vis, ut indul- 8
gentia tua necessitates aemuletur. Modo praetextas
exuerant: resumant; modo lictores abire iusserant: revo-

11 *v. Hofacker p. 55.* 13 tert. cons. *K.* 17 collegii *Lips.*, collegit *A*, collegas *cett. codd.*, *K. I.* 20 collegamque te (*vel* et collegam que te) non uni daret *codd.*, te collegam. Quem te non uni ⟨dare licuisse⟩ claret *Baehr.* 21* ⟨at⟩ idem *ego, cf. e. c. p. 349, 11;* 359, 16; 368, 25, id est plerique *codd., edd., om. B'*, idem *O.* 31 *v.* Hofacker p. 58.

cent; modo gratulantes amici recesserant: revertantur.
9 Hominisne istud ingenium est, hominis potestas, reno-
vare gaudia, redintegrare laetitiam nullamque requiem
gratulationibus dare neque alia repetendis consulatibus
10 intervalla permittere, nisi dum finiuntur? Facias ista
semper, nec umquam in hoc opere aut animus tuus
aut fortuna lassetur, des quam plurimis tertios consu-
latus, et, cum plurimis tertios consulatus dederis, semper
tamen plures, quibus debeas dare, supersint.

62 Omnium quidem beneficiorum, quae merentibus tri-
buuntur, non ad ipsos gaudium maius quam ad similes
redundat, praecipue tamen ex horum consulatu non
ad partem aliquam senatus, sed ad totum senatum
tanta laetitia pervenit, ut eundem honorem omnes sibi
2 et dedisse et accepisse videantur. Nempe enim hi sunt,
quos senatus, cum publicis sumptibus minuendis opti-
mum quemque praeficeret, elegit, et quidem primos.
Hoc est igitur, hoc est, quod penitus illos animo Cae-
3 saris insinuavit. An parum saepe experti sumus hanc
esse rerum condicionem, ut senatus favor apud princi-
pem aut prosit aut noceat? Nonne paulo ante nihil
magis exitiale erat quam illa principis cogitatio: 'hunc
senatus probat, hic senatui carus est'? Oderat, quos
4 nos amaremus, sed et nos, quos ille. Nunc inter prin-
cipem senatumque dignissimi cuiusque caritate certatur.
Demonstramus invicem, credimus invicem, quodque
maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus.
5 Proinde, patres conscripti, favete aperte, diligite con-
stanter. Non iam dissimulandus est amor, ne noceat,
non premendum odium, ne prosit: eadem Caesar quae
senatus probat improbatque. Vos ille praesentes, vos
etiam absentes in consilio habet. Tertio consules fecit,
quos vos elegeratis, et fecit hoc ordine, quo electi a

---

3 que om. B'M'W et Keili Ad, K.I. 21 aut ⟨non⟩ *(an parum ?)* prosit aut *Muell.*, haut prosit, at Baehr., *del. Novak ZfdöG. XLII p. 1068*, sed *vide* Burkh. p. 166.

vobis erant. Magnus utique honor vester, sive eosdem 6
maxime diligit, quos scit vobis esse carissimos, sive
illis neminem praefert, quamvis aliquem magis amet.
Proposita sunt senioribus praemia, iuvenibus exem- 7
pla. Adeant, frequentent securas tandem ac patentes
domos. Quisquis probatos senatui viros suscipit, hic
maxime principem promeretur. Sibi enim accrescere 8
putat, quod cuique adstruatur, nullamque in eo glo-
riam ponit, quod sit omnibus maior, nisi maximi
fuerint, quibus maior est. Persta, Caesar, in ista 9
ratione propositi talesque nos crede, qualis fama
cuiusque est. Huic aures, huic oculos intende: ne
respexeris clandestinas existimationes nullisque magis
quam audientibus insidiantes susurros. Melius omni-
bus quam singulis creditur; singuli enim decipere
et decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes
fefellerunt.

Praevertor iam ad consulatum tuum, etsi sunt **63**
quaedam ad consulatum quidem pertinentia, ante con-
sulatum tamen, in primis quod comitiis tuis interfuisti
candidatus non consulatus tantum, sed inmortalitatis
et gloriae et exempli, quod sequerentur principes boni,
mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa 2
vetere potestatis suae sede; perpessus es longum illud
carmen comitiorum nec iam inridendam moram con-
sulque sic factus es ut unus ex nobis, quos facis con-
sules. Quotus quisque principum antecedentium hono- 3
rem istum aut consulatui habuit aut populo? Nam
alii marcidi somno hesternaque cena redundantes co-
mitiorum suorum nuntios opperiebantur, alii sane per-
vigiles et insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis

---

1 utique *M', Lips., K. I*, uterque *vulg.* 6 suscipit *plerique codd., cf. p. 149, 23, (Schwarz.), Muell.*, suspicit *Livin., K., Baehr.* 17 fefellerint *maluisset Schwarz., contra codd. scr. K. II coll. cap. 74, 2, Baehr.* 18 revertor *w, K., sed cf. ep. V 14, 7.* 22 etiam glor. Baehr., etiam et glor.? K. *28 nam B'M'Ow, K.,* non *rell.*

consulibus, a quibus consules renuntiabantur, exilia et
4 caedes machinabantur. O prava et inscia verae maie-
statis ambitio, concupiscere honorem, quem dedigneris,
dedignari, quem concupieris, cumque ex proximis hor-
tis campum et comitia prospectes, sic ab illis abesse,
5 tamquam Danubio Rhenoque dirimare! Averseris tu
honori tuo sperata suffragia renuntiarique te consulem
iussisse contentus liberae civitatis ne simulationem qui-
dem serves, abstineas denique comitiis abstrusus atque
abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abro-
6 getur imperium? Haec persuasio superbissimis domi-
nis erat, ut sibi viderentur principes esse desinere, si
quid facerent tamquam senatores. Plerique tamen non
7 tam superbia quam metu quodam submovebantur. An
stuprorum sibi incestarumque noctium conscii auspicia
polluere sacratumque campum nefario auderent conta-
8 minare vestigio? Non adeo deos hominesque contem-
pserant, ut in illa speciosissima sede hominum deorum-
que coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent.
Tibi contra et moderatio tua suasit et sanctitas, ut te
64 et religioni deorum et iudiciis hominum exhiberes. Alii
consulatum, ante quam acciperent, tu, et dum accipis,
meruisti. Peracta erant sollemnia comitiorum, si prin-
cipem cogitares, iamque se omnis turba commoverat,
cum tu mirantibus cunctis accedis ad consulis sellam,
adigendum te praebes in verba principibus ignota, nisi
cum iurare cogerent alios. Vides, quam necessarium
fuerit consulatum non recusare. Non putassemus istud
2 te facturum fuisse, si recusasses. Stupeo, patres con-
scripti, necdum satis aut oculis meis aut auribus credo
atque identidem me, an audierim, an viderim, interrogo.
Imperator ergo et Caesar et Augustus *et* pontifex maxi-
mus stetit ante gremium consulis, seditque consul prin-
cipe ante se stante et sedit inturbatus, interritus, et

---

2 caedes *Baehr.*, caedem *vulg.* 3 sq. *aliquid turbatum existimat Bornecque p. 225.* 32 et *add. Livin.*

tamquam ita fieri soleret. Quin etiam sedens stanti 3
praeiit ius iurandum, et ille iuravit, expressit explanavitque verba, quibus caput suum, domum suam, si sciens fefellisset, deorum irae consecraret. Ingens, Caesar, et par gloria tua, sive fecerint istud postea
principes sive non fecerint. Ullane satis digna prae- 4
dicatio est idem tertio consulem fecisse quod primo, idem principem quod privatum, idem imperatorem quod sub imperatore? Nescio iam, nescio, pulchriusne sit illud, quod praeeunte nullo, an hoc, quod alio
praeeunte iurasti. In rostris quoque simili religione 65
ipse te legibus subiecisti, legibus, Caesar, quas nemo principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere quam nobis: sic fit, ut nos tibi plus velimus. Quod ego nunc primum audio, nunc primum disco, non est: 'Princeps super leges' sed: 'Leges super principem, idem-
que Caesari consuli quod ceteris non licet.' Iurat in 2
leges attendentibus dis (nam cui magis quam Caesari attendant?), iurat observantibus iis, quibus idem iurandum est, non ignarus alioqui nemini religiosius, quod iuraverit, custodiendum, quam cuius maxime interest non peierari. Itaque et abiturus consulatu iurasti te nihil contra leges fecisse. Magnum hoc erat, cum pro-
mitteres, maius, postquam praestitisti. Iam totiens pro- 3
cedere in rostra inascensumque illum superbiae principum locum terere, hic suscipere, hic ponere magistratus quam dignum te quamque diversum consuetudini illorum, qui pauculis diebus gestum consulatum, immo non gestum abiciebant per edictum! Hoc pro contione, pro rostris, pro iure iurando, scilicet ut primis extrema

---

1 sedens stanti *A, Gronov., K. II, Muell.*, stanti sedens *Baehr., om.* stanti *cett. codd., K. I, Bornecque p. 219 et 233.* 4 sciens *Livin., vulg.*, scienter *codd., cf. ad p. 140, 26.* 10 istud *O, K.* 16 supra — supra *vulg., Baehr.*, super — supra *M*, super — super *C, K., Bornecque p. 222 et 233.* 18 leges *Lips., K. II, Baehr., Muell.*, legem *M, K. I.* 25 que om. O W, Keili A, K. 27 consuetudini *Baehr., Madv.*, Muell., consuetudine vulg.

congruerent, utque hoc solo intellegerentur ipsi con-
sules fuisse, quod alii non fuissent.
66 Non transilui, patres conscripti, principis nostri
consulatum, sed eundem in locum contuli, quidquid
de iure iurando dicendum erat. Neque enim ut in ste-
rili ieiunaque materia eandem speciem laudis diducere
2 ac spargere atque identidem tractare debemus. Inluxe-
rat primus consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus
nunc singulos, nunc universos adhortatus es resumere
libertatem, capessere quasi communis imperii curas,
3 invigilare publicis utilitatibus et insurgere. Omnes
ante te eadem ista dixerunt, nemini tamen ante te cre-
ditum est. Erant sub oculis naufragia multorum, quos
insidiosa tranquillitate provectos improvisus turbo per-
culerat. Quod enim tam 'infidum mare' quam blanditiae
principum illorum, quibus tanta levitas, tanta fraus, ut
facilius esset iratos quam propitios cavere? Te vero
4 securi et alacres, quo vocas, sequimur. Iubes esse li-
beros: erimus; iubes, quae sentimus, promere in medium:
proferemus. Neque enim adhuc ignavia quadam et
insito torpore cessavimus: terror et metus et misera
illa ex periculis facta prudentia monebat, ut a re pu-
blica (nulla erat autem omnino res publica) oculos,
5 aures, animos averteremus. At nunc tua dextra tuis-
que promissis freti et innixi obsaepta diutina servitute
ora reseramus frenatamque tot malis linguam resolvi-
mus. Vis enim tales esse nos, quales iubes, nihilque
exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, nihil
denique, quod credentem fallere paret non sine peri-
culo fallentis. Neque enim umquam deceptus est prin-
ceps, nisi qui prius ipse decepit.

11 *v. Hofacker p. 55.* 15 *Lucr. 2, 557 (Bornecque p. 211 et 234).* 17 facilius *M, vulg.*, felicius *Lips.*, securius *Baehr. in contextu, sed* facilius *Mus. Rhen. XXX 464,* melius *Suster.* — habere *vulg.*, cavere *Baehr. l. l. ex uno cod. Harleiano 2480, qui habet* cabere. 23 nulla om. *B′ M M′ O*, aberat autem *Baehr.* 28 nihil denique *K. diss.* I 14, Baehr., Muell., *denique nihil K. I ex suo A,* denique *om.* M, K. II.

Equidem hunc parentis publici sensum cum ex 67
oratione eius tum pronuntiatione ipsa perspexisse vi-
deor. Quae enim illa gravitas sententiarum, quam in-
adfectata veritas verborum, quae adseveratio in voce,
quae adfirmatio in vultu, quanta in oculis, habitu, ge-
stu, toto denique corpore fides! Tenebit ergo semper, 2
quid suaserit, scietque nos, quotiens libertatem, quam
dedit, experiemur, sibi parere. Nec verendum est, ne 3
incautos putet, si fidelitate temporum constanter uta-
mur, quos meminit sub malo principe aliter vixisse.
Nuncupare vota et pro aeternitate imperii et pro sa-
lute principum, immo pro salute principum ac propter
illos pro aeternitate imperii solebamus. Haec pro im- 4
peratore nostro in quae sint verba suscepta, operae
pretium est adnotare: 'Si bene rem publicam et ex
utilitate omnium *rexeris*.' Digna vota, quae semper
suscipiantur semperque solvantur. Egit cum dis ipso te 5
auctore, Caesar, res publica, ut te sospitem incolumem-
que praestarent, si tu ceteros praestitisses; si contra,
illi quoque a custodia tui capitis oculos dimoverent
teque relinquerent votis, quae non palam susciperentur.
Alii se superstites rei publicae optabant faciebantque, 6
tibi salus tua invisa est, si non sit cum rei publicae
salute coniuncta. Nihil pro te pateris optari, nisi ex-
pediat optantibus, omnibusque annis in consilium de
te deos mittis exigisque, ut sententiam suam mutent,
si talis esse desieris, qualis electus es, et ingenti 7
conscientia, Caesar, quasi pacisceris cum dis, ut te, si
merueris, servent, cum scias, an merearis, neminem

---

3 sent. quae quam *e suo Monac. K. II.* 4 verborum! ⟨tum⟩ quae *Baehr.,* verborum quae *vel* verbo rerum quae *vel* verborum rerumque *codd.,* verborum rerumque, quae *Suster.* 13 pro imperatore *Perizon., Gesner., K. II, Baehr., Muell.,* pro imperio *vulg., K. I.* 16 rexeris *add. K. I, Suster., cf. p. 380, 11.* 17 diis *vel* deis *Bornecque p. 209.* 27 et *Baehr.,* sed *M, vulg.,* sed ingens tibi conscientia, Caesar, qua *? K.* 28 quasi *Baehr., Muell.,* qua *codd., om. vulg.* 29 merueris K. II, *Baehr., Muell.,* mereberis *codd.,* K. I.

8 magis quam deos scire. Nonne vobis, patres conscripti,
haec diebus ac noctibus agitare secum videtur: 'Ego
quidem in me, si omnium utilitas ita posceret, etiam
praefecti manum armavi; sed ne deorum quidem aut
iram aut neglegentiam deprecor, quaeso immo et ob-
testor, ne umquam pro me vota res publica invita
68 suscipiat aut, si susceperit invita, ne debeat'? Capis
ergo, Caesar, salutis tuae gloriosissimum fructum ex
consensu deorum. Nam, cum excipias, ut ita demum
te di servent, 'si bene rem publicam et ex utilitate
omnium rexeris', certus es bene te rem publicam regere,
2 cum servent. Itaque securus tibi et laetus dies exit,
qui principes alios cura et metu distinebat, cum sus-
pensi et attoniti parumque confisi patientia nostra
hinc atque inde publicae servitutis nuntios expectarent.
3 Ac, si forte aliquos flumina, nives, venti praepedissent,
statim hoc illud esse credebant, quod verebantur; nec
erat discrimen ullum pavoris, propterea quod, cum a
malo principe tamquam successor timeatur, quisquis
est dignior, cum sit nemo non dignior, omnes timen-
4 tur. Tuam securitatem non mora nuntiorum, non lit-
terarum tarditas differt. Scis tibi ubique iurari, cum
ipse iuraveris omnibus. Nemo hoc non sibi praestat.
5 Amamus quidem te, in quantum mereris; istud tamen
non tui facimus amore, sed nostri, nec umquam inlu-
cescat dies, quo pro te nuncupet vota non utilitas
6 nostra, sed fides, Caesar. Turpis tutela principis, cui
potest imputari. Queri libet, quod in secreta nostra
7 non inquirant principes, nisi quos odimus. Nam, si
eadem cura bonis ac malis esset, quam ubique admi-
rationem tui, quod gaudium exultationemque deprehen-
deres, quos omnium cum coniugibus ac liberis, quos

11 bene te *K. II, Baehr.*, te bene *C, K. I.* — regere *A (Strömberg Eranos II 47) B' O*, gerere *M M'*. 17 vereb. *Baehr., Muell.*, mereb. *vulg.* 23 sibi non *B' W, Keili A, K. I.* 29 *v. Hofacker p. 58.* 30 ac mal. A B B' W, Baehr., et mal. *C O V, K. II,* quae mal. *M'*, *edd. ant.*, K. I.

etiam cum domesticis aris focisque sermones! Scires
mollissimis istis auribus parci. Et alioqui, cum sint
odium amorque contraria, hoc perquam simile habent,
quod ibi intemperantius amamus bonos principes, ubi
liberius malos odimus.

Cepisti tamen et adfectus nostri et iudicii experimen- 69
tum, quantum maximum praesens capere potuisti, illo
die, quo sollicitudini pudorique candidatorum ita con-
suluisti, ne ullius gaudium alterius tristitia turbaret.
Alii cum laetitia, alii cum spe recesserunt, multis gra-
tulandum, nemo consolandus fuit. Nec ideo segnius 2
iuvenes nostros exhortatus es, senatum circumirent, se-
natui supplicarent atque ita a principe sperarent ho-
nores, si a senatu petissent. Quo quidem in loco, si 3
quibus opus exemplo, adiecisti, ut te imitarentur. Ar-
duum, Caesar, exemplum, et quod imitari non magis
quisquam candidatorum quam principum possit. Quis
enim vel uno die reverentior senatus candidatus quam
tu cum omni vita tum illo ipso tempore, quo iudicas
de candidatis? An aliud a te quam senatus reveren- 4
tia obtinuit, ut iuvenibus clarissimae gentis debitum
generi honorem, sed ante quam deberetur, offerres?
Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed inlustratur 5
a principe, tandem illos ingentium virorum ne-
potes, illos posteros libertatis nec terret Caesar nec
pavet, quin immo festinatis honoribus amplificat
atque auget et maioribus suis reddit. Si quid usquam
stirpis antiquae, si quid residuae claritatis, hoc am-
plexatur et refovet et in usum rei publicae pro-
mit. Sunt in honore hominum et in ore famae 6
magna nomina *excitata* ex tenebris oblivionis indul-

---

21 clarissime genitis *Livin., Baehr.* 22 et *pro* sed *Baehr.* 27 ⟨maiores⟩ maioribus *Eußner Fleckeis. ann. 1886, 114, sed v. Suster. Riv. di filol. XVII 536.* 30 ore *Livin., Baehr., Muell.,* honore *codd., K.,* in ore hom. et in honore famae Eußner. *31* ⟨*excitata*⟩ *ex ? K.*

gentia Caesaris, cuius haec intentio est, ut nobiles et conservet et efficiat.

70 Praefuerat provinciae quaestor unus ex candidatis
inque ea civitatis amplissimae reditus egregia consti-
2 tutione fundaverat. Hoc senatui adlegandum putasti.
Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute
superasti, deterior esset condicio eorum, qui posteros
habere nobiles mererentur, quam eorum, qui parentes
habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris
semper haec nunties nec poenis malorum, sed bonorum
3 praemiis bonos facias! Accensa est iuventus erexitque
animos ad aemulandum, quod laudari videbat, nec fuit
quisquam, quem non haec cogitatio subiret, [cum sciret]
quidquid a quoque in provinciis bene fieret, omnia te
4 scire. Utile est, Caesar, et salutare praesidibus provin-
ciarum hanc habere fiduciam, paratum esse sanctitati,
industriae suae maximum praemium, iudicium prin-
5 cipis, suffragium principis. Adhuc autem quamlibet
sincera rectaque ingenia, etsi non detorquebat, hebe-
6 tabat tamen misera, sed vera reputatio: 'Ipse enim,
si quid bene fecero, sciet Caesar? aut, si scierit, testi-
7 monium reddet'? Ita eadem illa seu neglegentia seu
malignitas principum, cum male consultis impunitatem,
recte factis nullum praemium polliceretur, nec illos a
8 crimine et hos deterrebat a laude. At nunc, si bene
aliquis provinciam rexerit, huic quaesita virtute dignitas
offertur. Patet enim omnibus honoris et gloriae campus:

---

1 Caesaris ⟨asserta⟩ *Baehrens.*, ⟨extracta⟩ *Lipsius*, ⟨prolata⟩ *Suster.* — haec intentio est ut *A*, *Muell.*, haec ⟨vis⟩ ut *K. II*, *Baehr.*, haec (*v.* hec *v.* hoc) ut (*v.* et *v.* est ut) *codd.*, hoc est *Schwarz.*, *K. I.*   8 meruerunt *C*, meruissent *Bornecque p. 225 et 233.*   13 [cum sciret] *Baehr.*, cum scires *K. II*, *Muell.*   16 sanctitati et ind. ς, *edd.*, sanct. tuae *B V.*   17 suae *om. B'.*   20* Ipse enim *ego, cf. supra v. 14 sq. et ep. IV 25, 4; VII 3, 1; paneg. 48, 1; 49, 3; 51, 5,* vides (in *dies A^2 in marg.*) enim codd., K., *Schnelle*, *Stangl*, enim *del. Cat.*, *quid* enim *posteriores* Catanaei editiones, quid est enim ? *K.*, *cui rest?* num *Baehr.*, † add. Muell.

ex hoc quisque, quod concupiit, petat et adsecutus
sibi debeat. Provinciis quoque in posterum et iniuri-
arum metum et accusandi necessitatem remisisti. Nam,
si profuerint, quibus gratias egerint, de nullo queri
cogentur, *qui sci*et alioquin nihil magis prodesse candi-
dato ad sequentes honores quam peractos. Optime
magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo 9
ego, qui provinciam rexerit, non tantum codicillos ami-
corum nec urbana coniuratione eblanditas preces, sed
decreta coloniarum, decreta civitatum adleget. *Be*ne
suffragiis consularium virorum urbes, populi, gentes in-
seruntur. Efficacissimum pro candidato genus est ro-
gandi gratias agere. Iam quo adsensu senatus, quo **71**
gaudio exceptum est, cum candidatis, ut quemque no-
minaveras, osculo occurreres devexus quidem in planum
et quasi unus ex gratulantibus! Te mirer magis an 2
improbem illos, qui effecerunt, ut istud magnum vide-
retur, cum velut adfixi curulibus suis manum tantum
et hanc cunctanter et pigre et imputantibus similes
promerent? Contigit ergo oculis nostris *memor*anda facies 3
principis aequati candidatis et simul stantis, intueri
parem accipientibus *eum*, qui dabat honorem. Quod factum 4
tuum a cuncto senatu quam vera acclamatione celebra-
tum est: 'Tanto maior, tanto augustior'! Nam, cui

1 concupiit *A, Muell.*, cupiit *B V W*, cupit *B' C M' O, edd.* 5* cogentur et *codd.*, cogentur. ⟨Dec⟩et *Duebner., K. I, Muell., alii alia, lacunam indic. K. II et Baehr.*, cogentur, ⟨qui sci⟩et *(an* ⟨qui nor⟩it *?) ego, cf. p. 200, 21; 266, 10; 377, 20.* 10 ne *M,* ⟨be⟩ne *Lips.* 20 nostris ante facies *codd.*, n. insolita a. f. *vulg.*, n. invisa a. f. *Baehr.*, n. memoranda facies *Suster., ? Muell. coll. p. 348, 17; cf. et p. 369, 1.* 21 principis equitum candidati et *A,* principis aequatus candidatus et *vel similia cett. codd.*, simul stantis *M* ; princeps candidatis aequatus et similis sectantis; ⟨licuit⟩ int. *Baehr.*, princeps aequatus candidatis et simul stans; ⟨contigit⟩ int. *K.*, princeps aequatus candidatis et † simul stantis int. *Muell.*, principis candidatis aequati et simul stantis, intueri *Suster., alii alia, cf. Bornecque p. 219 et 233.* 22* accip. hon. qui dab. M, K., Muell., a. q. h. d. *Livin., Baehr., Suster.*, a. ⟨eum⟩ q. d. h. ego.

nihil ad augendum fastigium superest, hic uno modo
crescere potest, si se ipse summittat securus magnitu-
5 dinis suae. Neque enim ab ullo periculo fortuna prin-
cipum longius abest quam humilitatis. Mihi quidem
non tam humanitas tua quam intentio eius admirabilis
6 videbatur. Quippe, cum orationi oculos, vocem, manum
commodares, ut si alii eadem ista mandasses, omnes
comitatis numeros obibas. Atque etiam, cum suffra-
gatorum nomina honore, quo solent, exciperentur, tu
quoque inter excipientes eras, et ex ore principis ille
7 senatorius adsensus audiebatur, quodque apud principem
perhibere testimonium merentibus gaudebamus, per-
hibebatur a principe. Faciebas ergo, cum diceres opti-
mos; nec ipsorum modo vita a te, sed iudicium sena-
tus comprobabatur, ornarique se, non illos magis, quos
laudabas, laetabatur.

72 Iam, quod precatus es, ut illa ipsa ordinatio comi-
tiorum bene ac feliciter eveniret nobis, rei publicae,
tibi, nonne tale est, ut nos hunc ordinem votorum con-
vertere debeamus deosque obsecrare, ut omnia, quae
facis, quaeque facies, prospere cedant tibi, rei publicae,
nobis, vel, si brevius sit optandum, ut uni tibi, in quo
2 et res publica et nos sumus? Fuit tempus, ac nimium
diu fuit, quo alia adversa, alia secunda principi et no-
bis: nunc communia tibi nobiscum tam laeta quam
tristia, nec magis sine te nos esse felices quam tu sine
3 nobis potes. An, si posses, in fine votorum adiecisses,
ut ita precibus tuis di adnuerent, si iudicium nostrum
mereri perseverasses? Adeo nihil tibi amore civium
antiquius, ut ante a nobis, deinde a dis atque ita ab
4 illis amari velis, si a nobis ameris. Et sane priorum
principum exitus docuit ne a dis quidem amari, nisi
quos homines ament. Arduum erat has precationes tuas

15 ornari qui se *Schwarz.*, qui orn. se *Baehr.* 17 iam *Hearn.*, *K. II*, *Baehr.*, *Muell.*, nam *vulg.* 20 deosque *Livin.*, *Burkh.*, *Muell.*, eos (*vel* deos) denique *vel* eosdemque *codd.*, *deosque enixe Baehr.*

laudibus adaequare; adaequavimus tamen. Qui amoris 5
ardor, qui stimuli, quae faces illas nobis exclamationes
subiecerunt! Non nostri, Caesar, ingenii, sed tuae vir-
tutis tuorumque meritorum voces fuerunt, quas nulla
umquam adulatio invenit, nullus cuiusquam terror ex-
pressit. Quem sic timuimus, ut haec fingeremus? quem 6
sic amavimus, ut haec fateremur? Nosti necessitatem
servitutis: ecquando simile aliquid audisti, ecquando
dixisti? Multa quidem excogitat metus, sed quae adpa- 7
reant quaesita ab invitis. Aliud sollicitudinis, aliud se-
curitatis ingenium est; alia tristium inventio, alia gau-
dentium: neutrum simulationes expresserint. Habent
sua verba miseri, sua verba felices, utque iam maxime
eadem ab utrisque dicantur, aliter dicuntur. Testis ipse **73**
es, quae in omnium ore laetitia. Non amictus cuiquam,
non habitus, quem modo extulerat. Inde resultantia
vocibus tecta, nihilque tantis clamoribus satis clausum.
Quis tunc non e vestigio suo exiluit? quis exiluisse 2
sensit? Multa fecimus sponte, plura instinctu quodam
et imperio; nam gaudio quoque cogendi vis inest. Num 3
ergo modum ei tua saltem modestia imposuit? Non,
quanto magis a te reprimebatur, exarsimus? non con-
tumacia, Caesar; sed, ut in tua potestate est, an gaude-
amus, ita, in quantum, nec in nostra. Comprobasti et 4
ipse acclamationum nostrarum fidem lacrimarum tu-
arum veritate. Vidimus humescentes oculos tuos demis-
sumque gaudio vultum tantumque sanguinis in ore
quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incensi 5
sumus, ut precaremur, ne quando tibi non eadem causa
lacrimarum, utque numquam frontem tuam *contraheres.*
Hoc ipsum has sedes nos quasi responsuras interrogemus, 6

---

8 ecquando *Livin.*, et quando *codd. utroque loco.* 13* ut-que — 14 aliter dicuntur *M*, at quae iam max. . . . . . . *Suster.*, atqui iam max. eadem ab utr. dicuntur (*del.* dicantur aliter) *Baehr.*, *malim* utque quam max. . . . . . . 15 es. Quae in omn. o. laetitia! *Madv.* 18 exiluisse ⟨se⟩ Madv., Muell. *22 v. Hofacker p. 58.* 30 *lacunam* explevit Gierig.

viderintne umquam principis lacrimas: at senatus saepe
viderunt. Onerasti futuros principes, sed et posteros
nostros. Nam et hi a principibus suis exigent, ut eadem
audire mereantur, et illi, quod non audiant, indigna-
74 buntur. Nihil magis possum proprie dicere, quam quod
dictum est a cuncto senatu: 'O te felicem'! Quod
cum diceremus, non opes tuas, sed animum mirabamur.
Ea enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri.
2 Sed, cum multa illo die dicta sunt sapienter et graviter
tum vel in primis: 'Crede nobis, crede tibi.' Magna
3 hoc fiducia nostri, maiore tamen tui diximus. Alius
enim fortasse alium, ipsum se nemo deceperit, intro-
spiciat modo vitam seque, quid mereatur, interroget.
Proinde dabat vocibus nostris fidem apud optimum
principem, quod apud malos detrahebat. Quamvis enim
faceremus, quae amantes solent, illi tamen non amari
4 se credebant sibi. Super haec precati sumus, ut sic te
amarent di quem ad modum tu nos. Quis hoc aut de
se aut principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis
ipsis quidem haec fuit summa votorum, ut nos sic
amarent di quo modo tu. Estne verum, quod inter
ista clamavimus: 'O nos felices'? Quid enim felicius
nobis, quibus non iam illud optandum est, ut nos dili-
5 gat princeps, sed *ut* di quem ad modum princeps? Civitas
religionibus dedita semperque deorum indulgentiam
pietate merita nihil felicitati suae putat adstrui posse,
nisi ut di Caesarem imitentur.

75 Sed quid singula consector et colligo? quasi vero
aut oratione complecti aut memoria consequi possim,
quae vos, patres conscripti, ne qua interciperet oblivio,
et in publica acta mittenda et incidenda in aere cen-
2 suistis. Ante orationes principum tantum eius modi

---

5 nil *Bornecque p. 207,* nihil *vulg.* — pro re *Baehr.,* pro te *Suster., sed v. Burkh. Wien. Stud. IX 171.* 8 ea enim *coni. K., prob. Muell.,* est enim *vulg.,* est enim ⟨haec⟩ *Baehr.* 24 *ut add. K. II, Baehr., Muell., cf.* e. c. p. 398, 4 sq. 26 *v. Bornecque p. 214.* 32 ante ⟨te⟩ coni. K.

genere monimentorum mandari aeternitati solebant,
acclamationes quidem nostrae parietibus curiae claude-
bantur. Erant enim, quibus nec senatus gloriari nec
principes possent. Has vero et in vulgus exire et 3
posteris prodi cum ex utilitate tum ex dignitate publica
fuit, primum ut orbis terrarum pietatis nostrae adhi-
beretur testis et conscius, deinde ut manifestum esset
audere nos de bonis malisque principibus non tantum
post ipsos iudicare, postremo ut experimento cognosce-
retur et ante nos gratos, sed miseros fuisse, quibus
esse nos gratos probare antea non licuit. At qua con- 4
tentione, quo nisu, quibus clamoribus expostulatum est,
ne adfectus nostros, ne tua merita supprimeres, denique
ut in posterum exemplo provideres! Discant et prin- 5
cipes acclamationes veras falsasque discernere habeant-
que muneris tui, quod iam decipi non poterunt. Non
instruendum illis iter ad bonam famam, sed non dese-
rendum, non submovenda adulatio, sed non reducenda
est. Certum est, et quae facere et quae debeant audire,
si faciant. Quid nunc ego super ea, quae sum cum 6
toto senatu precatus, pro senatu precer, nisi ut haereat
animo tuo gaudium, quod tunc oculis protulisti, ames
illum diem, et tamen vincas, nova merearis, nova au-
dias? eadem enim dici nisi *ob eadem* facta non possunt.

Iam quam antiquum, quam consulare, quod triduum **76**
totum senatus sub exemplo patientiae tuae sedit, cum
interea nihil praeter consulem ageres! Interroga*tus cen*- 2
*s*uit quisque, quod placuit; *licuit* dissentire, discedere
et copiam iudicii sui rei publicae facere; consulti
omnes atque etiam dinumerati sumus, vicitque sen-

10 miseros ⟨eos⟩ *Baehr.* 17 struendum ? *Muell.* 24 ob eadem *add. Cat., K. I, Muell.*, nisi facta ⟨sint eadem⟩ ? *K. II*, nisi facta ⟨nova assunt⟩ *Baehr.* 26 patientiae tuae *A, Cusp., Muell.*, tui (*vel* tuo) *cett., edd.* 27 interroga⟨tus cens⟩uit *Muell.*, interrogavit *M, vulg.*, interroga⟨tus ora⟩vit *Baehr.* 28 licuit *add. Haupt., Baehr., Muell.*, interrogatus quisque quod placuit ⟨sentiebat, licuit⟩ dissentire ? K. II, interrogavit quisque *quod placuit:* dissentire .... facere ⟨tutum fuit⟩ K. I cum Cat.

3 tentia non prima, sed melior. At quis antea loqui,
quis hiscere audebat praeter miseros illos, qui primi
interrogabantur? Ceteri quidem defixi et attoniti ipsam
illam mutam ac sedentariam adsentiendi necessitatem
quo cum dolore animi, quo cum totius corporis hor-
4 rore perpetiebantur! Unus solusque censebat, quod se-
querentur omnes et omnes improbarent, in primis ipse,
qui censuerat. Adeo nulla magis omnibus displicent,
5 quam quae sic fiunt, tamquam omnibus placeant. For-
tasse imperator in senatu ad reverentiam eius com-
ponebatur; ceterum egressus statim se recipiebat in prin-
cipem omniaque consularia officia abicere, neglegere,
6 contemnere solebat. Ille vero ita consul, ut si tantum
consul foret, nihil infra se putabat, nisi quod infra
7 consulem esset. Ac primum ita domo progrediebatur,
ut illum nullus adparatus arrogantiae principalis, nul-
lus praecursorum tumultus detineret. Una erat in li-
mine mora consultare aves revererique numinum mo-
8 nitus. Nemo proturbabatur, nemo submovebatur; tanta
viatoribus quies, tantus pudor fascibus, ut plerumque
aliena turba subsistere et consulem et principem coge-
9 ret. Ipsius quidem officium tam modicum, tam tem-
peratum, ut antiquus aliquis magnusque consul sub
bono principe incedere videretur. Iter illi saepius in
77 forum, frequenter tamen et in campum. Nam comitia
consulum obibat ipse; tantum ex renuntiatione eorum
voluptatis quantum prius ex destinatione capiebat.
2 Stabant candidati ante curulem principis, ut ipse ante
consulis steterat, adigebanturque in verba, in quae
paulo ante ipse iuraverat princeps, qui tantum putat
esse in iure iurando, ut illud et ab aliis exigat. Reliqua
3 pars diei tribunali dabatur. Ibi vero quanta religio
aequitatis, quanta legum reverentia! Adibat aliquis ut
4 principem: respondebat se consulem esse. Nullius ab
eo magistratus ius, nullius auctoritas inminuta est,

---

24 v. Hofacker p. 55.

aucta etiam, siquidem pleraque ad praetores remittebat,
atque ita ut collegas vocaret, non quia populare gra-
tumque audientibus, sed quia ita sentiebat. Tantum 5
dignationis in ipso honore ponebat, ut non amplius
esse censeret, quod aliquis collega appellaretur a prin-
cipe, quam quod praetor esset. Ad hoc tam adsiduus
in tribunali, ut labore refici ac reparari videretur. Quis 6
nostrum idem curae, idem sudoris insumit? quis adeo
expetitis honoribus aut deservit aut sufficit? Et sane 7
aequum est tantum ceteris praestare consulibus ipsum,
qui consules facit: quippe etiam fortuna videatur in-
dignum, si possit honores dare, qui gerere non possit.
Facturus consules doceat accepturisque amplissimum 8
honorem persuadeat scire se, quid sit, quod dabit: sic
fit, ut illi quoque sciant, quid acceperint.

Quo iustius senatus, ut susciperes quartum consu- 78
latum, et rogavit et iussit. Imperii hoc verbum, non
adulationis esse obsequio tuo crede, quod non alia in
re magis aut senatus exigere a te aut tu praestare se-
natui debes. Ut enim ceterorum hominum ita principum, 2
illorum etiam, qui di sibi videntur, aevum omne et
breve et fragile est. Itaque optimum quemque niti et
contendere decet, ut post se quoque rei publicae prosit,
moderationis scilicet iustitiaeque monimentis, quae
plurima statuere consul potest. Haec nempe intentio 3
tua, ut libertatem revoces ac reducas. Quem ergo ho-
norem magis amare, quod nomen usurpare saepius
debes, quam quod primum invenit recuperata libertas?
Non est minus civile et principem esse pariter et con-
sulem quam tantum consulem. Habe etiam rationem 4
verecundiae collegarum tuorum, collegarum inquam;
ita enim et ipse loqueris et nos loqui vis. Onerosa 5
erit modestiae illorum tertii consulatus sui recordatio,

11 videatur — *12* possit — possit *Madv.*, *Muell.*, videbatur — posset — posset *vulg.* 19 tu *add.* *A B' O*, *tamq. insitic.* *Sichard.*, *K. II*, *Baehr.* 21 sibi dii A. 30 habe Livin., K. II, *Baehr.*, *Muell.*, habes *codd.*

donec te saepius consulem videant. Neque enim potest
non nimium esse privatis, quod principi satis est.
Adnuas, Caesar, optantibus, quibusque apud deos adesse
consuesti, quorum potes ipse votorum, compotes facias.
79 Tibi fortasse sufficiat tertius consulatus, sed nobis tanto
minus sufficit. Ille nos instituit et induxit, ut te iterum
2 iterumque consulem habere cupiamus. Remissius istud
contenderemus, si adhuc nesciremus, qualis esses fu-
turus: tolerabilius fuit experimentum tui nobis quam
3 usum negari. Dabiturne rursus videre consulem illum?
Audiet, reddet quas proxime voces praestabitque gau-
dium, quantum ipse percipiet? Praesidebit laetitiae
publicae auctor eius et causa temptabitque adfectus no-
4 stros, ut solet, cohibere? non poterit. *Erit* pietati sena-
tus cum modestia principis felix speciosumque certamen,
seu fuerit victa seu vicerit. Equidem incognitam quan-
dam proximaque maiorem praesumo laetitiam. Quis
enim est tam imbecilli ingenii, qui non tanto meliorem
5 consulem speret, quanto saepius fuerit? Alius se a
continuo labore, etsi non desidiae ac voluptatibus dedis-
set, otio tamen et quiete recreasset, hic consularibus curis
exsolutus principales resumpsit tam diligens tempera-
menti, ut nec consulis officium princeps nec principis
6 consul adpeteret. Videmus, ut provinciarum desideriis,
ut singularum etiam civitatium precibus occurrat. Nulla
in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora.
Adeunt statim, dimittuntur statim, tandemque principis
80 fores exclusa legationum turba non obsidet. Quid? in
omnibus cognitionibus quam mitis severitas, quam non

3 adesse *vulg.*, esse *C, Bornecque p. 255 et 233.* 14 nec poterit? *K. e dett. codd.* — erit *add. Lips., Baehr., Muell., Bornecque p. 207 et 233.* — piet. certe sen. *R, Baehr.* 18 imbecilli ingenii *A, Muell., cf. p. 15, 15; 83, 34; 91, 26; 106, 30,* imbecilli ingenio *Baehr.,* imbecillo ingenio *K.,* imbecili, modicello, modicilli, indocili *rell. codd.* 19 alius — *20* etsi non *R, K. II (ind. Halens. p. IX), Baehr., Muell.,* alius labores si non *continuo se vulg., cf. Bornecque* p. 211 et 233. — voluptati *K. I, Baehr., voluntatibus R,* voluptatibus K. II, Muell.

dissoluta clementia! Quid? non tu locupletando fisco opera-
tus sedes, nec aliud tibi sententiae tuae pretium quam
bene iudicasse. Stant ante te litigatores non de for- 2
tunis suis, sed de tua existimatione solliciti nec tam
verentur, quid de causa sua quam quid de moribus
sentias. O veras principis atque etiam dei curas recon- 3
ciliare aemulas civitates tumentesque populos non im-
perio magis quam ratione compescere, intercedere in-
iquitatibus magistratuum infectumque reddere, quidquid
fieri non oportuerit, postremo velocissimi sideris more
omnia invisere, omnia audire et undecumque invocatum
statim velut numen adesse et adsistere! Talia esse cre- 4
diderim, quae ille mundi parens temperat nutu, si
quando oculos demisit in terras et fata mortalium inter
divina opera numerare dignatus est; qua nunc parte 5
liber solutusque tantum caelo vacat, postquam te dedit,
qui erga omne hominum genus vice sua fungereris.
Fungeris enim sufficisque mandanti, cum tibi dies
omnis summa cum utilitate nostra, summa cum tua
laude condatur.

Quodsi quando cum influentibus negotiis paria fe- 81
cisti, instar refectionis existimas mutationem laboris.
Quae enim remissio tibi nisi lustrare saltus, excutere
cubilibus feras, superare immensa montium iuga et hor-
rentibus scopulis gradum inferre nullius manu, nullius
vestigio adiutum atque inter haec pia mente adire lu-
cos et occursare numinibus? Olim haec experientia 2
iuventutis, haec voluptas erat, his artibus futuri duces
imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum
audacibus robore, cum callidis astu; nec mediocre pacis

---

1 clementia tua *K. ind. p. X.* — clem. cui non tu loc. fisco oper. sed. *R, del.* cui *Baehr., K. II, Muell.; omittunt* cui, tu, operatus *rell. codd., K. I;* clementia, quam tu non .... *Haasius misc. phil. XI 19,* clementia! Quid? non tu *Schnelle, Sust., cf. p. 359, 9.* 6 curas! reconciliare *interpunxit Bornecque p. 216.* 12 numen *B' M', vett. edd., K. I, Baehr., Muell., om. M O, K. II.* 13 ille *A, Muell.,* ipse *vulg.*

decus habebatur submota campis inruptio ferarum et
3 obsidione quadam liberatus agrestium labor. Usurpabant gloriam istam illi quoque principes, qui obire non poterant; usurpabant autem ita, ut domitas fractasque claustris feras ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas mentita sagacitate colligerent. Huic par capiendi quaerendique sudor summusque et idem gratissimus
4 labor invenire. Enimvero, si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela aut oculis sequitur aut manibus, sed nunc gubernaculis adsidet, nunc cum valentissimo quoque sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes remisque
82 transilire obstantia freta, quantum dissimilis illi, qui non Albani lacus otium Baianique torporem et silentium ferre, non pulsum saltem fragoremque remorum perpeti poterat, quin ad singulos ictus turpi formidine
2 horresceret! Itaque procul ab omni sono inconcussus ipse et inmotus religato revinctoque navigio non secus
3 ac piaculum aliquod trahebatur. Foeda facies, cum populi Romani imperator alienum cursum alienumque rectorem
4 velut capta nave sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant, atque etiam Danubius ac Rhenus testem illum nostri dedecoris vehere gaudebant non minore cum pudore imperii, quod haec Romanae aquilae, Romana signa, Romana denique ripa, quam quod
5 hostium prospectaret, hostium, quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina aut campis superfusa, nunc liquida ac deferentia lustrare navigiis nandoque
6 superare. Nec vero per se magnopere laudaverim du-

4 ita *add. A.* 13 transilire *O, K.*, transferre *B' M M'*, transfretare *Cat.*, transnare *Baehr.*, transforare ? *Muell.* 18 et iam inmotus *Baehr.*, et immotus *B'*, etiam motus *cett. codd.* 21 ista ⟨extera⟩ salt. *Baehr.* 22 atqui *Baehr.* 23* tantum illud *codd.*, *vulg.*, ⟨os⟩tentum illum *Baehr.*, ⟨os⟩tentum illud *Suster.*, testem illum *ego, cf. p. 211, 20 sq.; 385, 14; 387, 7; similiter ep. VII 6, 12* illud verbum *M r ς pro* illum versum. *26 hostium* ⟨*turba*⟩ *Baehr.* 28 defer. ⟨plaustris⟩ *Baehr.* *29 p. se magn. laud. A,* laud. p. se magn. *vulg.*

ritiam corporis ac lacertorum; sed, si his validior toto
corpore animus imperitet, quem non fortunae indul-
gentia emolliat, nec copiae principales ad segnitiem
luxumque detorqueant, tunc ego, seu montibus seu mari
exerceatur, et laetum opere corpus et crescentia labori-
bus membra mirabor. Video enim iam inde antiquitus 7
maritos dearum ac deorum liberos *nec parentum divi-
nitate* nec dignitate nuptiarum magis quam his artibus
inclaruisse. Simul cogito, cum sint ista ludus et 8
avocamentum, quae quantaeque sint huius curae seriae
et intentae, et a quibus se in tale otium recipit.
Voluptates sunt enim, voluptates, quibus optime de
cuiusque gravitate, sanctitate, temperantia creditur.
Nam quis adeo dissolutus, cuius non occupationibus 9
aliqua species severitatis insideat? Otio prodimur. An
non plerique principes hoc idem tempus in aleam,
stupra, luxum conferebant, cum seriarum laxamenta
curarum vitiorum contentione supplerent?

Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, **83**
nihil occultum esse patitur; principum vero non domus
modo, sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit
omniaque arcana noscenda famae proponit atque ex-
plicat. Sed tibi, Caesar, nihil accommodatius fuerit
ad gloriam quam penitus inspici. Sunt quidem 2
praeclara, quae in publicum profers, sed non minora
ea, quae limine tenes. Est magnificum, quod te
ab omni contagione vitiorum reprimis ac revocas,
sed magnificentius, quod tuos; quanto enim magis 3
arduum est alios praestare quam se, tanto laudabilius,
quod, cum ipse sis optimus, omnes circa te similes

---

2 indulg. emoll. *Baehr. p. XXV,* indulgentie moll. *A,* ind. molliat *vulg.* 3 nec *A,* non *vulg.* 7 *lacun. expl. Schnelle, cf. p. 330, 28.* 9 cuius sint *Baehr.* 10 huius curae *Muell.,* huius ille *A, lacunam indicant K., Baehr.,* avocam., cuius modi sint illa seria *Madv. adv. III 221 sq.* 19 privum (*vel* proprium ?) *Rittershus.* prob. Baehr. 20 domus modo A., *Muell.,* m. domus *Baehr.,* m. domos K. 24 v. Hofacker p. 55.

4 tui fecisti. Multis inlustribus dedecori fuit aut in-
consultius uxor adsumpta aut retenta patientius: ita
foris claros domestica destruebat infamia, et, ne
maximi cives haberentur, hoc efficiebat, quod mariti
5 minores erant. Tibi uxor in decus et gloriam cedit.
Quid enim illa sanctius, quid antiquius? Nonne,
si pontifici maximo eligenda sit coniunx, aut hanc
6 aut similem (ubi est autem similis?) elegerit? Quam
illa nihil sibi ex fortuna tua nisi gaudium vindicat,
quam illa constanter non potentiam tuam, sed ipsum
te reveretur! Idem estis invicem, quod fuistis, pro-
bati ex aequo, nihilque vobis felicitas addidit, nisi
quod scire coepistis, quam bene uterque vestrum
7 felicitatem ferat. Eadem quam modica cultu, quam
parca comitatu, quam civilis incessu! Mariti hoc opus,
qui ita imbuit, ita instituit; nam uxori sufficit obsequii
8 gloria. An, cum videat, quam te nullus terror, nulla
comitetur ambitio, non et ipsa cum silentio incedat
ingredientemque pedibus maritum, in quantum patitur
sexus, imitetur? Decuerit hoc illam, etiamsi diversa
tu facias. Sub hac vero modestia viri quantam debet
84 verecundiam uxor marito, femina sibi! Soror autem
tua ut se sororem esse meminit! ut in illa tua simpli-
citas, tua veritas, tuus candor agnoscitur; ut, si quis
eam uxori tuae conferat, dubitare cogatur, utrum sit
efficacius ad recte vivendum bene institui an feliciter
2 nasci. Nihil est tam pronum ad simultates quam ae-
mulatio, in feminis praesertim: ea porro maxime na-
scitur ex coniunctione, alitur aequalitate, exardescit in-
3 vidia, cuius finis est odium. Quo quidem admirabilius
existimandum est, quod mulieribus duabus in una domo
parique fortuna nullum certamen, nulla contentio est.

---

1 fecisti *unus A, cf. p. 330, 23; 351, 14; 355, 25; 356, 7; 359, 8; 370, 27; 372, 11; 382, 11; 384, 13; 395, 18 al.*, effe*cisti rell. codd., edd. (cf. p. 382, 2).* 10 illa *A, om. cett.* *14 v. Hofacker p. 55.* 28 maxime K. I, Baehr. e suis codd., *Muell., om. K. II.*

Suspiciunt invicem, invicem cedunt, cumque te utraque 4
effusissime diligat, nihil sua putant interesse, utram tu
magis ames. Idem utrique propositum, idem tenor vitae,
nihilque, ex quo sentias duas esse. Te enim imitari, 5
te subsequi student. Ideo utraque mores eosdem, quia
utraque tuos habet. Inde moderatio, inde etiam per-
petua securitas. Neque enim umquam periclitabuntur
esse privatae, quae non desierunt. Obtulerat illis se- 6
natus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatae
sunt, quam diu appellationem patris patriae tu recu-
sasses, seu quod plus esse in eo iudicabant, si uxor
et soror tua quam si Augustae dicerentur. Sed, quae- 7
cumque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis
dignae sunt, quae in animis nostris et sint et habeantur
augustae, quia non vocantur: quid enim laudabilius 8
feminis, quam si verum honorem non in splendore
titulorum, sed in iudiciis hominum reponant magnisque
nominibus pares se faciant, et dum recusant?

Iam etiam in privatorum animis exoleverat priscum 85
mortalium bonum, amicitia, cuius in locum migraverant
adsentationes, blanditiae et peior odio amoris simulatio.
Etenim in principum domo nomen tantum amicitiae,
inane scilicet inrisumque, remanebat. Nam qui poterat 2
esse inter eos amicitia, quorum sibi alii domini, alii
servi videbantur? Tu hanc pulsam et errantem re-
duxisti: habes amicos, quia amicus ipse es. Neque enim 3
ut alia subiectis ita amor imperatur, neque est ullus
adfectus tam erectus et liber et dominationis impatiens,
nec qui magis vices exigat. Potest fortasse princeps 4
inique, potest tamen odio esse non nullis, etiamsi ipse

---

10 ⟨seu⟩ quamdiu *Schnelle.* 11 vel quod *Baehr.* 12 *inter* dicerentur *et* sed *lacunam significat K. II,* seu quaecumque *coni. Muell. Mus. Rhen. 1865, p. 156, sed v. eundem 'Über den Gebrauch von sive,' Berol. 1871, p. 28.* 19 iam etiam et in *M,* iam et in *Livin., Baehr.* 23 quae *K. e suis Ad.* 24 domini alii *al. s. W, Baehr.* 29 princ. fort. ? K., scr. Baehr. *30 [potest]* tamen *Baehr.*

5 non oderit: amari, nisi ipse amet, non potest. Diligis
ergo, cum diligaris, et in eo, quod utrimque honestis-
simum est, tota gloria tua est; qui superior factus
descendis in omnia familiaritatis officia et in amicum
ex imperatore submitteris, immo tunc maxime impe-
6 rator, cum amicum agis. Etenim, cum plurimis ami-
citiis fortuna principum indigeat, praecipuum est prin-
7 cipis opus amicos parare. Placeat tibi semper haec
secta, et cum reliquas virtutes tuas tum hanc constan-
tissime teneas, nec umquam tibi persuadeatur humile
esse principi nisi odisse. Iucundissimum est in rebus
8 humanis amari, sed non minus amare. Quorum utroque
ita frueris, ut, cum ipse ardentissime diligas, adhuc
tamen ardentius diligaris, primum quia facilius est
unum amare quam multos, deinde quia tibi amicos tuos
obligandi tanta facultas inest, ut nemo te possit nisi
86 ingratus non magis amare. Operae pretium est referre,
quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares.
Dimisisti optimum virum tibique carissimum invitus
et tristis, et quasi retinere non posses, quantumque amares
eum, desiderio expertus es distractus separatusque, dum
2 cedis et vinceris. Ita, quod fando inauditum, cum prin-
ceps et principis amicus diversa velletis, id potius fac-
tum est, quod amicus volebat. O rem memoriae, lit-
teris mandandam praefectum praetorio non ex in-
gerentibus se, sed ex subtrahentibus legere eundem-
que otio, quod pertinaciter amet, reddere, cumque sis
ipse distentus imperii curis, non quietis gloriam cuiquam
3 invidere! Intellegimus, Caesar, quantum tibi pro labo-

5 max. imperator⟨em⟩ *K. II, Baehr.*, imperator ⟨es⟩ *Livin.* 9 reliquas *R, K. II (ind. p. XII), Baehr., Muell.*, alias *vulg.* 10 tibi *add. unus R.* 16 t. fac. inest *R, Schnelle, v. K. ind. Halens. p. IX et Suster. Riv. di filol. XVII 541,* adest fac. tanta (tua) *vulg.* 20 quantumque *R, Baehr.*, quantum *vulg., cf. K. ind. p. IX.* 24 literis *R*, litterisque *vulg., cf. Kraut p. 44 sq.* *28 quietis gratiam maluisset Schwarz., scr. Baehr., sed v. infra p. 397, 17,* gloria *B'M', Keili d,* K. II, gloriam rell. codd., *ceterum v. ad p. 57, 11, cf. K. disp.* II 6.

riosa ista statione et exercita debeamus, cum otium a
te tamquam res optima et petatur et detur. Quam ego
audio confusionem tuam fuisse, cum digredientem pro-
sequereris! Prosecutus enim nec temperasti tibi, quo
minus exeunti in litore amplexus, in litore osculum
ferres. Stetit Caesar in illa amicitiae specula, stetit 4
precatusque est abeunti prona maria celeremque, si
tamen ipse voluisset, recursum nec sustinuit recedentem
non etiam atque etiam votis et lacrimis sequi. Nam 5
de liberalitate taceo. Quibus enim muneribus aequari
haec cura principis, haec patientia potest, qua meruisti,
ut ille sibi nimium fortis ac prope durus videretur?
Nec dubito, quin agitaverit secum, an gubernacula re-
torqueret, et fecisset, nisi quod paene ipso contubernio
principis felicius iucundiusque est desiderare principem
desiderantem. Et ille quidem ut maximo fructu sus- 6
cepti ita maiore depositi officii gloria fruitur, tu autem
facilitate ista consecutus es, ne quem retinere videaris
invitum. Civile hoc et parenti publico convenientissi- **87**
mum, nihil cogere semperque meminisse nullam tantam
potestatem cuiquam dari posse, ut non sit gratior po-
testate libertas. Dignus es, Caesar, qui officia mandes 2
deponere optantibus, qui petentibus vacationem invitus
quidem, sed tamen tribuas, qui ab amicis orantibus
requiem non te relinqui putes, qui semper invenias, et
quos ex otio revoces et quos otio reddas. Vos quoque, 3
quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fo-
vete iudicium eius, quod de vobis habet: hic vester
labor est. Princeps enim, cum in uno probavit amare 4
se scire, vacat culpa, si alios minus amat. Ipsum qui-
dem quis mediocriter diligat, cum leges amandi non

2* *malim* quantam. 4 *R post* prosecutus *habet* es *in ras., quod tuentur K. II, Baehr., Muell., om. cett., cf. ad p. 288, 17.* 5 *alterum* in litore *add. R, K. II, Muell., om. vulg.* 6 *alterum* stetit *add. R, K., Baehr., Muell.* 7 est abeunti prona *add. R.* 9 votis et lacrimis *R, K. II (ind. p. XI), Muell.,* votis, lacrimis *vulg., K. I, Baehr.* 19 hoc et A, Muell., hoc erat et rell. codd., *vulg.*

det, sed accipiat? Hic praesens, ille mavult absens
amari; uterque amatur, ut mavult; nemo in taedium prae-
5 sentia, nemo in oblivionem absentia venit. Tenet quisque
locum, quem semel meruit, faciliusque est, ut oculis
eius vultus absentis quam ut animo caritas excidat.
88 Plerique principes, cum essent civium domini, liber-
torum erant servi: horum consiliis, horum nutu rege-
bantur; per hos audiebant, per hos loquebantur; per
hos praeturae etiam et sacerdotia et consulatus, immo
2 ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem
honorem, sed tamquam libertis habes abundeque suf-
ficere his credis, si probi et frugi existimentur. Scis
enim praecipuum esse indicium non magni principis
3 magnos libertos. Ac primum neminem in usu habes
nisi aut tibi aut patri tuo aut optimo cuique princi-
pum dilectum spectatumque; deinde hos ipsos cotidie
ita formas, ut se non tua fortuna, sed sua metiantur;
et tanto magis digni sunt, quibus honor omnis praestetur
4 a nobis, quia non est necesse. Iustisne de causis sena-
tus populusque Romanus optimi tibi cognomen adiecit?
Paratum id quidem et in medio positum, novum tamen.
Scias neminem ante meruisse, quod non erat excogi-
5 tandum, si quis meruisset. An satius fuit felicem vo-
care? quod non moribus, sed fortunae datum est. Satius
magnum? cui plus invidiae quam pulchritudinis inest.
Adoptavit te optimus princeps in suum, senatus in
6 optimi nomen. Hoc tibi tam proprium quam paternum;
nec magis distincte definiteque designat, qui Traianum
quam qui optimum appellat, ut olim frugalitate Pisones,
sapientia Laelii, pietate Metelli monstrabantur; quae
simul omnia uno isto nomine continentur. Nec videri

2 amatur *Schaefer.*, *Baehr.*, *Muell.*, ametur *vulg.* 3 venit ς, *K. II*, *Baehr.*, *Muell.*, veniat *vulg.*, *K. I.* 9 et *post* immo *add. codd. praeter A*, *edd. praeter Muell.* 16 statimque *codd.*, *K.*, aestimatumque *Gruter.*, *Lips.*, spectatumque *Gesn.*, *Baehr.*, *Muell.*, probatumque *Burkh.* — hos ipsos cotidie deinde *codd.*, *K.*, *cotidie; hos ips. d. Baehr.*, d. h. i. c. Burkh., † add. *Muell.* 18 *sunt A*, *om. vulg.*

potest optimus, nisi qui est omnibus optimis in sua
cuiusque laude praestantior. Merito tibi ergo post ce- 7
teras appellationes haec est addita ut maior. Minus
est enim imperatorem et Caesarem et Augustum quam
omnibus imperatoribus et Caesaribus et Augustis esse
meliorem. Ideoque ille parens hominum deorumque 8
optimi prius, deinde maximi nomine colitur. Quo prae-
clarior laus tua, quem non minus constat optimum
esse quam maximum. Adsecutus es nomen, quod ad 9
alium transire non possit, nisi ut adpareat in bono
principe alienum, in malo falsum, quod licet omnes
postea usurpent, semper tamen agnoscetur ut tuum.
Etenim, ut nomine Augusti admonemur eius, cui pri- 10
mum dicatum est, ita haec optimi appellatio numquam
memoriae hominum sine te recurret, quotiensque posteri
nostri optimum aliquem vocare cogentur, totiens re-
cordabuntur, quis meruerit vocari.

Quanto nunc, dive Nerva, gaudio frueris, cum vides **89**
et esse optimum et dici, quem tamquam optimum ele-
gisti! quam laetum tibi, quod comparatus filio tuo vin-
ceris! Neque enim alio magis adprobatur animi tui
magnitudo, quam quod optimus ipse non timuisti eli-
gere meliorem. Sed et tu, pater Traiane, (nam tu 2
quoque, si non sidera, proximam tamen sideribus ob-
tines sedem) quantam percipis voluptatem, cum illum
tribunum, illum militem tuum tantum imperatorem,
tantum principem cernis cumque eo, qui adoptavit,
amicissime contendis, pulchrius fuerit genuisse talem
an elegisse! Macte uterque ingenti in rem publicam 3
merito, cui hoc tantum boni contulistis! Licet alteri
vestrum filii virtus triumphalia, caelum alteri dederit,
non minor tamen vestra laus, quod ista per filium,
quam si ipsi meruissetis.

Scio, patres conscripti, cum ceteros cives tum prae- **90**
cipue consules oportere sic adfici, ut se publice magis

---

7 *optimi* nomine, deinde maximi colitur A.

2 quam privatim obligatos putent. Ut enim malos prin-
cipes rectius pulchriusque est ex communibus iniuriis
odisse quam propriis, ita boni speciosius amantur ob
ea, quae generi humano quam quae hominibus praestant.
3 Quia tamen in consuetudinem vertit, ut consules pu-
blica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine
quantum debeant principi, profiteantur, concedite me
non pro me magis munere isto quam pro collega meo
4 Cornuto Tertullo, clarissimo viro, fungi. Cur enim non
pro illo quoque gratias agam, pro quo non minus de-
beo? praesertim cum indulgentissimus imperator in con-
cordia nostra ea praestiterit ambobus, quae si tantum
in alterum contulisset, ambos tamen aequaliter obli-
5 gasset. Utrumque nostrum ille optimi cuiusque spoliator
et carnifex stragibus amicorum et in proximum iacto
fulmine adflaverat. Isdem enim amicis gloriabamur,
eosdem amissos lugebamus, ac sicut nunc spes gaudi-
umque ita tunc communis nobis dolor et metus erat.
6 Habuerat hunc honorem periculis nostris divus Nerva,
ut nos, etsi minus ut bonos, promovere vellet, quia
mutati saeculi signum et hoc esset, quod florerent,
quorum praecipuum votum ante fuerat, ut memoriae
91 principis elaberentur. Nondum biennium complevera-
mus in officio laboriosissimo et maximo, cum tu nobis,
optime principum, fortissime imperatorum, consulatum
obtulisti, ut ad summum honorem gloria celeritatis ac-
2 cederet: tantum inter te et illos principes interest,
qui beneficiis suis commendationem ex difficultate
captabant gratioresque accipientibus honores arbitra-
bantur, si prius illos desperatio et taedium et similis
repulsae mora in notam quandam pudoremque ver-
3 tissent. Obstat verecundia, quo minus percenseamus,
quo utrumque nostrum testimonio ornaris, ut amore

6 peracta *Ernest.*, perorata ? *Baehr.*, *v. Burkh. p. 179.* 21 *sq. aliquid corruptum putat Bornecque p. 225.* 26 gratia celer. *Baehr.*, *v. ad p. 396, 28.* 30 desper. in taed. *Baehr.* 31 vertisset *BB'V, Baehr.*

recti, amore rei publicae priscis illis consulibus aequa-
veris. Merito necne, neutram in partem decernere 4
audemus, quia nec fas est adfirmationi tuae derogare
et onerosum confiteri vera esse, quae de nobis, prae-
sertim tam magnifica, dixisti. Tu tamen dignus es, 5
qui eos consules facias, de quibus ista possis praedicare.
Tribuas veniam, quod inter haec beneficia tua gratissi-
mum est nobis, quod nos rursus collegas esse voluisti.
Ita caritas mutua, ita congruens tenor vitae, ita una 6
eademque ratio propositi postulabat, cuius ea vis, ut
morum similitudo concordiae nostrae gloriam minuat,
ac perinde sit mirum, si alter nostrum a collega ac
si a se ipse dissentiat. Non ergo temporarium et su- 7
bitum est, quod uterque collegae consulatu tamquam
iterum suo gaudet, nisi quod tamen, qui rursus consules
fiunt, bis quidem, sed temporibus diversis obligantur,
nos duos consulatus accepimus simul, simul gerimus,
alterque in altero consul, sed iterum et pariter sumus.

Illud vero quam insigne, quod nobis praefectis ae- **92**
rario consulatum ante quam successorem dedisti! Aucta
est dignitas dignitate, nec continuatus tantum, sed ge-
minatus est honor, finemque potestatis alterius, tamquam
parum esset excipere, praevenit *altera*. Tanta tibi inte- 2
gritatis nostrae fiducia fuit, ut non dubitares te salva
diligentiae tuae ratione facturum, si nos post maximum
officium privatos esse non sineres. Quid, quod eundem
in annum consulatum *tuum et* nostrum contulisti? Ergo
non alia nos pagina quam te consulem accipiet, et
nostra quoque nomina addentur fastis, quibus ipse

---

3 audeamus *vulg.*, audemus *A, Muell.* 18 consul sed *B′C M′O W, K.*, consules sed *A, Lips.*, consules et *Baehr. p. XXV, Muell.*, consules *B V, Baehr. in contextu.* 23 altera *ante* praev. *inser. Livin. Baehr., post* praev. *Muell., post* alterius *v. 22 K. II.* 27 tuum et *add. Sauppe Phil. XXX 136, Baehr., Madv., Muell.*, ⟨in quem tuum⟩ consulatum, nostrum *Schnelle, cf. supra p. 373, 10,* consulatum nostr. contulisti, ⟨quo ipse consulatum gessisti⟩ *? K.*

3 praescriberis. Tu comitiis nostris praesidere, tu nobis
sanctissimum illud carmen praeire dignatus es, tuo
iudicio consules facti, tua voce renuntiati sumus, ut
idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo
4 declarator existeres. Iam, quod *ei nos* potissimum
mensi attribuisti, quem tuus natalis exornat, quam
pulchrum nobis! quibus edicto, quibus spectaculo cele-
brare continget diem illum triplici gaudio laetum, qui
principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem
5 optimo genuit. Nos sub oculis tuis augustior solito
currus accipiet, nos inter secunda omina et vota cer-
tantia, quae praesenti tibi conferentur, vehemur alacres
et incerti, ex utra parte maior auribus nostris accidat
93 clamor. Super omnia tamen praedicandum videtur,
quod pateris consules esse, quos fecisti; quippe nullum
periculum, nullus ex principe metus consulares animos
debilitat et frangit, nihil invitis audiendum, nihil co-
actis decernendum erit. Manet manebitque honori ve-
2 neratio sua, nec securitatem auctoritate perdemus. Ac,
si quid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum,
nostra haec erit culpa, non saeculi. Licet enim, quan-
tum ad principem, licet tales consules agere, quales
3 ante principes erant. Ullamne tibi pro beneficiis referre
gratiam parem possumus? nisi tamen illam, ut semper
nos meminerimus consules fuisse et consules tuos, ea
sentiamus, ea censeamus, quae consularibus digna sunt,
ita versemur in re publica, ut credamus esse rem pu-
blicam, non consilium nostrum, non operam subtraha-
mus nec defunctos nos et quasi dimissos consulatu, sed
quasi adstrictos et devinctos putemus eundemque locum
laboris et curae quem reverentiae dignitatisque teneamus.

94 In fine orationis praesides custodesque imperii divos
ego consul pro rebus humanis ac te praecipue, Capi-

---

5 iam *K. II, Baehr.*, nam *vulg.* — ei nos *Schwarz., K., Baehr., Muell.*, eos *codd.* 29 defunctos *codd., K. II, Baehr., Muell.*, deiunctos *Duebn., K. I.* 32 imperi Bornecque p. 226. — *divos (vel dives) codd., Baehr.*, Muell., deos vulg., K.

toline Iuppiter, precor, ut beneficiis tuis faveas tantisque muneribus addas perpetuitatem. Audisti, quae malo 2
principi precabamur, exaudi, quae pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis; non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista complexum omnium votum est, salus principis. Nec vero novam tibi 3
iniungimus curam. Tu enim iam tunc illum in tutelam recepisti, cum praedonis avidissimi faucibus eripuisti; neque enim sine auxilio tuo, cum altissima quaeque quaterentur, hic, qui omnibus excelsior erat, inconcussus stetit: praeteritus est a pessimo principe, qui praeteriri ab optimo non poterat. Tu clara iudicii tui signa mi- 4
sisti, cum proficiscenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cessisti. Tu voce imperatoris, quid sentires, locutus filium illi, nobis parentem, tibi pontificem maximum elegisti. Quo maiore fiducia isdem illis votis, 5
quae ipse pro se nuncupari iubet, oro et obtestor, si bene rem publicam, si ex utilitate omnium regit, primum ut illum nepotibus nostris ac pronepotibus serves, deinde ut quandoque successorem ei tribuas, quem genuerit, quem formaverit similemque fecerit adoptato, aut, si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti monstresque aliquem, quem adoptari in Capitolio deceat.

Vobis, patres conscripti, quantum debeam, publicis **95**
etiam monimentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in praetura modestiae, vos in istis etiam officiis, quae e studiis nostris circa tuendos socios iniunxeratis,

---

2 malo principi *edd. ant., K. I, Baehr., Muell.*, malo principe *M*, pro m. principe *w, K. II.* 7 novam . . curam *A, Cusp., Gierig., Muell.*, novam *M*, nova *vulg.* 13 poterat ς, *K. II, Baehr., Muell.*, poterit *B' M M'*, potuit *vulg., K. I.* 24 monstres *M' O, Keili A d, K. I.* 28 etiam off. quae *A*, off. etiam q. *vulg.*, off. quae etiam *M'*. 29 e stud. *K.* (*Keili codd. vel* e st. *v.* et st. *v.* et enim st.), et e stud. A M, Bornecque p. 226 et 233, *et stud. M'*, ex stud. *Baehr.*, studiis Madv., Muell.

cum *fidei* tum constantiae antiquissimum testimonium
2 perhibuistis. Vos proxime destinationem consulatus
mei his acclamationibus adprobavistis, ut intellegam
etiam atque etiam enitendum mihi, ut hunc consensum
vestrum complectar et teneam et in dies augeam.
Etenim memini tunc verissime iudicari, meruerit quis
3 honorem necne, cum adeptus est. Vos modo favete
huic proposito et credite, si cursu quodam provectus
ab illo insidiosissimo principe, ante quam profiteretur
4 odium bonorum, postquam professus est, substiti; *si*,
cum viderem, quae ad honores compendia paterent,
longius iter malui; si malis temporibus inter maestos
et paventes, bonis inter securos gaudentesque numeror;
si denique in tantum diligo optimum principem, in
5 quantum invisus pessimo fui. Ego reverentiae vestrae
sic semper inserviam, non ut me consulem et mox
consularem, sed ut candidatum consulatus putem.

---

1 fidei *add. K. II, cf. p. 7, 20; 38, 28; 72, 21; 135, 19, Baehr., Muell., om. codd.,* cuncti constantiae *vulg., K. I.* 8 quodam *B' M' O ς, vulg.,* quondam *M et Keili A B.* 10 ⟨si⟩ cum *Heumann., Baehr., 'fort. non necess.' Muell.,* ⟨et⟩ cum *K. I.*

INDEX NOMINUM*).

*) *cf. Prosopographiam Imperii Romani.*

DRESDAE TYPIS B. G. TEVBNERI.

Verlag von

Das griechische
des. Bearbei
Mit einem Plan des Theaters

„ . . . Wenn die philologische Wissenschaft früher
fah, so ist hier und erfreulicherweise neuerdings durchweg
Tragiker die ästhetische Behandlung an deren Stelle geh
Verständnis ist der Stoff und Bau der Tragödien, die Ch
Gesamtkunstwerk in zusammenfassender und abschließende
jeder Seite die Empfindung, daß man einem kundigen F
einem Gegenstande beschäftigt hat, folgt . . ." (Zeitschr. f

Charakterköpfe aus der antiken
Dr. E